T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPALILAŞMA - ORYANTALİZM EKSENİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

Melin VATANSEVER ARDA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. NERGİZ ÖZKURAL KÖROĞLU

EDİRNE 2017

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melin VATANSEVER ARDA tarafından hazırlanan **"Avrupalılaşma-Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türkleri"** konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca **13 Haziran 2017 / Salı** günü saat **14.00**'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *...kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç.Dr. Nergiz ÖZKURAL KÖROĞLU (Danışman)	Kabul edilmesine	
Prof.Dr. Sibel TURAN	KABUL	
Doç.Dr. Halit Burç AKA	KABUL	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10152919
Yazar Adı / Soyadı	MELİN VATANSEVER ARDA
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 42229332760
Telefon	5073339691
E-Posta	melin.vatansever@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Avrupalılaşma-Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türkleri
Tezin Tercümesi	Bulgarian Turks on the Axis of Europeanization vs Orientalism
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	185
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. NERGİZ ÖZKURAL KÖROĞLU 43732688382
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

23.06.2017

İmza:.....

Tezin Adı: Avrupalılaşma - Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türkleri
Hazırlayan: Melin VATANSEVER ARDA

ÖZET

Bu tezde, Bulgaristan Türklerinin kimlik oluşum sürecini, sahip olduğu etnik hakları ve siyasal konumlarını Oryantalist yaklaşım ile Avrupalılaşma etkisi arasında incelenmeye çalışılmıştır. Bulgaristan'da azınlık konumunda olan Türklerin, Bulgar toplumu tarafından neden ve nasıl "ötekileştirildiği" tarihsel perspektifte, siyasal ve kültürel düzeylerde araştırılmıştır. Bulgaristan Türkleri'nin Doğu-Batı arasında kendilerini nerede konumlandırdığı tespit edilmeye çalışılırken, Balkan bölgesinde yaşanan İç içe geçmiş ötekileştirmelerden hareket edilmiştir. Oryantalizmin, Avrupa Birliği genişleme süreciyle birlikte özellikle Balkan ülkelerinin katılımında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden Avrupalılık, Avrupa kimliği ve Avrupa vatandaşlığı kavramlarının Bulgaristan Türkleri üzerinde yarattığı etki Oryantalist temellerle birlikte ele alınmıştır. Bulgaristan'ın son yirmi yedi yılı aşkın sürede azınlık hakları rejiminde yaşanan dönüşümün boyutlarını ve limitlerini, ülkede yaşayan Türk azınlık merkeze alınarak "Avrupalılaşma" kavramsal çerçevesi ekseninde incelenmiştir. Bu doğrultuda; Bulgaristan'ın bir AB üyesi olabilmesi için uyum sürecinde azınlık hakları kapsamında Türklerin beklentilerini ve azınlık haklarına yönelik ne gibi atılımlar gerçekleştirildiğini, üyelik sonrası dönemde Bulgaristan'da azınlık politikaları üzerinde Avrupalılaşma sürecinin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal etkileri değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Bulgaristan Türkleri üzerinden hareket edilerek Avrupalılaşmanın Bulgaristan üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bulgaristan'ın AB üyelik süreci ülkedeki Türk Azınlığın yaşamını olumlu yönde etkilemiş ve onların ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamına entegrasyonunu kolaylaştırmıştır.

Anahtar Kelimler: Oryantalizm, Avrupalılaşma, Bulgaristan Türkleri

Name of Thesis: Bulgarian Turks on the Axis of Europeanization vs Orientalism
Prepared by: Melin VATANSEVER ARDA

ABSTRACT

In this thesis, the process of identity formation of the Bulgarian Turks, their ethnic rights and their political positions were tried to be examined between the Orientalist and Europeanization effects. It has been explored in a historical perspective, political and cultural levels, why and how the Turks, who are in a minority status in Bulgaria, are "othering" by the Bulgarian society. While attempting to determine where the Bulgarian Turks positioned themselves in the East-West, the issue was settled by the “nesting Orientalism” who lived in the Balkan region. Orientalism has been achieved as a result of the European Union enlargement process, especially in the participation of the Balkan countries. Therefore, the effect of the concepts of Europeanity, European identity and European citizenship on Bulgarian Turks has been taken together with Orientalist grounds. The dimensions and limits of the transformation of Bulgaria in the minority rights regime over the last twenty-seven years have been examined on the axis of conceptualization of "Europeanization", centered on the Turkish minority living in the country. In this direction; The social, cultural, economic and political impacts of the Europeanization process on minority politics in Bulgaria in the post-accession period were assessed as to how the prospects for minority rights and the expectations of the Turks within the scope of minority rights in Bulgaria for Bulgaria could become an EU member. Therefore, the influence of Europeanization on Bulgaria has been explored by acting through the Bulgarian Turks. Bulgaria's EU membership process has positively impacted the life of the Turkish minority in the country and facilitated their integration into the social, economic and political life of the country.

Keywords: Orientalism, Europeanization, Bulgarian Turks

ÖNSÖZ

Tez konusunun ve başlığının belirlenmesinde, içeriğinin oluşturulmasında, okunmasında ve düzeltmelerde desteğini eksik etmeyen, bilgi ve deneyimi ile her zaman yanımda olan tez danışmanım Değerli Hocam Sayın Doç. Dr. Nergiz ÖZKURAL KÖROĞLU'na öncelikle çok teşekkür ederim. Tezime yaptıkları değerli eleştiri ve değerlendirmeleri için Değerli Hocam Sayın Prof. Dr. Sibel TURAN ve Değerli Hocam Sayın Doç. Dr. Halit Burç AKA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün çalışmam boyunca her zaman yanımda olan yardımını, desteğini ve sevgisini esirgemeyen sevgili eşim Furkan ARDA'ya tüm eğitim hayatım boyunca olduğu gibi bu çalışma sırasında da benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLOLAR ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **vii**
GİRİŞ **1**
Analitik Yapı 2
Yazın 10
Yöntem 13

BİRİNCİ BÖLÜM
ORYANTALİZMİN TEMELLERİNDE KİMLİK ANALİZİ VE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

1.1. Kimlik Kavramı 17
1.1.1. Ulusal Kimlik ve Ulusalcılık 20
1.1.2. Kimliğin "Öteki" Üzerinden Yapılandırılması ve Etnik Kimlik 23
1.2. Ötekileştirme Mekanizması: Oryantalizm 28
1.2.1. Avrupa'nın "Ötekisi": Balkanlar 35
1.3. Bulgaristan Türklerinin Kimlik Oluşum Süreci 41

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPALILAŞMA ÇERÇEVESİNDE AB-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

2.1. Avrupalılaşma Konsepti 54
2.1.1. Avrupalılaşmanın Azınlıklar Üzerine Etkisi 58
2.2. Avrupa Birliği - Bulgaristan İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Bulgaristan'ın Avrupalılaşması 65
2.3. Bulgaristan'da Azınlık Haklarının Avrupalılaştırılması 76
2.3.1. Bulgaristan'da Avrupa Birliği Üyelik Müzakerelerine Yönelik Azınlık Hakları (1995-1999) 84

2.3.2. Üyelik Müzakere Sürecinden Sonra Bulgaristan'da Azınlık Hakları (2000-2007)..... 88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPALILAŞMA VS ORYANTALİZM: BULGARİSTAN TÜRKLERİ

3.1. AB Üyeliğinin Bulgaristan Türklerine Ekisi (2007-2017) 100

3.2. Yükselen Avrupalılık Trendinde Oryantalist İmgeler 110

3.2.1. Avrupamerkezciliğin Kaynağı Olarak Avrupa Kimliği 118

3.2.2. Oryantalizmin Etkisinde Bulgaristan Türkleri'nin Yeni Kimliği: AB Vatandaşlığı..... 124

3.3.Avrupalılaşmanın Bulgaristan'daki Limitleri 129

SONUÇ..... 143

KAYNAKÇA 148

Kitaplar..... 148

Makaleler..... 151

İnternet Kaynakları..... 162

Tezler..... 172

EKLER..... 174

TABLOLAR

Tablo-1. Batı Gözünden Batı ve Doğu İmgeleri 32

Tablo-2. Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfus..... 47

Tablo-3. Avrupalılaşma Sürecinin Etki Göstergesi..... 55

Tablo-4. Yeni İkiye Böl(ün)me İmgeleri..... 113

Tablo-5. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Bakış Açısı 133

Tablo-6. Avrupalılaşma'nın Bulgaristan Türklerine Etkisi..... 139

Tablo-7. Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türklerinin Yeni Kimliği: AB Vatandaşlığı..... 142

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birlekşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AGİK: Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı

AGİT: Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Teşkilatı

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ATAKA: Ulusal Birlik Saldırısı Partisi

BAL-GÖÇ: Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği

BKP: Bulgar Komünist Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

BNT: Bulgar Ulusal TV

BSP: Bulgar Sosyalist Partisi

BULTÜRK: Bulgaristan Türkleri Kültür ve Hizmet Derneği

CERD: Irksal Ayrımcılıkla Mücadele Komitesi

CIA: Merkezî İstihbarat Teşkilatı

CRIC: Kimlik ve Çatışma. Kültürel Miras ve Çatışma Sonrası Kimliklerin Yeniden İnşası

DOST: Sorumluluk, Özgürlük ve Hoşgörü için Demokratlar Partisi

ECRI: Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu

ECRML: Avrupa Konseyi Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı

ELDIA: Herkes İçin Avrupa Dil Çeşitliliği

ENAR: Irkçılıkla Mücadele İçin Avrupa Ağı

ENRI: Avrupa, Ulusal ve Bölgesel Kimliklerin Eşleştirilmesi

EUNAMS: Avrupa Ulusal Müzeleri: Kimlik Siyaseti ve Avrupa Vatandaşlığının Kullanımı

EURO IDENTITIES: Avrupa Kimliğinin Evrimi

EURO-FESTIVAL: Avrupa Festivali

FCNM: Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi

GERB: Bulgaristan'ın Avrupa Gelişimi İçin Vatandaşlar

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

HÖH: Hak ve Özgürlükler Hareketi Partisi

IMF: Uluslararası Para Fonu

ISPA: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı

LINEE: Avrupa Mükemmellik Ağı'nda Diller

M.S.: Milattan Sonra

NATO: Kuzey Atlantik Paktı

NCEDI: Etnik ve Demografik Sorunlar Ulusal Konseyi

PHARE: Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine Topluluk Yardımı Programı

RECON: Avrupa'da Demokrasinin Yeniden Kurulması Programı

SAPARD: Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Özel Katılım Programı

SB: Sovyetler Birliği

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TV: Televizyon

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

GİRİŞ

Kimlik oluşumu süreci daima bir "ötekini" varsaymakta ve kendi ile "öteki" arasındaki ilişki farklılığına dayanmaktadır. Bulgaristan'da "öteki" olarak tanımlanan Türklerin tarihsel arka planda yaşamış oldukları farklılaştırma politikaları, ötekileştirmenin dayanağı olan Oryantalizm (Orientalism) teorik çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca Bulgaristan'ın son yirmi yedi yılı aşkın sürede azınlık hakları rejiminde yaşanan dönüşümün boyutlarını ve limitlerini, ülkede yaşayan Türk azınlık merkeze alınarak Avrupalılaşma (Europeanization) kavramsal çerçevesi ekseninde incelenmiştir. Bu iki çerçeve Bulgaristan Türkleri üzerinde uygulanarak; Bulgaristan Türklerinin hangi metaforlar kullanılarak ötekileştirildiği ve bu ötekileştirmede kendilerini savunmak için hangi yollara başvurdukları araştırılmıştır. Bulgaristan Türkleri'ne nasıl bir "ötekileştirme" yapıldığı Oryantalizmin somut olarak görülebildiği asimilasyon politikaları üzerinden sunulmuştur. Bulgaristan Türklerine yönelik Oryantalist imgeler Doğu ile özdeşleştirilen Osmanlı mirasını ifade etmektedir. Aynı yüklemeler Doğu-Batı arasında sınırlı kalmayarak Balkan ülkelerinin kendi içlerinde de birbirlerini "ötekileştirmelerine" sebep olmuştur. Oryantalizmin AB'nin genişleme sürecinde özellikle Balkan ülkelerinin katılımında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgaristan'ın Avrupalılaşma süreci, 1998'de resmi adaylık için Avrupa Birliği'ne başvurmasıyla başlamış 2007 yılında elde ettiği tam üyelik statüsüyle pekişmiştir. Bulgaristan'da Avrupalılaşma; katılım şartlarının karşılanması, AB normları, politikaları ve kurumsal modellerin benimsenmesi süreci olarak başlamıştır. Ancak arka plandaki hedef asimilasyonist geçmişin izlerini silmek ve Avrupa siyasi/ekonomik alanlarında tam bir rol kazanmayı hedeflemiştir. Bulgaristan'da Avrupalılaşmanın limitleri incelendiğinde süreci tamamlamaktan çok uzakta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak geçmişte yaşanan sıkıntılar ve zorluklar dikkate alındığında Bulgaristan'ın AB üyelik süreci, ülkedeki Türk azınlığın yaşamını olumlu yönde etkilemiştir. Ükedeki etnik azınlıklar AB azınlık koruma şartlarının uygulanması güvencesine dayanarak kendilerini daha iyi koşullar altında ifade edebilmektedirler. AB azınlıkların etnik, kültürel ve dini haklarının korunmasına yönelik bir çok program geliştirmiştir. Bu programları, aday ülkelerinin

uygulaması için müzakare görüşmelerine bir koşulluk ilkesi şeklinde dahil etmiştir. AB uyum baskıları sonucunda Bulgaristan'ın etnik azınlık politiklarında ne tür değişimler yaşandığı ve bu değişimlerden Türk nüfusunun ne ölçüde etkilendiği çalışma kapsamında araştırılmıştır Avrupalılaşma süreci, azınlıkların ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamıyla bütünleşmesini kolaylaştırmıştır. Avrupalılaşmanın ekonomik etkisi daha çok Bulgaristan'a yapılan yapısal fonlarda görülürken, toplumun her kesiminden kişileri bütünleştirecek programlarla sosyal etki yaratılmıştır. Siyasal etkisi ise, azınlıklara kendilerini ifade edebilecekleri ve geliştirebilecekleri uluslararası bir ortam sağlamıştır. Bulgaristan'da bu etki, ülkede yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde görülmektedir. Etnisite arasındaki görüş çeşitliliğinin gerçek bir gözlem aracı olarak ulusal seçimlerde Bulgaristan Türkleri'nin başarısı oldukça önemlidir. Çalışmanın bir diğer amacı, çoğunluk-azınlık ilişkileri ve ülkedeki kültürlerarası algıda AB vatandaşlığı kavramının oynadığı rolü ortaya koymaktır.

Edward Said'in "Şarkiyatçılık" eserinin okunması ve bu eserde yazarın kendi göçmen kimliğine dair benzer problemler bulması çalışmaya esin kaynağı olmuştur.

Analitik Yapı

Çalışmanın iki temel dayanağı olan Avrupalılaşma ve Oryantalizm, Bulgaristan Türklerinin kimlik oluşumu sürecinde incelenmeye çalışılmıştır. Bulgaristan'da azınlık konumunda olan Türklerin, Bulgar toplumu tarafından neden ve nasıl "ötekileştirildiği" tarihsel perspektifte, siyasal ve kültürel düzeylerde araştırılmıştır. Bulgaristan Türkleri'nin Doğu-Batı arasında kendilerini nerede konumlandırdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Avrupa kimliği, Avrupalılık ve Avrupa vatandaşlığı kavramlarının etkilerini Bulgaristan Türkleri açısından ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda; Bulgaristan'ın bir AB üyesi olabilmesi için uyum sürecinde azınlık hakları kapsamında Türklerin beklentilerini ve azınlık haklarına yönelik ne gibi atılımlar gerçekleştirildiğini, üyelik sonrası dönemde Bulgaristan'da azınlık politikaları üzerinde Avrupalılaşma sürecinin sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Bulgaristan Türkleri

üzerinden hareket edilerek Avrupalılaşmanın Bulgaristan üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Bu çerçeve doğrultusunda aşağıdaki sorular irdelenecektir: Bulgaristan'da "ötekini" tanımlamak için hangi metaforlar veya anlatım stratejileri kullanılmaktadır? Azınlık kültürlerinden olan Bulgaristan Türkleri, kendi kültürlerinin oryantal temsillerine katılmakta mıdır? Geçmişte yaşanan asimilasyon deneyimlerinden sonra bugün AB üyelik müzakerelerinde, Bulgaristan'da etnik azınlıklara karşı uygulanan ayrımcılıklara yönelik uyum baskısı etkili olmuş mudur? AB üyesi Bulgaristan'da benimsenen ve sürdürülen azınlık koruma önlemleri hangi iç koşullar altında gerçekleşmektedir? Bulgaristan azınlık politikasının son yirmi yedi yıldaki değişiminde AB'nin ve dolayısıyla Avrupalılaşma sürecinin etkisi ne olmuştur? "Avrupalılık" derecesinde Bulgaristan Türkierinin konumu nedir? Bulgaristan'da AB vatandaşlığı, çoğunluk/azınlık ilişkilerinde birleştirici bir üst kimlik olarak ne dereceye kadar etkileyici rol oynamaktadır?

Bulgaristan'ın üyelik sürecinde AB'nin rolünü ve azınlıklara etkisini açıklamak için, üyelik müzakere dönemi (1995-1999), üyelik müzakere sürecinden sonraki dönem (2000-2007) ve üyelik dönemi (2007-2017) üç dönemde ayrı ayrı ele alınacaktır. Avrupalılaşma yeni üye ülkelerde, kültürel, sosyal, finansal ve siyasi nitelikteki yeni oluşumlar açısından olumlu olarak algılanabilir, fakat aynı zamanda olumsuz olarak Avrupa sistemine karşı yabancı oldukları ve kendi durumlarına uyarlanamayacakları şüphesi şeklinde de algılanabilir. Kavramın ne kadar etkili olduğunu analiz etmeyi ve bu kurumsal çerçeveye yönelik ülke vatandaşlarının algı ve davranışlarını açıklamayı amaçlayan çeşitli araştırmalardan ve Eurobarometer analizlerinden yararlanılmıştır. Avrupa Komisyonu'nun yıllık olarak hazırladığı kamuoyu görüşünü analiz eden Eurobarometer raporlarında, Bulgaristan kamuoyunun AB'nin pozitif imajı ölçülmüştür. Oryantalist bakış açısına, Avrupalı yazarların görüşleri ve Bulgaristan devlet adamlarının söylemleriyle açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasının temel araştırma sorusu; Bulgaristan Türkleri Avrupalılaşma ve Oryantalizm ekseninde iki kimlik arasında sıkışmış mıdır? Çalışmada savunulan hipotez; Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlık; Türk ve Müslüman oluşlarından ötürü "ötekileştirilmişlerdir" ve oryantalist bir bakış açısıyla üretilen politikalarla asimile edilmek istenmiştir. Bulgaristan Türkleri'nin etnik kimliği isim değiştirme gibi asimilasyonist politikalarla Bulgar etnik kimliğine yakınlaştırmılmak ve ironik bir şekilde "modernleştirilmek" istenmişlerdir. Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktürde AB'nin etkisi altında kalarak Avrupalılaşma sürecine giren Bulgaristan'da kimlik sorgulamaları yeni bir boyut kazanmıştır. Türk azınlık, Türk ve Müslüman oluşlarından ötürü Türkiye'ye duydukları aidiyet, ikinci olarak doğup büyüdükleri yer olan Bulgaristan'a hissettikleri aidiyet ve üçüncü olarak Bulgaristan AB üyesi olduktan sonra edindikleri AB vatandaşlığı ile yeni bir kimlik elde etmişlerdir ve bu üç kimlik arasında sıkışıp kalmışlardır. Tezin temel hipotezinin dışında Bulgaristan Türklerinin AB vatandaşlığı üzerinden kimlik bunalımından çıkabilme potansiyelinin daha yüksek olduğudur. Ancak Bulgaristan'da henüz tamamlanmamış olan Avrupalılaşma sürecinde, AB kimliğini içselleştirme konusunda kendi içerisinde tartışmalar ve kimlik sorunsalları yaşamaktadır. O nedenle tez içerisinde İç içe Oryantalizm kavramı ile iç içe geçmiş "ötekileştirilmeler" ve kimlik sorunları anlatılmaya çalılışmıştır.

Türkiye'de Bulgaristan'la ilgili yapılan çalışmalar genelde Türk azınlıkların komünist dönemde uğradıkları haksızlıklar ve aynı dönemin çöküşünün ardından yaşanan göçler üzerine yoğunlaşmış bir şekilde sürmektedir. Bu çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayıran başlıca özellik ve siyaset bilimi açısından önemi; Bulgaristan'daki Türklerin kimlik sorunsalına değinmekle birlikte Oryantalizmin etkisinde, AB üyeliği ve sonrasındaki dönemi Bulgaristan Türkleri açısından sentez etmesidir. Aynı topraklarda yaşayan iki nüfus arasındaki önyargı Oryantalist temellere dayandırılarak açıklamaya çalışılmıştır. Bulgaristan'da etnik algı problemi ve Türk azınlığı, Bulgaristan Türklerinin kimlik mücadeleleri, sosyal ve kültürel hayatları, dini yaşantıları, eğitimleri, Türkçe basın ve Türklerin siyasi faaliyetleri Oryantalizmin etkileriyle değerlendirilmiştir. Bir diğer özellik ise,

Türklerin Bulgaristan siyasetindeki yerine yönelik tartışmalar ele alınarak, etkin siyasi katılımları araştırılmıştır. AB üyeliği sonrası Bulgaristan Türklerine tanınan haklardaki olumlu gelişmeler Avrupalılaşmanın Bulgaristan'daki pozitif etkisi olarak değerlendirilmişitir. Bu çalışma, AB literatürüne bir katkı olarak, iç faktörlerin Avrupalılaşma derecesinde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Etnik siyaset literatürüne bir katkı olarak Bulgaristan'daki etnik Türklerin güncel durumunu göstermektedir. Literatüre daha geniş bir katkı olarak Bulgaristan'ı etnik azınlıklar ve AB politikaları kapsamında analiz ederek, etnik azınlıkların önemli sayıda bulunduğu AB'nin diğer üyelerine yönelik çalışmalara uygulanabilir bir model oluşturmak istenmiştir.

Bu çalışmanın yukarıda ortaya konan hipotezinin çözümlenmesi için aşağıda açıklanan yol haritası izlenecektir:

Birinci bölümde öncelikle, sosyal bilimlerde önemli bir kavram haline gelen kimlik ve kimliğin farklı türleri ele alınmıştır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda ulus-devlet içerisindeki farklı grupların ya da azınlık konumunda olanların farklılık taleplerini dile getirmesiyle kavrama ilişkin ilgi artmıştır. Bu tür taleplerin toplumsal ve siyasal alanda yarattığı etki, kimlik kavramına ilişkin farklı nitelemerin de yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Öncelikli olarak kimlik kavramının genel anlamı üzerinde durulacak, sonrasında ulusal kimlik ve ulusalcılık, ardından kolektif yapısı ile birlikte ele alınan kimliğin etnik arka planı üzerinde durulacaktır. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde, etnik kimlik, göçmen kimliği ve ulusal kimlik gibi farklı kimlik tanımlamaları ele alınarak "ben" ve "öteki" algılamaları oryantalist perspektif üzerinden değerlendirilmektedir. Oryantalizm genellikle Doğu'nun Batı tarafından nasıl görüldüğü konusunda analitik bir terim olarak kullanılmaktadır. Avrupa'da Oryantalizmin odak noktası Balkan bölgesi olarak belirlendiğinde, Avrupa kimliğinin uygunluğuna karşıt olarak Balkan kimliğinin "öteki" olarak yaratılmasına argüman sağlamaktadır. Balkan uluslarını etkileyen bu durum yanlızca Balkanların AB ile olan ilişkisini değil, aynı zamanda kendi aralarındaki ilişkiyi de etkilemiştir. Bu etki Oryantalizmin yeni bir versiyonu olan İç İçe Oryantalizm teorisini ortaya çıkarmıştır. Bir diğer güncelliğini koruyan

kavram Balkanlaşma; Balkan ülkelerindeki etnik birbirini tetiklemesi sonucu ortaya çıkan bir durumu temsil etmektedir. Oryantalizm ve Balkanlaşma arasında bağlantılar incelendiğinde, Bulgaristan'ın Müslüman azınlıklara yönelik yaklaşımları değerlendirilerek bu azınlıkların Bulgar ulusunun "ötekisi" olarak atfedildiği sonucu çıkarılmıştır. Bu süreçte Bulgaristan Türklerinin kimlik oluşum süreci incelenerek Oryantalist temeller aranmıştır. Bulgaristanda yıllara göre etnik çeşitliliğin azaldığı tespit edilmiştir. Örneğin 1985'te 12 ayrı etnik grubun varlığı söz konusu iken 2011'de yanlızca 5 etnik grup (Bulgar, Türk, Romen, Diğerleri ve Belirsiz) kayıtlara geçmiştir.[1] Etnik çeşitliliğin azalış sebepleri araştırılarak ekonomik ve siyasal boyutlarda sonuca ulaşılmıştır. Bulgaristan'daki etnik grupların tanımlanmasında Bulgar Anayasası incelenmiştir. 1947 Bulgar Anayasası'nda "Türk ulusal azınlığına" açıkça değinilmiş[2] ancak 1971 Anayasası'nda "ulusal azınlık"[3] teriminin yerine "Bulgar olmayan" teriminin tercih edilmesiyle bu durum değişmiştir.[4] Bu değişikliğin 1984-1989 yıllarında yaşanan "asimilasyon ve Bulgarlaştırma" politikalarının ortaya çıkış kaynağını temsil ettiği söylenebilir. Birçok bölgede Bulgarca dışındaki dillerin konuşulması oldukça kısıtlanmış, Mülsüman dini hayatı engellenmiş ve son olarakta isim değişikliği kampanyası ile Türkçe-Müslüman isimler Bulgar isimleriyle değiştirilmeye zorlanmıştır. Bulgaristan'ın etnik azınlığı yaklaşık 900.000 kişi, yani nüfusun %10'u Bulgarlaştırmayı amaçlayan kapsamlı bir kampanyaya tabi tutulmuştur.[5] Bulgar Komünist Partisi (BKP) Genel Sekreteri

---

[1] Gabriela Fatkova, ''Revisiting The Conceptualization of 'Turks' in Bulgaria'', *Antrocom Online Journal of Anthropology*, Cilt 8, 2012, s.316.

[2]Galina Lozanova-Bozhidar Alexiev-Georgeta Nazarska-Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchieva, ''Regions, minorities and European integration: A case study on Muslim minorities (Turks and Muslim Bulgarians)'', *Bulgaria International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR*), Cilt 7, Sayı 1, 2007, s.6.

[3] Uluslararası sözleşmelerde etnik azınlık ve ulusal azınlık arasında bir farkın olduğu belirtilmiş ancak tanım sorunu çözülememiştir. Devletler ulusal birliğin bozulacağı düşüncesiyle bu kavramlara çekimser kalmaktadır. Ulusal azınlıkları etnik azınlıklardan ayıran en önemli fark; ulusal azınlıklar, "köklü tarihsel ve kültürel" farklılığa sahiptirler ve "güçlü bir toprak temeline" dayanmaktadırlar. Tarihselolaylar nedeniyle "sınırın yanlış tarafında" kalmışlardır. Bu durumda ulusal azınlıklar için önerilebilecek üç seçenek vardır: Sınırların değiştirilmesi, göç ve yerel özerklik. Uluslararası metinlerde azınlık tanımı hakkında daha detaylı bilgi için bknz: M. Çağatay Okutan, "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı", *http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/452/5124.pdf*, (19.06.2017).

[4] Lilia Petkova, "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations 1947-2000", *The Global Review of Ethnopolitics*, Cilt 1, Sayı 4, s.42.

[5] Eric Fichtl, ''Other or One of Us? Bulgaria's Attempt to Assimilate Its Ethnic Turks'', *Global Flows and International Community*, 2005, s.2.

Todor Zhivkov tarafından başlatılan asimilasyon kampanyasıyla, etnik Türk toplumuna uygulanan "ötekileştirme" somutlaşmıştır. Bulgaristan'da yaşayan Türk halkına artan baskılara karşılık 1989'da Türkiye'nin kendilerine sahip çıkmasıyla en büyük göç hareketlerinden biri yaşanmıştır. Yaklaşık 300 bin Türk[6] evlerini, yaşanmışlıklarını, ailelerini ve sahip olduğu varlıklarını Bulgaristan'da bırakarak anavatanına göç etmiştir. Bu dönemden sonra var olan etnisite problemi daha da önemini arttırmıştır. Bu bölüm ilk olarak, Bulgaristan'daki Müslüman azınlıklar için önemli tarihi bağlam oluşturması açısından ve ikinci olarak, BKP'nin "Türk meselesine" yönelik çeşitli yaklaşımlarını ve zorla asimilasyon yapma kararını etkileyen faktörlerin araştırılması bakımından önemlidir. BKP'nin 1980'lerin ortalarından başlayarak etnik Türk toplumuna karşı yoğunlaştırılmış asimilasyon kampanyasını ve bu zulüm görmüş topluluk adına uluslararası cevap incelenecektir.

Çalışma, Bulgaristan'daki azınlıkların durumu için kurumsal düzenlemelerin Avrupalılaşmasını araştırmaya ve buna dayalı olarak AB'nin rolünü tanımlamaya çalışmıştır. Bu yüzden ikinci bölümde; AB'nin etkilerini anlamaya yarayan Avrupalılaşma kavramı, müzakere süreci ve sonrasındaki Bulgaristan'ı konu alan ikinci bölümde en uygun kavramsal çerçeve olarak görülmüştür. Genel olarak Avrupalılaşma, AB entegrasyonunun üye ülkelerin iç işleyişlerinde ve örgütsel yapılanmalarında etkili olmasını ve bu etkinin sonuçlarını ifade etmektedir.[7] Öncelikli olarak kavrama yönelik farklı tanımlamalar değerlendirilmiş, böylelikle Avrupa-AB tanım ayırımına açıklık getirilmiştir. Kavramın içeriğini oluşturan konuların dinamik bir süreç olarak kabul edildiği bu çalışmada Avrupalılaşma; Bulgaristan hükümeti ve kamuoyu tarafından nasıl algılandığı, ulusal düzeyde değişim için takip edilen aşamalar ve kullanılan mekanizmalarla birlikte bir bütün içinde konsept oluşturularak açıklanmıştır.

---

[6] Vesselin Dimitrov, "In Search of a Homogeneous Nation: The Assimilation of Bulgaria'sTurkish Minority 1984–1985," *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Cilt 1, Sayı 4, 2000, s.16.

[7] Mustafa Kösecik*, Yerel Yönetimlerde "Avrupalılaşma*", Okutan Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2008, s.259.

Özellikle "Doğu Genişlemesi" olarak adlandırılan genişleme dalgası ile AB'ye aday ülkelerin Avrupalılaşması 2000'li yılların başından itibaren akademik çalışmalarda önemli bir yer tutmaya başlamıştır.[8] Hem üye ülkeleri hem de aday ülkeleri konu alan Avrupalılaşma, AB politika alanlarını içeren müktesebat koşullarına ek olarak AB'nin siyasi koşullarını da (demokrasi, insan hakları, azınlık hakları gibi) kapsamına almaktadır.[9] Ülkeler arasındaki ekonomik, yapısal, kültürel, siyasal farklılıklardan dolayı her ülke Avrupalılaşmayı farklı şekilde ve farklı sürelerde yaşamaktadır. Avrupalılaşma sürecinin genel anlamda belirlenen üç odak noktası; *"i) AB seviyesinde karar alma ve politika oluşturma; ii) alınan bu karar ve politikaların tetiklediği süreçler; iii) bu karar ve politikaların ulusal politika, karar alma süreçleri ve kurumsal yapılara olan etkileridir."*[10] Bu üç odak nokta, Bulgaristan üzerinden yorumlanarak Avrupalılaşma'nın Bulgaristan'ı ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Avrupalılaşma süreci, AB etkisiyle AB amaçlarına uygun değişimin gerçekleşmesidir. Ulusal aktörler diğer üye devletler ile ortak hareket etmeyi kabul ettiğinde Avrupalılaşma sağlanır. AB'nin yapısal niteliği bu süreçte etkilidir. AB kurumlarındaki temsil oranı[11] ve AB bütçesine katkısına bağlı olarak ülkeler Avrupalılaşmayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmektedir. Çalışmada ulusal yöneticiler, siyasi partiler, parlamentolar ve sivil toplum AB etkisinin görüldüğü alanlar olarak belirlenmiştir. Birlik politikalarının uygulanması ve ulusal düzeyde içselleştirilmesi azınlıklar üzerinde değerlendirilmiştir. AB'nin azınlıkları koruma politikaları doğrultusunda azınlık haklarınınn Avrupalılaştırılması ele alınmıştır. Balkanların Avrupalılaştırılması genelinden yola çıkılarak Bulgaristan özeline varılmış ve Bulgaristan'da Avrupalılaşmanın araçları, Avrupalılaşmadan etkilenen yapılar, Avrupalılaşmanın etki göstergeleri araştırılmıştır. Bulgaristan neden AB üyesi olmak istemiştir? Neden Bulgaristan birliğe dahil edilmek istenmiştir? AB, kötü ekonomiden kurtuluş aracı

[8] Hatice Yazgan, ''Bir Kavramsal Çerçeve Olarak "Avrupalılaşma": Kapsam, Gereklilik ve Sınırlar'', *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 4, 2012, s.123.

[9] Tolga H. Bölükbaşı-Ebru Ertugal-Saime Özçürümez, ''Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek'', *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 30, Ankara 2011, s.83.

[10] Tolga H. Bölükbaşı-Ebru Ertugal-Saime Özçürümez, a.g.m., s.86.

[11] Ülkenin siyasi kapasitesi, ekonomik göstergeleri ve nüfusu ile bağlantılı olarak.

olarak mı görülmüştür? Bulgaristan AB bölgesel politikası alanında Kopenhag Kriterlerinin gerekliliklerine ne ölçüde yanıt verebilmiştir? "AB-Bulgaristan İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Bulgaristan'ın Avrupalılaşması" başlığı altında yukarıdaki sorulara cevap aranmıştır.

AB'deki ekonomik ve siyasi bütünleşmenin derinleşmesi sistemin dışında kalan ülkelerde endişe oluşturmakta ve bu endişe ülkeleri genişlemeye yöneltmektedir. Avrupalılaşmanın teoriksel çerçevesinde, AB'nin genişleme hareketi ve bütünleşme politikaları ele alınarak Bulgaristan'ın üyelik süreci incelenmiştir. Bölümün alt başlıklarında AB'nin, "Avrupalılaşma" olarak tabir edilen dönüştürücü gücünün Bulgaristan'daki azınlık haklarına olan etkisi üzerine yoğunlaşılacaktır. Bu etki: "Bulgaristan'da AB üyelik müzakerelerine yönelik azınlık hakları (1995-1999)" ve "Üyelik müzakere sürecinden sonra Bulgaristan'da azınlık hakları (2000-2007)" olmak üzere iki dönemde incelenmiştir. Bulgaristan'daki azınlık rejiminin dönüşümü ve Türk azınlığın durumu; hükümet politikaları ve Avrupa Komisyonu tarafından yıllara göre hazırlanan Bulgaristan'ın ilerleme raporları analiz edilerek, azınlık haklarında Avrupalılaşmanın ne ölçüde gerçekleştiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çözülemeyen sorunlara rağmen, Bulgaristan'ın AB üyesi olması tartışmalara yol açmış ve bir sorunsal olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden çalışmada üyelik sürecinde çözümlenemeyen sorunlara yer verilerek tartışmaların kaynağı araştırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; etnik haklarının çoğunu AB üyelik ve bütünleşme sürecinde kazanan Bulgaristan Türkleri, ülkenin üyelik sonrası dönemdeki kazanımları ve statüsü siyasi temsil kapsamında ele alınacaktır. Bulgaristan Türklerinin kazandıkları etnik hakları ve bugünkü statüleri, başarılı siyasi temsil ve Bulgaristan siyasi hayatında oynadıkları aktif rol ile mümkün olmuştur. Dolayısıyla, azınlıkların siyasi temsilciliğinde etno-kültürel ayrımcılık, güç paylaşımı ve kültürel benlik unsurları göz önünde bulundurularak Bulgaristan parti sisteminde öne çıkan partiler ve onların AB'ye karşı tutumları incelenecektir. Özellikle, ülkenin parti sisteminde kritik öneme sahip bir siyasi aktör olan Hak ve Özgürlükler Partisi (HÖH)nin yakın geçmişi, başarıları ve son dönemde yaşanılan

fikir ayrılıkları ele alınacaktır. 2007 yılında Bulgaristan'da ilk kez yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde üyelik kazanan Bulgaristan Türkleri'nin başarısı ve sonrasında ulusal seçimlerde elde ettiği oy çokluğu Avrupalılaşma sürecinin siyasi bir getirisi olarak değerlendirilmiştir. Bölümün devamında, Avrupalılaşma ve Oryantalizmin Bulgaristan üzerindeki etkileri sentezlenerek, Doğu-Batı arasında sıkışmış olan Bulgaristan Türklerinin konumu incelenecektir. Yaratılmaya çalışılan Avrupa imajı ile yeni bir trend başlatılmıştır; "Avrupalılık". Avrupalılık bilinci yaratmayı hedefleyen AB projeleri kapsamında Avrupa kimlik kavramına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Avrupa Birliği'nin Bulgaristan'da hangi koşullarda ne tür etkilerinin olduğu, Avrupalılaşma sonucu değişimin doğrultusu ve etnik politika kapsamında yapılan değişiklikler bölümde konu edilmiştir. Bulgaristan'ın üyeliği vatandaşlarına Avrupa vatandaşlık hakkını getirmiş, bu gelişmeden Bulgaristan Türkleri de yararlanmıştır.

İki vatana ve iki vatandaşlığa sahip olan Bulgaristan Türkleri yeni bir üst kimlik edinmiştir. Bu bölümde Avrupa vatandaşlığının Bulgaristan Türklerine sağladığı yararlar ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarda araştırılmış, Bulgar hükümetinin ve siyasi partilerin çalışmaları ile birlikte değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda Oryantalizmin unsurları olan ötekileştirme, batı eksenli düşünme ve batılılık Avrupa Birliği'ne uygulanarak Avrupalılık, Avrupamerkezcilik, Avrupalılaşma ve Avrupa Kimliği doğrultusunda Bulgaristan'daki Türkler'inin bugünkü konumu değerlendirilmiştir. Son olarak Avrupalılaşma ve Oryantalizm etkilerinin Bulgaristan Türkleri üzerine ne ölçüde uygulandığı görebilmek adına çalışmanın araştırma konusu mülakat görüşmeleriyle desteklenmiştir.

Yazın

Bu çalışmanın literatür taramasında aranan anahtar kelimeler şunlar olmuştur: Oryantalizm, Avrupalılaşma, Avrupalılık, Avrupa-merkezcilik, Doğu-Batı ayrımı, ötekileştirme, entik azınlık, AB azınlık hakları, çok kültürlülük, Bulgaristan Türkleri, Avrupa kimliği. Edward Said'in "Şarkiyatçılık" eseri, Batı'nın, Doğu karşısında geliştirdiği ötekileştirme ve Avrupa merkezci bakış açısı, daha net görülebilmektedir.

Çalışma konusuna ilham kaynağı olan, Oryantalizmin etkilerini anlamada, alanında en başarılı anti-oryantalist Edward Said'in düşünceleri yardımcı olmuştur. Oryantalizm, Doğunun, Avrupa'daki Batı deneyimi içindeki yerini ifade etmek için kullanılan bir kavram olarak; Avrupa'nın eski ve zengin kolonilerinin merkezi, dilin ve kültürel temellerin kaynağı, öteki tasvirinin ise yapılandığı yer olarak tanımlanmaktadır.[12] Oryantalizm; Doğu ile Batı arasında ayrımı temel alan bir düşünce biçimi olarak yorumlanabilir. Oryantalizm coğrafî bir ayırım değil, dünya Doğu ve Batı olmak üzere eşit olmayan iki bölüme ayrılmıştır, bir seri çıkarlar toplamıdır.[13] Said birbirinden farklı etnik ve dini kimliklerin savunucusu olarak, epmati yoluyla ötekilerin rollerine sahip çıkar. Saidin gözünde oryantalizm; Batı kamuoyunun bilinçaltı kültüründe ötekine karşı gelişen korku, peşin hüküm, yanlış yönlendirme, endişe ve şüphelerin bir araya geldiği bir ruh yapısını tasvir etmektedir. Gerard Delanty'nin "Avrupa'nın İcadı" eseri Avrupa fikrinin kökenlerini anlamaya, Avrupa'nın Batılılaştırılması ve Doğu aynasından Avrupa'nın karşılaştırılması bakımından önemli bir eserdir. Bilal N. Şimşir tarafından hazırlanan "Bulgaristan Türkleri (1878-2008)" eserde Bulgaristan Türklerinin kimlikleri, etnik hakları ve mücadeleri en kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Ayrıca 1878 yılında bağımsızlığına kavuşan bir ulusun içerisinde kalmış ve eziyet başlayıncaya kadar kendi kimliği ile yaşamayı kabullenmiş fakat bu 1980li yıllarda başlayan eziyetler karşısında Türkiye'ye sığınmış bir azınlık olarak Türklerin konu edildiği Aziz Nesin'in "Bulgaristan'da Türkler Türkiye'de Kürtler" adlı eseri önemli bir kaynaktır.

Avrupalılaşma kavramı, AB entegrasyon süreciyle bağlantılı olan çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Uluslararası yazında merak uyandıran Avrupalılaşma kavramının çalışmada yeni bir bakış açısı yaratacığı ve verimli bir etkileşim sağlayacığı düşünülmüştür. AB'nin belirli bir ekonomik ve siyasi olgunluğa ulaştığı dönem olan 1990'lı yılların ortaları; üye devletlerde AB etkisi ile yapı, kurumlar ve politikalarda meydana gelen değişim anlamında Avrupalılaşma kavramının kullanılmaya başlandığı yıllardır. Çalışmanın teorik ve kavramsal

[12] Edward W. Said, Şarkiyatçılık Batının Şark Anlayışları, *Metis Yayınları*, 7. Baskı, İstanbul 2013, s.21.
[13] Edward W. Said, a.g.e., s.26.

çerçevesini oluşturan Oryantalizm, ayakta tutan iki temel unsur Avrupa merkezcilik ve ötekileştirme mekanizması olan Avrupa kimliğidir. Oryantalizm vasıtasıyla betimlenen Doğu ayrıca, ortaya çıkarılan farklı fikirleri, görüşleri ve kişilikleri ile Avrupa'nın tanımlanmasında büyük rol oynamıştır.[14] 19. yüzyılda Avrupa kültürünü güçlendiren ve doğudan farklı yanlarını vurgulayan, otoriter ve küçümseyici bir yapılanmaya gidilmiştir. Avrupalıları, Avrupalı olmayanlar karşısında tanımlayan Oryantalizm, Avrupa kimliğini Avrupalı olmayan topluluklar ve kültürlerden üstün görmektedir. Avrupa merkezcilik (Eurocentrism) kavramı; Avrupalı olmayan tarih ve kültürleri ve Avrupa dışındaki toplumları Avrupa ülkelerinin (Batı'nın) standartları açısından değerlendirmekte veya yargılamaktır. Avrupa merkezci düşünme; Avrupa'nın değerlerini evrensel olduğunu ifade eden bir uygulama, bilinç ya da Avrupa üzerine bir vurgudur. Ayrıca bu kavram insan hakları, hukuk, din ve devletin ayrımı, dünyevi otorite ve bireyciliği de içerir.[15] Merkezin Avrupa olarak konumlandırılması iktisadi hegemonyanın yanında kültürel, coğrafi, siyasi ve akademik alanda da bir meydan okumayı beraberinde getirmiştir.[16] Avrupa, coğrafi bir tanımlamadan ziyade keyfi olarak yaratılmış bir simgedir ve Avrupa gibi Avrupalı'yı da yine Avrupalı yaratmıştır. Batı, Doğu'yu ötekileştirdikçe kendisini merkeze almaya başlamış, kendisini merkeze aldıkça da merkezin dışındakiler doğal olarak dışlanmış ve ötekileştirilmiştir. Yani iki olgu birbirinin tetikleyicisidir. Avrupa bütünleşmesinde güçlü bir dinamik olan Avrupa kimliğini oluşturma çalışmaları resmi olarak ilk kez 1973 Kopenhag zirvesinde "Avrupa Kimliğine İlişkin Bildiri" ile başlamıştır.[17] Avrupa kimliği tanımlamasında, üye devlet koşuluna bağlı olarak kazanılan Birlik vatandaşlığının işlevi önem kazanmıştır. Bir Avrupa kimliğinin paylaşılması, Avrupa'nın nereden geldiği ve nereye gitmesi gerektiğiyle ilgili görüşlerin kişinin, yaşı, dini, dindarlığı, sınıfsal aidiyeti, eğitim düzeyi, yabancı dil bilip bilmemesi, başka bir Avrupa ülkesini ziyaret edip etmediği, orada yaşıyor olup

---

[14] Can Karakuş, *Avrupa Birliğinde Kimlik*, (Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2007, s.23.

[15] Ferhat M. Özbek, ''Geleneksel Toplumlar ve Güven Bağlamında Etnosentrik Eğilim İlişkisi'', *Akademik Tarih*, Sayı 3, 2004, s.52.

[16] Abdullah Metin, ''Oksidentalizm: İki Doğu İki Batı'', *Bülten*, Sayı 82, 2013, s.1.

[17] Cemile Aslan, *Avrupa Kimliği Oluşumuna Türk Kimliğinin Etkisi*, (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2009, s.95.

olmadığıyla ilgilidir.[18]

Avrupalılaşma ve Oryantalizmin Bulgaristan Türkleri üzerinde incelendiğinde akademik kitaplardan ziyade makalelerin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Milica Bakic-Hayden, Robert M. Hayden, Jacques Le Rider, Maria Todorova, Slavoj Zizek, Bozo Jezernik, David Norris, Vesna Goldsworthy gibi birçok bilim adamı, oryantalizm çerçevesinde "Balkan diğerleri" hakkında çalışmalar yapmıştır. Le Rider oryantalizmin bölgeye uygulanması basitçe şöyle ifade etmektedir: *''Balkanlar'daki Avrupalı söylemler, herhangi bir olumlu özellikten yoksun bir Oryantalizm biçimine, Oksidental kültür ve düzeni, parçalanmış sıradan kültürün ve az gelişmiş bölgelere getirmesini bekleyen bir kültürel sömürgeciliğe aittir"*[19] Milica Bakic-Hayden ve Robert Hayden de, oryantlizm uygulamasının bölgedeki söylemlerini açıklamaya çalışmıştır. Milica Bakic-Hayden bölgedeki oryantalizm çalışmalarını geliştirerek İç İçe Oryantalizm (Nesting Orientalism) adını verdiği yeni bir terim ortaya çıkarmıştır.[20] Maria Todorova ise Balkanlara yönelik söylemlerde Balkanlaşma (Balkanism) terimiyle öne çıkmaktadır.[21]

Yöntem

Belgeler, istatistiksel veriler, deneysel analizler ve yayınlanmış çalışmalara dayanmaktadır. Çalışma konusuna yönelik Psikoloji, Sosyoloji, Tarih, Avrupa Çalışmaları, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler gibi farklı bilim dallarından yararlanılarak araştırma kapsamı genişletilmiş çok boyutluluk sağlanmıştır. Konunun siyasal boyutunu ele alırken, Bulgaristan devlet başkanlarının yapmış olduğu konuşmalarda, meclis oturumlarında, parlamento bildirilerinde, Bulgar Sosyalist Partisi (BSP), Hak ve Özgürlükler Partisi (MRF) ile DOST partisi Bulgaristan'ın Avrupa Gelişimi için Vatandaşları (GERB) ve ATAKA'nın partisinin

[18] Cengiz Dinç, ''Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler'', *Akademik Bakış*, Cilt:5, Sayı:9, 2011, s.54.
[19] Le Riderd, Mitteleuropa, Zentraleuropa, Mittelosteuropa A Mental Map of Central Europe, European Journal of Social Theory, Sayı:2, 2008, s.157.
[20] Milica Bakic-Hayden, "Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia", *Slavic Review*, Cilt 54, Sayı 4, 1995.
[21] Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, New York, Oxford University Press, 1997.

politika ve söylemlerinde Bulgaristan Türklerine yönelik tutumları araştırılmıştır. Ayrıca Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası incelenerek hukuksal boyut sağlanmıştır. Bulgaristan'ın bir AB üyesi olabilmesi için, uyum sürecinde azınlık hakları kapsamında Türklerin azınlık haklarına yönelik ne gibi atılımlar gerçekleştirdiğini anlamak amacıyla Avrupa Komisyonun Bulgaristan hakkında hazırladığı ilerleme raporları, Freedom House, Eurobarometer ve Helsinki raporları incelenmiştir.

Yaşanmış deneyimlerin gerçekliği daha iyi yansıttığı düşünülerek, ilk elden bilgi toplamak amacıyla yazar Bulgaristan'a ziyarette bulunulmuş, bu ziyaret süresince yazar çevresinde Türk-Bulgar ilişkilerini ve etkileşimlerini gözlemlemiştir. Bulgaristan'da yaşanan gerçekler objektif bir gözle ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın konusu olan Avrupalılaşma-Oryantalizm ekseninde Bulgaristan Türklerinin bir uygulaması olarak Bulgaristan Başmüftülük Dış İlişkiler Dairesi Sekreteri Hayri Emin ve Bulgaristan Kültürlerarası Diyalog Uzmanı Dr.Mila Maeva ile e-mektup aracılığıyla röportaj yapılmıştır. Destekleyici ve tamamlayıcı materyal yelpazesinde, Bulgar hükümetinin kuruluşundan bugüne kadar Müslümanlara karşı başlattığı kampanyayı içeren belgeler araştırılmış, Türk/Müslüman terimler, haritalar ve demografi tablosu incelenmiştir. Bu materyaller, sunulan argümanlar için mükemmel bir destek sağlamakta ve konuyu geniş okuyucu kitleleri için erişilebilir kılmaktadır. Bunların haricinde Bulgaristan Radyosu, BULTÜRK Gazetesi, Kırcaali Haber, Euronews Avrupa Haberleri ve BAL-GÖÇ resmi internet sitelerinden bilgi toplanmıştır. Çalışmada gazete haberleri, röportaj ve kurumsal raporlardan birincil kaynak olarak yararlanılırken, daha çok araştırma merkezlerince yapılan çalışmaların, bilimsel eserlerin, analizlerin ve makalelerin yer aldığı ikincil kaynaklarla çalışma şekillendirilmiştir. Yazılanların daha iyi anlaşılabilmesi için Bulgarca ve İngilizce alıntılar Türkçe'ye çevirilmiştir. Bu çevirilerde, anlam kayması yaratabileceğinden kelimesi kelimesine bir çeviriden ziyade, metnin anlamını tam olarak yansıttığı düşünülen anlama göre çeviri esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.Oryantalizm Temellerinde Kimlik Analizi ve Bulgaristan Türkleri

Kimlik kavramı insanlık tarihiyle eş zamanlı olarak ortaya çıkmış olsa da, siyasi örgütlenmenin egemen modeli olan kimlik ve farklılık modeli aslında bugün hala güncelliğini korumaktadır. Kimliklerin inşa süreci sürekli olarak devam etmekte ve kimlikler her zaman bir diğeri ile ilişkilendirilerek tanımlanmaya çalışmaktadır. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde, etnik kimlik, göçmen kimliği ve ulusal kimlik gibi farklı kimlik tanımlamaları ele alınarak "ben" ve "öteki" algılamaları Oryantalist perspektif üzerinden değerlendirilmektedir. Ulusal kimliğin inşası süreci ve milliyetçilik akımlarının nasıl harekete geçirildiği incelenecektir. Bu süreçte ulusal kimlik sorunu üzerine çeşitli teorileri incelerken, etnisite rolünü analiz etmeye çalışılacaktır. Milliyetçilik, ulusal kimlik ve etnik kimlik oluşumu arasındaki ilişkiden yola çıkarak, etnik kimlikte, etnik milliyetçilik ve etnik çatışmalar ele alınacaktır.

Oryantalizm bu çalışmanın temel teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Çünkü Batılı söylemleri olan "ben" ve "diğerleri" anlamanın kavramsal temellerini ortaya koymaktadır. Oryantalizm, Batı'yı ifade eden, Batı'ya karşıt olarak Doğu'yu tanımlayan bir etikettir ve bir kavram olarak Oryantalizm genellikle Doğu'nun Batı tarafından nasıl görüldüğü konusunda analitik bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda Oryantalist yaklaşımlar farklı düşünürlerin eserleriyle birlikte ele alınacaktır. Oryantalizmin en köklü temsilcisi Edward Said, araştırmalarını Orta Doğu ve Asya'ya odaklamış olsa da, diğer bilim adamları, Avrupa'da dahil dünyanın farklı yerlerinde, ben ve diğerleri yaklaşımına benzer yapılar görmüştür. Farklı yazarların ortak görüş, ben ve diğerleri arasındaki sınırın her zaman daha Doğu'ya veya Güney'e taşınmasıdır. Avrupa'da Oryantalizmin odak noktası Balkan bölgesi olarak belirlendiğinde, Avrupa kimliğinin uygunluğuna karşıt olarak Balkan kimliğinin "öteki" olarak yaratılmasına argüman sağlamaktadır. Balkan uluslarını etkileyen bu durum yanlızca Balkanların AB ile olan ilişkisini değil, aynı zamanda kendi aralarındaki ilişkiyi de etkilemiştir. Bu etki *"Oryantalizmin yeni bir versiyonu olan İç İçe Oryantalizm teorisini ortaya çıkarmıştır. Bir diğer güncelliğini koruyan*

kavram Balkanlaşma; Balkan ülkelerindeki etnik birbirini tetiklemesi sonucu ortaya çıkan bir durumu temsil etmektedir."[22] Medeniyetin standartlarını belirleyen ve böylece ülkeleri algılanmış aidiyet olarak tanımlayan yeni farklılaşma kriterini anlamak için, Balkanlar ile Oryantalizm ve Balkanlaşma arasındaki bağlantılar oldukça önemlidir. Balkan ülkeleri neredeyse birbirbirnin yerini alabilecek potansiyeldedir. Çünkü Balkanlarda, Balkan etniği veya ırksal bir tür olarak bilinen bir siyasi ve tarihi tiplendirme bulunmaktadır. Oryantalizm ve Balkanlaşma arasında bağlantılar incelendiğinde, Bulgaristan'ın Müslüman azınlıklara yönelik yaklaşımları değerlendirilerek bu azınlıkların Bulgar ulusunun ötekisi olarak atfedildiği sonucu çıkarılmıştır. Balkanlarda milliyetçilik algısı genel bir yorumla ele alınarak Bulgaristan özelinde milliyetçiliğin nasıl şekil bulduğu ve buna bağlı olarak Bulgaristan'ın en büyük nüfusa sahip etnik azınlığı olan Bulgaristan Türkleri'nin kimlik oluşumu tarihsel perspektifte Bulgar siyasi elitlerin değişen politikaları kapsamında incelenecektir.

Bulgaristan'da Türk azınlığın yaklaşık altı yüz yıl boyunca kendi kültür ve kimliklerini yaşatabilmelerinin nedeni kendi ana dillerini korumaları ve kullanmalarıdır. Yıllar içerisinde Bulgaristan'daki Türk nüfus oranındaki düşüşün altında yatan çeşitli nedenler olduğu gibi, Bulgaristan'ın katıldığı savaşlar ve Türk azınlıkları hakkındaki ürettiği politikalar bu göçlerin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Bulgaristan'daki Türk nüfus 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra kurulan Bulgar Prensliği sınırlarında kalarak azınlık konumuna düşmüştür. 1947'den günümüze kadar geçerli olan Türk etnik kökenli Bulgaristan vatandaşını tanımlamak için tek bir terim bulmak mümkün değildir.[23] Anayasa tarafından kullanılan tanımlar açısından üç aşamada ayrılabilir. 1947-1971 yıllarının ilk aşamasında, komünist egemen bir Parlamento Dimitrov Anayasası olarak bilinen bir yasayı kabul etmiştir.[24] Ulusal azınlıklar kendi ana dilinde okutulmaya ve kendi dillerini geliştirmeye hak

[22] Milica Bakic Hayden-Robert M. Hayden, "Orientalist Variations on "Balkans":Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", *Slavic Review*, Cilt 51, Sayı 1, 1992, s.4.
[23] Constitution of the People's Republic of Bulgaria 1947, *http://www.parliament.bg/bg/18,* (10.02.2016).
[24] Constitution of the People's Republic of Bulgaria 1971, *http://www.parliament.bg/bg/19,* (10.02.2016).

kazanmıştır.[25] Ulusal azınlığın varlığını tanımak ve devlet tarafından onlara tanınan hakları öngörmektir. İkinci aşamada, 1971-1991, Zhivkov Anayasası yürürlükte ve azınlıklara yapılan tüm referansları kaldırmıştır. Şu anda yürürlükte olan Anayasa, 1991 yılında kabul edilmiştir.[26] Bu Anayasa ve mevcut mevzuat, ulusal azınlık terimini kullanmaz. Bütün Bulgar vatandaşlarının hakları, kolektif haklardan ziyade bireylerini tanımlayan hükümler vasıtasıyla korunmaktadır. Üçüncü aşama ise, Bulgaristan'ın 1999'da Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Konvansiyonunu onaylaması ile gerçekleşmektedir.[27] Ulusal azınlık kavramının ve eşlik eden kolektif haklar, gelecekte Bulgar yasama organı tarafından istihdam edilip edilmeyeceği veya halen olduğu gibi bu vurgunun bireysel haklara ve eşitlik konusuna yasalarla devam edip etmeyeceği konusunda tartışmalar bugün hala devam etmektedir. Buglaristanın başarılı bir etnik ilişkiler kurmasında en önemli faktör Hak ve Özgürlükler Hareketinin siyasi partiye dönüşümü ile Türk etnik grubunu ilk seçimlerden itibaren temsil etmesidir.

1.1. Kimlik Kavramı

Kimlik siyasetleri, devlet ve ekonomi gibi günümüzde uluslararası literatürün önemli aktörlerinden biri haline gelmiş olup, sistem dönüştürücü bir güce sahiptir. Benzerlik ve farklılık arasındaki sentez ilişkisi olan kimliğin sabit bir tanımı yoktur, daima kendini sorgulayan bir kuruluş sürecindedir. Kimliğin tanımlanma süreci çok boyutlu ve özneldir. Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü olarak tanımlanmaktadır.[28] Kimlik, bir kişiyi belli bir grubun üyesi olarak tanımlayan kişisel ve davranışsal özellikler kümesi olarak tanımlanır. İnsanlar ırk, etnisite, din, dil ve kültür temelinde kendilerini diğer gruplardan ayırır ve kim oldukları konusundaki anlayışlarını oluştururlar. Bununla birlikte, bireyler coğrafi ve sosyal hareketlilik ve belirli bir topluluğa ait olma arzusu nedeniyle birden fazla kültürel kimlik sahibi

[25] Elena Marushiakova-Vesselin Popov, "Muslim Minorities in Bulgaria", *Migration and Political Intervention:Diasporas in Transition Countries*, Derleyen: Blaschke Jochen, Berlin 2004, s.11.
[26] Constitution of Bulgaria, *http://www.parliament.bg/en/const*, (18.03.2016).
[27] Council of Europe, "Country-specific monitoring", *http://www.coe.int/en/web/minorities/country-specific-monitoring*, (15.02.2017).
[28] Türk Dil Kurumu, *http://www.tdk.gov.tr/*, (07.01. 2015).

olabilirler. Toplumların geçirdikleri dönüşüm süreçleri neticesinde kimliklerin sayısı ve kapsamı artmıştır. Cinsiyet, yaş, sosyal sınıf ve din önemini korumaya devam etse de dünya nüfusundaki artışla birlikte etnik bağlılıkların sayısında da paralel olarak artış gözlenmiştir. Kimlik türlerinin ne olduğu konusunda farklı sınıflandırmalar yapılsa da, bireysel ve sosyal olmak üzere iki tür kimlik üzerinde ortak kanıya varılmıştır. A. Smith kimliği bireysel ve kolektif[29] olmak üzere iki boyutta inceler. *''Smith, bireysel kimlikleri çok yönlü (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din etnik ve millet) ve sıklıkla durumsal olup farklı zamanlarda ve koşullara bağlı olarak önem derecesi değiştirebilen kimlikler şeklinde tanımlamaktadır. Kolektif kimliklerin (etnik ve milli bağlar) çoğu zaman durumsal olmalarından ziyade kapsayıcılıklarını vurgulamaktadır.''*[30] Erikson kuramı; Sosyal kimlik, bireyin, sosyal alanla iletişimi sonucunda edindiği, başkalarının gözünde aynılık ve süreklilik duygusunu test etmesi ve gözlemesi iken kişisel kimlik, insanın geçmişi ve geleceği ile ilgili beklentileri üzerine kurulan bir aynılık ve süreklilik algısıdır.[31] Sosyal kimlik teorisi, kendiliğinden tanımlama ve sınıflandırma yoluyla ortaya çıkan ve belirlediği toplumsal rollere bağlı olarak farklı meydan okumalara sahip olan bir kategoridir.[32] Sosyal kimlik teorisinde geleneksel olarak kimlik, kişinin kendisine düşen ya da kendisine ait olduğunu düşündüğü bir grubun üyeliğine bağlıdır. Böylelikle hem birey hem de toplum arasındaki bağları ve sınırları ortaya koymaktadır. İnsanlar çoğu zaman birey olarak değil, belirli sosyal sınıfların üyeleri olarak hareket ederler. Bu durum biryelerin kendisi ve diğerleri arasında bölünmesine yol açmaktadır. Kolektif kimlik, bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin değerlerine, normlarına, akıl yürütmesine, sanatına, diline, dinine, gelenek ve göreneklerine ve diğer kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilincini ifade eder.[33] Kolektif kimliklerin kapsayıcılığı

---

[29] Her ne kadar kolektif kimlik ile sosyal kimlik arasında bir ayrım yapılsa da bu çalışmada ikisi de aynı anlamda kullanılacaktır. Ama bazı kaynaklarda kolektif kimlikler, sosyal kimliğin topluluklar düzeyindeki ifadesi olarak nitelendirilmektedir.

[30] Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, **Aktaran**: Yakup Şahin, ''Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar;Teorik Bir Giriş'', *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s.45.

[31] E. H. Erikson, *Identity: Youth and Crisis,* W.W. Norton Company, New York 1968, **Aktaran:** Hasan Atak, ''Identity Development and Identity Formation: A Theoretical Assessment'', *Current Approaches in Psychiatry*, Cilt:3, Sayı:1, 2011, s.168.

[32] H. Andaç Demirtaş, ''Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar'', *İletişim Araştır maları*, Sayı 1, Ankara 2003, s.124.

[33] Cevdet Özdemir, ''Kimlik ve Söylem'', *ODGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2001, s.108.

etnik ve milli bağlar şeklinde kendini gösterir. Kolektif kimlikler ulusal kimliği meydana getirmede son derece önemlidir. Çünkü ulusal kimlik, kolektif kimliğin başka bir türü olarak ele alınmıştır. Küreselleşme ile birlikte bu tip oluşumların önemlerini kaybetmesiyle kültürel kimlik kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Kültürel kimlik hem geçmişe hem de geleceğe aittir. Oryantalist algıların araştırıldığı bu çalışma kapsamında kimliğin bir diğer önemli çeşidi olan göçmen kimliği, kişinin kendi menşe ülkesinden bir başka ülkeye geçişine takiben ifade aracı olarak yeni bir kültür ve dili kabul etmesi anlamına gelmektedir. Göçmenler üzerine yapılan çalışmalarda kimlik arayışı üzerine durulmaktadır çünkü göçmenler genellikle yeni bir gruba üye olmaya çalıştıklarında kendilerini köklerinden koparılmış olarak hissetmektedirler. Yeni yerleşim yerlerinde entegrasyon ve kimlik oluşum sürecinde kabul görmeleri için iki dilli olmaya mecbur kalmaktadırlar. Kimlik sorunu modern söylemde her yerde varolan bir konudur. Farklılık kimlik üzerinde dışarıdan kurucu etkiye sahiptir. Tüm kimlikler herhangi bir fark ile işaretlenerek ve tüm faklılıklar güç temelinde "ben" ve "diğer" arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır.[34] Kimlik, kendisini tanımlamak için her zaman bir başkasını farklı varsayar ve böylelikle "diğer" olmadan "ben" kimliğinin düşünülmesi mümkün değildir.

Kişisel ve kolektif kimlik arasındaki ilşki, birey ile devlet arasındaki ilişkiye benzemektedir. Bireysel kimliklerin korunması ve sürdürülmesi için kolektif kimliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Aileler, şirketler, suç zinciri, dini gruplar, bölgesel gruplar, ırk ayrımları, cinsiyet kimlikleri ve etnik kökenler gibi üyelikler diğer kimlik tespitini sağlayarak toplumsal/sosyal etkiler üretmektedir. Devletler, egemenliğinin gücünü taşıyan öz kimliğini inşa etmek ve sürdürmek için bu kimlik unsurlarına güvenmektedir. Ulus devletlerin ve kimliklerinin soruları ile ilişkili olarak, ulus devlet baskın kimlik tarafından tanımlanır ki bu tanımda kendi ve diğer arasındaki sınırları belirleyerek, diğerleri baskın kimliğin oluşturulmasında dış güce dönüşür. Kimlik sınırlarında Bulgaristan Türkleri için şu sorular tartışılabilir: Biz kimiz ya da kim olarak algılanırız? Diğerleri kategorisinde kendi yerimizi nerede konumlandırırız?

---

[34] Lawrence Grossberg, *Identity and Cultural Studies: Is That All There Is?,* SAGE, 1994, s.89.

Bu sorulara cevap aramak için Bulgaristan Türklerinin tarihsel perspektifte kimlik oluşum süreçleri incelenecektir. Ön değerlendirme olarak şunlar söylenebilir; Bulgaristan'daki Türkler, Bulgar devletinin egemenliği altına girdikleri andan itibaren devletin diğerleri oldular. Ancak bu farklılık, devletin farklı dönemlerdeki politikalarıyla eritilmeye çalışılmışsa da Türklerin anavatana olan aidiyeti ve tarihsel kimlik bağları sayesinde kendi benliklerini koruyabilmişlerdir. Öte yandan, Bulgaristan'da etnik-dini kimliğinden dolayı baskı ve ayrımcılık yaşayan Türkler, Türkiye'ye göç ettiklerinde muhacır olarak marjinalize edilmiştir. Göçmenlerin kendilerini Türk olarak ifade etmeleri yeterli olmamıştır, çünkü Türk olmak toplumdaki diğer insanlar tarafından Türk olarak kabul edildiği sürece mümkündür. Yani ulusal kimlik her zaman öznel bir süreç gibi gözükmektedir. Türkiye'ye göç etmesiyle topluma tam entegrasyon beklentisine girmiş ve Türkler olarak kimliklerini yerine getirmeye başlamış, yeni benliklerini yeniden tanımlamışlardır.

1.1.1.Ulusal Kimlik ve Ulusalcılık

Aynı bilgiyi ve dili paylaşan bir topluluktaki başkalarına bağlılık duygusu, orijinal ulusal bilincin temelidir. Kendiliğinden kurulmuş uluslar, büyük miktarda iç benzerlik içermektedir. Birinin kendi kimliğini inşa edebilmesi için, öncelikle kimliğini diğerlerinden ayıran kriterleri belirlemesi gerekmektedir. Aynı şekilde ortak amaç, dil, gelenekler ve tarihsel anılar gibi bir ulusu tanımlayan ortak ölçütler ulusal ötekini belirlemektedir. Ulusal kimliğin söylemsel kavramsallaştırılmasına yönelik yapılan bir çok akademik çalışma, ulusları ve milliyetçiliği anlamaya önemli ölçüde katkısı olmuştur. Ulusların inşa ediliş fikri günümüz sosyal bilimlerinide kurulmuş olmasına rağmen, hala siyaset üreticiler, sosyal gruplar ve üyeleri tarafından şekillendirilmektedir. Aynı etnik kökene sahip insanlar kendi ulusları hakkında farklı fikirlere sahip olabilmektedir. Ulusal kimlik daha çok kendi hakkında düşünme ve konuşmanın bir yolu olarak benimsenmiştir. Ulusal kimlik, söylemsel olarak dünyanın uluslara bölünmesini özümsemekte ve bu uluslara karşılık kendini, ulus devlete dahil edilen sınırlarla var etmektedir. Kendini diğerlerinden farklı bir kategoride sınıflandırmak miliyetçilik söylemlerini oluşturmuştur. Dolayısıyla milliyetçilik söylemlerinde; ulusal kimlikte mutlak bir kartşıtlık vardır ve

varolabilmek için ulusal ben ile diğerleri arasındaki gerilimi devam ettirmektedir.[35]

Milliyetçilik, ortak kimlik, ortak ve paylaşılan etnisite, soy, dil, kültür, din ve vatandaşlık temelinde kurulmuştur. Dolayısıyla; milliyetçilik, kimlikle ilgilidir ve ulus devletin siyasi vatandaşlık kavramı sosyal ve politik olarak devam etmiştir. Milliyetçiliğin, ulus devletlerde yaygın olması, güvenlik, ekonomik refah ve üyelerine aidiyet duygusu sunan vatandaşlık ile paralel olarak gelişmektedir. Dolayısıyla altta yatan sosyal ve ekonomik koşullar belirli bir siyasi süreç içerisinde milliyetçiliği etkilemektedir. Milliyetçilik, bir ülkedeki marjinalize olmuş insanları bastırmak adına merkez bölgelerdeki insanlar için bir Oryantalist bahane haline gelmiştir. Milliyetçilik kendi doğasında "yerli" homojenleşmeyi içeren, sömürge sonrası devletlerde Oryantalisit söylemlerde kendini gizlemektedir.[36] Sömürge döneminde, entellektüeller Batı'ya maruz kalan milliyetçilik modellerini, kolonyal devletlerde ağırlıklı olarak sömürgeciliğe karşı direnmek için yetiştirmiştir. Batılı modele dayanarak, sömürge sonrası bir ulus, çeşitli ulusal topraklarında homojenleşme eğilimi taşımaktadır.[37] Resmi bir ulusal dilin, ulusal bir ideolojik sistemin, ulusal bir eğitim sisteminin ve ulusal TV programlarının oluşu bu noktayı desteklemektedir.

İki dünya savaşının damgasını vurduğu dönem, milliyetçiliği saldırganlık ideolojisi olarak yeni bir kavramsallaştırmaya itmiştir. 20.yüzyılın, savaşların neden olduğu tahrip edici ve agresif milliyetçilik söylemleri, önceki yüzyılın milliyetçiliği; yapıcı fikir üzerine inşa etmek ve devlet kurma işlevi ile tezatlık oluşturmuştur. Bir ulusun kimliğini tanımayabilmesi için, ulus olarak kim olduğunu ve diğer dünya uluslarası arasında kendisini nerede gördüğünü yanıtlaması gerekmektedir. En iyi ve kapsayıcı formülasyonlarında bile, ulusal kimlik, bir "ötekinin" dışlanmasını gerektirmektedir. Milliyetçi söylemler ulusal kimlik anlatıları üzerinden gelişmektedir. Ulus devletlerde siyasetin işleyişi için milliyetçilik söylemleri,

---

[35] Nevena Nancheva, "Transforming identities in Europe: Bulgaria and Macedonia between nationalism and Europeanization", *Westminster Research*, 2013, s.133.
[36] Atdhe Hetemi, "Orientalism, Balkanism and the Western Viewpoint in the Context of Former Yugoslavia", *Iliria International Review*, 2015, s.313.
[37] Elisa Segnini, *Orientalism within Europe:Introduction*, SAGE, 2016, s.2.

alışılmış söyleyiş alanı haline getirilmiştir. Sınırlar tarafından ayrılmış ulusal topraklar, açıkça tanımlanmış ulusların kendi kendini yönetme olgusu, uluslararası alanda tanınmış yaşama alanlarını kendilerinin belirledikleri varsayımı, milli bayraklar, marşlar, amblemler ve isimler gibi aidiyet sembolleri, siyasi olaylardan bahsetmek için kullanılan dil, hepsi de milliyetçi söylemleri yeniden üretmektedir.

Avrupa haritasına bakıldığında, her devletin bir ulusa, her ulusun bir dile karşılık geldiği düşünülmektedir. Ayrıntılara bakıldığında, tabii ki politik sınırların kültürel ve dilsel sınırlarla özdeş olmadığı keşfedilmektedir. Milliyetçiliğin kökeni bilindiği üzere Fransız İhtilaline ve onun yarattığı akıma dayanmaktadır. 1789'da yayınlanan İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi evrensel bir yaklaşımı ortaya çıkarmış olsa da herkes için eşit haklara sahip olamamıştır. Ortaya çıkan orta sınıfın eşitliği istediği grup farklı kimliklerdeki halktan oluşmaktaydı. Halk için özgürlük talep edildiğinde, eşit siyasi, sosyal ve ekonomik haklar ileri sürerek halk politikleştirilmiştir. Sonrasında milliyetçilik, popüler egemenlik, modern demokrasi, klasik liberalizm, insan hakları ve sivil haklar kavramları yaratılmıştır. Bu kavramlar günümüz siyasetinde ön koşullar olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçiliğin 19.yüzyılın başında Avrupa'da icat edilen bir doktrin olduğu ve sadece kendi hükümetinden hoşlanacak bir nüfus birimi belrilenmesi için bir kriter kaynağı gibi davranıldığını savunulmaktadır.[38] Avrupa'da yaşanan gelişmeler dünya genelinde aynı koşullara sahip olamamıştır. Doğu Avrupa'da 18.yy civarında sanayi orta sınıfı ve aydınlar yoktu ve tarım sektörü Balkan iş gücünün %80'nini oluştururken, sanayi faaliyetleri gıda sektörü ve demiryollarının inşası ile sınırlı kalmıştır.[39] Bu farklılık, milliyetçilik fikrini dünyada farklı şekillerde geliştirerek birden fazla milliyetçilik akımı oluşturmuştur. Balkan ülkelerinde milliyetçilik öncelikle dilsel ve dini kimlik temelinde inşa edilmiştir. Aynı etnik kökenden gelen ve aynı dili konuşan, ancak farklı bir dine sahip olan unsurlar arasında bile, ötekileştirmede sınır dini inanç olmuştur.

---

[38] Peter Sugar, ''The problems of nationalism in Eastern Europe: Past and present'', *https://www.wilsoncenter .org/sites/default/files/OP%2013.pdf*, (18.02.2016), s. 2.

[39] Thanons Veremis, ''The Modern Balkans: A Concise Guide to Nationalism and Politics'', *http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/LSEE/PDFs/Publications/Veremis-web.pdf*, (20.02.2016), s.27.

1.1.2. Kimliğin "Öteki" Üzerinden Yapılandırılması ve Etnik Kimlik

Küreselleşmenin bir etkisi olarak ulus devletler işlevselliğini yitirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, etnik gruplar gibi alt kimliklerin rolü önemli bir biçimde artmaktadır. Etnik kimlik kişiye doğuştan verilmiş ve birey iradesinden bağımsız olarak mensubu olduğu grubun özellikleri ile değerlendirilmiştir. Smith, etnik grubu tanımlarken aynı soydan gelmekten ziyade, buna duyulan inancın daha önemli olduğunu söylemiştir.[40] Yani etnik kimlik, belirli bir etnik gruba ait olma hissinin ölçümüdür. Çalışmada etnik grupların tanımlanması ve etnik bağların oluşumunda kültürün rolü, çeşitli bilimadamlarının görüşleri çerçevesinde "ortak duygu" ve "aidiyet" kavramlarıyla birlikte açıklanacaktır. Bu kavramlara sıkıca bağlı olan ancak Oryantalizmin etkilerini bizzat yaşayan göçmen etnik gruplar süreç içinde kimliklerini yeniden oluştururken çoğunlukla asimile olmaktadırlar. Göçmenler hem kendi kültürlerinde hem de hakim kültürde etkili işlevsellik sergileyebilen bireyler olarak iki kültürlü kimlik veya öz kültürlerine ait özelliklere sıkıca sarılıp hakim kültürü benimsemeyen kimlik geliştirebilmektedirler.[41] Etnisiteyi merkeze alan düşüncede, gerçeklik yanlızca kişinin kendi gözünden gördüğü olarak kabul edilmektedir. Etnosentrizm[42], kişinin kendi grubunun ve kültürünün doğuştan gelen bir üstünlüğü olduğuna inanmasıdır. Bu inanç diğer grupları grupları ve kültürleri kendinden aşağıda görmeyi takip eder ve böylelikle "öteki" kavramı ortaya çıkmaktadır. "*Bir yanda Amerika Birlesik Devletleri'nin askeri gücünde, ilaç, petrol silah, tekellerinde simgeleşen emperyalizm, diğer yanda onunla ilişkili Avrupa coğrafyasında odaklanan "Batı" kavramı ve karşısında etnik ve dinsel özelliklere sarınan hayali bir "batı dışıı" dünya arasında geçtiği varsayılan günümüz savaşlarının dönüp dolaşıp bağlandığı kavramlar "etnosentrizm" ve "öteki" dir*."[43] Her kültür ya da toplum kendisini tanımlayabilmek için kendisi gibi olmayana ihtiyaç duymaktadır ve böylece ötekini inşa etmektedir. Kimlik inşasında önemli bir

[40] D. Anthony Smith, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, 7.Baskı, İstanbul 2014, s.41.
[41]Mehmet Ali Akıncı, ''Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları'', *http://www.bilig.yesevi.edu.tr /yonetim/icerik/makaleler/4-published.pdf, (21.02.2016)*, s.32.
[42] Etnosentrizm terimi, William Graham Sumner tarafından insanların kendi grupları ile diğerlerini ötekileştirmeleri üzerine yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bknz: *http://ethnocentrism.net/william-graham-sumner/,* (14.03.2016).
[43] Selçuk Candansayar, ''Etnosentrizm:Öteki'nin kaynağı ya da insanın insana düşmanlığı'', *http://candansayar .com/d4.html*, (08.02.2015).

yeri olan "biz" ve "onlar" ayrımı; bizden olana aynı ya da benzer olan olumlu özellikler atfedilirken, farklı olana olumsuzlukar atfedilmesiyle yapılmaktadır. Kimliğin temel bileşenlerinden biri olan aidiyet duygusu, "biz" tanımlanmasında ortak noktaları belirlerken, diğer yandan "biz" dışındakileri yani "ötekileri" belirlemektedir. Öteki varlığına duyulan bu ihtiyaç kaçınılmaz bir karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır. Etnik kimliğin inşasında farklılık/yabancılık esas alınmaktadır. Bu fark çoğunlukla tehlikeyi ifade etmektedir.

Dünya tarihinde yaşanan olaylar; II.Dünya Savaşı sonrasında en modern toplumlardan bir tanesi olan Almanya'da Naziler tarafından geliştirilen aşırı ırkçılık, 1960'larda ABD'de görülen ırkçı hareketler, sömürge dönemi sonrasında bağımsızlıklarını kazanmış Afrika ülkelerindeki çatışmalar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni kurulan devletlerdeki çatışmalar, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan etnik gerginlikler, yasa dışı göçler ve ulus devletlerin küreselleşme süreciyle birlikte geçirdiği dönüşümler etnisitenin siyasal alandaki işlevi konusunda yeniden düşünülmesini gerektirmiştir. Etnik grup nedir? Etnik kimlik oluşumuyla ilgili en yaygın iki teori vardır: İlksel Yaklaşım(Primordial) ve Araçsal Yaklaşım (Instrumentalism).[44] Etnisite terimiyle ifade edilen bağlılık ve dayanışma biçimleri, doğal ve geleneksel bağlılıklar olarak kabul görülmüştür. İlksel yaklaşım, etnik bir grubun verilenlerden geldiğini iddia etmektedir. Bu bakış açısıyla bakıldığında, bunlar bir etnik grubun oluşumunu belirleyen doğal, verilen ve değiştirilemez gerçeklerdir. İlksel yaklaşımda, toplumsal varoluşun bağlantı araçları kültür ve akrabalık bağı başta olma üzere, onların ötesinde doğumdan kaynaklanan bir veriliş vardır. Verilen değerlerler; belirli dili konuşan, hatta bir dilin lehçesini konuşan ve belirli sosyal uygulamaları takiben, kan bağları, ırk, dil, bölge, din ve gelenek olarak varsayılmıştır. Bütün bunlar ilkselciğin sınırları oluşturmaktadır. İlkçi yaklaşımın öncülerinden olan Clifford Geertz, ''*Bireyler arasında ilksel (primordial) bağlar olduğunu ve bu bağların zaman ve etkileşim ile yapılandırılmış değil, o toplumun içinde doğmak itibarıyla önceden verilmiş, doğal ve kan bağı, dil, inanç, tutum, gelenekler gibi doğal uyuşma noktalarıyla varlığını sürdüren bir niteliğe*

[44] Yahya Kemal Taştan, "Etnisite Kuramları", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, Sayı 6, 2010, s.199.

sahip olduğunu savunmuştur.''[45] İlkselci yaklaşıma göre, uluslar yüzyıllarca ortak geçmişi oluşturan ortak kültür, tarih ve biyoloji ile birleşmiş organik topluluklardır. İlkselci yaklaşım ulus ve etnik grup kavramlarını eş anlamlı olarak görmektedir, etnik grup ulusun daha küçük boyuttaki bir parçasıdır.

İlkselciler; dil, din, ırk, etnisite ve toprağa dayalı "primordialist" bağların önemi üzerine Edward Shils'in[46] çalışmasından yola çıkarak, etnik toplulukların ve ulusların, tarihin doğal birimleri ve insan deneyiminin bütünleştirici unsurları olduğunu iddia ederler.[47] Etnik kimlik, toplumun kendisini nasıl gördüğü ve başkalarının toplumu nasıl gördüğü olmak üzere iki boyutludur.[48] Araçsal yaklaşıma göre, etnik kimlik esnek ve değişken olduğundan; koşullara göre bir etnik grubun hem içeriği hem de sınırları değişebilir.[49] Bir etnik grubu diğerlerinden nelerin farklı kıldığını gösteren ölçütler toplumdan topluma değişimektedir. Din ve dil en önemli etnik kimlik belirleyicisidir. Bulgaristan din alanında Müslüman, Ortodoks ve Katolik ayrımı yaşarken, dil alanında ise Slav dilinin eğemenliği görülmekte ve Bulgarca resmi dil olarak kabul edilmektedir. Ancak dil alanında vurgulanması gereken önemli bir husus şudur ki, Bulgaristan yıllarca Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altında kalması sebebiyle kültürel etkileşimlerin bir sonucu olarak kullanılan dil, deyim ve kelime kalıpları Türkçe sözcükler içermektedir. Türkçe'den Bulgarca'ya geçen kelimelerin sayısı binlerle ifade edilmektedir.[50] Bulgarlar ve Türkler arasındaki doğal farkların dışında, selamlaşmadan bayram kutlamasına; söz varlığındaki Türkçe kopyaların oranından yarattığı duygu değerine kadar etnik değer, kimliğin belirlediği yörüngelerde farklılaşmaktadır. Ancak etnik değerlere yönelik duyarlılık herkesce aynı doğrultuda paylaşılmaktadır. Burada eleştirel bir örnek

---

[45] Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York 1973**, Aktaran**:Melih Çoban, ''Milliyetçilik Teorileri'', *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 32, Sayı 295, 2012, s.345.

[46] Makale için bakınız: Edward Shills, "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory", *The British Journal of Sociology*,1957.

[47] D. Anthony Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Kitabevi, Ankara 2002, s.34.

[48] Süer Eker, ''Bosna'da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine'', *Millî Folklor Dergisi*, Sayı 72 ,2006, s.74.

[49] Yahya Kemal Taşkan, a.g.m., s.212.

[50] Bu konuya dair kanıt niteliğinde çok değerli bir çalışma olan M.Türker Acaroğlu'nun hazırladığı ''Türkçe'den Bulgarca'ya Geçen Kelimeler Sözlüğü'' içeriği ve anlamı bakımından oldukça faydalı bir kaynaktır.

olarak; babasına baba yerine, Bulgarca söz varlığına ait "tatko" sözcüğü ile seslenen bir Türk genci kendi kültürüne yabancılaşmanın simgesidir.

Oryantalizmin temellerinden olan kültür, etnik grupların oluşum ve farklılaşmasında en önemli yapı taşıdır. Etnisite kuramlarında kültürel yaklaşım; etnik grupların kültür, gelenek, dil, din, tarih gibi ayırt edici özellikler ekseninde şekillendiğini ileri sürmektedir.[51] Etnik köken, kişinin aile mirası, paylaşılan dil, kültür veya uyrukluk özelliklerine dayalı olarak atfedilen veya kendinden özdeşleştirilen bir üyelik olarak tanımlanmıştır.[52] Özellikle devletlerin ayrı bir gruba yönelik izlediği dil politikaları ve atfettiği anlamlar farklı etnik bir grubun varlığını teyit etmektedir. Bulgaristan'daki Türk azınlık örneğinde de görüldüğü üzere; yasakların üzerinde durduğu bazı kültürel niteliklerin Türk ve Müslüman gruplara ait olduğu ve onları bu şekilde ayırt ettiği herkes tarafından kolaylıkla anlaşılmaktadır. Etnik grupların nitelikleri, diğer ülkelerde de olduğu gibi Bulgaristan'da modern ulus oluşturma sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir ülkede toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturan baskın bir grup olduğunda, bu grubun etnik kimlik oluşumu nihayetinde ulusun "ulusal kimlik" oluşum sürecini şekillendirecektir. Bu çoğunluk etnik bir milliyetçilik seçer ise azınlıklar/diğer gruplar için sosyal rahatsızlıklar üretecektir. Etnik milliyetçilikte, en yaygın prensib ortak mittir.[53] Tarihin, uluslar, gruplar ya da insanlar için olağanüstü bir birleştirici gücü olması sebebiyle ulusal devlet ulusal tarihine sahiptir. Ortak bir etnik oluşuma bağlı olarak çoğunluğun olduğu ve azınlıkların da bulunduğu bir ülkede farklı etnik oluşumlar, süreç içerisinde büyük ölçüde farklılaşabilir. İki taraf arasında gerginlikler yaşanabilir. Böyle bir problem varolduğunda devletler genellikle iki yol izlerler; ülkesinde yaşanan etnik farklılıkları (soykırım, sınır dışı etme, nüfus değişimi,iktidarın kullanımı) ortadan kaldırmaya çalışabilir veya bu farklılıklardan kaynaklanan talepleri karşılamayı seçebilir.[54] Sonuç olarak etnik kimlik oluşumun toplumsal ve

---

[51] Yahya Kemal Taştan, a.g..m., s.200.

[52] K. Cokley, "Critical issues in the measurement of ethnic and racial identity: A referendum on the state of the field", *Journal of Counseling Psychology,* Sayı *54, 2007,* s.225.

[53]Gökhan Bacık, "A Discussion on Ethnic Identity", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Cilt l.1, Sayı 1, 2002, s.23.

[54] Martijn A. Roessingh, "Ethnonationalism and Political Systems in Europe", *Amsterdam University Press*, 1996, s.26.

politik çıktıları; sürecin niteliğine, sosyal ve siyasal çevereye ve aktörlere bağlı farklı durumda farklı roller oynamaktadır. Bulgaristan gibi bir uzun süre bir imparatorluğun boyundurluğunda kalması ve bu durumun mirasıyla kurulan bir ülke olarak, etnik kimlik oluşumu ve ulusal kimlik oluşumu arasındaki ilişki oldukça grifttir, çünkü burada bulunan tek bir etnik kimlik oluşumundan söz edilemez.

Etnik kimliğin bireylerin sosyal çevreyle etkileşimi sonucu şekillenen doğal bir olgudur. Bununla birlikte, etnik kimlik, gruplar arası bir çatışma kaynağı değildir. Etnik çatışmalar, birbirinden farklı hisseden iki veya daha fazla etno-kültürel grup arasında gruplar arası rekabeti içerir.[55] Etnik çatışmalar, özellikle etnik grupların kendi etnik kültürlerini ifade etmelerine ciddi kısıtlamalar/ayrım getirildiği zaman ortaya çıkmaktadır. Azınlıklara yönelik kısıtlamalar daha çok dilsel alanda (anadilde eğitime yönelik kısıtlamalar) görülmektedir. Ayrımcılığın en belirgin yönü ise, baskın gruplar tarafından azınlık gruplarına eşit olmayan muamele yapılması ve bu grupların kendileri ifade etmeleri, etnik özelliklerini ve değerlerini ilerletebilmesi için şartlar yaratılmamasıdır. Bir ülkedeki kültürel normlar ve sosyal uygulamalar, egemen grup normlarına değinilirken, azınlık normlarına ise değer kaybettirilir ve marjinalleştirilir.[56] Genel olarak, kısıtlamaların kapsamı ne kadar büyük olursa statükoya karşı etnik mücadelenin olasılıkları da o kadar yüksek olur. Etnik milliyetçilikte ulusallık; fiziksel,kültür, din, dil ve ortak bir soy gibi karakterize olmuş bazı özelliklerin paylaşıması olarak görülmektedir.[57] Bu nedenle farklı etnik kökene sahip vatandaşlar, ortak bir devlet topraklarında yaşıyor olsalar bile ulus haline gelmek için devletlere ihtiyaç duymamaktadır. Etnik milliyetçilik şiddetlendiğinde mevcut çok etnikli devletlerin (Osmanlı İmparatorlıığu ve Yugoslavya Federasyonu gibi) dağılmasına neden olabilmekedir. Etnik çatışmaların dinamikleri genellikle oldukça karmaşık olduğundan, çatışma çözme stratejileri çok taraflı olmalıdır. Etnik barış yapımı, çoğu durumda, farklı grup kimliklerinin ifade edilmesini, yapısal ve kültürel ayrımcılığa karşı önlemlerin, ekonomik kalkınmayı ve

[55] Muzaffer Ercan Yılmaz, "Ethnic Identity and Ethnic Conflicts", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 21, 2010, s.3.
[56] Muzaffer Ercan Yılmaz, a.g.m., s.6.
[57] Senem Aydın Düzgit-Ayhan Kaya, "Civil Society Between France and Turkey:Transcending Stereotypes", *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 2009, s.37.

nispeten ulusal zenginliğin dağılımını eşit ve güven artırıcı şekilde yapılmasını sağlayan formüllerin bulunmasını içermelidir.[58] İnsani yardım, STK'larının (sivil toplum örgütleri) ve BM gibi kuruluşlarının müdahalesi özellikle barış amacı taşıdığında çözüm yaratılması kolaylaşacaktır.

1.2. Ötekileştirme Mekanizması: Oryantalizm

Oryantalizm, doğu dünyasının dillerini, kültürlerini araştıran inceleyen bir bilimdir.[59] Oryantalizm perspektifinden bakıldığında Batının, Doğuyu doğulaştırarak batılılaştığı görülmektedir. Batı ve Doğu doğal gerçekler olmayıp, coğrafi olmaktan çok kültürel farklılığı temel alan söylemlerdir. Batılı olmayan bir kültür, moderniteden ve ilerlemeden yoksun olarak görüldüğü için, ne olduğundan ziyade ne olmadığı açısından tanımlanmaktadır. Demokrasi anlayışının demokratik olabilmesi için ilk önce modernitenin Avrupa-merkezli ve global hareket tarzının sorgulanması gerekir ki, bu da farklı kimliklerin farklılığını tanımanın ön koşuludur.[60] Oryantalizm ve emperyalizm gibi kavramların Avrupa'nın üstünlüğü esasına dayanan Batı sömürge kültürüne ait olduğu söylenebilir. Yani oryantalizm, emperyalizmin kendini gerçekleştireceği bir alan yaratmaktadır.[61] Oryantalizmin beslendiği kaynaklar literatürde, ontolojik olarak ben-merkezci kavramsallaştırma öne çıkar; Batı kendini dünyanın merkezine koyar ve etrafındakilere o yanılsama içinde bakmaktadır.[62] Oysaki 19.yüzyıla kadar Batı'nın merkezde olduğu bir dünya algılaması yoktur, bugünün önemli Batı şehirleri (Paris, Londra, Berlin gibi) 16.yüzyıla kadar küçük ölçekli şehirler iken İstanbul, Kahire ve Pekin dönemin en büyük şehirleri olarak gösterilmiştir. Ancak 19.yüzyıla gelindiğinde tarihin ve medeniyetin Batı şehirlerinde doğduğu öne sürülerek geride kalanlar dışlanmaya başlamıştır. Uluslara

---

[58] Rastislav Kazansky, "Ethnicity asa security approach-a key factor for peace and stability", *European Perspectives of the Western Balkans countries I,* Derleyen:Afrim Hoti-Igor Kosir, ABB College, 2015, s.139.

[59] Sibel Okuyan, "Doğu Kültürünün Batıda Yansımaları", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 2011, s.117.

[60] E. Fuat Keyman, ''Eleştirel Düşünce:İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark'', *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Derleyen:Atila Eralp, İletişim Yayınları, 9.Baskı, İstanbul 2007, s.237.

[61] Erkan Dikici, ''Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm ve Emperyalizm'', *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Karabük 2014, s.47.

[62] Mahmut Mutman, *"Şarkiyatçılık/Oryantalizm" Modernleşme ve Batıcılık*, Sayı 3, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s.191.

hakim olma ve şekil verme isteği hegemonyayı, bu isteği gerçekleştirmede kullanılacak sistem de kapitalizmi doğurmuştur. Bu iki karşılıklı çıkar dengesi Oryantalizmin siyasal kaynağını oluşturmaktadır.[63]

Grovogui,''*Oryantalizmin, Ortadoğu'nun kimliklerinin, kültürlerinin,dilinin ve dininin çeviri süreçlerine dayanan bir güç tekniği olduğunu''*[64] belirterek tanımı basitleştirmiştir. Önceleri Doğu kültürünü anlamak ve özümsemek amacı taşıyan Oryantalizm kavramı günümüzde farklı biçimde yorumlanmaktadır. Geçmişte yapılan araştırma ve çalışmalar yeniden değerlendirmeye alınmakta ve birçoğunun "Avrupa Merkezli" olarak yapıldığı görülmektedir. Batı, bilinçli olarak kendi dışında kalan, Batılı olmayan toplumlara karşı dışlayıcı bir anlayış geliştirerek Doğu-Batı ayrımını başlatmıştır. Bunun neticesinde Batı, kendisini, Doğu'nun karşısında merkezi bir yere taşımıştır. Bu süreçte Batı, kendini bir merkez olarak görürken, çevresindekileri "öteki" olarak görmektedir. Ortaya çıkan bu ayrım neticesinde Batı, Doğu üzerindeki sömürgeci zihniyetini gerçekleştirmek adına meşru bir yol bulmuş olmaktadır.

Uluslararası ilişkileri bir "ötekileştirme süreci" olarak çözümleyen William Connolly, Doğu/Batı karşıtlığını uluslararası ilişkiler kuramının merkezine yerleştirmektedir.[65] Bu yaklaşımıının temeli; uluslararası ilişkilerin tarihini 1492 yılında Christopher Columbus'un "Yeni Dünya" keşfine kadar götürerek, farklı medeniyetlerle karşılaşma olarak nitelenen yeni dünyanın keşfi aslında Batı medeniyetini üstün, diğer medeniyetleri vahşi ve barbar olarak temsil ettiği farklı kimliklerin ötekileştirilmesi sürecinin bir ürünü olmasıdır. Dünya tarihinde ötekileştirme süreçlerinin bir diğer örnekleri ise; Doğunun ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin sömürgeleştirmesi emperyalizm ile ve Sovyetler Birliği'nin ise Soğuk Savaş ile "öteki" konumuna sokulmasıdır. Kollektif kimliklerde kaymalar ve "öteki"nin anlamı 1989'dan sonra Avrupa'daki dönüşümlerin bir parçası haline

[63] K.E. Fleming, "Orientalism, the Balkans, and Balkan Historiography", *The American Historical Review*, Cilt:105, Sayı:4, 2000, s.1220.
[64] Siba N. Grovogui, ''Postcolonialism'', *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Derleyen: Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, Oxford Üniversitesi Yayınları, 2013, s.245.
[65] William E. Connolly, *Identity/Difference*, Minnesota University Press, II. Baskı, 2002, s.38.

gelmiştir. Bu değişiklikleri etkileyen birkaç faktör bulunmaktadır, ancak bunlardan biri özellikle göze çarpmakta: sosyal eşitsizlikteki algılamanın liberal ideoloji tarafından yeniden yapılandırılmasıdır.[66] Çeşitli ülkelerin, otoritelerin, sosyal grupların ve bireylerin serbest piyasa ve demokrasiyi algılayış derecesi ve uyumu, farklılıkları sınıflandırmanın bir ölçütü haline gelmiştir.

Soğuk Savaş döneminde batılı bir perspektiften Komunizmin uygulandığı ülkeler, oryantalizm coğfrayaya indirgenmiş, biz ve onlar içinde net bir şekilde ayrılmıştır.[67] Ülkeler ve gruplar "biz" kategorisinde modern-batılı-liberallik ile uyuşmaktadır. "Ben" ve "öteki" algısı bireysel deneyimlerde temel karşıtlık; kadın-erkek ve yoksul-zengin gibi sınıflanırken, ulusal perspektifte zihniyet, kültür, ırk, etnik gruplar, milli kimlik gibi unsurları barındıran iki farklı coğrafi temel ekseninde şekillenmektedir: Doğu ve Batı.[68] Bu alanda yapılan akademik çalışmaların temel referansı sayılan Edward Said, Oryantalizmin yeniden okunmasını sağlamış olması bakımından önemli bir yazardır. Oryantalizm, her şeyden önce, Batı'nın hayal ettiği Doğu'yu politik, sosyal, askeri, ideolojik, bilimsel ve sanatsal olarak yapılandırdığı bir dizi söylemsel pratiktir. Doğubilim'den sadece akademik çalışmaların değil aynı zamanda batılı düşünme tarzının da anlaşılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Said, oryantalizmi açıklama noktasında, Batı-merkezli ve Avrupa-eksenli bir kavramı ortaya koymaktadır. Said, Oryantalizmin salt siyasal bir konu ya da alan olmadığını, emperyalist bir araç olmaktan çok daha fazlasını içerdiğini şu yorumuyla kanıtlamıştır: "*Şarkiyatçılık, kültür, araştırmalar ya da kurumlar tarafından edilgence yansıtılan, salt siyasal bir konu değildir; "Şark" dünyasını baskı altında tutmaya yarayan, çirkin bir "Batı" emperyalizmi tezgahının temsilcisi, ifadesi de değildir. Daha çok, jeopolitik bilincin araştırma metinlerine, estetik, iktisat, sosyoloji, tarih, filoloji metinlerine dağılımıdır; yalnıcza temel coğrafi bir ayrımın ("dünya eşit olmayan iki yarımdan, Şark ile Garp'tan oluşur" diyen ayrımın) değ araştırmaya dayalı buluş, psikolojik çözümleme, sosyolojik betimleme gibi araçlarla*

[66] Michal Buchowski, "The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother", *Anthropological Quarterly*, Cilt 79, Sayı 3, 2006, s.464.
[67] Michal Buchowski, a.g.m., s.465.
[68] Hülya Önal-Kemal Cem Baykal, ''Klasik Oryantalizm, Yeni Oryantalizm ve Oksidentalizm Söylemi Ekseninde Sinemada Değişen ''Ben'' ve ''Öteki'' Algısı'', *Journal of World of Turks*, Cilt 3 Sayı 3, 2011, s.108.

Şarkiyatçılık tarafından yaratılıp kalıcı kılınan bir "çıkar" öbeğinin de işlenmesidir."[69] Buradan anlaşılması gereken; oryantalizmim modern siyasal düşünsel kültürün sadece temsilcisi değil önemli bir boyutuda olduğudur. Bu açıklamalardan hareketle, Oryantalizmin, Batılı olmayan toplumlara karşı bilinçli bir ideoloji olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu ideoloji Avrupa temsilciliği, güçlülerin ve fethedilen insanlar üzerindeki hakimiyetlerini meşrulaştırmalarını sağlayan tipik bir kültürel yaratımdır.

Sovyetler Birliği'inin dağılışı ve Berlin Duvarı'nın yıkılışının ardından biten Soğuk Savaş sırasında savaş kavramı nükleer gelişimle birlikte farklı bir boyut kazanırken büyük güçlerin mücadele yöntemi de tümüyle değişime uğramıştır. Küreselleşme ve teknoloji çağında devletler arasındaki rekabet hiç olmadığı kadar hızlanmıştır. Bu rekabet, yeni eylem yöntemlerini geliştirmeyi ve bu yöntemlerden en etkili sonucu alabilmeyi gerektirmiştir. Batı'nın Doğu'yu "demokratikleştirme" arzusuyla gerçekleştirdiği eylemlerine karşılık doğu farklı bir duruş biçimine yönelmiştir.[70] Silah tüccarlarının da desteklediği yeni çatışma stratejisi olarak terörizm, sivil toplumların güvenliğine yönelik en önemli tehdit olma niteliği kazanmıştır. Artık çağın en önemli silahı, tüm iletişim kanallarıyla medyadır. Batılı güçler doğuya yönelik çıkarlarını elde etmede kullandığı orantısız şiddet gibi politiklarını meşrulaştırma ve dünyaya kabul ettirmede medyayı ideolojik bir aygıt olarak en etkili şekilde kullanmıştır. Örneğin; Amerikan vatandaşının Amerika'nın Irak'a gerçekten demokrasi götürmek üzere savaş açtığı inancını pekiştirmek üzere sayısız Amerikan kahramanlığını anlatan film çekilmiştir. Doğu her zaman Batının getireceği medeniyet ve çözüme muhtaçtır vurgusu sürekli yapılmaktadır. Dış politika devletlerin kimliklerini güvence altına alma mekanizmalarından birdir. formüle edilmiştir.

Yeni Oryantalist söylemlerin miladı olarak 11 Eylül terör saldırısı görünse de, önceleri sadece cehaleti ve barbarlığıyla küçümsenen "öteki" ye bakış, dünya siyasi

---

[69] Edward W. Said, *Şarkiyatçılık:Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, 7.Basım, İstanbul 2013, ss.21-22.

[70] Serhan Yalçıner, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2006.s.1.

konjonktürünün değişmesiyle birlikte tümüyle farklılaşmıştır.[71] Klasik oryantalizm söylemi çok da değişmemiş sadece küçümsenen unsurların din ile ilişkilendirilerek daha da keskinleştiğini söylemek gerekir. Ben ve ötekinin temsili, dünyanın değişen siyasi konjonktürüne göre biçimlenmiştir. Önceden negatif doğu imgesi varken şimdi tehlike ve tehdit içeren yeni bir doğu imgesi yaratılmıştır.[72] Oryantalizmin Batı dışı toplumlara bakışının temel birkaç özelliği şu şekilde sıralanabilir: *''1.Doğu toplumları geridir, Batı toplumları ileridir. 2.Batı ve Doğu toplumları iki farklı varlık alanı oluşturacak derecede farklıdır. 3.Doğu hep geri kalacaktır çünkü durağan ve gelişme özelliğinden yoksun toplumlardır. 4.Batı toplumu dinamiktir bundan dolayı her zaman üstün ve ileri olarak kalacaktır. 5.İleri ve geri toplumlar farklı sosyal kanunları izlediler. 6.Batılı ve Doğulu toplumlar aynı sosyal teorilerle incelenemez.''*[73]

Tablo 1: Batı Gözünden Batı ve Doğu İmgeleri

BATI	**DOĞU**
Gelişmiş Devlet	Barbar Devlet
Demokratik ve Barışçıl	Antidemokratik ve Terörist
Hoşgörülü Din Anlayışı	Radikal Din Anlayışı
Entellektüel	Cahil
Uzlaşma ve Diplomasi	Despotizm ve Şiddet
Mağdur	Tehditkar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

[71] Hülya Önal-Kemal Cem Baykal, ''Klasik Oryantalizm, Yeni Oryantalizm ve Oksidentalizm Söylemi Ekseninde Sinemada Değişen ''Ben'' ve ''Öteki'' Algısı'', *Journal of World of Turks,* Cilt 3 Sayı 3, 2011, s.111.

[72] Engin İ. Erdem, "The Clash of Civilizations: Revisited After" *September 11 and War Politics*, Derleyen: Bülent Aras-Gökhan Bacık, İstanbul Fatih Üniversitesi Yayını, İstanbul 2004 s.70.

[73] Recep Şentürk, "Oryantalizm ve Sosyal Teori*", Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.45.

Yukarıdaki atıflardan çıkarılabilecek sonuç; Doğuya egemen olma, yeniden yapılandırma ve üzerinde otorite kurmaya olanak veren ‘‘Öteki’’ imgesidir. Batı’nın politik kurgusu modern dünyanın oluşmasına önderlik ettiğini ve ilerlemeci gelişmenin yanlızca Batı’nın tekelinde olduğu alıgısı yaratılmaya çalışılmaktadır. John M. Hobson “Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri” isimli eserinde, Batının, (Antik Yunan’dan başlayarak) doğuştan gelen üstün özelliklerinin bir sonucu olarak kendiliğinden modern dünyanın oluşmasına önderlik ettiğini ve ilerlemeci gelişmenin yalnızca Batı’nın tekelinde olduğunu, Doğu’nun bu gelişmeye sadece pasif bir seyirci olarak katıldığını/katılabileceğini savunan geleneksel Avrupa-merkezci (ya da Oryantalist) görüşü incelemektedir.[74] Hobson’ın *“Avrupalı barbarlarla Doğu’nun büyük medeniyetlerinin karşılıklı mücadelesinden Batı medeniyeti doğmuştur.”*[75] görüşü aslında Batı’nın anladığı ve dünyaya dayattığı tarihin politik bir kurgu olduğunu göstermetedir. Doğu artık sadece coğrafi bir ayrım değildir. Doğu’nun kültürel olarak ötekiliği öne çıkarılmış, Batı’nın tarihsel zıttı olarak konumlanmış ve ondan ayrıştırlımıştır. Karanlık Çağ’ın yobazlığı ve saldırganlığı görmezden gelinerek tarihsel arka planda Feodalite,Rönesans ve Aydınlanma gibi dönemler Batı’yı Batı yapan unsurlar olarak gösterilirken Doğu’yu tanımlamada küçümseyici ve negatif yönde farklılaştırıcı kavramlar kullanılmaya başlanmıştır.[76] Avrupa’nın Avrupa olmayana olan üstünlüğü de tanımlamalardan hareketle başlamıştır. Oryantalizm, Avrupalı olmayan insanlara ve kültürlere kıyasla üstünlük fikriyle bağlantılıdır.

Fark, benliğin ve ötekinin sınırlarını tanımlamaktadır. Farklılıkları ve bölünmeleri ele alarak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde şu gibi sorulara cevap bulmaya çalışılacaktır: Avrupa nereden başlar ve bu sınırları kim kurmuştur? Avrupa'yı kim kabul eder ve kim Avrupalı değildir? Avrupa'da, bölgelerde konumlandırılan fark nasıl temsil edilmektedir? Avrupa'da “diğerini” tanımlamak için hangi metaforlar veya anlatım stratejileri kullanılmaktadır? Avrupa bağlamında

[74] John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, Yapı Kredi Yayınları, 4.Baskı, 2008. s.12.
[75] John M. Hobson, a.g.e., s.123.
[76] Vera Tolz, “Orientalism, Nationalism and Ethnic Diversity Late Imperial Russia”, *Historical Journal*, Cilt 48, Sayı 1, 2005, s.130.

Oryantalizm nasıl uygulanmaktadır? Batı'nın gözünde Balkanlar yarı oryantal olarak değerlendirilmektedir, tam olarak Avrupalı değil, yarı gelişmiş ve yarı uygar olarak.[77] Balkanlar, Avrupa'da Osmanlı mirası olarak konumlandırılmıştır.[78] Balkanlara, Avrupalılaşma (demokrtaikleşme, batılılaşma) ürünü olarak ticari faliyetler, laiklik ve sanayi uygulanmıştır. Bu anlamda, Avrupa Oryantalizmi, küreselleşme, çok uluslu sermayenin genişlemesi, esnek kapitalizm, haksız rekabet, göçler ve ulusötesi sınıflandırma gibi kavramlarla kaplanmış bir olgu ile ilişkilidir.[79] Genel olarak, etnik, kültürel ve dil farklılıklarını ve siyasi birimler içerisinde ve ötesinde aidiyet kavramlarını göz önünde bulunduran ulusötesi bir yaklaşım benimsemektedir.

Said'in Oryantalizmi, Batılı olmayanları hayal etmek ve tarif etmek için hemen hemen tüm kanallarda ortaya çıkmaktadır, ancak Avrupa da marjinalleştirme coğrafyalara uygulanmaktadır[80]. Bu bağlamda, Avrupa kendisini yalnızca Batılı olmayanlara karşı değil, aynı zamanda kendi iç dünyasında da kurar. Said'in oryantalizminin bir gelişimi olarak İç içe Oryantalizm (Nesting Orientalism)[81] Avrupa'da gerçekleşenleri değerlendirmek için yararlı bir çerçeve sunmaktadır. Milica Bakić-Hayden tarafından 1995'de ortaya çıkarılan bu kavram: oryantalize olmuş ülkelerin kendi içerisinde de bu söylemi uyguladığı fikridir.[82] Bu kavrama göre, Asya Doğu Avrupa'dan daha Doğu ya da daha öteki ve Balkanlar Doğu Avrupa'da Doğu olarak algılanmaktadır. Bu hiyerarşi Balkanların içerisinde de vardır. Yalnızca bölgede değil, Balkan ülkelerinin kendi içlerinde de ulusal iç içe yerleştirilmiş Oryantalizmin etkileri görülmektedir. Çalışmada ülke düzeyinde Oryantalizm, Bulgaristan'da Türklere ve Müslümanlara yönelik tutumlarda incelenirken, bölgesel düzeyde ise Oryantalizm Avrupa'nın Balkanlara bakış açısı ve

---

[77] Atdhe Hetemi, "Seeing Each Other: Nesting Orientalisms and Internal Balkanism among the Albanians and South Slavs in the Former Yugoslavia", *https://www.academia.edu/16277598/Seeing_Each_Other_Nesting_Orientalisms_and_Internal_Balkanism_among_the_Albanians_and_South_Slavs_in_the_Former_Yugoslavia*, (13.04.2017).
[78] Maria Todorova, a.g.e., s.20.
[79] Dorian Jano, "From "Balkanization" to "Europeanization" Stages of Western Balkans Complex Transformations", *L'Europe en Formation*, 2008, s.59.
[80] Maria Todorova, a.g.e., s.11.
[81] Milica Bakic Hayden, a.g.e., s.921.
[82] Milica Bakic Hayden, a.g.e., s.924.

söylemlerinde araştırılmıştır. Avrupa'nın hayali sınırlardan oluşan bölgeleri Oryantal imgelerle sınıflandırılmıştır. Örneğin; yeni çıkarılan "Güneydoğu Avrupa" kavramı; Orta Avrupa ve Doğu Avrupa bölünmelerinden sonra Avrupa'nın yeni "diğeri" "Güneydoğu Avrupa" etiketiyle Balkanlar olmuştur.[83]

1.2.1. Avrupanın ''Ötekisi'': Balkanlar

Farklı etnik ve dini unsurlara sahip Balkan bölgesi dünyadaki en heterojen bölgelerden biridir. Tarihi geçmişi; Trakya, Pers, Roma, Bizans, Macar, Makedon, Türk ve Osmanlı egemenliği bölgedeki farklı varlıkları miras bırakmış ve bugünkü çokkültürlü durumu oluşturmuştur.[84] Ancak tüm bu egemenliklerden yönetimi en uzun süren devlet Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. egemenliğinin ardından Balkanlar'da çok sayıda Türk ve farklı etnik Müslüman gruplar bıraktı. Osmanlı egemenliğinde halklar dinlerine göre sınıflandırılmış ve sivil yaşamında, dini ve ticari hayatında serbest bırakılmıştı. Farklı dinler barış içinde bir arada yaşabilmiştir. Bazı akademisyenler tarafından oluşturulan bir terim olarak "pax-Ottomana" söylemine göre, Balkanlar ve Balkan halkı en huzurlu çağlarını Osmanlı egemenliği altında yaşadıklarını savunmaktadır.[85] Sonrasında gelişen ulusal bağımsızlık hareketleri Balkanlarda barışı tahrip etmiştir. Balkanlar, II.Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı bölgesel çatışmalar ve toplumsal parçalanmalara yol açan doğu-batı sınır anlaşmazlıklarıyla uluslararası platformada tartışma konusu olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra AB'nin Balkanlara politikası radikal bir değişim geçirmiştir. Aslında bu ülkeler ne demokrasi ne de ekonomik yönden tam üyelik için uygun değil iken birer birer AB'ye üye kabul edilmişlerdir.[86] Bir taraftan ikinci dünya savaşının tahrip eden hatalarını telafi etmek ve Rusya ile arasında tampon bölge oluşturmak için AB ülkeleri yeni üyeler için siyasi kararlar almıştı.

---

[83] Michal Buchowski, a.g.e., s.478.
[84] Cüneyt Yenigün, ''Autochthon Turkish Existence in the Balkans'', *http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_43677288-928f-403d-a33d-0df3c33c4dab.pdf,* (15.01.2016), s.517.
[85] Cüneyt Yenigün, a.g.m., s.518.
[86] İlknur Semsek, "Balkans in Between the Others",, *https://www.academia.edu/14793483/Balkans_in_Between_the_Others,* (23.03.2017).

1992'de Maastricht Antlaşması'nın uygulanmsıyla Balkan jeopolitigi AB genişlemesinin bir parçası olmuştur.[87] Balkan jeopolitiği, Doğu Balkanlar ve Orta Balkan olmak üzere iki farklı aşamada düzenlenmiştir. 1999'da başlatılan "İstikrar ve Ortaklık Süreci" Batı Balkanlar için AB'nin politika çerçevesinin temelini oluşturmuştur.[88] Balkanlar'ın AB'ye entegrasyonu yaklaşımı ile, çeşitlilik için hoşgörü ortamı ve Balkanlarda çokkültürlülük, birlikte yaşamanın savunulması ve geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. İnsanları dışlayan ötekileştirmeye yönelik politik hareketleri reddetmeyi savunmuştur, ancak ironik olarak ötekileştirme daha da artmıştır.

Doğu-Batı ilişkisi ile Balkan-Avrupa arasındaki benzerlik derecesi tartışmalı olsa da, Osmanlı'nın egemenliğinde olan Balkanlar Oryantal nedenlerle Avrupa'nın bir parçası olarak ayrıldığı kabul görmüş bir gerçektir. Balkanlar, Doğu'nun nasıl tanımlandığından farklı olarak, Avrupa'nın bir parçasıdır ancak Avrupa'nın bir iç bölgesi veya çevresi olarak görülmektedir. Balkan, güneydoğu Avrupa için coğrafi bir terim olarak, Bulgaristan'dan Sırbistan'a uzanan ve çoğunlukla güneydeki Slav kökenli ülkeler tarafından nüfuslu dağ dağılımıyla adlandırılmıştır.[89] Çok çeşitli tarihi, geçmişteki siyasi ve dini etkileri, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun oryantal etkisi nedeniyle bölgede olumsuz bir söylem yaratılmıştır. Balkanlar, Avrupa içinde uygarlığa karşı "tehlikeli diğerleri" olarak konumlandırılmıştır. Balkanların, Avrupa'dan farklı olarak görünmesinin temeli, Doğu-Batı yanlısı gibi, Avrupa ve Batı'nın olumlu ve kendini üstün gören imajına karşı oluşturduğu olumsuz özelliklerin genelidir. Aydınlanmış Avrupa'nın imajına karşı Balkanlar; kabile, gerici, ilkel, barbar imgeler ile etiketlenmiştir. Balkanlara yüklenen bu özellikler ve kalıplar, bölgenin Osmanlı mirası olması ve Bizans Hristiyan Ortodoks geleneğinin bir sonucu olarak algılanmaktadır.[90] Böylece, Balkanlar farklı tarihsel, kültürel ve dini profille "Avrupa ötekisi" olarak düşünülmüştür. Larry Wolf "Doğu

[87] Fehmi Ağca, "Europe Union and Turkey's role in the future of the Balkans", *Journal of Entrepreneurship and Development*, Cilt 5, Sayı 1, 2010, s.47.
[88] Fehmi Ağca, a.g.m, s.50.
[89] Natalija Waldhuber, "Shifting Discourses of Nesting Orientalisms: The Case of Western Balkan Fragmentation", *Central European University*, Hungary 2013, s.16.
[90] Sashenka Lleshaj, ''Constructing the other within: EU enlargement, nesting orientalism and the WesternBalkans'',*http://www.academia.edu/6930290/Constructing_the_other_within_EU_enlargement_nesting_orientalism_and_the_Western_Balkans*, (23.03.2017), s.3.

Avrupa'nın Yaratılması" (Inventing Eastern Europe) kitabında şunu ortaya koymuştur; *"Aydınlanma döneminde, 18.yyda Batı Avrupa'nın entelektüelleri daha üstün, uygar bir benlik imgesi yarattı ve bunu Doğu Avrupa'nın gerici hatta barbar olarak nitelendirilen karanlık topraklarına karşıtlık olarak şekillendirdi.''*[91] Doğu Avrupa'nın genelde Slav adası olarak görüldüğünü, Avrupa ve Asya arasında bir sınır teşkil ettiğini ve bunu sınırı uygarlık ile barbarlık arasında olarak adlandırmıştır.[92] Soğuk Savaştan sonra Doğu ve Batı arasındaki en büyük fark olan, Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin sona ermesiyle "Avrupa'ya dönüş" fikri ortaya çıkmıştır.[93] Orta Avrupa kimliği, Batıya daha pozitif bir yaklaşımı içeren bölge ülkeleri tarafından yeniden yaratılmıştır.[94] Öte yandan, Balkanlar'ın algısı bölgenin dışında yaratılmış ve bu terim için olumsuz bir çağrışım geliştirilmiştir. Maria Todorova bunun 1912-1913 Balkan Savaşları döneminde olduğu gibi 1990'lı yıllarda Yugoslav savaşlarıyla yeniden uygulandığını, bir Balkan ülkesinin oldukça istikrarsız ve daha çok şiddetli olduğu için Avrupa Birliği'ne ait olmadığını iddia etmiştir.[95] Balkanlar bölgesine Oryantalist uygulamanın daha detaylı bir incelemenin yapılması için, oryantal kökenlerden yola çıkılarak Avrupa'nın Balkanlara bakış açısı genelinden, Balkanlarda ötekileştirmeyi yaşayan Müslüman ve Türk azınlıklar özeline geçilecektir. Todorava, Balkan öz kimliklerinin, hem coğrafi bir komşusu (Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye), hem de bölgenin kendisinde bulunan (iç içe oryantalizm) veya kendi geçmişini oryantallaştırarak (örneğin Osmanlı mirası gibi) bir "Oryantal diğer" karşıtlığı üzerine ısrarla yapıldığını iddia etmektedir.[96] Yani Oryantalize edilmiş bir grup aynı zamanda farklı grupları ötekileştirerek Oryantalizm konusu olmaktadır. Osmanlı kültürü, insanların iç içe geçmiş yaşam biçimleriyle oluşmuştur ve bu kültür bölgedeki Bulgaristan dahil olmak üzere tüm devletlerin kültür temelini oluşturmaktadır. Ne yazık ki ortak kültür ve yaşam, farklı ulusal veya etnik kültürlerin karışımı olarak algılanamamıştır.

---

[91] Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on The mind of the Enlightenment*, Stanford Universitesi Yayınları, 1994, s.4.
[92] Larry Wolff, a.g.e., s.13.
[93] Maria Todorova, a.g.e., s.154.
[94] Le Riderd, a.g.e.,s .157.
[95] Maria Todorova, a.g.e., s.154.
[96] Maria Todorova, a.g.e., s.20.

Balkanlar'da bitip tükenmeyen çatışmalar ve bölünmeler uluslararası ilişkiler terminojisine Balkanlaşma terimini kazandırmıştır. Balkanlaşma terimini doğuran olaylar; çok uluslu devletlerin daha küçük, etnik açıdan daha homojen ve karşılıklı düşman devletlere bölünmesiyle meydana gelmiştir. Todorova, Said'in Oryantalizm teorisi ile Balkanlılık teorisi arasındaki farkı şöyle değerlendirmiştir: "*Coğrafi açıdan Avrupa'dan ayrılmaz, ancak kültürel açıdan "öteki" olarak inşa edilmiş Balkanlar, zamanla, bir takım dışsallaştırılmış siyasi, ideolojik ve kültürel sıkıntıların bir havuzu haline geldi ve "Avrupa" ile "Batı" nın olumlu ve kendi kendini kutlayan imajına karşı olumsuz bir özelliklerin deposu olarak hizmet ettiler.*"[97] Balkanlaşma, jeopolitik bir terim olarak bir bölgenin, o bölgede yaşayan topluluklar arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı daha küçük bölgelere ayrılmasıdır. *"Balkanlar'ın "uzak" ile "yakın" arasında bulunan şekilsiz bir varlık olarak tanımlanması Batı Avrupa yazarlarının "hikayeleri" nin favori motiflerinden birisidir. Dahası, bu tanımlanmamış ve konumlanmamış varlığın gerilik, şiddet, düzensizlik veya kaos gibi özelliklerle ilişkilendirilmesi Balkanların aşağılayıcı bir imajını üretti. Böylece, Avrupa'nın kendi geçmişinin karanlık tarafını temsil ederken, bölge Avrupa uygarlık marjı olarak sürekli yeniden inşa edildi."* [98] Balkanlar'ın tarihsel olarak oluşturulan bu imgesi bölgeye yönelik Batı algılamalarını ve politikalarını etkilemiş, bölge kendi içinde ötekileştirmeyi özümsemiştir. Milica Bakic Hayden tarafından, Yugoslav halkı arasında ve Yugoslav Cumhuriyetleri arasında söylemsel olarak yapılan farklılıkları tarif ederken bu işlemi 'İç içe Oryantalizm' (nesting orientalism) olarak adlandırılmıştır.[99] Bu terimin çıkışından itibaren, uluslararası ilişkiler alanında Avrupa'nın jeopolitik bölünmesi ve Balkanların parçalanması için olası bir açıklama olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bir kavram olarak Yugoslavya'yı araştırarak geliştirilmiş olsa da, bu olgu sadece Yugoslavya'ya ait değildir, tüm bölgeye uygulanabilir. Balkanlar'ın her zaman çatıştığı başka bir konu, Balkanlara üye olarak bölgesel kimliğiyle ilgilidir. Balkan ulusların hiçbiri batıya karşı bu sınırdışı bölgeye ait olmak istememiş; örneğin Slovenya, Balkan kimliğini şiddetle inkar ederek kendisinden ayrılmaya çalışmıştır ve Avrupa olarak tanımlanmadan önce, Balkan

[97] Maria Todorova, a.g.e., s.456.
[98] Sashenka Lleshaj, a.g.m., s.1.
[99] Milica Bakic Hayden-Robert M. Hayden, a.g.m., s.4.

ülkesi olarak tanımlanmaya en karşı ülke Yunanistan'dır.[100] Kimlik yapılarında Balkanlığın bir kavram olarak önemi vurgulanmalıdır. Balkanlar'da kimlik yapıları, Balkanlar'ın Avrupa'nın bir parçası olarak ikili algısını ve aynı zamanda muhalefetini de içermektedir. Balkan teriminin modern kullanımı, kökenleri yalnızca bir coğrafi yer belirtmek olsa da Balkan artık böyle bir işlev görmemektedir. Bunun yerine bölge adına son derece olumsuz ve hatta ırkçı bir anlam yüklenmiştir. Siyasi propaganda ve milliyetçi ideolojiler tarafından harkete geçirilen Balkan ülkeleri, bölgeye hakim olan güçlü dış güçlerin dağılmasın ardından toprak taleplerini desteklemek, etnik temizliği savunmak ve diğer ülkelerle çatışmaları haklı kılmak için tarihi geçmişi kullanmıştırlar.[101]

Balkanlar'da milliyetçilik propagandası yapılarak Balkanlaşmanın siyasi süreci haline getirilmiştir. Sonrasında eski komünist rejimler tarafından uzun süre bastırılan etnik milliyetçilik, sorunlu bölgedeki egemen siyasi trend olarak tekrar ortaya çıkmıştır. Balkanlarda dini geçmiş alanındaki topluluklar birbirlerini "öteki" veya "Avrupalı" olarak algılamaktadırlar. Odak noktasını Balkanlar'ın sadece bir bölümüne, yani Bulgaristan'a daralttığımızda, nüfusun çoğunluğu tarafından doldurulan alanların netleştiği görülmektedir. Bulgaristan'da Hristiyanlar kendilerini farklı veya "Avrupalı" olarak algılamaktadırlar ve bu durumda Müslüman olanları "öteki" olarak konumlandırmışlardır. Balkan özelliklerine dayanan iç farklılaşma ya da '"İç içe Oryantalizm" olarak tanımlanan olgu; Balkan halkarınn çoğu, dinlerini Batı ve Avrupa kimliklerini kazanmak ve böylece Osmanlı geçmişinden kurtulmak için önemli araç olarak kullanmış olmasıdır. Aslında son iki yüz yılda Balkanlar, toplumları inşa etme konusundaki yerel ve uluslararası girişimlerin başarısızıkları, siyasi ve ideolojik deney bölgesi olarak kullanılması, orijinal siyasi düşünce tarihi olmayan, Osmanlı ve Yugoslavya geçmişi üzerine kendini bir yere koyan ve tüm bu nedenlerle kendi komşuluk ilişkilerini ve vatandaşlık ilişkilerini tanımlama şansı bulamamıştır. Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları arasında kurulan ve Balkanlar

[100]Ertem Özge, ''Rethinking Historical Perceptions in the Balkans'', *South East Europe Review For Labour and Social Affair* Derleyen:Peter Scherrer, Hans-Bökler-Stiftung and the European Trade Union Institue, Cilt 5, Sayı 2, 2002, s.3.

[101] Madgearu Alexander, "The Wars of the Balkan Peninsula: Their Medieval Origins*", The Journal of Military History, 2008.* s.3.

olarak bölünmüş bölge, Doğu teriminin kullanımı ile birlikte Avrupa'nın Doğu Avrupa bölgesi olarak bir alanının parçası ya da Avrupa'daki Türkiye'nin bir parçası olarak anılmaktadır.[102] Balkan kelimesinin Türkçe kökenli olması ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan bir miras olarak görülmesi sebebiyle bu terimin kullanılmasını inkar etmek amacıyla ''Avrupalı'' bir terim olarak Güneydoğu Avrupa terimi geliştirilmiştir. Bu "ötekileştirme" eylemi, Balkan coğrafyasında ve ülke toplumlarında Oryantalist algıların yeniden canlanmasına sebep olmuştur.

Balkan ülkeleri, bölgedeki "ben ve öteki imgeleri" AB üyelik yolundaki tutumlarından etkilenmektedir. Balkanlar çoğunlukla barbar, şiddet ve umursamazlık kavramlarıyla tanımlanmaktadır. Balkanlar ister Bizans ister Osmanlı'nın temsil ettiği kültürel ve dini değerler Avrupanın diğerleri olarak görülmektedir. Bu coğrafya soğuk savaş sonrası dönemde demokratik, kapitalist batı ve totaliler, komunist doğuyla kıyaslanarak ideolojik ve siyasi coğrafyayla güçlendirilmiştir. AB üyeliği bir ülkenin Avrupalılığının onaylanması olarak algılanırken, geride bırakılanlar "öz Balkan" olarak algılanmaktadırlar.[103] Böylelikle AB genişleme süreci, yeni hayali sınırları belirleyen bir aracı temsil etmektedir.

Soğuk savaş döneminde "Doğu Avrupa", Batı Avrupa tarafından "ideolojik diğer" olarak tanımlanırken, komunizm sonrası dönemde, bölge AB üyelik sürecinde parçalanmış ve yeni oryantalist sınırlar içerisinde inşa edilmiştir. Buchowski'ye göre *"Orta ve Doğu avrupa ülkeleri bugün hala yarı-Avrupalı olarak Doğunun bir parçası olarak görülse de, Doğu ve Güneydoğu'daki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında eski oryantalist damgalardan uzaktadırlar. Avrupa'ya daha yakın olarak tanımlanmaya başlanması, AB üyelik standartlarını karşılama başarısına paralel olarak gelişmektedir. Sonuç olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini, AB üyeliği sürecinde ülkeleri Doğu ve Güney'e göre ayıran yeni bir "ötekileştirme" süreci başlatmıştır ve Balkanlar bu Doğu'nun bir parçası olarak*

[102] Elton Bullaj, "The Balkan Matryoshka Balkanisation, Nationalism and Westernisation in Balkan" Peninsula,*https://www.academia.edu/28765981/The_Balkan_Matryoshka._Balkanisation_Nationalism_and_Westernisation_in_Balkan_Peninsula*, (17.04.2017), s.4.

[103] Dimitar Bechev, ''Constructing South East Europe: The Politics of Regional Identity in the Balkans'', *Conflicts and Crisis Working Paper*, Cilt 1, Sayı 6, Oxford 2006, s.21.

görülmüştür".[104] Bu yorumalara dayanarak Oryantalist algılamaların bölgede mevcut olduğu, (özellikle ülkelerin 1990'lı yılların başında AB üyelik sürecine girmesinden önce), ancak AB genişlemesi ile yeni sınırların çizilmesi ve dolayısıyla Balkanlar'da yeni bir "Oryantalizm" dalgasının oluşturulmasında belirleyici bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle, Avrupalıaşma sürecine giren Bulgaristan, Yugoslavya'daki savaşlarla özdeşleştirilen ve ilişkilendirilen Balkanlardan giderek ayrışmış, kendisini Balkanlardan farklı olarak adlandırdığı algısı AB üyelik sürecindeki konumlarıyla birlikte geliştirilmeye başlamıştır. Bulgaristan'ın, bölgeden söylemsel olarak çıkışı, AB üyelik zamanlamaları nedeniyle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle birlikte sınıflandırıldığında veya Balkanlar yerine Güney Doğu Avrupa'nın bir parçası olarak anıldığında görülmektedir.[105]

1.3.Bulgaristan Türklerinin Kimlik Oluşum Süreci

Bugün Bulgaristan'da azınlık olarak tanımlanan Türkler, Osmanlı döneminde Balkanlara yerleşmiştirler. Bulgaristan'a gelen ilk Türk kabilesi Hunlar (M.S. 375) olmuştur, Hun Türklerinden sonra Avarlar gibi çeşitli Türk kabilesi baskınları, Peçenekler, Oğuz Türkleri, Kumanlar ve Tatarlar onları izlemiştir.[106] Balkanlar'daki diğer yerlerde olduğu gibi, Bulgaristan'daki Türk yerleşimleri, Osmanlı Yönetiminin çeşitli nüfus ve yerleşme politikalarının bir sonucu olmuştur. Yaklaşık 500 yıl süren Osmanlı egemenliği bölgenin dinsel, etnik, iktisadi ve kültürel yapısını derin biçimde etkileyerek günümüze dek ulaşan gelişmeler üzerinde belirleyici olmuştur. Bulgaristan'daki Müslüman-Türk nüfusu, en bariz şekilde, din ve dil gibi unsurları Balkanlar'da Osmanlı fethinin ilk zamanlarında başlayan ve Osmanlı yönetiminin tüm döneminde pekiştirilmesine dayanan uzun soluklu bir mirasa sahiptir. Osmanlı dönemine olumsuz öğeler ve simgeler yükleyen Ortodoks-Slav kökenliler, dönemin ulusal mücadelelerinden etkilenerek kendi ulus-devletlerini oluşturma sürecinde Osmanlı/Türk karşıtlığını geliştirmiş ve Osmanlı geçmişinden arınma çabası içine

---

[104] Michal Buchowski, "The spectre of orientalism in Europe: from exotic other to stigmatized brother",*http://pendientedemigracion.ucm.es/info/antrosim/docs/BuchowskiMichal_The_Specter_Orientalism_In_Europe.pdf*, (20.01.2017), s.465.
[105] Dimitar Bechev, a.g.m., s.22.
[106] Emel Mutlu-Suzan Kavanoz, ''Mother Tongue Education of Turkish Minority in Bulgaria'', *The Journal of Intertanional Social Research*, Cilt 3, Sayı 14, 2010, s.364.

girmişlerdir. Osmanlı yönetiminin İslam'ı bu bölgeye taşımış olması Balkanlardaki Ortodoks halkları tarafından tehdit olarak algılanmış ve buradaki İslamiyet'i seçmiş olan etnik ve dinsel gruplar, Osmanlı döneminin Balkanlardaki mirasının olumsuz unsurları olarak görülmüştür. Osmanlı egemenliğinden kurtuluş sonrası Bulgar ulus inşası; Hristiyan Bulgarların İslam, Osmanlı ve ya onun Doğu mirasına karşıt bir ideoloji ve uygulama üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla, Doğu unsurlarını Bulgar ulusal kimliğinden ayırmak ve dışlamak, bir ulusun hayal edilmesi ve işlenmesi süreciydi. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ''Bulgaristan Türkleri'' haline gelişinde dönüm noktası elbette ki 1877-1878 Osmnalı Rus savaşı olmuştur.

1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda büyük bir Müslüman Türk nüfusu Osmanlı sınırları dışında kalmıştır. Başta Bulgaristan olmak üzere Yunanistan, Yugoslavya, Makedonya'daki Türk azınlıkla, Osmanlı döneminin doğrudan mirası olarak görülmekte ve bu azınlıklar zaman zaman bölge devletlerinin baskılarına maruz kalmaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğu Bulgaristan üzerinde 1396-1878 tarihlerinde 483 yıl egemenlik sürdürmüştür. [107] 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğunun Tuna vilayetinde bir Bulgar Prensliği kurulmuştur.[108] Bulgar milli devleti sınırları içinde çok önemli bir Türk nüfus kaldı. Savaş öncesi Bulgaristan'da tahmini Türk sayısı çoğunluğun üçte birini oluşturmaktaydı. 1877-1878 yılları sırasında ve sonrasında göç etmeye başlayan Türk nüfusun göç dalgaları 1990'lı yıllara kadar sürmüştür. O dönemde bir Türk-Bulgar nüfus değiş tokuşu yapılmamış, Ayastafanos Antlaşması'nın müzakeresi sırasında 1878'de Türk delegeleri böyle bir nüfus mübadelesi teklif etmiş "Balkan Sıradağlarının kuzeyinde kalan Türklerin güneydeki Bulgarlar"la değiş tokuş edilmesini, taşınmaz malların da karşılıklı olarak tasfiyesini istemişlerdir.'[109] Ancak Rus delegeleri bu çözüme yanaşmamıştır. Büyük Türk kitleleri Bulgar yönetimi altında bırakılmıştır. Bu dönemden itibaren Bulgar yasalarına uyacak ve bir "azınlık" olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bulgaristan sonraki tarihlerde topraklarını genişletmiş, genişlettikçe yeni Türk kitleleri Bulgar yönetimi altına girmiştir. Nüfusu daha da artan bu Türk azınlığın milli kimliği

[107] Carl Brown, *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Orta Doğu'da Osmanlı Damgası*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s.9.
[108] Bilal Şimşir, a.g.e., s.25.
[109] Billal Şimşir, a.g.e., s.19.

koruma çabaları, milli kurumları ve örgütleri, Türkiye'ye göçleri, Bulgarların Türk azınlığına karşı politikalarının dönüşümü, çalışmanın bu bölümünde tarihsel perpespektifte incelenecektir. Bulgaristan Türklerinin kimliksel oluşumunu ve haklarını tarihsel açıdan ele aldığımızda 4 ana başlık altında kategorize etmek mümkündür[110]:

1. Bulgaristan Prensliği Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908)
2. Bulgaristan Krallığı Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944)
3. Komünist Yönetim Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989)
4. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri (1989-Günümüze)

Bulgaristanda, dağlık güneyde ve kuzeydoğu iç kesiminde önemli ölçüde Müslüman kümeleri kalmıştır. Bulgaristan'daki Müslüman topluluklar homojen olmamıştır ve üç ana etnik grup altında; çoğunluğu kendisini Müslüman olarak tanımlayan etnik Romanlar; Bulgarca konuşan ancak İslam'ı ve Müslüman kültürel alışkanlıklarını benimsemiş etnik Pomaklar ve en büyük grup, Türkçeyi konuşan etnik Türklerdir. 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Bulgar Prensliği kurulmuş aynı zamanda Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlığın temel hak ve özgürlüklerinin uluslararası güvenceye kavuşturan ilk belge olma özelliğine sahiptir.[111] Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Berlin Antlaşması ile "farklı bir etnik grup" veya "Bulgaristan'ın azınlık gruplarından biri" olarak tanınmışlardır; bu statüler bir çok uluslararası antlaşma tarafından yeniden üretilmiş ve değiştirilmiştir. İlk Bulgar anayasası olan 1879'un Tarnovo Anayasası, Bulgaristan'daki herkesin ve herşeyin kanun önünde eşit olduğunu ve herhangi bir bölünmenin kabul edilemez olduğunu beyan ederken, aynı zamanda bu hakların kullanılması devlet düzeni, din ve ahlaka aykırı düşmediğinde tüm vatandaşlara dernek kurma özgürlüğünü onaylamaktadır.[112] Hiçbir biçimde etnik veya dil grupları ya da azınlıklar hakkında

[110] Kader Özlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2008, s.344.
[111] A. Mete Tuncoku, ''The Rights of Minorities in İnternational Law:The Case of the Turkish Minority in the People's Republic of Bulgaria'', *The Turks of Bulgaria: The History, Culture, and Political Fate of a Minority*, Derleyen: Kemal Karpat, Isis Yayınları, İstanbul 1990, s.243.
[112] Tarnovo Anayasası, *http://www.kingsimeon.bg/downloads/Turnovska_Konstitucia.pdf*, (11.11. 2015).

söz edilmemekle birlikte, tek fark dine göre yapılmıştır; Ortodoks Hıristiyan olmayan bireylerin inançlarını özgürce uygulamasına hak tanınmış böylelikle Ortodoks Hıristiyan olmayan topluluklara dini özerklik kazandırılmıştır. Bu durum, Ortodoks dinin Bulgar kimliğinde önemini göstermektedir. Savaş sırasında ve sonrasında büyük çaplı göçün devam etmesine rağmen, 1881 ölçümlerine göre Bulgaristan'daki 578.000 Müslüman, nüfusun % 28,8'ini oluşturuyordu ve prenslikte toplam 2 milyon kişinin % 27'si Türklerdi.[113]

1908 yılında bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, krallık olmuştur. Bu dönemden sonra Bulgaristan Türklerinin durumunu ele alan bir dizi anlaşma yapılmıştır; 1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi, 1913 Türk-Bulgar Barış Antlaşması ve Müftülüklerle İlgili Sözleşme, 1919 Neuilly Barış Antlaşması, 1925 Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve 1925 Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi gibi.[114] 1909'da Bulgar Krallığı ile Osmanlı Hükümeti arasında imzalanan protokolle Bulgaristan'ın bağımsızlığı tanınmıştır. Protokole Bulgaristan Türklerinin azınlık haklarıyla ilgili bir de sözleşme eklenmiş ve bununla Bulgar Hükümeti, ülkesindeki Türk azınlığın hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyi taahhtüt etmiştir. Bu dönemde Türk azınlığın başlıca sorunları demografik değişim, anadilde eğitim ve okullarla ilgili olmuştur. 1892-1910 yılları arasında Bulgaristan Türk nüfusunda, Türkiye'ye göçler yüzünden, önemli bir azalma olmuştur. Bu azalış Bulgaristan'daki Türk ilkokulları ve bunlara devam eden Türk çocukları sayısınıda etkilemiştir. Okullara ayırılan bütçede ayrımcılık yapılmış, Türk okulları devlet fonlarından en az ölçüde yararlanabilmiştir. 1912-1913 Balkan savaşları sonunda Bulgaristan'dan kopan bölgelerdeki Türk nüfusu kaybedilirken, yeni kazanılan topraklarda yaşayan Türkler de Bulgaristan Türk nüfusuna kazandırılmıştır. Türkiye-Bulgaristan arasında imzalanan 1909 sözleşmesi ile, Bulgaristan Türk-Müslüman azınlığının din işleriyle, vakıflarıyla ve eğitim öğretim sorunlarıyla ilgilenecek ve yetkili olacak kurum müftülükler olarak belirlenmiştir.

[113]Alexander Karadjov, ''The Turkish Minority in Bulgaria and the Revival Process: The Construction of a Political Minority'', Central Europe Üniversitesi Yayınları, Budapeşte 2011, s.35.
[114] Bilal Şimşir, a.g.e., s.479-498.

Bulgaristan'ın yönetimine geçen Çiftçi Partisi, Aleksander Stambuliyski yönetimi de denen bu rejimin, Bulgaristan Türkleri bakımından ayrı bir önemi ve özelliği vardır: İlk kez bu dönemde, yani 1919-1923 yıllarında, Bulgaristan Türk azınlığı biraz rahat nefes alabilmiş ve Bulgar Hükümeti, ülkesinde yaşayan Türklere karşı görevleri bulunduğunu açıkça kabul etmiştir.[115] Birinci dünya savaşı sonunda Bulgar Hükümetinin Türk azınlığına karşı tutumu olumlu yönde değişmiştir. Savaştan yenik çıkan Bulgar Devletinin imzaladığı 1919 Neulliy Antlaşması azınlıkların korunmasına dair bölümler içermiştir.[116]

Bir diğer gelişme 1921 yılında çıkarılan yeni milli eğitim yasası ile, Türk azınlık eğitimine yenilikler getirilmiştir. Yeni eğitim politikasının Türklerle ilgili en önemli kararı, Türk okulları için de "okul fonları" oluşturulmasıdır. Böylelikle Türk azınlık okulları daha sağlam temellere oturtulmuştur. 1923 yılından sonra darbeyle devrilen Çiftçi Hükümetinin ardından, başa geçen Bulgar hükümetleri Türk azınlığa zorluklar yaşatmıştır. Özellikle 1934-1944 yılları arasındaki hükümetler döneminde Türklere yönelik baskı unsurları artmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında bir dostluk imzalanmıştır. İmzalanan bu dostluk antlaşmasının (Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi) ek protokolünün A paragrafındaki hüküm aynen şöyledir; "*İki hükümet Azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman Azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar Azınlıkları yararlandırmayı, karşılıklı olarak yükümlenir."*[117] Oturma sözleşmesi Bulgaristan Türklerinin serbest göçleriyle ilgili hükümler içermesi, Bulgaristan Türkleri için önemli bir aşama olmuştur. 1878'den 1944'e kadar Bulgar devletinin Müslüman nüfusunun topluluğuna yönelik poliltikası şu şekilde nitelendirilebilir: Etnik Türkleri özümsemek ya da bütünleştirmek için sistematik bir girişim yapılmamıştır, genel olarak bu nüfusun çoğunun Asya'ya ve ya Anadolu'ya geri göç edeceklerini

[115] Bilal Şimşir, a.g.e., s.65.
[116] Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, *http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturklerihukuk .doc*.,(20.01.2016).
[117] Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, *http://www.balgoc.org.tr/email/bulgaristanturklerihukuk. doc*.,(20.01.2016).

düşünmüşlerdir. Gerçekten de Bulgaristan bağımsızlığının ilk dönemlerinde Türkler, Türkiyeye gönüllü olarak göç etmiştir.

1878'de Bulgar devletinin resterasyonundan sonra, BKP 1944'te iktidara gelmesinin ardından Bulgaristan Türklerine yönelik politikası birçok kez değiştirilmiştir. Bulgaristan Türklerine ve Romanlar, Bulgar Müslümanları, Yahudiler, Ermeniler vb gibi diğer azınlık gruplarına yönelik, genel olarak BKP etnik politikası; göç teşviklerinden bütünleşmeye zorlayıcı asimilasyona kadar uzanan çeşitli stratejiler izlemiştir. Daha küçük nüfusa sahip olan bu yüzden daha kolay hedef olarak görülen Romanlar ve Pomaklardan başlayarak, daha sonra da etnik Türk nüfusuna geçerek, Mülsüman azınlıkları asimile etme amaçlı çok yönlü bir kampanya başlatılmıştır. Bu kampanyalarda kullanılan stratejilerin bir çoğu Türk-Arap isimleri Bulgar-Slav olarak değiştirmeye zorlama ve dini dönüşüm girişimleridir. Türkler, Makedonlar, Romanlar, Arnavutlar, Sırplar ve diğer azınlıkların isimleri, dinleri hatta dillerini değiştirmeye zorlanmıştır. İlk anayasa (1947-1971), Bulgaristan'ın ulusal azınlıklarının tam olarak tanınmasını garantilemiştir.[118]

1940'ların sonlarında "Türk ulusal azınlığı" açıkça belirtilmiş, 1947 tarihli 1.Cumhuriyet Anayayası'nda 71. maddesinde yer almış, vatandaşlık, mezhep ve mülkiyetine bakılmaksızın tüm Bulgar vatandaşlarına eşit haklar temin ederken ırk,milli veya dini nefret propagandası yasa ayrıkı ilan edilmiştir.[119] Kendi dillerinde eğitim hakkını kazanmışlardır. Devlet radyo yayınları ve bir dizi basında Türkçe kullanılmasına, Müslüman din adamlarına ve İslam ibadetlerine ve geleneklerine izin verilmiştir.

Bulgaristan Türklerinin fiili durumunu yalnızca Anayasa'nın belirttiği gibi haklarına göre değerlendirildiğinde, 1947-1971 döneminde Türkçeyi okumak ve İslam'ı uygulamak gibi kültür alanında haklarından yararlandığını söylemek

[118]Lilia Petkova, ''The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations 1947-2000'', *The Global Review of Ethnopolitics*, Cilt 1, Sayı 4, 2002, s.42.
[119]Galina Lozanova-Bozhidar Alexiev-Georgeta Nazarska-Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchieva, a.g.m., s.7.

mümkündür. Türklere yönelik politikalara farklı hükümetlerce değişiklikler getirilmiştir. 1958 yılına kadar, Türk nüfusu Türk dili dillerine girmeyi ve süreli yayınları Türkçe'de yayınlamayı başarmıştır. Bu dönemde önemli kültürel özgürlüğün kurulduğu gerçeği, hem eğitimde hem de medyada türk dili güçlü varlığı ile ortaya çıkabilir. 1946-1958 döneminde Bulgaristan Türklerinin durumunu göz önüne alındığında, ülkenin 1944-1946 yıllarında komünist yönetimin gelişmesinin sonucu olarak derin sosyo-ekonomik değişimler geçirdiği gerçeği akılda tutulmalıdır. Her ne kadar Türk toplumu etnik kimliğini medya aracılığıyla ifade edebilmesine ve Türkçe'nin eğitimin bir olgu olmasına rağmen, aynı Bulgar komünist siyasi rejimin ekonomi politikalarından zarar görmüştür. Arazinin zorla kolektifleştirilmesi ve kamulaştırılması, Türkler ve Bulgarlar arasında en çok çatışma alanı olmuştur. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen etnik Türklerin toplu göç etmesinin ilk nedeni, toprağın kolektifleştirilmesi olmuştur.

Tablo 2: Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfus

Sayım Yılları	Türk Nüfusu	Müslüman Nüfus	Toplam Nüfus
1887	602.331	676.212	3.000.000
1892	569.728	643.258	3.300.000
1900	539.656	643.300	3.700.000
1910	504.560	603.084	4.300.000
1926	577.555	825.774	5.400.000
1956	656.028	-	7.000.000

Kaynak: Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınları, 3.Basım, Ankara 2012, s.27.

Tablo 2'de görüldüğü üzere 1956 yılına kadar Türk ve Müslüman nüfus ayrıca gösterilirken 1956'dan sonra açıklanmaz olmuştur. Müslüman nüfus içinde Pomaklar, Tatarlar, Müslüman Çingeneler de yer almıştır. 1956 yılında Todor Jivkov hükümeti "tek sosyalist bulgar ulusu" yaratmak amacıyla etnik Türk nüfusunu Bulgar devletiyle bütünleştirmeyi ve "ötekiliğini" yıkmayı amaçlayan bir program

uygulamıştır.[120] Bulgaristan'ın yeni anayasasında (1971-1991) önceki anayasanın atıfta bulunduğu "ulusal azınlıklar" yerini "Bulgar kökenli olmayan vatandaşlar" terimi almıştır. Bu hükümetin politik değişiminin ve çok uluslu devlet kavramlarından uzakşalmasına yönelik somut bir adımı olmuştur. 1974'ten sonra bazı hükümet yetkilileri Bulgaristanda'ki Türklerin Türkiye ile olan bağından endişe duymaya başlamıştır. Türk etnik azınlık, Bulgarlarla büyük ölçüde etkileşim içinde olmasına rağmen dil, din ve Türkiye'ye karşı hissettikleri aidiyetten dolayı belirgin kimliğini sürdürmüştür.

Bulgaristan Türklerinin statüsündeki gerçek dönüşüm yerli isimlerin değiştirilmesi kampanyasının onaylandığı ve zorla isimlerin değiştirilmesi için harekete geçildiği 1984 yılı olmuştur. 1984 Kararları ile azınlıkların haklarını kısıtlayan çok sayıda yasak uygulanmıştır: Kamuoyuna açık yerlerde Türkçe konuşmak, geleneksel Müslüman kıyafetleri giymek, İslami gelenek ve ritüelleri uygulamak (Örneğin; bayramlar, Müslüman evlilik ritüelleri, sünnet) ve hatta Türkçe müzik dinlemek dahi yasaklanmıştır. [121] 1984'te Zhivkov'un komünist rejimi sert yaklaşım izlemiş, radikal asimilasyon programını başlatmış ve tüm Türkleri ve diğer Müslümanları isimlerini Bulgarca olarak değiştirmeye ve bütün Müslüman geleneklerden vazgeçmek için zorlamalara başlamıştır. Asimilasyon kampanyasının isim değiştirme aşamasında, Türk kasabaları ve köyleri ordu birimleri tarafından çevrelenmiştir. Kamuoyunda ve iş yerlerinde Türk dilinin kullanımı yasaklanmış, geleneksel Türk kıyafetleri yasaklanmıştır, evler aranmış ve Türk kimliğinin tüm işaretleri kaldırılmıştır, İslami dini ayinler kısıtlanmış, Camiler kapatılmış hatta bazı Müslüman mezarlıkları tahrip edilmiştir. Amaç, Türk kimliğini güçlü bir şekilde eriterek Bulgar kimliği ile yer değiştirmesini gerçekleştirmektir. BKP, neredeyse asimilasyona karşı Türk direnişini en zorlayıcı düzeyde bastırmak için iç sürgün, hapis ve işkence kullanmıştır. Mart 1985 sonuna kadar BKP "canlanma süreci"nin tamamlandığını açıklamış ve Zhivkov "Bulgaristan'da Türk yok" demiştir.[122]

[120]Eric Fichtl, a.g.m., (18.02.2016), s.6.
[121] Mila Maeva, "Bulgarian Turks and the European Union" *EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World. Proceedings from a Round Table for young Social Scientist,* Derleyen: H.Rusu-B. Voicu, Psihomedia Yayınevi, 2005, s.119.
[122]Eric Fichtl, a.g.e., s.10.

Bulgaristan Türkleri, Bulgar vatandaşlıklarını korurken, kültürel, dinsel ve sosyal geleneklerini yerine getirme haklarının çoğunu kaybetmişlerdir. Özünde Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'a entegre edilerek eş zamanda "ötekiler" olarak dışlanmıştır.

1984-1985 yıllarında Bulgaristan'da Türk isimlerinin zorla Bulgarlaştırılması, buna karşı içte ve dışta tepkiler ve ardından Bulgaristan'ın eylemleri hem Türkiye hemde uluslararası topluluk ve medya tarafından kınanmıştır. Türk azınlığın direnişi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu uluslararsı arenada ki çabalar (Avrupa Konseyi, NATO, AGİK ve UNESCO), Bulgaristan'a gelen Avrupa kamuoyunun görüşleri ve uluslararası baskılar (Uluslarararası Af Örgütü, Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması BM Komisyonu, Helsinki İzleme Komitesi) ekonomik ambargo ve siyasi tecrit politikası 1989'da Bulgaristan'daki Zhivkov hükümetinin ve onun komünizmin çöküşünü tetiklemiştir.[123] Bu çok katı asimilasyon, dünya üzerindeki en büyük kitle hareketlerinden biriyle sonuçlanmıştır. Bulgar-Türk sınırındaki binlerce Türkün maruz kaldığı mülteici krizi dünya haberlerinde geniş yankı bulmuştur. 1990'lı yılların başlarında seçim demokrasisi yürürlüğe girerken, tüm Bulgaristan vatandaşlarının kişisel haklarını garanti altına alan yeni bir anayasa ile HÖH önemli bir siyasi aktöre dönüşmüştür. Bu, Bulgaristan Türklerinin mevcut konjonktürünü güçlendirmiş, saygı ve hoşgörü kazandırmıştır. 1991'de çıkarılan yeni bir anayasa ile isim değişikliği kampanyasından etklenen kişilere, üç yıl içinde resmi olarak orijinal adlarını geri almaları ve isim değişikliğinden sonra doğan çocukların isimlerini değiştirmek için hak tanınmıştır.[124] Adların eski hallerine getirilmesiyle birlikte, ana dili kullanma ve çalışma haklarına yönelik çok daha fazla sorun ortaya çıkmıştr. Bulgaristan 1991 Anayasasında azınlık hakları toplu biçimde değil bireysel hak ve özgürlükler çerçevesinde verilmiştir. Buna ek olarak azınlıklarla iligli hiç bir terim bulunmamaktadır. Yeni anayasaya göre *"Bulgar diline yerli olmayan vatandaşlar, anadillerini incelemek ve kullanmak için Bulgar dilinin zorunlu çalışmasıyla eşzamanlı olarak yetkilidir (madde 36), ulusal ve genel olarak insani kültürel değerlerin yanı sıra, aynı zamanda kanunlarla kabul edilen etnik kökenlerine bağlı kültürlerini kullanma ve geliştirme hakkına sahiptir. (madde*

[123] Lilia Petkova, a.g.e., s.47.
[124] Cüneyt Yenigün, a.g.e., s.521.

54)"[125] Anayasanın bu hükümlerine uygun olarak ana dilde eğitim ilk ve orta okullarda başlatılmıştır. Dini eğitim ve İslami değerler içinde gerekli iyileştirmeler yapılmıştır. Türk azınlığın basılı yayınları ve medya özgürlüğü ile iligili yine bu dönemde gelişmeler izlenmiştir. 1990'da o zaman kadar sadece Bulgarca yayınlanan gazete "Yeni Işık" (Nova Svetlina) iki dilli olmuş ve diğer Türk azınlık yayınları ortaya çıkmaya başlamıştır.[126] Bulgaristan Türklerinin statüsündeki bu olumlu değişiklikler, Türk temsilcilerinin ülke yönetimine katılımıyla gerçekleşmiştir. 1990'da Türk etnik azınlığın çıkarlarını temsil etmek için, Türk azınlığın kurduğu "Türk Ulusal Hak ve Özgürlük Hareketi" adlı örgüt statusünü "Hak ve Özgürlük Hareketi" olarak bağımsız siyasi bir partiye dönüştürmüştür. İlk parlamento seçimlerinde 23 sandalye kazanmış ve ülke siyasetinde üçüncü büyük güç olarak yer almıştır.[127] 1990'dan sonra Bulgaristan Türklerinin politik gücü ve ülke siyasetindeki rolü çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınmıştır.

[125] Bulgarian Parliament, *http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg.*, (14.01.2017).
[126] Mila Maeva, a.g.m., s.121.
[127] Elena Marushlakova-Vesselin Popov, a.g.e., s.28.

II. BÖLÜM

2.Avrupalılaşma Çerçevesinde AB-Bulgaristan İlişlileri

Birinci bölümde geçmişe dönük incelemeleri yaptıktan sonra, bölümde 1989'da komünist rejimin çökmesinin ardından Bulgaristan'daki Türklerin statüsünde meydana gelen değişiklikler gösterilmeye çalışılmıştır. AB kurumları, 1990'dan sonraki azınlıklar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu bağlamda Avrupalılaşma terimini incelemek önemli bulunmuş, kavramsal açıklamanın ardından Avrupalılaşma'nın azınlıklar üzerine etkisi araştırılacaktır. Bunun için Avrupa tarihsel yörüngesine genel bir bakışla azınlık rejiminin evirmi incelenecektir. Avrupalılaşma çalışmaları AB'ye katılan ülkeler üzerindeki dönüşüm gücünün etkisine odaklanmıştır. Aday ülkeler rasyonalist bir maliyet-fayda analizi sonucunda kendi iç hukuk ve kurumsal yapılarını değiştirmektedir. Bu değişim "yukarıdan-aşağıya" doğru bir indirme perspektifinden ele alınacaktır, çünkü Bulgaristan'ın AB üyeliğine istekliliği yalnızca AB modelleri ve politika fikirlerini indirmesi olarak belirlenmiştir.[128] 2005' den önce, Bulgaristan ile AB arasındaki ilişkilerin yönelimi yalnızca yukarıdan aşağıya doğru sıralandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, söz konusu Bulgaristan olduğunda Avrupalılaşma yukarıdan-aşağıya bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca devletler, algıları ve değerleri doğrultusunda Avrupa normları ve söylemleri ile yakınlık kurmaktadır. Bu yaklaşımların itici gücü, Avrupalılaşmaya götüren entegrasyon süreci boyunca değişmektedir. Yapılması gerekli reformlar "maliyet" olarak, AB üyeliği ise "fayda" olarak algılanmaktadır. Bu iki mantık, Avrupalılaşmanın bir ülkedeki azınlık hakları rejimi üzerindeki etkisini anlamanın anahtarıdır. Avrupalılaşmanın ilk mekanizması, genişleme sürecinde AB tarafından şekillendirilen şartlar ve özellikle Kopenhag kriterleridir. Maddi yardımlar AB'nin tavsiyelerine uyma konusunda teşvik edici bir rol oynamakla birlikte, Bulgaristan'da bu durum yeterince başarı gösterememiştir. İzleme raporları, özellikle komünzim sonrası yapıların, kamu yönetimi ve ekonominin yeniden yapılandırılmasının karmaşıklığını ortaya koyuyor.

[128] P. Nikolova, "Europeanisation as a contest: The EU and sub-national governance in Bulgaria" *Paper prepared for the 10th Biannual Conference of the European Union Studies Association*, Canada 2007, s.3.

Avrupalılaşma süreci Bulgaristan'ın uluslararasılaşmasına ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini arttırmasına katkı sağlamışsa da zayıf yönetim kapasitesi ve yolsuzluk çözülemeyem bir sorun olarak hala devam etmekte. Bulgaristan'a AB üyeliği için müzakereler devam ederken belirli bir tarih verilmiş, bu tarihe bağlı kalınması için de ülkenin bazı eksiklikleri görmezden gelinmiştir.

Avrupa Birliği'nin normlar ve ulusal kimlikler üzerinde etkisi vardır bu nedenle Avrupalılaşma siyasi ve ekonomik değişimlerle sınırlı değildir. Çalışmanın bu bölümü, yeni bir AB üyesi olan Bulgaristan'da azınlık politikaları üzerinde Avrupalılaşma sürecini analiz etmeyi amaçlanmaktadır. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği için 1998'de resmi bir aday ülke haline gelmesiyle AB koşullarının etkisi altına girdiğinden, 2007'de resmi üyesi olmasına kadar Bulgaristan'ın Avrupalılaşma sürecini kapsamaktadır. Bu doğrultuda cevabı aranacak sorular şunlardır: AB'den gelen adaptasyon baskısı sonucunda neler değişmiştir? Değişim mekanizmaları nelerdir? Bulgaristan AB bölgesel politikası alanında Kopenhag Kriterlerinin gerekliliklerine ne ölçüde yanıt verebilmiştir?

On postkomünist ülkenin dahil edilmesiyle gerçekleşen Doğu genişlemesi uygulaması ile kıtanın bütünlüğünü sağlayacak ve ayrılıkçı hareketleri önleyecek bir adım atılmıştır. AB'nin Doğu genişlemesi Avrupanın en yeni tarihinde bir kilometre taşı olmuştur ve geniş araştırma uyandıran bir konudur. Ancak bu çalışmada genel bir incelemeye tabii tutularak Bulgaristan özelinden hareket edilecektir. Beşinci genişlemedeki ülkeler için, AB düzeyinde politikaların uygulanmasına hazırlanmak için yönetim sistemlerini radikal bir şekilde reforme etmeleri gerektiğinden en önemli faktör maliyettir. Bununla birlikte AB yapısal fonları ve Ortak pazara erişmek bu reformlardan geçmek için büyük motivasyona sahiptir. Ödül olarak adlandırılan AB bölgesel politikası ve AB yapısal fonlarına potansiyel erişim, Bulgaristan'ın siyasi hayatı ve yönetim sistemi üzerinde üyelik öncesi müzakere sürecinde ve AB üyeliğinin ilk iki yılında yoğun olarak yaşandığı gözlemlenmiştir. Merkezi hükümet, adaptasyon baskılarının yerel değişimlere dönüştürülmesinde aktif rol oynayan önemli bir aktördür ancak tek aktör değildir. Yerel yönetimler ve devlet dışı aktörlerde uyum sürecinde rol almıştır.

Bulgaristan'ın, AB'nin Doğu genişlemesine dahil edilmesi incelenerek ülkenin AB'ye yönelik ilk adımlarını gözlemlenmiştir. Bulgaristan'ın üyelik sürecinde meydana gelen önemli olaylar kronolojik sıralamaya göre incelenmiştir. Neden Bulgaristan birliğe dahil edilmek istenmiştir? AB liderleri genişlemenin uzun dönem yararlarını, komşu ülkelerle ticari fırsatları, güvenliğin ve istikrarın yaratılmasını düşünerek genişlemek istemektedirler. Balkan devletleri de benzer şekilde, AB üyeliğini dünyanın en büyük tek pazarına katılmayı, batıyla güçlü politik bağları ve iç demokrasi ile kapitalizm konusunda istikrar sağlayacağı için tercih etmektedirler.[129] Demokratik rakipleri arasında Bulgaristan, diğer Balkan devletlerinden daha barışçıl ve sistematik değişikliklere tanık olmuştur.[130] AB, üyelik genişlemesiyle Balkan coğrfayasının tamamında istikrar sağlamayı amaçlamaktadır. Bulgaristan birliğe kabul edilmediği takdirde, Balkan bölgesinde ortaya çıkabilecek huzursuzlukları tetikleyebilirdi. Balkanlarda yaşanan en büyük sorun etnik çatışmalar olarak değerlendirildiğinde Bulgaristan, son yıllarda, etnik barışa iyi bir örnek olmuştur. Bununla birlikte, Bulgaristan en büyük azınlık grubu Türklerle etnik barış kurmayı başarmıştır. Bu durum, ülkenin Kopenhag kriterlerine uyum sağlamasına yardımcı olmuş ve birliğe katılımını kolaylaştırmıştır. Bu faktörler önemli olmasına rağmen, çalışmanın devamındaki bölümler ve analizler boyunca görüldüğü üzere, AB'nin Bulgaristan'ı kabul etmeye ve Bulgaristan'ın da AB'ye katılmaya istekli olmalarının en önemli sebebinin ekonomik olduğu söylenebilir. Bu karşılıklı çıkar ilişkisi içinde şekillenen süreç hem birliğin hem de Bulgaristan ticaretinin, ortak pazarın ve tüm ekonominin gelişmesine yardımcı olmuştur. Bulgaristan'daki işsizliğin azaltılmasına ve yaşam standardının yükseltilmesine katkı sağlamıştır. AB üyelik süreci, Bulgaristan'daki etnik azınlıklar için yeni bir dönem olmuştur. 1989'dan sonraki yıllarda AB, açıkça, Bulgaristan'daki azınlık hakları politikalarını etkileyen en önemli uluslararası aktör olmuştur. 1998'de AB kurumları ve uluslararası toplum, Bulgaristan'daki azınlık koruma politikaları ile ilgilenmeye başlamıştır. Bulgaristan'da Azınlık Haklarının Avrupalılaştırılması bu

[129] Andrew Moravcsik-Milada Anna Vachudova, ''Bargaining Among Unequals: Enlargement and the Future of European Integration'', *European Union Studies Association*, Cilt15, Sayı 4, 2002, s.2.
[130] Srdjan Vucetic, "From Southern to Southeastern Europe: Any Lessons for Democratisation Theory?", *Southeast European Politics*, Cilt 5, Sayı 3, 2004, s.119.

bölümüde, AB'nin Bulgaristan'daki etnik azınlıklar konusundaki talepleri AB üyelik şartlarının bir parçası olarak tartışılacaktır. Avrupalılaşmanın etkisi olarak Bulgaristan'da azınlık haklarına AB uyumu ne ölçüde gerçekleşmiştir? Sorunun cevabı bu bölümde iki dönemde incelenmiştir. Bulgaristan'da AB Üyelik Müzakerelerine Yönelik Azınlık Hakları kapsamında 1995-1999 yılları arası yaşanan gelişmeler değerlendirildikten sonra, üyelik müzakere sürecinden sonra Bulgaristan'da Azınlık Hakları 2000 ile 2007 arası dönemi ile sınırlandırılmıştır. 1990'ların ikinci yarısından, Bulgaristan'ın 2007'deki üyeliğine kadar olan süreçte AB azınlık hakları alanında Bulgar hükümetlerinin gündemini şekillendirmede çok önemli bir rol oynamıştır.

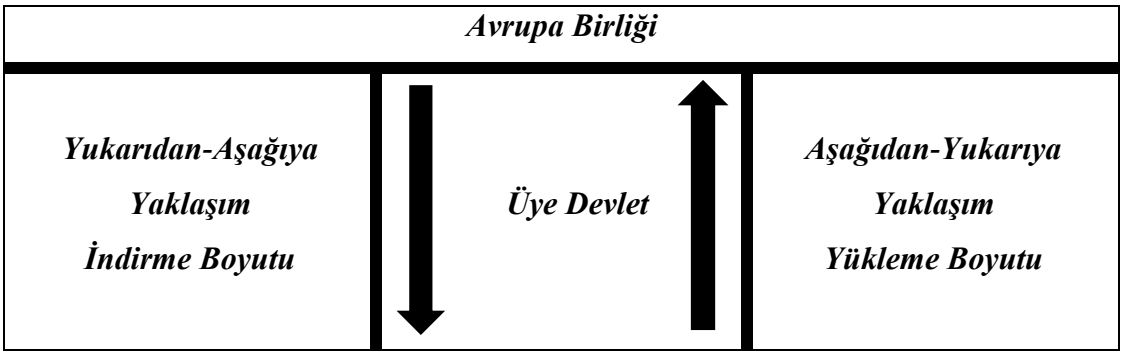
2.1. Avrupalılaşma Konsepti

Avrupalılaşma, son yıllarda Avrupa politikasının ve üye devletlerinin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan değişimlerin çeşitliliğini araştıran sosyal bilimlerde kullanılan bir terimdir. Terimin kullanımı 1980li ve 1990lı yıllarda, AB bağlamında zor süreçleri açıklamaya çalışan bir dizi araştırmayla yaygınlaştırılmıştır. Avrupalılaşma, AB'yi incelemek için en yaygın kullanılan teorik yaklaşımlardan biri haline gelmiştir. Terim genellikle "AB'nin iç etkisi" ile ilgili olarak; dolayısıyla fikirlerin, kurallar, değerler ve normlar gibi yaygınlaştırılması yoluyla birliğin dönüştürücü gücünü analiz etmek için kullanılmıştır. Börzel ve Risse Avrupalılaşma 'yı; AB kamu politikası ve siyasetinde ilk önce tanımlanan ve birleştirilen ve daha sonra yerli söylemin, kimliklerin, politik kimliklerin mantığına dahil edilen kurallar, usuller ve politika paradigmaları ile ortak inanç ve normların inşası, yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması süreci olarak tanımlamıştır.[131] Politika oluşturma ve aktarma ile ilişkili olarak, sadece politikaların biçimlendirilmesi veya oluşturulması değil, aynı zamanda ulusal arenalarda politikaların tepkisine odaklanan bir araç olarak görülebilir. Avrupalılaşma, iç politika değişikliğini teşvik eder ancak bütün üye ülkeler aynı değişikliğe uğramamaktadır.

[131]Tanja A.Borzel-Thomas Risse "Europeanization: The Domestic Impact of European Union Politics", *http://dx.doi.org/10.4135/9781848607903.n26,* (12.01.2017), s.483.

Üye ülkeler, Avrupa politikalarını kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Avrupalılaşma, ulusal düzeyde değişken etkilere sahip olabilecek bir sürecin sonuçlarını belirtmektedir. Avrupalılaşma sınırlarının belirlenmesi çok zordur, ancak bunun olmaması durumunda, terimi tanımlamak imkansızdır. Farklı Avrupa kurumlarının ve politikalarının aktarımı olarak özetlenen Avrupalılaşma, çalışma kapsamında siyasi gelişmelerin sosyo-ekonomik alanda yarattığı etki ve dolaylı olarak azınlık haklarına yönelik atılan adımlar çerçevesinde incelenmiştir. Avrupa Komisyonu 1973 yılından bu yana çeşitli konularda üye ülkelerdeki kamuoyunun tepkilerini ölçmek için Eurobarometre adı verilen araştırma sistemini kullanmaktadır, çalışma kapsamında bu araştırma merkezinin verilerinden faydalanılmıştır.

Tablo 3: Avrupalılaşma Sürecinin Etki Göstergesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'de, Avrupalılaşma konsepti AB ve üye ülkeler arasındaki karmaşık karşılıklı etkileşim sürecine ilişkin; "yukarıdan-aşağıya/indirme" yaklaşımı AB'nin üye/aday devlete etkisini gösterirken, "aşağıdan-yukarıya/yükleme" perspektifi ise üye/aday devletin AB'ye olan etkisini ortaya koymaktadır. Avrupalılaşma üzerine aşağıdan-yukarıya doğru boyut ya da yükleme perspektifi ise, üye ülkelerin katılımının sonucu olarak kurumsal yapı ve AB düzeyinde politikaların ortaya çıkmasını analiz etmektedir. AB'den sadece politikalar indirmek yerine, üye ülkeler, AB gerekliliklerine uyma maliyetini düşürmek ve ulusal ile AB seviyesi arasında uyum derecesini artırmak için AB düzeyinde politikalar oluşturma süreci üzerinde etkili olmayı hedeflemektedir. Avrupalılaşma, indirme veya yukarıdan-aşağıya

yaklaşımı AB'nin iç politika üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır ve AB düzenlemesi ile ulusal düzeydeki düzenleme arasındaki uyuma bakılır. Uyum baskısı Avrupalılaşmanın mekanizmasıdır. Avrupa Birliği'ne gelen baskının bir sonucu olarak yerel değişimin gerçekleştiğine işaret edilmektedir. Avrupalılaşma üzerine yapılan araştırmaların çoğu bu perspektif üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu perpektif üzerine Risse, Cowles ve Caporaso tarafından belirlenen üç aşamalı yaklaşımda ilk adım bazı yerel değilişkiği ima eden AB düzeyinde bir süreci tanımlamaktır.[132] İkinci adım, AB düzeyindeki süreç ile ulusal düzenlemeler arasındaki uyumu tanımlamak iken, belirlenen AB seviyesi süreci ve ulusal düzeydeki süreçler arasındaki uyumsuzluk daha büyük adaptasyon baskıları anlamına gelmektedir. Üçüncü adım, uyum baskılarının yerel değişikliklere ne ölçüde yol açıtığını; iç yapıda veto noktaları, değişikliği kolaylaştıran kurumlar ve siyasi örgüt faktörlerine bağlı olduğunu göstermektedir.

AB müzakerelerinde, üyelik koşullarının belirlenmesiyle birlikte Bulgaristan'da dahil tüm aday ülkeler, Avrupa sisteminin indirme perspektifini temsil eden, AB tarafından belirlenen şartların uygulanması yoluyla kurumsal sistemlerini ayarlamak zorundadır. Kurumsal uyumu siyasi uyum takip etmektedir. Siyasi uyum; karar vericilerin AB'ye bakışı, söylemde değişim, kamuoyu desteği, çıkarda değişim ve kimlikte değişim olmak üzere sınıflandırılmıştır.[133] Bulgaristan, katılım öncesi dönemde AB gereklerine uyum sağlamak için kurulan yeni birimler ile kurumsal düzenlemelerde büyük değişiklikler geçirmiştir.

Avrupalılaşma deyimi dört ana kategoride görülebilen modern bir terim haline gelmiştir: tarihsel süreci, kültürel yayılım, kurumsal adaptasyon, politikaya uyum ve politik süreç.[134] Tarihsel süreç; tarihçiler Avrupalılaşmayı, kültürel normların ve kalıpların aktarımı olarak ve aynı zamanda Avrupa'da otoritenin emperyal kontrol, kurumsal uygulamalar, sosyal ve kültürel inançlar, normlar ve

---

[132] Maria Green Cowles-James A. Caporaso-Thomas Risse, *Transforming Europe: Europenization and Domestic Change*, Cornell Universitesi Yayınları, 2001, s.6
[133] Hatice Yazgan, a.g.m., s.131.
[134] Kevin Featherstone-Claudio M. Radaelli, *The Politics of Europeanization*, 1.Baskı, Oxford Yayınları, 2003, s.340.

davranış bağlamında yüklenmesi olarak tanımlıyorlar. Kültürel yayılımla ilgili olarak, Avrupalılaşma, farklı ulusal davranışsal ve ideolojik kalıpların uluslararasılaşmasını açıklamaktadır. Avrupalılaşmanın Bulgaristan üzerindeki gerçek etkisinin analizinde, Avrupalılaşmanın gerçekleştiği bu dört kategori, bu tezin teorik çerçevesinin ön taslaklarını ortaya koymaktadır. Kurumsal uyum olarak Avrupalılaşma, aktörlerin ve kurumlarının Avrupa Birliğinden nasıl etkilendikleri ve bunların AB'nin yükümlülüklerine nasıl adapte oldukları konularını ele almaktadır. Politika ve politika sürecinin uyarlanması ile ilgili olarak, araştırmacılar, Avrupalılaşmayı, AB düzenlemesiyle ortaya çıkan iç politika üzerindeki kısıtlamalar ve yerel düzenleyici sistemlere etki olarak veya hatta yasama düzenlemesinin tamamen değiştirilmesi olarak yorumlamaktadır. AB sistemi tarafından. Avrupalılaşmayı, Avrupa düzeyinde yönetişimin yani politik, hukuki ve hukuki yapının Avrupa düzeyinde ortaya çıkışı ve gelişmesi olarak gösterir.

Avrupalılaşma siyasi ve idari yapılardaki değişikliklerle sınırlı değildir. Bir diğer açıdan AB normlarının yaygınlaştırılmasıdır. Avrupa değerleri bir dereceye kadar içselleşmiştir, buna bağlı olarak söylem ve kimlikler şekillendirilmiştir. Avrupalılaşmanın Balkan ülkeleri üzerindeki etkisine gelince, AB'nin uzun vadeli etkisini zorlama yerine ikna ve gönüllü uyarlama yoluyla çalıştığı gözlemlenmiştir. Çünkü katılımdan sonra politikaların geleceği net olarak öngörülememektedir. Dolayısıyla bu ülkeler için Avrupalılaşma; katılım şartlarının karşılanması, AB normları, politikaları ve kurumsal modellerin benimsenmesi süreci olarak başlamıştır. Arka plandaki hedef ise komünist geçmişin izlerini silmek ve Avrupa siyasi ve ekonomik alanlarında tam bir rol kazanmayı hedeflemişlerdir. Liberal demokrasiler olarak ekonomik ve siyasi statülerini sağlamlaştırmak için Balkan ülkelerinin çoğu sürekli Avrupa entegrasyonuna yönelmelerine rağmen, önce azınlık haklarının korunması konusunda AB normlarını kendi yasaları ve standartlarıyla bağdaştırmalıdır. İnsan hakları ve azınlıkların korunması politikaları Avrupalılaşma sürecinin bir diğer alanıdır. Demokratik insan hakları normlarının yanı sıra AB hukuki normlarının benimsenmesi, dış aktörler tarafından sağlanan somut maddi teşviklerin boyutuna ve güvenirliğine bağlıdır. Ayrıca benimsenecek kuralların politik maliyetlere göre uygulaması değişmektedir. AB koşulluluğu genellikle iki

farklı şekilde çalışmaktadır. İlk önce doğrudan hükümeti hedefleyerek, AB kuralları ile uyum maliyetinin, AB tarafından sağlanan yardımlardan daha ağır olup olmadığı hesaplanır. Daha sonrasında hükümet, AB kuralını benimseme mekanizması üzerinde karar verir. İkinci olarak AB koşulluğu bazı yerel aktörleri güçlendirebilir, bu aktörlerin politik sistemdeki etkisini arttırarak AB kurallarını bağımsız olarak benimseme teşviklerine sahiptirler.

2.1.1. Avrupalılaşmanın Azınlıklar Üzerine Etkisi

Azınlık kavramı dünya tarihinde her zaman tartışma konusu olmuş ve ülkelerin kendi içinde oluşturdukları tartışma platformlarının ana gündem maddesi olarak yerini almıştır. Politika yapıcılar bu kavramı daime tehlikeli bir terim olarak değerlendirmiştir. Ulus devletlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla birlikte "azınlık" terimi ortaya çıktığında, politika yapıcılar tarafından daima tehlikeli bir terim olarak sıfatlandırılmıştır.[135] Avrupalı devleterin kendi içinde birçok ulusu barındırması sebebiyle azınlık kavramının önemi artmış ve bu nedenle Avrupa birçok kanlı savaşların yaşandığı coğrafyalardan biri haline gelmiştir. I ve II. Dünya Savaşları'nda yaşanan insanlık trajedisi Avrupa'ya ciddi tahribatlar vermiş; azınlık haklarının korunması konusunda Avrupa ülkelerini daha fazla düşünmeye itmiştir. Son yirmi yılda küreselleşmenin devletler arası sisteme girmesi azınlıklara bakış açısında ciddi değişikliklere neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte artan teknolojik gelişmeler, toplumsal hareketlilik, kültürel ve politik çeşitlilik azınlıkların kendi haklarını talep etme noktasında bilinçlerini arttırmasını sağlamıştır.

Avrupa'da azınlık haklarınınn ortaya çıkışı ve pekiştirilmesi, Westphalia Sistemi, Savaşlar Arası Dönem, Soğuk Savaş Dönemi ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem olmak üzere dört periyoda ayrılmıştır[136]. Her bir dönem ayrı bir değerlendirme alanı olmakla birlikte, bu tez çalışmasında dönemler en dikkat çeken

---

[135] David Wippman, "The Evolution and Implementation of Minority Rights", *Fordham Law Review*,Cil:66, No.2, 1997, s.598.

[136] Muzaffer Vatansever Kutlay, *Europeanization of Minority Rights in Bulgaria As a Case Study*, (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Lisans Tezi), 2013, s.25

detaylarıyla kısaca özetlenerek ele alınacaktır. Westphalia Kongresi, uluslararsı ilişkilerin yürütülmesinde ortaçağ ve modern çağlar arasındaki bölünme çizgisi olarak algılanmaktadır.[137] Ulus devletlerin egemenliklerinin belirli toprak sınırlarına dayalı olarak tanınması, azınlık sorunlarının kökeni olmuştur. Ulusal kimliklerin oluşmasıyla ulus devletler ortaya çıkmış; azınlık hakları milliyetçi ve ulusçu akımlara dönüşmüştür.

Viyana Kongresi; azınlık haklarına bakış açısını değiştiren önemli geçiş dönemlerinden birini temsil etmiştir. Devletler artık dinsel öncelikleri yada farklılıkları bir kenara bırakmış, azınlık haklarını ulusçuluk ve milliyetçilik ekseninde değerlendirmeye başlamıştır. Viyana antlaşmasında azınlıkların tanımlanmasında dinsel ögeler yerine ulusal gruplara dikkat çekilmiş, buda devletlerin azınlıklara uyguladığı asimilasyon politikalarını çoğaltmıştır. Bu kongre ile devletlerin kendi içinde barındırdığı azınlıklara eşit sivil ve siyasi hakları vermesi aslında dış devletleri demokrasi söylemleri ile daha müdahaleci bir politika izlemeye itmiştir. I. Dünya Savaşı ile "ulusların kendi kaderini tayin etme" ilkesi ilan edilmiş ancak birçok etnik, dil ve dini azınlıklar yeni sınırlar içinde kalmıştır. Bu azınlıkların korunmasıyla ilgili uluslararası yükümlülüklerin kurumsallaştırılmış hali I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla ortaya çıkmışır. Yeni kurulan veya yeni kurulduğu kabul edilen tüm devletler kendi azınlıklarını tanıma ve haklarını kabul etmekle uluslararası alanda yükümlü oldular; bu yükümlülüklerin uygulanması Milletler Cemiyeti tarafından garanti altına alınmıştır.[138]

Uluslararası toplumun doğuya doğru genişlemeci politikaları, Balkanlar'daki devletlerin sınır değişikliklerini etkileyen bir unsur haline gelmiştir. Teoride devletlerin içinde barındırığı azınlıkların; haklarının korunması, onların acı çekmesinin önüne geçilmesi, etnik, dini inanç, dil ve kültür gibi farklılıklarından dolayı ayrımcılık görmemesi en tabii haklarıdır. Ancak pratikte olaylar bu şekilde seyretmemiştir. "Ulusal Birlik" kaygısı ile devletler azınlıkların haklarını eşit bir

[137] Preece Jackson Jennifer, ''Minority Right in Europe: From Westphalia to Helsinki'', *Review of International Studies*, Cilt 23, 1997, ss.75-78.
[138] Vladimir Ortakovski, *Minorities in the Balkans*, Transnational Yayınenvi, New York 2000, s. 1.

şekilde sağlayamamış, milliyetçilik akımı azınlıkların doğal ve tarihi karakterlerini asimile etmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra azınlık haklarının neler olduğu ve nasıl yerine getireleceği konusu insan hakları sisteminin incelenmesiyle ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla birlikte İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Sivil ve Siyasi Haklar, Ulusal veya Etnik gruplara ait Dilsel ve Dinsel Azınlıkların Bildirgesi gibi hükümlerle azınlık haklarının iyileşmesi yönünde adımlar atılmıştır. Savaşlar arası dönemde, Avrupalı devletler idealist eğilimlerden uzaklaşarak azınlıkların haklarını arka plana atmıştır. Ancak Soğuk Savaş Dönemiyle azınlık hakları insan hakları kapsamında değerlendirilmiştir. Bu dönemde insan haklarının ön plana çıkartılması görünürde ilkesel bir tutum gibi gözüksede, Batılı Devletler insan hakları söylemini Sovyet Bloğu'na karşı bir müdahale aracı olarak kullanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde azınlık hakları her ne kadar insan hakları olarak ön plana çıkmış olsa da, azınlık sorunu devletler için istikrar bozucu bir unsur olarak algılanmaya başlanmış ve bu durum azınlık hakları açısından yıkıma neden olmuştur. Bu dönemde azınlık hakları ayrı bir inceleme konusu olarak ele alınması gerekirken, insan hakları potasında eritilerek genel bir sorunsal olarak görülmüştür. Devletlerin insan haklarına odaklanması durumunda, azınlık haklarının da dolaylı olarak çözüleceğine inanılmıştır. Bu yaklaşım çözümden daha çok devletlerin asimilasyon politikalarına ağırlık vermesine neden olmuştur. Sırbistan, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde daha hırçın politikalar gözlemlenmiş ve bu gibi ülkelerde yaşayan azınlık haklarının önemini yitirmesini neden olmuştur. Birleşmiş Milletleri Avrupa'daki Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve de Avrupa Konseyi dahil uluslararası örgütlerden hiçbiri 1945-1990 yılları arasında azınlıklarla ilgili yasal olarak bağlayıcı bir metin yürürlülüğe koyamamıştır.[139] Kısaca, bu dönemde azınlık haklarına, temel insan hakları kapsamıyla çözüm aranması başarısızlığı beraberinde getirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönem, Avrupadaki azınlık rejimi için son dönüm noktası olarak görülmektedir. Sovyetler Birliğinin çöküşü ve Soğuk Savaş sonrası

[139] David Wippman, a.g.m., s.603.

değişen güç dengeleri yeni problemleri beraberinde getirmiş ve bölgesel etnik çatışmaların tırmanışı, genel insan hakları rejimleri bağlamında azınlık konularını ele almanın mümkün olmayacağı gerçeğini ortaya koymuştur. Son olarak, küreselleşmenin yaygınlaşması ile desteklenen devletlerin karşılıklı bağımlılığı, uluslararası örgütlerin ulus devletler karşsındaki konumlarını iyileştirmesine, dolayısıyla gündemin belirlenmesinde gücünü arttırmasına ve azınlık hakları açısından politika üretilmesine imkan tanımıştır. Bu gelişmelerin tümü, Avrupa'da paradigma değişikliğinin zeminini hazırlamış ve AB, Soğuk Savaş sonrası dönemin benzersiz bir ulus-üstü kurumu olarak desteklenmiştir.

Bu döneme kadar bir grubun azınlık olarak kabul edilmesi için, ilk ve objektif kriter olarak grubun sayı olarak daha aşağıda/egemen olmayan ve nüfusun geri kalanından ayırt edici özelliklere sahip olması gerekirken, ikinci olarak, bu grup üyelerinin dayanışma duygusu göstermeleri gereken öznel kritere atıfta bulunmaktadır, yani onların azınlık konumlarının farkında olmaları gerektiği anlamına gelmektedir.[140] Avrupa hukuk belgelerinin çoğunda azınlık kavramı, bir devlet içinde kalıcı statü kazanmış ve üyeleri vatandaş olan, onları nüfusn geri kalanından ayıran nitelikleri, etnik-kültürel varlıklarını korumak isteyen tarihsel azınlık grubunu ifade etmektedir.[141] Geleneksel ulusal azınlıklar, AB nüfusunun %8'ini oluştururken, yerel ve ya azınlık dilleriyle konuşanlar yaklaşık 50 milyon kişi ile AB nüfusunun %10'unu kapsamaktadır.[142] Birçok akademik çalışmada belirtilen ortak ifade, Lizbon Anlaşması ve AB Temel Haklar Bildirgesi'nde yer alan azınlık haklarına saygı gösterilmesi AB'nin kuruluş değerlerinden biri olmasına rağmen, birlikte azınlık hakları için kapsamlı standartlar bulunmamaktadır. Azınlık haklarını garanti altına almak, aday ülkeler için temel şart olan Kopenhag Kriterleri ile sınırlandırılmıştır. Güven, iç ve dış meşruiyet, kültürel ve dilsel çeşitlilik, refah ve güvenilirlik için AB açısından bakıldığında geleneksel etnik grupların ve dilsel

[140] Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2004, s. 17.
[141] Thomas Benedikter, ''Eruope Ethnic Mosaic A Shor Guide to Minority Rights in Europe'', *http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Eurasia/EuropesEthnicMosaic_FINAL_for_website.pdf*, (10.02.2017), s.9.
[142] Zenun Halılı, ''The Protection of ethnic and linguistic minorities in Europe'', *European Perpectives of the Western Balkans Countries*, Derleyen: Afrim Hoti-Igor Kosir, ABB College Yayınları, Prishtina 2015, s.109.

azınlıkların korunması oldukça önemlidir. AB'nin, Avrupada azınlıkların korunması için ayrı bir yasal organı bulunmamakta, BM tanımlarına, Avrupa Konseyi ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın tanım ve uygulamarına göre hareket etmektedir.

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, AB Konseyi'nin azınlık haklarının korunmasına yönelik hazırladığı en kapsamlı belgedir. 17 Mart 2009 tarihi itibariyle FCNM, 43 ülke tarafndan imzalanmış ve 39 üye devlet tarafından onaylanmıştır.[143] Sözleşme ulusal azınlıklar üzerinde yasal olarak ilk bağlayıcı çok taraflı antlaşmaları içermektedir ve azınlık haklarının korunması, insan haklarının korunmasının ayrılmaz bir parçasıdır. FCNM sıkı bir normatif yerine devletler tarafından izlenecek bir dizi hedef sunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 4 Kasım 1949'da kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi[144], Avrupa Birliği'nin insan hakları ile ilgili en önemli belgelerinden biri olup, Avrupa insan hakları sisteminin temelini oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne benzer bir insan hakları sistemi hazırlamak isteyen Avrupa Konseyi, BM'den farklı olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini kurmuştur. Gerçekten bu uygulama Avrupa insan hakları sistemine önemli bir başarı sağlamıştır. Komünizmin çöküşünden sonra, Avrupa insan hakları sistemi de bazı değişiklikler geçirmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinin NATO ve AB gibi batılı örgütlerle bütünleşmeye yönelik özlemleri, bu değişimin yeni motivasyonu haline gelmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinin batıya dahil edilmesini sistematik hale getirmek için Avrupa insan hakları sistemi standartlarındaki ilk güncelleme; Avrupa topluluğunun üye devletleri, Avrupa'daki ve komşu ülkelerdeki diğer ülkelerde yayılması gereken Avrupa işbirliğinin temelini oluşturan insan haklarının korunmasını kabul etmiştir. Azınlıkların çoğunlukla aynı haklara sahip oldukları AİHM'de öngörülen ve ayrım gözetmeme ilkesiyle, bu hakları talep etme hakkına sahiptir. Bu ilke, devletlerin

[143] Balazs Vizi, ''Multilingual Europe, Multilingual Europeans'', *European Studies*, Sayı:29, 2012, s.138.
[144] European Convention on Human Rights, *http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf,* (20.02.2017).

azınlıkların resmen tanınmış olup olmadığı konusundaki argümanlarından etkilenmez, uluslararası hukuk azınlıkların varlığına karşı açık bir duruş sergilemektedir. Sözleşme, diğer uluslarası düzenlemelerle benzer konuları ele alırken asıl beklenti azınlık haklarına getirilecek olumlu düzenlemelerdi. Avrupa İnsan Hakları sisteminde tartışmalara dönüşen olumlu azınlık düzenlemeleri, ülkeler arasındaki ideolojik farklılıklardan dolayı 1993'te Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, AİH protokolüne eklenecek bir ulusal azınlık tanımı önermiştir.[145] Devletler, topraklarındaki belli azınlıkların var olup olmamasına karar vermenin sonuncusu olmayı yeğlerler. Bu durum, azınlıkların ortak tanımında, hatta bölgesel düzeyde bile ilerleme kaydetmenin hala zor olduğunu göstermiştir. 5 Kasım 1992'de kabul edilen Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı[146], azınlıkların dil hakları üzerine odaklanır ve belirli bir dili bölgesel veya azınlık dili olarak tanımlamanın kriterleri belirlenmiştir: Bir devletin belirli bir ülkesinde, o devletin vatandaşları tarafından ve devletin nüfusunun geri kalanından sayısal olarak daha küçük bir grubun geleneksel olarak kullandığı bir dil ilk kriter iken ikinci kriter ise; devletin resmi dillerinden farklı olması gerekliliğidir. [147] Devletin resmi dillerinin lehçeleri ve göçmenlerin dilleri bu kategoriye dahil değildir. Bu şart azınlıklara doğrudan koruma sağlamamaktadır ve sınırlı kapsamına rağmen Bulgaristan bu şartı hala imzalamamıştır.

Azınlık ve çoğunluk arasındaki sınırı oluşturan dil, devletlerler statükoyu korumak için azınlıkların eğitim, sosyal veya siyasi hayatta dillerinin kullanımıyla ilgili belirli kısıtlamalar oluşturmaktadır. Avrupa Şartı'nı imzalayan ülkeler genelde ciddi azınlık sorunları olmayan ülkelerdir. Şartı imzalamayan ülkelere karşı herhangi bir yaptırımın olmaması, zor durumda olan azınlıkların umutlarını

---

[145] Patrick Thornberry-Maria Amor Martin Estebanez, *Minority Rights in Europe*, Council of Europe Press, Strasbourg 2006, s. 37.

[146] Bölgesel ve azınlık dillerinin korunması ve geliştirilmesi için hukuki belge niteliğinde olan bu şart, "Kullanım yoluyla tanıtım" ilkesine dayanarak, bölgesel, azınlık dillerinin eğitim, adalet, idare ve kamu hizmetleri, medya, kültürel etkinlikler ve tesisler, sosyal yaşam, sınır ötesi işbirliği, ekonomik ve politik alanlardaki etkin kullanımını sağlamak ve teşvik etmek için Taraf Devletlerine yasal zorunluluklar getirmektedir. Şartın uygulanması bağımsız bir Uzmanlar Komitesi tarafından izlenmektedir. Şuanda 25 ülke tarafından imzalanan anlaşma hakkında daha detaylı bilgi için bknz: Avrupa Konseyi, "Application of the European Charter for Regional or Minority Languages"**,** *http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22538&lang=en*, (20.06.2017).

[147]Patrick Thornberry-Maria Amor Martin Estebanez, *a.g.e.*, s. 39.

gerçekleştirememiştir. 1990'larda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde en çok tartışılan konulardan biri Kopenhag Kriterleri idi. Bu kriterlerin yaratılmasındaki temel sebep, farklı insan hakları standartlarına sahip Doğu Avrupa ülkelerinden AB üyelğine yönelik artan taleptir. 1993'te Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen kriterlerin üç farklı yönü vardır; siyasi, ekonomik ve hukuki:[148] "*1.Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklara saygı ve korunmayı garanti eden istikrarlı kurumlar; 2.İşleyen bir piyasa ekonomisi ve AB'deki rekabet ve piyasa güçleri ile başa çıkma kapasitesi; 3.Ekonomik, siyasi ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini yerine getirme ve etkin bir biçimde uygulama kabiliyeti."*[149]

Yukarıdaki bu kriterler AB üyelik müzakerelerine başlamanın ön şartı olarak kabul edilmektedir. Balkanlardaki eski komünist ülkelerde demokratikleşmeyi ya da "Avrupalılaşmayı" desteklemek için azınlıklara ilişkin ulusal politikalarına doğrudan müdahale etmekten uzak durmuş ve bu durumda azınlıklarla iligli reformları ihmal eden devletler, sistematik olarak ihlal politikasını takip ettikleri için AB ile işbirliğini derinleştirmekten kaçınmıştır. Bütün Avrupa kurumları arasında Parlamento, ulusal azınlık konularına en yoğun ilgi gösteren organdır. Etnik ve dilsel azınlıklarla ilgili bir dizi karar Parlamento tarafından onaylanmıştır. 2005 yılında genişleyen bir Avrupa'da azınlıkların korunması ve ayrımcılıkla mücadele politikalarının kararını almıştır.[150] Parlamento kararlarıyla üye devletleri kendi dilsel azınlıklarını tanımaya, dillerinin korunmasını ve geliştirilmesine davet etmektedir.

---

[148] Council Of Europe, *http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/criteria/index_en. htm,*(21.03.2017).

[149]Ayrıca Batı Balkanlar ülkeleri için, üyelik için ek koşullar, çoğunlukla bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri ile ilgili olan 'İstikrar ve Ortaklık Süreci' olarak adlandırılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bknz: *https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership_en,* (23.02.2017)

[150] Patrick Thornberry-Maria Amor Martin Estebanez, a.g.e., s. 40.

2.2.AB-Bulgaristan İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Bulgaristan'ın Avrupalılaşması

AB-Bulgaristan ilişkilerinin tarihsel gelişimini incelemek için öncelikle AB genişleme politikası ve dinamiklerini anlamak gerekmektedir. 1980'li yılların sonunda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Batı Avrupa entegrasyon projesine dahil edilmiş ve sosyalist ülkelerle Avrupa Komisyonu arasındaki ilk temasların yolu açılmıştır.[151] Soğuk Savaş döneminde Avrupa'yı bölen çizgilerin ortadan kalkmasıyla bütünleşme ve uyum hareketlerinin başladığı görülmektedir. Roma Antlaşması'nda temelleri atılan genişleme olgusu, Helsinki Zirvesi'nde alınan karar ile politik bir araca dönüştürülmüştür. AB, 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag zirvesinin ardından kendisini özellikle hukukun üstünlüğü, demokrasi insan haklarına ve azınlıklara saygı temelinde bir "Değerler Birliği" olarak tanımlamıştır.[152] Genişleme kararlarıyla birlikte yeni üyelerde bu koşullar aranmıştır. Uyum süreci, ulusal aktörlerin AB tarafından sunulan yeni kural ve normları içselleştirmesi sonucu tamamlanacaktır. Özellikle Orta Avrupa ve Balkan ülkelerinin genişlemeye dahil edilmesinde sosyolojik faktörlerin egemen olduğu ileri sürülmektedir. İnşacı yaklaşıma göre, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri AB üyeliğini "doğu" kimliğini atarak "Avrupa'ya Dönüş" ile güdülemeye çalışırken, Avrupa Birliği ise Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için "bizlerden biri" argümanı ile ortaya çıkmaktadır.[153] Soğuk Savaş'ın ardından Balkan ülkeleri ile AB ülkeleri arasında kültürel farklılıklar en aza indirilerek ortak bir Avrupa kimliği çatısında liberal demokratik normların ve değerlerin benimsenmesi genişlemeyi kolaylaştırmıştır. Avrupa Birliği'nin genişleme politikasında Balkan ülkelerine yaklaşımı söz konusu ülkelerdeki azınlıklar ve azınlık hakları üzerinde olumlu etkilere yol açmış ve onların toplumla bütünleşmesini kolaylaştırmıştır. Avrupa bütünleşmesinin üye devletlerdeki milliyetçiliğe olan etkileri üzerine literatür çelişkilidir. Kimi yazarlar, ulusal

---

[151] Jan Grzymski, "Eastern Europe, Otherness in Europe?, Interdiciplinary Aproaches To Communication Studies", Derleyen:Adam Bednarek-IwonaWitczak Plisiecka, *Lodz International Studies Academy*, 2011, s.182.

[152] Kutay Hüseyin Aytuğ,''Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı'', *Yönetim Ve Ekonomi*, Cilt 15, Sayı 1, Manisa 2008, s.23.

[153] Nilüfer Karacasulu, ''Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım'', *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, 2007, s. 84.

kimlikler ve etnik gruplar arasındaki uyumlu ilişkilerin artırılmasında AB entegrasyonunun rolünü önemli bulurken, diğer yazarlar yerel etnik kimliklerin eritilmesine ve popülist siyasi partiler biçiminde milliyetçi tepkiyi teşvik ettiğini düşünmektedirler. Yani AB tarafından etkilenen ulusal kimlik, egemen ulusal söylem içinde ya ulusal kimliğin uzantısı olarak ya da tersine ulusal kimliğin karşıtlığı olarak gösterilebilir.

Avrupa entegrasyonu, daha büyük ekonomik verimlilik, sosyal ve bireysel refah adına egemenliklerini sınırlamayı kabul eden Avrupa ülkeleri için bir dönüşüm sürecidir. Kronolojik olarak, Birliğin doğuya doğru ilerleme süreci, üyelik müzakerelerini başlatmak için gerekli, ancak yetersiz, koşulları içeren 1993 Kopenhag üyelik kriterlerini oluşturmakla başlamıştır. İlk Kopenhag kriterinde "Üyelik, aday ülkenin demokrasiyi, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve azınlıklara saygı ve korunmayı garanti eden kurumların istikrarını sağlaması gerektiğini" belirtilmiştir.[154] AB, 1990'ların sonunda birçok Doğu Avrupa ülkesi ile ön görüş müzakerelerini başlatmıştır. Bulgaristan AB'ye, Doğu genişlemesi adı verilen ve bir takım karakteristik özellikler taşıyan bir parçası olarak katılmıştır. Avrupa'nın altmış küsur yıldır devam eden barış ve dayanışma eksenli siyasi birlik olabilme idealine en büyük ivmeyi katabilecek gelişmelerden biri olarak "Avrupa'ya dönüş "return to Europe" mottosuyla özetlenebilecek 1990'ların başında, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği içerisinde yer alma istekleri oluşturmuştur[155]. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, AB'nin Doğu Avrupa politikası radikal bir değişim geçirmiştir. Aslında, bu ülkeler ne demokrasi ne de ekonomi yönündeki tam üyelik için uygun değildir. Ancak bir taraftan İkinci Dünya Savaşı'nın hatalarını telafi etmek ve Rusya arasında bir tampon bölge oluşturmak için AB ülkeleri yeni üyeler için siyasi kararlar almıştır. Balkan coğrafyasının kritik konumu AB, Türkiye ve Rusya arasında her zaman önemli olmuş, bölgesel çatışmalar ve toplumsal parçalanmalara yol açan sınır anlaşmazlığı en büyük problem olmuştur. Maastricht Antlaşması'nın (1992) uygulanmasıyla Balkan

[154] Linnea Lundström, "Europeanization through Conditionality? Bulgaria and Romania in the EU Accession Process", Lund University Press, 2005, s.12.
[155] Hakan Samur, "Polonya: İdealist Avrupalılıktan Pragmatist Avrupa Birliği Üyeliğine", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 11, Sayı 41, 2015, s.35.

jeopolitiği AB'nin genişlemesinin bir parçası olmuştur. AB, 1998 yılında İlerleme Raporları ile Birliğin Genişleme Stratejisini yayınlamaya başlanmıştır. 1 Haziran 2000 tarihli Feira Zirvesi'nde Balkan ülkelerinin AB'ye potansiyel adaylıkları kabul edilmiştir.[156] 2003'de AB'ye üyelik için başvuran Hırvatistan, 2004'te aday ülke statüsü kazanmış olmasına rağmen üyelik müzakerelerine 2005'te Türkiye ile birlikte başlamış ve müzakere süreci altı yıl sürerek 2013 yılında AB üyesi olmuştur. 1990'ların ortalarından itibaren AB'ye üye olma ihtimali, Orta ve Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinde komünizm sonrası sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümleri şekillendiren önemli bir etken olmuştur. 2004-2007 yılları arasında tartışmalı bir geçiş sürecinin ardından en büyük genişleme hareketi yaşanmıştır. 2004'te Malta ve Kıbrıs ile birlikte sekiz postkomünist ülke Birliğe katılmıştır. 2007'de Bulgaristan ve Romanya ve 2013'te Hırvatistan Birliğe katılmıştır. 2014 yılından itibaren Makedonya, Karadağ ve Sırbistan resmi olarak aday olarak görülürken, Kosova ve Bosna-Hersek potansiyel adaylar olarak görülmektedir.

1990'ların başında AB'ye katılım Bulgar dış politikasının öncelikli hedefi haline geldiği belirtilmektedir. Bulgaristan, AB genişleme sürecinde Orta ve Doğu Avrupa'daki 10 eski sosyalist ülkeler arasında yer almaktadır. Bulgaristanın bu durumu AB ile ilişkilerinde belirleyici nitelikte olmuştur. Ülke ilk diplomatik ilişkisini AET ile 8 Ağustos 1988'de kurmuş ve 8 Mart 1993'te Bulgaristan ve AB, Avrupa Anlaşması ve Ticaret ile ilgili konularda Geçici Anlaşma imzalamıştır.[157] Avrupa Anlaşması derin bir siyasi diyaloğun gelişmesi için bir çerçeve ve Bulgaristan ile AB arasındaki ticareti kapsayan serbest ticaret bölgesi kurulmasını sağlamıştır. Bulgaristan'ın siyasi bağlılığını desteklemesi, AB üyelik kriterlerini yerine getirmek için demokratik ve piyasa ekonomisi alanlarında reformların gerekli olduğunu ifade etmiştir. 1993 Kopenhag Zirvesi'nden sonra 16 Aralık 1995'te AB'ye tam üyelik için başvuran Bulgaristan, AB üyeliği için başvuruda bulunan sekizinci Doğu Avrupa ülkesi olmuştur.[158]

---

[156]Rıdvan Karluk, ''Avrupa Birliğiinin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi'', *International Conference on Eurasian Economies*, 2014, s.3.

[157] Venelin Tsachevsky,''Bulgaria's EU membership: the adaptation to the new status is not over'' ,*www.tse.fi/pei*,(12.12.2016), s.2.

[158] Venelin Tsachevsky, a.g.e., s.2.

1998 yılında Avrupa Komisyonu Bulgaristan'ın siyasi, yasama, ekonomik ve diğer reformlarda ilerlemesini değerlendirmek üzere yıllık raporlar hazırlamaya başlamıştır. AB üyeliğine kadar 2007'nin başlarında, Bulgaristan tarafından sağlanan üyelik kriterlerindeki ilerleme toplam on yıllık raporla neticelenmiştir. 1999'da Helsinki zirvesinde alınan AK kararıyla, 2000 yılında AB üyelik müzakereleri Bulgaristan dahil altı ülke (Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya,Bulgaristan ve Malta ile birlikte) başlamştır. 9 Ekim 2002'de AK raporunda, Bulgaristan "İşleyen piyasa ekonomisi" olarak tanımış ve 2007 yılında gerçekleşecek olan AB üyeliğine destek verdiğini ifade etmiştir.[159] Teknik düzeydeki görüşmeler 15 Haziran 2004 tarihinde sonuçlandırılmış fakat müzakere sürecinin tamamlandığı siyasi bir karar olarak 17 Aralık 2004'te Avrupa Konseyi tarafından ilan edilmiş ve Katılım Anlaşması 1 0cak 2007'de yürürlüğe girmesiyle Bulgaristan ve Romanya AB'nin 26. ve 27. üye devleti olmuştur. AB'nin beşinci genişlemesinde bu son nokta olmuştur.

Bulgaristan'da yolsuzluk sorunu ciddi bir kronik problem ve AB'nin ana kaygılarından biri iken Bulgaristan 2007'de Avrupa Birliği üyesi olması ve bu girişimi Bulgar ekonomisi için kilometre taşı olmuştur. Ülke AB'nin en yoksul ikinci üye ülkesi olarak yerini almaya devam etmekle birlikte, yaşam standartlarının yükseldiği söylenmektedir.[160] Yüksek profilli yolsuzluk iddiaları ve açıkça görülmeyen bir yolsuzluk iddiaları yüzünden üst düzey yolsuzlukla mücadele için istekli olan Avrupa Birliği, AB fonlarını kısmen dondurmuştur. Bulgaristan yakın geçmişte, geçiş dönemindeki zorluklarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. AB üyesi ülkelerden keskin bir şekilde farklılaşan politik ve ekonomik bir sistemden, ülkenin tam üyeliğe giden yolda AB yapılarına uyum sağlaması elbetteki kolay olmamıştır. Doğu genişleme sürecine Bulgaristan'ın katılım özelliğini karakterize eden unsur AB'ye ilk adımların ertelenmesi ve katılım öncesi koşullarının yavaş ilerlemesi, bu durumu AB nin ihmal etmesi ve üyelik ertelenmesi. AET ile olan ilişkilerin kurumsallaşmasının ardından Orta ve Doğu Avrupa'daki potansiyel aday ülkelerden oluşan grubun bir üyesi olarak eşit muamele görmüştür. Bulgaristan'ın AB Doğu

[159] Venelin Tsachevsky, a.g.e., s.3.
[160] Ozan Örmeci, ''Turkish and Bulgarian Accession to European Union in Comparison'', *Caspian Weekly*, 2011,s.7.

Genişlemesine katılımın analizinde; zayıf ekonomisi, azgelişmiş sivil toplum ve önemli bir orta sınıf eksikliği göz önüne alındığında Bulgaristan'ın AB katılımı oldukça şaşırtıcı bulunmaktadır.

AB koşullarına ek olarak, dış yardım demokratikleşmede doğrudan ve karmaşık bir rol oynamaktadır. AB ile ilişkilerin derecesine bakılmaksızın, AB politika sürecinde geliştirilen fikir, değer, norm, kural ve usllerin yerli kimliklere, kurumlara ve politikalara dahil edildiği "Avrupalılaşma" süreci Balkan ülkelerini tamamen değiştirmektedir.[161] AB müktesebatı derinden demokratikleştirmeyi gerektirmekte ve azınlık haklarının geliştirilmesi Balkanlardaki "Avrupalılaşma"nın önceliğidir. Ayrımcılığın yasaklanması ve etnik azınlıkların ayrı kimliğinin korunması/geliştirilmesi olarak tanımlanan azınlık haklarının sağlanması Balkanlarda ktirik olarak görülüyor çünkü çözülmemiş sınır meseleleri, bölücülük ve irredentizm gibi etkiler milliyetçi siyasi hareketleri tetiklemiştir. Bugünkü konumuyla Bulgaristan, etnik azınlık gruplarına karşı hoşgörü ve haklara sahip olan Balkanlardaki barışçı ülkelere iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bulgaristan'ın AB üyeliği Balkan coğrafyasının tamanında istikrar sağlamayı amaçlamaktadır. Birliğe kabul edilmediği takdirde olası çatışmalar tüm AB için dolaylı olarak olumsuz bir sonuç doğuracağı düşünülmüştür. Balkan yarımadasının ortasındaki coğrafi konumu, Birliğin doğudaki dış sınırının istikrarı içinde oldukça önemli görülmüştür. AB üyeliğinden Bulgarsitan da yararlanmaktadır. Ekonomisi istikrara kavuşmakta ve daha iyi bir şekilde gelişmektedir. Bu da karşılıklı fayda ilişkisini doğurmuştur. AB üyeliğine, ülkedeki işsizliğin azalmasına ve ülkedeki yaşam standardının yükselmesine yol açacağı umuduyla bakılmıştır.

Neden giderek daha fazla devlet AB'ye katılmak için kendi ulusal egemenliklerinin çoğundan vazgeçmek istemektedir? Bu sorunun cevabı ekonomik ve siyasi olmak üzere iki önemli alanda gizlidir. AB'yi, Bulgaristan da dahil olmak üzere birçok ülke için bu kadar cazip kılan faktörleri görmek adına, Bulgaristan'ın AB üyelik isteğinin nedenleri ile AB'nin Bulgaristan'ı üye olarak isteme nedenlerini

[161] Srdjan Vucetic, a.g.e., s.127.

incelemek gerekmektedir. Bulgaristan'ın AB üyelik isteğinin nedenlerinden biri ve en cazip olanı, AB ülkenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmaktadır. AB ülkeyi , dış yatırımlar için cazip hale getirerek, liberal politikaları arttırarak ve en önemlisi de yerel demokratik uygulamalrı ödüllendiren siyaset sistemine bağlayarak kendisine bağımlı hale getirmektedir. Başlangıçta Bulgaristan AB üyeliği şartlarına uymayan ve son derece olumsuz koşullara sahip ülke olarak kabul edilmiştir. Bulgaristan'ın birliğe gelecekteki bir katılımı için hazırlanması iki süreç içerir: İlk olarak AB poltikalarının ve ekonomik dinamiklerin ulusal politika ve politika oluşturma sürecinin bir parçası haline geldiği Avrupalılaşma süreci ile ikinci olarak Avrupalılaşma sürecinin örtüştüğü liberal demokrasiye geçiş ve piyasa ekonomisi ile birlikte politik, ekonomik ve sosyal sistemleri modernleştirmek. Ülkenin komünizm sonrası dönemde karşılaştığı tüm siyasi ve ekonomik sorunlarına karşılık AB üyeliği olası bir çözümü olarak görülmüştür. Bulgaristandaki toplum uluslararsı işbirliğinin ve entegrasyonun ülkenin demokratik gelişimini teşvik edeceğini umuyorlardı. AB'ye katılım tek başarılı seçenek olarak görülüyordu denebilir. AB gündemindeki pek çok mesele Bulgaristan'ın iç siyasetine girmesine izin verilmiştir. Ülke sadece Kopenhag üyelik kriterlerini ve AB Mevzuatını yerine getirmekle kalmamakta, aynı zmanda azınlık haklarına saygı göstermek, Avrupa entegrasyonu ile iligli yönetim ve araştırma merkezlerini genişletmek, yolsuzlukla mücadele yasası, enerji üretimi ayarlamasıi anayasal reform vb. gereksinimlerin hepsi Bulgaristan'ın iç siyasetini AB entegrasyonuna özel bir önecelikle dönüştürmektedir. Bununla birlikte AB üyeliği önemli ekonomik ve jeopolitik faydalar getirdiği için, bölgedeki katılım hareketinden geride bırakılma korkusu ve olası ekonomik krizlere karşı önlem oluşturma isteği karşılaştırıldığında diğer ülkelerin üyelik isteğinden farklı olarak değerlendirilemez. Bulgaristan gibi yeni üye devletler, uzun vadeli kazançlar sağlayan reformlar ve iyileştirmeler için maddi destek almaktadırlar. Bu nedenle Bulgaristan gibi bir ülkenin birliğe katılmaya hevesli olması ve bu amaca yönelik gerekli tüm adımları atmaya hazır olması mantıklıdır.

AB'nin Bulgaristan'ı kabul etme nedenlerine gelindiğinde, Bulgaristan'a katılma imkanı verme konusunda farklı görüş ve açıklamalar vardır. Bulgaristan'ın küçük nüfusu ve ayrılıkçı etnik hareketlerden kaynaklanan politik bir sorunu

olmaması, AB için kolay anlaşılır bir ülke profili çizmiştir. En kapsamlı biçimde tasarlanmış sosyal projeler dahi olsa, herkesin eşit kazanç sağladığına dair bir garanti yoktur. AB üyeliğin kazandırdığı sonuç, entegrasyon sürecindeki tüm katılımcılar için eşit derecede yararlı olmayabilir. AB'nin doğu genişlemesi tüm avrupa ülkeleri ve halkları için ekonomik, sosyal ve siyasal refah hedefleyen stratejik bir vaattir. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla gerçekleşen beşinci genişleme, AB için, birliğin Doğu sınırlarına istikrar ve refah getiren önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir.[162] Bulgaristan'ın jeopolitik konumu ve ülkenin Rusya ile olan ilişkileri birlik için önemli bir role sahiptir. Bulgaristan, Batı balkanlardaki siyasi istikrarsızlık ve çatışa bölgesinin önünde olumlu bir örnek olmuştur. AB bölgenin geri kalanına reform yolunu seçenlerin karşılığını vermek için bir sinyal göndermek istemiştir. Sonuç olarak 2000 yılında, Letonya, Litvanya, Malta, Slovakya ile birlikte Bulgaristan ve Romanya'ya katlım müzakerelerine başlama çağırısı yapılmıştır. Romanya'nın Macar azınlık grubuyla yaşadığı sorunların aksine, Bulgaristan etnik çatışma mücadelesiyle başarıyla mücade ettiği ifade edilmiştir.[163] Bulgaristan'ın en büyük azınlığı olan Türkler, Bulgaristan siyasi kanallarında başarılı bir temsil sergilemişlerdir. Bulgaristan'daki etnik istikrar, azınlık grubunun temsilcisi olan HÖH'ün aktif rolüyle oluşmuştur. Ülkedeki etnik barış, ülkenin AB üyeliğini kolaylaştırmak açısından önemli bir nokta olmuştur. AB'nin Bulgaristan'ı kabul etme isteği için bir diğer nedeni, üyeliğinin Birlik şirketlerine büyük fayda sağlayacağıydı. Bu ticaret ve sermaye akışlarının serbestleştirilmesi yoluyla gerçekleşir. Üyelik sonrasında firmalar Bulgaristan'a yapılan ihracatı artırmış ve kendilerine yeni pazarlar yaratmışlardır.

Bulgaristanda AB reformları nasıl teşvik edilmiştir? Bulgaristan'ın AB'ye entegrasyonu için en önemli araç koşulluk ilkesidir. Yalnızca Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi halinde tam üyelik alacağı anlamına geliyordu. Başka bir deyişle bir ülke başarılı bir aday olarak kabul edilebilmesi için demokrasi ilkelerini ve ekonomi fonksiyonlarını piyasa kurallarına göre desteklemektedir. AB tarafından belirtilen bu

[162] Mirela Veleva Eftimova, "Bulgaria's Inclusion into the Eastern Enlargement of the EU", *essay.ut wente.nl/61382/1/MSc_B_Velichkova.pdf/,* (27.03.2017).
[163] Maria Spriova-Boyka Stefanova, "The European Dimension of Minority Political Representation: Bulgaria and Romania Compared", *East European Politics and Societies,* Cilt 26, Sayı 1, s.78.

durum, ülkeleri Avrupalılaştırmadan fayda sağlamak için reform başlatmaya teşvik etmektedir. Bununla birlikte, Bulgaristan'ın pasif tavrı ve reformların gerilemesi, ülkedeki bazı seçkinler için kendi iç güç kaynaklarını göstermek istemeyen avantajlara sahiptir. Demokratik reformları, hesap verebilirlik ve şeffaflığı sağlamaktan yana değildirler. Bunu, AB uyumlu normlarını seçici bir şekilde uygulamaya koyarak ya da yeni sistem kurallarının yeniden yazıldığı geçiş dönemini uzatarak, daha önce seçkinlerin, kamu kaynaklarını tercih edilen çıkar gruplarına ve siyasi müşterilere yönlendirecek görev sürelerinden yararlanarak sağlayabilirler. Sonunda, bu kısmen reforma uğrayan siyasetler, devlet kurumlarının bozuk olmasına ve ekonominin yanlış yönetilmesine neden olmaktadır. Katılım öncesi dönemde, AB tarafından talep edilen standartlar ve normlar, Bulgaristan'da yalnızca reformların taklit edilmesi gibi AB'nin gözünde uygulanmaktadır. Gerçekte, reformlar yüzeyde kalmış ve pek bir şey değişmemiştir. AB, Bulgaristan'ı birliğin kriterlerine uymaya zorlamak için yapısal fonları kullanmıştır.

Bulgaristan'daki reformlar için en çok eleştirilen sektörler yargı sistemi, kamu yönetimi ve üst düzey yönetişim konusundaki yolsuzluklardır. Reformlar için en önemli motivasyon, Bulgaristan'ın başarılı reformları gösterdiği takdirde AB'ye tam üyelik hakkı tanınması şartı, ülkedeki AB yanlısı reformlar konusunda bir fikir birliğinin oluşmasına yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, Bulgaristan'ın kurum ve politikalarının yapısına yönelik çok eleştiri yapılmış, yönetişim kalitesi ve hukukun üstünlüğü yetersiz olarak değerlendirilmiştir. Bulgaristan'da AB üyeliğinin ekonomik faydaları, yabancı yatırımlar pazarını açarak ve iç talebi arttırarak daha iyi ticaret imkanı sağlamaktadır. İşgücünün, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı da AB üyeliğinin önemli bir yararıdır. Konuyla ilgili mevcut literatürü değerlendirildiğinde, Bulgaristan'da yeni üye devlet olarak AB'deki en önemli avantajların ekonomik olduğu söylenebilir. 2000-2008 yılları arasında önemli GSYİH büyümeleri, AB üyelik müzakereleri ve AB üyeliği ile doğru orantılıdır. Bir başka önemli yarar ise Bulgaristan için AB tarafından sağlanan mali yardımlardır. AB, Bulgaristan'a üyelik öncesi finansal yardımı üç program altında sağlamıştır:

PHARE, ISPA ve SAPARD programları.[164] Ayrıca katılım anlaşması 2007-2009 dönemi üç yıllık yapısal eylemler için toplam taahhüt ödenekleri 2,300 milyon euro sağlanmıştır.[165]

2004'te Orta ve Doğu Avrupa'daki büyük AB genişlemesi ile Bulgaristan neden kabul edilmedi? Neden 2007'de oldu ve bu durumun üç yıl sonra olması ne gibi bir fark yaratmaktadır? Bulgaristan ve AB arasındaki katılım müzakereleri 2000 yılında başlamış ve 2004'te sonuçlanmıştır. 17 Aralık'ta Brüksel Avrupa Konseyi 2004'te Bulgaristan ile üyelik müzakerelerinin sonuçlandığını doğrulamış ve ülkenin üyeliği konusunda 2007'de anlaşmaya varmıştır[166]. 2004 yılında Bulgaristan'ın üyeliğe alınmamasındaki temel sebeb; demokrasi ve piyasa ekonomisine geçişte zorlanmasıdır. 1990'lı yıllardan bu yana yaşanan ekonomik krizler, Bulgaristan'ın AB'de gecikmeli üyeliğinin nedenlerinden biri olmuştur. İkinci unsur, AB için büyük endişe kaynağı olan yönetişim kalitesi ve ülkedeki hukukun üstünlüğü olmuştur.

Ülkenin üyelik müzakerelerini kapatma hedefi olan 2002 yılında, hükümet, bu tarihe erişebilmek adına birçok reform yapmaya çalışmıştır. 2002 sonunda Avrupa Konseyi, "büyük patlama" genişlemesinin, on yeni üye ülkenin bir kerede kabul edilmesi olacağını belirlemiştir. Bulgaristan ve Romanya bu genişlemenin dışında kalmıştır. Onların hedeflenen tarihi 2007 olarak belirlenmiştir. Bulgaristan'ın (ve Romanya'nın) bu katılımdan hariç tutulması onları daha ciddi reformlar için motive etmek amacıyla planlanmıştır. Öte yandan, iki ülke birlikte kabul edilecek olursa, "büyük patlama"nın olası olumsuz etkilerinden korkulmaya başlandı. Birliğin ve kurumlarının ana kaygısı AB'nin "genişleme yorgunluğu" ile ilgiliydi. Bununla birlikte, Komisyon, gelecekteki üyelikleri için, kendilerini rahatlatmak amacıyla iki ülkenin devam eden görevlerini belirleyerek kalan kriterleri karşılama çabalarını destekleyeceğini ve artan mali yardımın sağlanacağını belirtmiştir. Bulgaristan'ın

[164] Galina Lozanova, Bozhidar Alexiev, Georgeta Nazarska, Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchieva, a.g.m., s.18.
[165] Avrupa Konseyi, ''Preparation of the next Accession Conference with Bulgaria'', *www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=22245*,(20.02.2016) ,s.8.
[166] Florian Trauner, ''Post-Accession Complimance With EU Law In Bulgaria And Romania: A Comparative Perspective'', *Working Paper*, Sayı 1, 2009, s.11.

reformlarında kararlı adımlarının temelinde, başlıca dış baskı altında olduğu ve üyeliği erteleyerek AB'nin yaptırımından sonra alındığı da doğrudur. Son olarak, 15 Haziran 2004'te Bulgaristan, AB müktesebatını tamamlamış ve Katılım Anlaşması Bulgaristan (ve Romanya) ile 25 Nisan 2005'te imzalamıştır[167].

2004 yılından sonra her şey düzgün ve sorunsuz ilerlemesine rağmen, Bulgaristan'ın gelecekte Birlik üyeliğinden korkmak için başka sebepleri vardı. 2005'te Fransız ve Hollanda seçmenleri AB Anayasa Antlaşmasını reddettmiştir. Bu, Birliğin siyasi krizine ve Bulgaristan'ın üyelik sürecinin daha da gecikme ihtimaline yol açmıştır. Genişleme ve AB'nin nihai sınırlarıyla ilgili konular kamusal tartışmalarda çok günceldi. Anayasa Antlaşmasına Fransa'nın ve Hollanda'nın (Birliğin kurucu üyelerinden ikisi) "hayır" olması, genişleme sürecini duraklatmak veya durdurmak için bir işaret olarak yorumlanmıştır. Eski AB üyesi ülkelerin kamuoyunda, daha da genişleme konusundaki isteksizliği ve muhalefeti artmıştır. Bu sorunlar nedeniyle AB, katılım anlaşmasında özel bir erteleme maddesi hazırladı ve sonuç olarak üyelik tarihi 2007'ye kalmıştır. Yüksek enflasyon, düşük GSYİH, işsizlik, reform yapılmamış yargı sistemi, yolsuzluk, mafya, demokrasi ve piyasa ekonomisine yavaş geçiş gibi sorunlar ülkenin 2007'ye ertelemesinin başlıca iç nedenlerinden bazılarıdır. Bu gecikme, ülkeyi daha ciddi reformlar ve eleştirilen sektörlerde daha iyi gelişme için çalışmaya zorlamıştır. Gerçekte, AB'nin katılım şartlarına ve Kopenhag kriterlerine tam uyum için yapılması gereken çok şey bulunmaktadır. Belirtilmelidir ki, Bulgaristan'ın üyeliği için geçen üç yıllık gecikme tam reform ve iyileştirmeler için yeterli bir dönem değildir. AB, 2007 yılında ülkenin katılımından sonra bile Bulgaristan'ın birliğe başarılı bir şekilde entegrasyonu için yapılması gereken çok şey olduğunu bilmektedir. Buna karşılık AB, birliğe olası bir dışlanma hükmünü getirmiştir. Bu, üyelikten bir yıl sonra, devletin AB gerekliliklerine ve kurallarına uymazsa, AB'den "ihraç edilebilir" anlamına gelmektedir. Bu durum, Bulgaristan'ı sorunlu sektörler üzerinde sıkı çalışmaya ve AB'nin şartlarını ve tavsiyesini tamamen tamamlamaya da teşvik etmiştir.

---

[167] Antlaşmanın tam metni için bakınız: *https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/273249/6657.pdf,* (20.04.2016).

2007 için gecikme, AB koşullarının bir aracı olarak kullanılmıştır. Tarım, bölgesel politika, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı, yargı reformu, yolsuzlukla mücadele gibi önemli sektörlerde daha ciddi reformlar yapılmasını amaçlamıştır. Bu gecikmenin amacı ülkeyi reformlar için teşvik etmektir ve ülke böylece üyelik için daha iyi hazırlanacaktır. Bulgaristan'daki bölgesel politikanın Avrupalılaşması konusundaki tartışmalar, ülkenin AB ile katılım öncesi müzakereleri açısından ortaya çıkmıştır. Monastiriotis'in Bulgaristanda ortaya çıkan bölgesel koşulların sosyal ve ekonomik yönlerine odaklanan bölgesel politikanın Avrupalılaşmasını analiz ettiği makalesinde, ülkenin tarihsel arka planının bir sonucu olarak, bölgesel politikanın çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıya kaldığı, bununla birlikte ülke AB mevzuatıyla tutarlı bir bölgesel politika çerçevesi geliştirmeyi başardığı sonucuna varmıştır.[168] Nikolova makalesinde, Komünist rejimin çöküşünden sonra, Avrupalılaşma ve yerel tepkilerle ilgili olarak üyelik öncesi Bulgaristan'daki ulusal alt yönetişimdeki reformları inclemekte ve katılım öncesi müzakerelerin başlangıcından önce Bulgaristan'da tutarlı bölgesel politika bulunmadığını ve Avrupa Birliği'nin şartlarından büyük ölçüde esinlendiğini vurgulamaktadır.[169] Bulgaristan'ın bölgesel politikalarının Avrupalılaşma tartışması, ülkenin AB ile katılım öncesi müzakereleri açısından ortaya çıkmıştır. Bulgaristan'daki bölgesel politikanın ortaya çıktığı bölgesel koşulların sosyal ve ekonomik yönlerine odaklanan, bölgesel politikanın Avrupalılaşmasını analiz eden makalelerde; ortak bir yargı olarak ülkenin tarihsel arka planının bir sonucu olarak, bölgesel politikanın çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıya kaldığı sonucuna varılmıştır. Ülkelerin ulusal hedef ve politika önceliği konusunda farklılıklarıyla birlikte kabul edilmesi AB için büyük bir zorluk olmuştur. Özellikle sosyalizm sonrası ülkelerin üyeliği değerlendirilidğinde yasadışı göç, azınlık sorunları, güvenlik sorunları, ekonomik, siyasi ve kurumsal istikrarsızlık gibi konular birliğe katılımı engellemektedir.

---

[168]Vassilis Monastiriotis, ''The Emergence of Regional Policy in Bulgaria: regional problems, EU influences and domestic constraints'', *http://eprints.lse.ac.uk/19721/1/GreeSE__No15.pdf,* (12.03.2016).

[169]Rosica P. Nikolova, ''Europeanisation as a contest: The EU and sub-national governance in Bulgaria'', *10th Biannual Conference of the European Union Studies Association*, Canada 2008,.s.20.

2.3. Bulgaristan'da Azınlık Haklarının Avrupalılaştırılması

Bulgaristan'da azınlık hakları üzerinde Avrupalılaşma sürecini daha iyi açıklayabilmek için ülkenin geçmişteki azınlıklara yönelik tutumu ve azınlıkların hukuksal statülerini kısaca değerlendirmek gerekir. Bulgaristan'ın sınırları ikili görüşmeler değil, bir dizi uluslararası konferans ve antlaşmalarla belirlenmiştir. Dolayısıyla Bulgaristan'ın siyasi sınırları içten değil dıştan çevrelerce şekillendirilmiştir. İki dünya savaşı boyunca yendien tasarlanan Avrupa haritası, Bulgaristan'ın dış politik yönelimlerini de etkilemiştir. Devletin ulusdevlet fikri, Osmanlı imparatorluğunun "yaşayan mirası" Türk ve müslüman popülasyona yönelik tavrı belirlemiştir.[170] 1878 Osmanlı İmparatorluğu bağımsızlığından 1930'lara kadar olan sürede, Bulgaristan'daki Türkler ve diğer müslümanların eğitim, din ve kültür kurumlarına çok az müdahale edilerek, genelde elverişli bir durumdadırlar. Bazı Bulgar siyasetçilerin bireysel önyargıları ve çeşitli savaşların yarattığı buhran, Müslüman karşıtı baskıları meydana getirmiştir. Komünizm sonrası dönemdeki karışıklıklar atlatıldığında, silahlı çatışma olmaksızın, işbirliği ve uzlaşmayı vurgulayan Haklar ve Özgürlük Hareketi'nin önderliğinde, Müslüman nüfus çoğunlukla kültürel ve sivil haklarını geri kazanmıştır. Bununla birlikte, bazı Bulgar milliyetçiler Türk ve diğer Müslümanları, demokratik bir topluma geçişteki sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlar için "günah keçisi" olarak kullanıldığı ileri sürülebilir. Osmanlı yönetiminden kurtulduktan sonra ulus ve devlet kurma süreçleri komünist totaliter devlet ile karakterize olmuş, müslümanlara yönelik politikası iki temelde şekillenmiştir: birincisi azınlık sorununu (zorla) asimilasyon yoluluyla çözme girşimleri ve ya devletin toprak bütünlüğünü tehdit ettiği düşünülen Müslüman nüfusun bu topraklardan sürülmesi. İkinci olarak bölgesel ekonomik politikalara, bölge sınırlarında sosyal-ekonomik gelişim için insan ve azınlık haklarının serbestleştirilmesinin etkisi olmuştur.[171]

---

[170] Galina Lozanova, Bozhidar Alexiev, Georgeta Nazarska, Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchieva, a.g.e., s.6.
[171] Elena Marushiakova-Vesselin Popov, a.g.e., 2004, s.10

1947'de kabul edilen Bulgaristan'ın anayasası "ulusal azınlık" terimini kullanmıştır.[172] 1944-1989 arası Buglarsitan'ın azınlık politikası Bulgar sosyalist devleti tarafından şekillendirilmiştir. 1971'de kabul edilen anayasa artık "ulusal azınlık" terimini içermemekteydi ve bunun yerine "Bulgar olmayan" terimi gelmiştir.[173] Türkler ve Romanlar tecrit edilmiş, Bulgar toplumu ile bütünleştirmek için önemli girişimler yapılmamıştır. 20.yüzyılın ortalarından itibaren, Bulgar hükümeti "Türk azınlık meselesini" göçe teşvik ederek çözüm aramaya başlamıştır.[174] Göç politikasının temelinde iki çıkar gözetilmiştir; birincisi azınlıkların sayısını azaltarak ülke nüfusunu homejenleştirmek, ikinci olarak göçmenlerin mülkiyet haklarını kaybetmelerini sağlayarak mülkiyetin yeniden dağıtılmasına yol açacak ekonomik etkidir. Hükümet azınlık politikasını baskıya dönüştürerek, Müslüman dini uygulamalarını yasaklamış ve sonunda, Müslüman isimlerin Bulgarca'ya dönüştürülmesini gerektiren kapsamlı bir kampanya yapmıştır. Bu, asimilasyon ve "Bulgarlaştırma" sürecinde azınlıklara yönelik birçok kısıtlama eşlik etmiş ve bu 1984-1989 döneminde en şidettli asimilasyon politikaları ile sonuçlanmıştır. 1991'de kabul edilen mevcut anayasa "ulusal azınlık" kavramını kullanmamaktadır.[175] Bulgar vatandaşları arasındaki farklar sadece anadil açısından görülmektedir. Öte yandan, anayasada "etnik azınlık" kavramı kullanılmaktadır. Anayasaya göre, Bulgar vatandaşları farklı "etnik azınlıklar"dan oluşmakta ve bunların hepsi kendi kimliğini takip etme hakkına sahiptir. 1991 anayasası bireysel insan haklarını, eşitliği ve ayrımcılığa karşı korunmayı garanti etmektedir. "etnik azınlıkların" kendi kültürlerini, dinlerini ve dillerini koruma fırsatı sunmaktadır.

---

[172] Galina Lozanova-Bozhidar Alexiev-Georgeta Nazarska-Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchieva, ''Regions, minorities and European integration: A case study on Muslim minorities (Turks and Muslim Bulgarians)'' *Bulgaria International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR*), Cilt 7, Sayı 1, 2007, s.6.

[173] Gabriela Fatkova, a.g.m., s.316.

[174] Galina Lozanova-Bozhidar Alexiev-Georgeta Nazarska-Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchi eva, a.g.e., s.6.

[175] Constitution of the Republic of Bulgaria", *http://www.vks.bg/english/vksen_p04_01.htm*, (17.02.2017)

Türkler Bulgaristan'da genel olarak iki bölgeye yerleşmiştirler; Deliorman olarak bilinen Kuzeydoğu Bulgaristan ve Türkiye sınırına yakın olan Güneydoğu Bulgaristan.[176] Türkiye'de konuşulan Türkçe'den farklılıklar içersede ana dilleri ve konuştukları dil Türkçe'dir. Bulgaristan'daki Türklerin ataları Osmanlı fatihlerine dayanmaktadır. Yörükler ve diğer Türk nüfusu, Bulgaristan Osmanlının bir parçası olduğu dönemde buradaki topraklara yerleşmiştir.[177] Osmanlı döneminde iktidar ilişkileri açısından çoğunluk kendini etnik kökenden ziyade Müslüman din ile özdeşleştirmiştir. Ancak bu durum 19.yüzyılın ulusal devrimleriyle yavaş yavaş değişmeye başlarken, I.Dünya Savaşı sonrasında çöküşe geçen Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından hızlıca kendini göstermiştir. Yeni gelişen ulusal devletler bir anda azınlıkları ortaya çıkarmıştır. Süreç içerisinde ve 1944'te komünist rejim başladıktan sonra, Türk azınlığı kapalı veya açık asimilasyonlara maruz kalmıştır. 1960-70'lerde Türkçe eğitim yasaklanmış, Türk medyaları kapatılmıştı ve 1989 baharında 300,000'den fazla Türk, Türkiye'ye göç etmiş, bir kısmı geri dönse de yaklaşık 200.000 kişi Türkiye'de kalmıştır.[178] 10 Kasım 1989'da rejimin değişmesiyle birlikte Türkler kendi Türk isimlerini geri almışlardır.[179] 1990'dan sonra Türkler Bulgaristan'da politik olarak temsil edildikleri HÖH partisi 1997'ye kadar, Bulgar Parlamentosu'nda üçüncü en önemli partiydi ve 1995 yerel seçimlerinde HÖH 255 belediye başkanlığı koltuğundan yirmi altısını kazanmıştır.[180] Türk azınlık kendi dillerinde basın hakkını geri kazanmıştır. HÖH partisinin kazanımlarıyla belediye okullarında Türkçe dilinde eğitim seçmeli hale getirilmiştir. Bu dönemde Türklerin ve diğer azınlıkların karşılaştığı ortak sorun ekonomik problemlerdi. Türkiye'ye göç eden büyük nüfus kaybı ülke genelinde ve Türklerin yaşadığı bölgelerde ekonomik durgunluğa sebep olmuştur. Aynı zamanda Türklerin, Romenlerin ve Pomakların iş yerlerinde karşılaştıkları ayrımcılıklar bir başka sorunu teşkil etmektiştir.

---

[176] Maria Koinova, ''Ethnic and Religious Minorities in Bulgaria'', *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* , Cilt 2, Sayı 2, 1999, s.149.
[177] Ali Eminov, Turks and Tatars in Bulgaria and the Balkans, *Nationalities Papers*, Cilt 28, Sayı 1, 2000, s.158.
[178] Vesselin Dimitrov, a.g.e., s.16.
[179] Cüneyt Yenigün, a.g.m., s.521.
[180] Maria Koinova, a.g.m., s.150.

Bir Türk azınlığa ilişkin her türlü meseleyi uluslararası düzeyde gündeme getirebilecek bir Türkiye'ye sahip olan etnik Türklerden farklı olarak, Romanlar böyle bir bağa sahip olmayan ulus ötesi bir azınlıktır. Romanlara yönelik faaliyetlerin çoğu STK topluluğu tarafından takip edilmektedir. Projeler, insan haklarına saygıyı arttırmayı ve Romanların sosyal ve eğitim düzeyini yükseltmeyi amaçlamıştır. Romanlar, Bulgaristan toplumunun en düşük sosyal kesimi oluşturmaktadır. Romanlar, konaklama, sosyal ve sağlık hizmetlerinde ayrımcalıklarla karşılaşmaktadırlar. Irkçılıkla mücadele eden ve Avrupa Birliği'nde ırkçılık karşıtı politika gelişimini destekleyen Avrupa STK'larının bir ağı olan Irkçılıkla Mücadele için Avrupa Ağı (ENAR), Romanları Bulgaristan'da en çok ayırımcılık yapan grup olarak tanımlamaktadır.[181]

Bir diğer etnik sorunsal Pomak gruplarıdır. Bulgar devleti Pomakları etnik grup olarak görmemektedir. Onların Müslüman inancı benimsemiş Bulgarlar olarak tanımlamaktadır.[182] Onları etnik azınlık olarak nitelemek Bulgar Ulusal nüfusunu azaltacağından dolayı Bulgar Müslümanları nüfus sayımlarında ayrı ayrı sayılmamaktadır ve ülkenin üçüncü büyük azınlığını oluşturmaktadırlar. Konuştukları dil Bulgarca olsa da bazı Türkçe ve Yunanca kelimeler de içermektedir. Osmanlı döneminde İslamlaştırılmışlardır.[183] Balkanlarda Pomaklar, Yunanistan, Türkiye, Makedonya ve Arnavutlukta'da yaşamaktadırlar. Bu yüzden kökenleriyle iligli farklı yorumlar bulunmaktadır. Bulgar yöneticiler Pomakları Ortodoks Hristiyanlığına geri döndürmek için ciddi çalışmalar yürütmüştür özellikle de Balkan Savaşları döneminde. 1937'de Pomaklar arasında Bulgar bilincini arttırmayı amaçlayan Rodina (Anavatan anlamında) adlı bir organizasyon kurulmuştur.[184] Dahası etnik Türkler asimilasyon hedefi olmadan önce, komünist yöneticiler Pomakların isimlerini değiştirmiş ve onların İslamik özelliklerini bastırmıştır.[185]

---

[181] Elena Dyankova-Valeria Ilareva, "Racism and Related Discriminatory Practices in Bulgaria", *ENAR Report*, 2012, s.12.
[182] Mary Neuberger, "The Orient Within:Muslim Minoritties and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria", *Cornell University Press*, 2004, s.20.
[183] Ali Eminov, a.g.e., s.9.
[184] Pomak, ''A case study of identity formation among pomaks in bulgaria, greece and turkey'', *https://www.pomak.eu/en/content/case-study-identity-formation-among-pomaks-bulgaria-greece-and-turkey, (18.02.2016).*
[185] Vesselin Dimitrov, a.g.e., s.6.

Olumsuz ekonomik şartlara rağmen etnik Türklerden farklı olarak göç etmemiş, oldukları yerde çok düşük şartlarda yaşamaya devam etmişlerdir. Bulgaristan devleti, anadili Bulgar olduğu gerekçesiyle, Osmanlı'nın zorla dini dönüşüm politikalarının mağdurları olduğu düşünülen Pomaklar'ı bütünleştirme önlemleri; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın patlak vermesi nedeniyle bu kampanyalar tam olarak uygulanmamıştır[186].

Bulgaristan tipik bir Balkan devletidir. Balkanlarda biri kendi toprakları üzerinde 30'dan fazla azınlık bulabilir. Bulgaristan'daki diğer etnik gruplar; özellikle Ermeni ve Yahudi gruplar toplum ve devlet tarafından tolere edilmekte olduğu ifade edilmiştir.[187] Ulusal güvenliğe tehdit olarak algılanmazlar, bunun sebebi bağları bulunan vatanlarının Bulgaristan'a komşu sınırı olmaması ve sayıca daha az miktarda gruplar olmasıdır. Bir diğer azınlık grubu olan Makedonların kendilerini etnik veya ulusal olarak Makedon olarak tanımladığı ya da Bulgar kaynaklar tarafından iddia edildiği gibi bölgesel bir kimliğe sahip olup olmadıkları sorusu hala açık bir sorudur. 1992 ölçümlerinde 10.000 fazla kişi kendini Makedon olarak göstermiş, ancak sınıflandırmada diğerleri bölümüne kaydedilmiş, Bulgar topraklarında yaşayan Makedonların kendi kimliklerini Bulgar Makedonları olarak tanımladıkları iddia edilmektedir.[188] Bir diğer küçük etnik grup ise Türkçe ve Tatarca konuşan iki dilli dilsel yapıya sahip Müslüman Tatarlardır. Ana dili Türkçe ama inancı Ortodoks Hristiyanlığı olan Gagavuz Türkleri ile Osmanlı döneminden beri Bulgaristan topraklarında yaşayan, etnik ve dilsel olarak Türk toplumuna adapte olan Çerkezler, ülkedeki diğer azınlık gruplarıdır. Bulgarsitan'da Romence konuşan Vlaklar, 1992 sayımında 5,159 nüfusa sahip küçük bir azınlıktır.[189] Yaşadıkları bölgeye, sosyal konumlarına ve diğer gruplara asimile olduklarından dolayı sayıları oldukça az olan bir diğer azınlık grubu Karakaçalılar'dır. 2001'deki CIA Gerçek Kitaplarında, Tatar Türklerin nüfusu %5 ve Karakaçlıların nüfusu %5'i

[186] Haykaram Nahapetyan, "The Turks of Bulgaria:The 5th Column of Ankara", *21th Century*, 2007, s.35.
[187] Maria Koinova, a.g.m., s.152.
[188] Maria Koinova, a.g.m., s.153.
[189] Raymond Detrez, *Historical Dictionary of Bulgaria*, Rowman&Littlefield, 3.Baskı, Londra 2015, s.350.

oluşturmaktadır.[190]

Balkanların zalim geçmişi göz önüne alındığında Bulgaristan'daki toplumsal hayatın daha hoşgörülü geliştiğini söylemek mümkündür. Etnik nefret ve militan milliyetçilik, özellikle 1990'da uluslararası medyayı harekete geçirmiştir. 1980'lerde uygulanan Müslüman asimilasyon kampanyasının suçluluk vicdanı, komünizmin çöküşü ve Avrupa entegrasyonu çabaları sonucunda Türklere azınlık hakları hepsi olmasada birçoğunu geri vermelerine yol açmıştır. Burada Türkler adına kazanımda en büyük rol Balkanlardaki diğer etnik azınlıkların aksine Türklerin militan girişimlerde bulunmamış olmasıdır. Gabireala Fatkova tarafından ülkedeki azınlıkların genel değerlendirilmesi şu şekilde yapılmışıtr; *"Ermeni ve Yahudi azınlıklara Bulgaristan'da, uluslararası olarak görünmek ve ülkenin etnik hoşgörü hakkında konuşmak gerektiğinde rol gösteren bir araç olarak bakılmıştır. Onlara diğer azınlık grupları gibi asimilasyon politikaları uygulanmamıştır. Bir çok çalışmada Bulgaristan'da diğer azınlıklara sağlanan toleransların ne ölçüde olduğu sorusuna gelindiğinde Tatarlar ve Karakaçalılar'ın neredeyse görmezlikten gelindiği ifade edilmektedir."*[191] Fatkova'ya göre, Bulgaristan'daki azınlıkların algılamaları, "sorunlu" ve "sorunsuz" gruplar arasındaki kavramsal ikilemden şiddetle etkilenmektedir.[192] "Sorunlu" azınlıklar sorunu tutkuyla tartışılıyor, "biz" ile "onlar" arasındaki sınır yeniden inşa edilmekte ve ortaya çıkan farklılıklar vurgulanmaktadır. "Sorunlu" azınlık kategorisi, iki topluluğu kapsamaktadır; Romanlar (Çingene) ve Müslümanlar. Bu ikilemde, Müslümanlar ve özellikle de "Türkler" daha iyi bir konumdadır, ancak "ötekileştirme" (yeniden) inşasında kilit rol oynamaktadırlar. Fatkova, Bulgarların "diğer"i arandığında bunun karşılığı Türk olduğunu savunmuş ve "*Bununla birlikte, bunlar Türkiye'deki Türkler değil, Bulgaristan'da yaşayan Türkler olup, Bulgaristan'da oto-türkçe konuşan Müslümanlar olarak da adlandırılabilirler (çünkü Türkiye'deki Türklerle ortak kimliğini paylaşmıyorlar). Bulgaristan Türkü, "oryantal diğerlerinin" bir Avrupa merkezli resmi ile uyuşan bir yapıdır. Aynı zamanda, "avrupalılık" tablosuna karşı bir muhalefet olarak*

[190] Cüneyt Yenigün, ''Autochthon Turkish Existence in the Balkans'', *http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_43677288-928f-403d-a33d-0df3c33c4dab.pdf,* (15.01.2016), s.520.
[191] Gabriela Fatkova, a.g.m.,, s.320.
[192] Gabrieala Fatkova, a.g.e., s.324.

görülmektedir."[193] yorumunda bulunmuştur.

Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne adaylığıyla başlayan süreç, Bulgaristan'ın azınlıkların korunması ve insan hakları politikalarındaki değişiklikler yapılması gerektiğine işaret etmiştir. Türk azınlığın durumu: Türkler tanınma, temsil ve daha fazla hak elde etmeyi başarmıştır ancak Bulgaristan'ın Roman nüfusu, ekonomik siyasi haklar ve toplumsal entegrasyon açısından dezavantajlı konumlarını değiştirememiştir. Azınlıkların korunması ülkenin AB'ye katılımında belirgin bir rol oynamıştır, Bulgaristan'daki azınlık hakları son derece kısıtlı kalmıştır. Bunun temel nedeni azınlıkların korunması için yasal çerçevenin büyük oranda 1990'lı yılların ilk yarısında kurulmuş olması ve o zamandan beri çok az değişmesi olmuştur. 1997'de Demokratik Güçler Birliği'nin hükümeti ayrıca azınlık sorunları için devlet organı, Etnik ve Demografik Konular Ulusal Konseyi kurulmuştur.[194] Ulusal Konseyin Etnik ve Demografik Konularla ilgili kapasitesini güçlendirme ihtiyacı, Avrupa Komisyonu tarafından 2000-2004 yılları arasındaki tüm Düzenli Raporlarında ve Bulgaristan'ın üyelik başvurusu ve müzakerelerin durumu hakkındaki Avrupa Parlamentosu'nun 2001 kararıyla kaydedilmiştir.[195] 1999'da "Romanların Eşit Entegrasyonu için Çerçeve Programı"nın benimsenmesi önemli bir politika değişikliği olmuştur.[196] Çerçeve Programı, azınlıkların korunması, ekonomik kalkınma, sağlık bakımı,eğitim ve Roman mahallelerinin gelişimi alanlarında stratejik hedefler belirlemiştir. 1989 sonrasında Bulgaristan tarafından kabul edilen kilit politika değişikliklerini göz önüne alındığında, ülkenin etnik farklılıkları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir devlet politikasından, bölgesel olmayan bir azınlık hakları rejimine geçtiği sonucuna varılabilir. Ancak, bu izlenim yüzeyseldir. Bölgesel olmayan kültürel haklar yalnızca ülkenin Türk azınlığına verilmiştir. Türklerin daha bütünleşmiş görünmesine rağmen, Roman nüfusun şiddet de dahil olmak üzere günlük yaşamda önemli ölçüde ayrımcılık yapıldığı raporlarda bildirilmiştir. Avrupa Komisyonu, Bulgaristan hakkındaki yıllık ilerleme raporları azınlık koruma

[193] Gabrieala Fatkova, a.g.e., s.324.
[194] Council of Europe, *https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Bulgaria/BGR-CbC-III-2004-2-ENG.pdf*, (15.01.2016).
[195] Bernd Rechel, "What Has Limited the EU's Impact on Minority Rights in Accession Countries?" SAGE, 2008, s.178.
[196] Bernd Rechel, a..g.m., s.177.

politikalarını ve insan hakları konularına saygıyı iki başlık altında sürekli olarak analiz etmiştir; sosyal entegrasyon ve ekonomik durum. FCNM izleme raporları Bulgaristan hakkındaki ilk görüşünde, Avrupa Komisyonu makamları, FCNM'nin başvurusunun kişisel kapsamıyla ilgili olarak Makedonlar ve Pomaklar gibi grupların dışlanmasını yeniden gözden geçirmeye teşvik etmiştir.[197] Ayrıca roman çocuklara yapılan ayrımcılıklar eleştirilmiştir.

Bulgar kamu hayatında ulusal azınlıklara ilave tedbirlerin, bu kişilerin medyaya erişimini ve medyaya katılımını teşvik etmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Avrupa Komisyonu, Bulgaristan'daki insan hakları konularında hazırladığı raporlara göre, 1998 ve 2007 yılları arasında Bulgaristan'daki etnik azınlıklar, siyasi temsil, eğitim sağlık ve konut sorunları da dahil olmak üzere sosyal hayatın her alanında ayrımcılıkla karşı karşıya kalmışlardır. Mevcut Bulgar Anayasası Etnik ve dini temelde partilerin kurulmasını yasaklar, Anayasa'nın 11. Maddesi'siyasi partilerin etnik,ırksal ya da dinsel temel üzerine kurulamayacağını belirtmektedir.[198] Dolayısıyla HÖH siyasi katılımda farklı bir yol izlemiş, her ne kadar ağırlıklı olarak Türklerin haklarını savunan bir parti olsa da toplumun her kesimini kapsayan politikalar yürütmüştür. Bulgaristan'da hem toplumun hem de yetkililerin Romanlara karşı önyargılı tutumu göze çarpmaktadır. Medyanında teşvik ettiği Romanların suçlu imajı ve Roman nüfusta suç oranının yüksekliği Avrupa komisyonunun da dikkatini çektmiştir. Ayrıca, etnik Türklere, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Konvansiyonu'na aykırı olarak, geleneksel yerel adları, sokak adlarını ve diğer topografik göstergeleri anadillerinde göstermelerine izin verilmemiştir.[199] AB müktesabatının yarattığı etki daha sonra gerçekleşen değişimin niteliğine ve değişim derecesine göre katergorize edilebilir. Bu araştırmanın nerede değişiklik arayacağını ve hangi değişikliklerin ortaya çıkacağını açıklayarak, aslında ne değişmekte olduğunu biraz daha derinlemesine incelemek adına çalışma kapsamı azınlık hakları ve Bulgaristan Türkleri ile sınırlandırılmıştır. Bulgaristanda yeni bir yerel bölgesel politikanın oluşturulmasıyla ilgili dönüşümlerin çoğu, ülkenin AB

[197] Bernd Rechel, a.g..m., s.179.
[198]Constitution of the Republic of Bulgaria, *http://www.vks.bg/english/vksen_p04_01.htm,* (07.01.2017).
[199] Ali Eminov, *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria*, Routledge, 1997, s.157.

üyesi olmaya gönüllüğünün bir sonucudur.

2.3.1.Bulgaristan'da AB üyelik müzakerelerine yönelik azınlık hakları (1995-1999)

1989-1991 döneminde ülkenin komünizmden ayrılmasıyla birlikte Bulgaristan'ın azınlık hakları yörüngesinin seyri yeniden ayarlanmıştır. Komünist rejim 1989 sonlarında ülkenin azınlıklarına karşı asimilasyon kampanyalarını tersine çevirmeye başladığında, bu olay milliyetçi protesto gösterileri ile karşılanmış ve komunizm sonrası anayasaya bir uzlaşma olarak çok sınırlı hükümler getirilmiş; bunlar arasında etnik, dini veya ırkçı hatları içeren partilerin yasaklanması yer almıştır.[200] Avrupa Komisyonunun Bulgaristan'ın AB Üyeliği üzerindeki görüşü, AB üyeliği müktesebatına ilişkin olarak ülkedeki insan hakları ve azınlık koruması alanlarındaki eksik politikaları bildirmiştir. Bulgaristan, Avrupa Konseyi Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesinin imza koyucusu olmaması nedeniyle eleştirilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, yasal olarak bağlayıcı olmasa da azınlıkların toplu haklarını öngörmüştür.[201]

1989 de kurulan HÖH, 1990'da Bulgar Parlamentosunda temsil edilmiştir. Yerel ve ulusal düzeyde önemli bir güç olan Hak ve Özgürlük Hareketi (HÖH) aracılığıyla siyasi temsil de dahil olmak üzere, Türk azınlığın entegrasyonu yönünde olumlu bir değişim yaşanmıştır. 1991'den beri Bulgaristan Parlamentosu'nda üçüncü büyük siyasi parti ve 2001'den beri hükümet koalisyonlarına da katılmakta olan HÖH, Bulgaristan Türkleri tarafından oluşturuldu ve üyeleri ve seçmenlerinin çoğunun % 90'ı Türk azınlığa aittir, onları temsil etmektedir.[202] Bulgar siyasi söylemi, bireylerin kolektif haklar konusundaki haklarını açıkça tercih etmektedir. Bu söylem Türkler ve DPS liderleri tarafından yansımıştır; bu nedenle DPS'nin misyon ve programı, Bulgaristan Türklerinin haklarının ve kaygılarının korunmasından Bulgaristan'daki tüm etnik, dini ve kültürel azınlıkların hak ve

[200] Ali Eminov, a.g.e., s. 172.
[201] Bernd Rechel, a.g.m. s,176.
[202] CEDIME-SE, "Center for Documentation and Information on Minorities in Europe - Southeast Europe", *http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-bulgaria-turks.do*,(10.01.2017), s.14.

kaygılarının korunmasına dönüştürülmüştür.[203] Siyasetteki varlığı, Bulgaristan'da, özellikle de Bulgaristan Türkleri için azınlık haklarının geliştirilmesine önemli katkıda bulunmuştur. Bu dönemdeki azınlılara yönelik konular şu şekildedir; Türkçe basında çıkan basılı medya organlarına izin verilir, ancak sınırlıdır. Türkçenin eğitim düzeyi ilköğretim düzeyinde belirlenir. Ekonomik kalkınmayla ilgili olarak, Türk azınlığın yoğunlaştığı bölgeler, Roman azınlık için olduğu gibi, yüksek işsizlikten etkilenmektedir ve istihdam entegrasyonu da önemli bir konudur. Türk azınlık ulusötesi karakteriyle farklılık göstermektedir. Türklerin aksine, Romanların temsiliyeti Bulgaristan'da sınırlıdır ve kendi siyasi partilerine dayalı değildir.

Azınlık nüfuslarının yüzdeleri daha yüksek olan bölgelerde, düşük ekonomik kalkınma, yüksek işsizlik oranı ve yoksul sağlık koşulları olma eğilimi göstermektedir. Çeşitli seviyelerde ayrımcılık yapılması ve siyasi temsil AB ile görüşmelerde tartışılan bir konu olmuştur. Komünizm sonrası Bulgar Anayasası'nın bu noktada azınlıkları tanımadığını hatırlatmak önemlidir ve Bulgar vatandaşlarına, Bulgar ana dilinden farklı dillere yalnızca sınırlı bir hak vermiş olduğundan bu hakkın kolektif hak olarak tanınmasını mümkün değildir. 1990'larda Bulgaristan yeni kurulmuş bir demokrasiydi ve bu nedenle kurumsal ve yasal altyapıları zayıf kalmıştır. Yeni oluşturulan sivil toplum örgütleri, azınlık haklarına, kamu politikalarına, çevre koruma ve sosyal bilimlerden hayır işlerine ve bilgi teknolojilerine kadar çeşitli sektörlerde yer almıştır. Sivil toplum örgütlerinin kurulması süreci AB üyellik müzakerelerinin başlamasıyla daha da güçlenmiştir.

1992'de Avrupa İnsan hakları Söleşmesini onayladıktan sonra, Bulgaristan Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunu 1995 yılında sunmuştur. [204] Etnik ve Demografik İşler Konseyi (NCEDA), 1997'de kurulan ve etnik ve azınlık ile ilgili konularda stratejinin geliştirilmesini amaçlayan bir danışma organıdır. Bulgaristan, 1998 yılında Avrupa Konseyi Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalamıştır. Aynı yıl, "Çerçeve Programı" (Romanların Eşit Bütünleşmesi için Çerçeve Programı) hükümet

[203] Gabriela Fatkova, a.g.m., s.317.
[204] European Court of Human Rights, *http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Bulgaria_ENG.pdf,* (08.01.2017).

tarafından kabul edilmiş, Katılım Ortaklığı raporunda kısa ve orta vadeli öncelik olarak belirtilmiştir.[205] 1990'ların ikinci yarısından itibaren, *"Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, İşkenceye ve diğer zalimliğe, İnsanlık dışı/aşağılayıcı muamele/cezaya karşı sözleşme gibi Avrupa ve uluslararası anlaşmaların imzalanması yoluyla"*[206] Bulgaristan'da azınlık hakları konusunda dönüm noktası yaşanmıştır. Bu dönemde Bulgaristan'ın azınlıklarla ilgili diğer uluslarası dökümanlarına ek olarak 1992'de Bulgar Parlamentosu, Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme ve Ek Protokolünü onaylanmıştır.[207] Tüm bu gelişmelere rağmen azınlık gruplara yönelik ayrımcılık ve şiddet uygulama seviyesinde özellikle de Romanlara karşı önemli bir ilerleme görünmediği, ayrımcılığa karşı bir yasal çerçeve ve azınlık haklarına kurumsal yaklaşım eksikliği Bulgar Helsinki Komitesi raporunda vurgulanmıştır.[208] 1997 yılı itibariyle dilsel haklar açısından, Türk azınlığın kendi dilinde eğitim alma hakkına sahip olmuştur. Ancak yoksuzluk ve ekonomik eşitsizlikler de Bulgaristan'daki etnik azınlıkların karşılaştığı başlıca sorunlar olarak belgelenmiştir.

Bulgaristan daha önce reddettiği Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini (FCNM) 1997'de imzalamış ve 1999'da onaylanmıştır böylece Bulgar hükümeti Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşemesi'ni onaylayarak, kişilerin etnik, dini ve dili azınlıklara mensup Bulgar vatandaşları olduklarını belirtmiştir.[209] Bulgaristan başkanı Petar Stoyanov, Starsburg'da imzaladığı sözleşme ile 9 Ekim 1997'den bu yana "azınlık" kelimesi Bulgar toplumunda bir terim olmuştur.[210] 18 Şubat 1999'da Bulgar Parlamentosu, Avrupa

---

[205]European Commission, "Regular Report from the Commission on Bulgaria's progress towards accession",*http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/bulgaria_en.pdf*,(09.01. 2017),s.13

[206]Konstantine Zöhrer, *https://www.academia.edu/21868780/European_Union_and_democratic_ conditionality_-_Minority_rights_in_Bulgaria_and_Turkey*, (17.01.2017), s.9.

[207]Avrupa Parlamentosu, ''Migration And Asylum In Central And Eastern Europe'', *http://www .europarl.europa. eu/workingpapers/libe/ 104 /bulgaria_en.htm?textMode=on,* (20.02.2017), s.13.

[208]Bulgarian Helsinki Committe, "Annual Report: Human Rights in Bulgariain 1999", *http://www.bghelsinki.org/ media/uploads/annual_reports/1999-en.pdf*, (13.02.2016), s.19.

[209] Galina Lozanova, Bozhidar Alexiev, Georgeta Nazarska, Evgenia Troeva-Grigorova-Iva Kyurkchieva, a.g.e., s.7.

[210] Maria Kainova, a.g.e., s.147.

Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Anlaşması'nı[211] kabul etmiştir. Böylece ilk defa "ulusal azınlıkların" tanınmasının yolu açılmıştır. Azınlıklar hem anayasa da hem de toplumda gerekli saygı ve tanımayı kazanmaya başlamıştır. Bulgar yasaları, etnik ve dini azınlıkları topluluk temelinde değil bireysel olarak ilgilendirmektedir. Anayasa, farklı makalelerde etnik, dini ve dilsel azınlıkların kültürel, dini ve dilbilimsel uygulamalarını özgürce sürdürmelerine izin vermektedir. Bulgar dili dışındaki anadilleri olan vatandaşlar zorunlu bir Bulgar dil eğitimine ek olarak kendi dillerini de öğrenme hakkına sahiptir. 1997'deki iç siyasi alanda meydana gelen değişikliğe rağmen, 1997'den sonra Bulgaristan'ın politikasında meyadana gelen değişikliklerinin çoğu AB'den gelen baskı doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Avrupa Komisyonu, komunizim sonrası dönemden AB üyeliğine geçiş sürecine ışık tutan katılım müzakerelerinin başladığını 1999'da açıkladığında, Bulgaristan azınlık gruplarının siyasi ve kültürel haklarının restrasyonu; bir hedef olarak tamamlamaya başlandığı görülmektedir.[212] Üyelik müzakereleri öncesi görüşmelerin başlamasından sorna Bulgaristan'da azınlık haklarının geliştirilmesinde Avrupa Birliği etikili olduğu görülmektedir. Buradaki en önemli etken üyeliğin ve mali yararların aday ülkere yönelik bir teşvik unsuru olmasıdır.

1999'da Komite, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar, Eğitim, çalışma, sosyal yardımlar ve araziye erişim dahil olmak üzere yaşamın birçok yönünde Roman azınlığa karşı ayrımcılığa değinmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı (ECRI) Bulgaristan hakkındaki iki raporunda, "Romanların özellikle yoksul durumları", toplumsal yaşamın her alanında ayrımcılık açısından "özel ilgi görme" olarak tanımlanmıştır.[213] Raporlar, Romanların ve Bulgaristan'daki diğer etnik ve dini azınlıklara yönelik ayrımcılık ve hoşgörüsüzlüğün çeşitli yönlerini

[211]Azınlıkların adını içermeyen, ancak sözleşmenin uygulanması, Bulgar devletinin toprak bütünlüğünü, iç veya dış güvenliği ihlal eden uygulamalara izin vermemesine bağlı olduğunu belirten bir yorumlayıcı deklarasyon benimsemiştir.
[212] Bernd Rechel, a.g.m.,, s.175.
[213] Open Society Institute, ''Monitoring the Eu Accession Process:Minority Protection'', *https://www .opensoci etyfoundations.org/sites/default/files/overview.pdf*, (20.01.2016), s.85.

ele almış ve kapsamlı politika önermiştir.[214] 2001 Bugüne kadar, bu organların önerileri hiçbiri Bulgar hükümeti tarafından uygulanmamıştır.

2.3.2.Üyelik Müzakere Sürecinden Sonra Bulgaristan'da Azınlık Hakları (2000-2007)

Bulgaristan için AB üyelik müzakereleri 2000 yılında başlamış ve Katılım Anlaşması 2005'te imzalandıktan sonra ülke 2007'de tam üye olarak birliğe katılmıştır. Katılım müzakereleri ve Bulgaristan'ın tam üyeliğe getirilmesi sürecinde azınlık haklarının yaygınlaştırılmasına yönelik çeşitli adımlar atılmıştır. Ülke üyelik müzakereleri sırasında insan hakları ve dolayısıyla aznlık hakları meselesini içeren bir dizi uluslararası sözleşmeyi imzalamıştır. Azınlık hakları ile ilgli gelişme ve uygulama müzakere öncesi oldukça sınırlı olarak değerlendirilmiştir. Bulgaristan'ın uluslararası azınlık anlaşmalarının uygulanması için ayrı bir kanunun bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi 2000'de Bulgaristan'ın Avrupa Koneyi tarafından izlenmesini durdurmasıyla birlikte, azınlıkların anadillerinde eğitim ve bilgilendirme ile anayasal hakları konusunda endişelerini dile getirmiştir. Vatandaşlık, mülkiyet hakları, konut, sağlık ve istihdam yasalarına ilişkin azınlıklarla ilgili olarak doğrudan kısıtlamalar ya da belirli şartlar bulunmamaktadır.[215] Bulgar makamları, Bulgaristan'da azınlığın varlığının tanınmasına yönelik kararsızlık göstermektedir. Anayasa'nın kendisi "ulusal azınlık" terimini kullanmamaktadır bunun yerine "anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar" kullanılmaktadır ve "herkesin kendi etnik aidiyetine uygun olarak kendi kültürünü geliştirme hakkını" öngörmektedir.[216] Buradaki problem, "ulusal azınlık" terimi, FCNM'nin onaylanmasına rağmen Bulgar yasalarında yer almamasıdır. Azınlıklar olarak tanınan grupların kanunlara göre sınıflandırması bulunmamaktadır. Bulgaristanda genel olarak azınlıklardan bahsedilirken politikacılar ve devlet adamları rahatsız oldukları hususlarda Bulgaristanda azınlıklar yok sadece etnik

[214] Open Society Institute, a.g.e., s.85.
[215] Open Society Institute, a.g.e., s.86.
[216] 1991 Bulgaristan Anayasası, http://www.parliament.bg/en/const, (23.05.2017).

gruplar var söylem,ni tercih etmektedir.[217] Bu durumda azınlık grupları tarafından karşılaşılan sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Komisyonu'nun önerileri ile Ekim 2000'de Bulgar ulusal televizyonunda Türkçe yayın yapan haber bültenleri başlatılmıştır.[218] Avrupa Komisyonu, kısa vadeli Katılım Ortaklığı Belgesinin bir parçası olarak Azınlıkların Entegrasyonu Programı(Integration of Minorities Programme) kurulmuş olsa da, Etnik ve Demografik Sorunlar Ulusal Konseyi (NCEDI) konusundaki kapasitesinin güçlendirilmesi ihtiyacını vurgulamıştır[219] Bir miktar uluslararası antlaşmalar yapılmasına rağmen Bulgaristan uyum sağlamada başarısız olmuştur. Bulgar Helsinki Komitesi'nin rapor ettiği gibi; BM'nin altı büyük sözleşmesi -Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Medeni Haklar ve Siyasi Haklar, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı İncelemeden Kaynaklanan Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ve Çocuğun Hakları- uluslararası sözleşmeler bağlamında, düzenli raporlar için toplam dokuz tarih süresini kaçırmıştır. [220]

Bulgaristan 2001 yılı verilerine göre; 7.928.000 nüfusa sahip, %78,8'i etnik grup ve azınlık sayısı 12 iken 1.620.000 azınlık nüfusu ve 1.100.000'i müslümandır ve nüfusun etnik yapısını %4.7 ile Romanlar ve %9.5 ile Türkler büyük azınlık grupları olarak oluşturmaktadır.[221] 2001'deki son nüfus sayımına göre, Bulgaristanda 763.000 etnik Türk vardır. [222] Buna ek olarak, Türkiye'de ikamet eden Türk kökenli Bulgar vatandaşlarının sayısı 326.000 olarak belirlenmiştir. 2001 yılının sonlarına

---

[217] Tanja A. Borzel-Thomas Risse, "When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change", *European Integration Online Papers,* Cilt 4, Sayı 15, 2000, s. 1.

[218] Avrupa Komisyonu, "EU Regular Report on Bulgaria's Progress Towards Accession 2001",*https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2001/bu_en.pdf,* (16.01.2017).

[219] Bulgarian Helsinki Committee, "Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2000",*http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2000-en.pdf,* (13.02.2017) s.22.

[220] Bulgarian Helsinki Committee, "Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2002", *bknz:http://www.bg helsinki.org/media/uploads/annual_reports/2002-en.pdf,* (13.02.3017), s.2.

[221] 11Population Census 2001, *http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf,* (23.02.2017).

[222]CIA The World Factbook, *https://www.cia.gov/library/publications/download/download-2008/,* (12.02.2017).

doğru, Türk haberlerinin yayınlanması Bulgar Ulusal TV (BNT) tarafından başlatılmıştır. Ayrıca Bulgar Ulusal Radyosunun "Hristo Botev" Programında bireysel yayınlar Türkçe yapılmaya başlanmıştır.[223] 2002'den itibaren Bulgaristan, azınlık haklarıyla ilgili çabalarını yoğunlaştırmıştır; azınlık gruplarından çocukların entegrasyonu için ulusal bir strateji üzerine çalışacak olan Çocukların ve Azınlık Grupların Çocuklarının Eğitimi Üzerine Danışma Konseyi, Eğitim ve Bilim Bakanı tarafından oluşturulmuştur[224] bununla birlikte Avrupa Komisyonun baskısı altında bile azınlık haklarına ilişkin gelişmelerin yavaş olması nedeniyle Avrupa Konseyi, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi Bulgaristan hakkında bir görüş belirtmemiştir. Ayrımcılığa Karşı Korunmaya İlişkin Kanun, nihayet, 2000, 2001 ve 2002 yıllarındaki Düzenli Raporların Bulgaristan'a, AB ayrımcılıkla mücadele müktesebatının AB'ye aktarılması gerektiğini hatırlatmasının ardından Eylül 2003'te kabul edilmiştir.[225]

Cinsiyet, ırk, köken, din/inanç ya da herhangi bir başka tür ayrımcılığa karşı korunmaya dair kanunun 2003 yılında kabul edilmesi ayrımcılık faaliyetlerini engellemeye ve herkes tarafından eşit erişim sağlanmasına yönelik önemli bir adım olmuştur. Ancak Ayrımcılığa Karşı Korunma Yasası ile, katılım aşamasına kadar uygulamada nasıl bir değişiklik izlendiği açık değildir. Ayrıca Çerçeve Programı'ndan farklı olarak "Azınlıkların Entegrasyonu Programı" sivil topluma ya da kamuya açık tartışmaya dahil olmamıştır. Çerçeve programı henüz uygulanmaması ve sosyo-ekonomik durumun gelişmesiyle dışlanmışlıktan daha fazla etikelenen Romanlar olmuştur. Üyelik müzakereleri yıllarında ilerleyecek olan Çerçeve Programının uygulanması için bir eylem planı ve bütçe oluşturulmuştur. Yine bu yılda Bulgar Helsinki Komitesi, Roman toplumunu ön planda tutarak ayrıcalıkla mücadele politikası, eğitim, kültür, istihdam ve sosyal koruma konularında Bulgaristan'ı yetersiz olarak nitelendirmiştir.[226] Buna ek olarak, Bulgaristan'ın eylem planı ve genel politika hükümleri Romanların ve Türk azınlığın

[223] Mila Maeva, Bulgarian Turks and European, a.g.m., s.3.
[224]Konstantine Zohrer, a.g.e., s.11.
[225] Konstantine Zohrer, a.g.e., s.12.
[226] Bulgarian Helsinki Committee, "Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2003", *http://www.bg helsinki.org/media/uploads/annual_reports/2003-en.pdf*, (08.02.2017), s.18.

eşit şekilde entegrasyonunu sağlamadığı, Bulgaristan Türkleri siyasi katılımda, ulusal ve yerel düzeyde daha iyi bir erişime sahip olduğundan kamu idarelerine entegrasyon konusunda da daha iyi bir deneyim sahip olduğu ifade edilmiştir.[227] Öte yandan Romanların hala daha dışlanmış durumda olması bu durum Avrupa Topluluğunda büyük endişe yaratacak bir konu olarak müzakere dönemindeki tüm izleme raporlarında vurgulanmıştır.[228]

2003 Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi hakkında Bulgaristan raporu, Bulgaristanın etnik, dini ve dili azınkıklara ait vatandaşları konu edilmiştir.[229] Genel olarak, Romanların ve Türk azınlıkların tam sosyal entegrasyonunun sağlanmasında, bu kişilerin ekonomik, sosyal ve eğitsel statüsünün ülke ortalaması ile sağlanmasıyla ilgili bazı sorunlar kaydedilmiştir. Kendi kültürleri için devlet desteği ve azınlık temsilcilerinin sorunları çözmeye daha fazla katılımı. Kopenhag kriterleri azınlık haklarının korunmasına yönelik herhangi bir yaptırımı olmaması ve henüz belirlenmiş bir AB kriterleri bulunmamaktadır. Aday ülkelerdeki azınlık korunmasına uyum mekanizmaları diğer alanlara kıyasla çok zayıf bir şekilde gelişmektedir.

Bulgaristanda Türklerin statüsünü iyileştirmede çok başarılı sonuçlar elde eden HÖH, ülke çapında yerel belediye yönetiminde de aktif rol oynamaktadır ve 2003'teki yerel seçimlerden sonra 549 Belediye Başkanları arasında 29 Belediye Başkanı HÖH oyu ile seçilmiştir.[230] Bulgaristan ülke mevzuatını Avrupa hukuk standartlarına uygun hale getirmek, sürdürülebilir bir demokratik kurumlar oluşturmak için çaba sarf etmektedir ve sivil toplumu geliştirmeyi amaçlamaktadır. AB azınlık hakları konusundaki gerekesinimleriyle senkronize için 2003'te Bulgar Parlamentosu, Ayrımcılığa Karşı Koruma Yasasını uygulamaya karar vermiştir.

---

[227] European Commission, "Regular Report from the Commission on Bulgaria's progress towards accession", *http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_bg_final_en.pdf*, (20.01.2017) ,s.26.

[228] European Commission, "Regular Report from the Commission on Bulgaria's progress towards accession", *http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_bg_2004_en.pdf*, (20.01.2017) s.24.

[229] Council of Europe, *http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session9/BG/CM_Council%20of%20Europe.pdf*, (28.03.2016).

[230] Parliamentary Groups, *http://www.parliament.bg/?page=ns&lng=bg&nsid=5*,(20.12.2016).

Bunula birlikte halen çözülemeyen bir çok sorun vardı. Belirtilmelidir ki mevzuata atfen, Ayrımcılıkla Mücadele Yasası'nın uygulanmadığına karar verilmiş bunun sebebi ise Bulgaristan'ın, AB'nin gereklerine uygun kontrol gerçekleştirmek için gerekli makam organını yani Azınlıklar için Devlet Dairesi'ni dahil etmemesidir.[231] Ayrıca Türk azınlıkların eğitimi ile ilgili birtakım sıkıntılar devam etmektedir: Türkçe eğitimde nitelikli öğretmen yetersizliği, Türkçeye yardım konusunda okul kitaplarının güncellenmesindeki eksiklik, Türkçede çocukların yetersiz eğitim düzeyi ve yetersiz öğretim kalitesi, anaokulları ilköğretim okullarında Türk kökenli çocukların zor adaptasyonu gibi olumsuzluklar. Ayrıca, ekonomik açıdan az gelişmiş azınlık nüfusa sahip bölgeler için bu sorunu çözme adına önemlli bir çaba gösterilmemiştir. Yüksek işsizlik oranıda bu durumu destekler niteliktedir. Genel izlenim, Türk nüfusnun ülke çapında belirli haklara sahip olmasına rağmen, Bulgaristan'daki ekonomik durumun keskin düşüşü otamatik olarak refah düzeyini de düşürmektedir. Rejim değişikliği sonrası serbest piyasa ekonomisine geçişte yaşanan sıkıntılar, az gelişmiş alt yapı, toprağın özelleştirilmesi ve diğer etnik gruplar gibi Türk azınlığında eğitim ve mesleki profillerindeki farklılıklardan dolayı azınlıkların ekonomik statüsü sürekli olumsuz şekilde etkilemiştir.

FCNM perspektifinden resmi uyumun izlemenmesine yönelik; son olarak, eğitim, eğitim bakımından, diğerlerinin yanı sıra, zorunlu müfredat içerisinde azınlık dillerinin öğretilmesinin sınırlı kaldığını ve eğitim dili olarak kullanılmasının neredeyse varolmadığı bildirilmiştir.[232] Hükümet, Romanlarla ilgili olarak, AC'nin bulgularının gerçek durumu doğru olarak yansıtmadığını savunmuştur. Aynı şekilde, hükümet, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin gereğinden fazla sınırlandırıldığı ve sayısal olarak daha küçük ulusal azınlıkların medyaya daha fazla erişimi olması gerektiği fikrini reddettmiştir. Hükümet, idari ve adli makamlarla temaslarda azınlık dillerinin kullanılmasının yanı sıra topografik göstergelerle ilgili olarak, FCNM'nin ilgili hükümlerinin taraf devletler üzerinde herhangi bir

[231] Mila Maeva, a.g.e., s.121.
[232] Konstantina Zöhrer, a.g.e. s.11.

yükümlülük oluşturmadığını iddia etti. Aynı argüman, azınlık dillerinin öğretimi ve talimatı ile ilgili olarak yapılmıştır.[233]

Avrupa Komisyonunun beklentilerine cevap olarak, Bulgaristan, Roman azınlığın entegrasyonu için bir program kabul etmiş, etnik ve demografik konular için bir hükümet ajansı kurulmuştur. Bulgaristan, 2003 yılında mevzuatını AB'nin ayrımcılıkla mücadele direktifleri ile uyumlu hale getirmiştir. AB üyeliği sürecinde azınlığın korunmasına verilen vurguya rağmen, Bulgaristan'daki olumlu azınlık hakları oldukça sınırlı kalmıştır.[234] Pomaklar ve Makedonlar etnik Bulgarlar olarak görülmeye devam edilmekte ve azınlık haklarına sahip değildirler. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin onaylanması, "ulusal azınlıklar" kavramını açıkça ifade ettiği gibi önemli bir politika değişikliğidir. Bununla birlikte, onaylama doğrudan hiçbir iç politika değişikliğine yol açmış gibi görünmemektedir. 27 Mayıs 2004'te kabul edilen Bulgaristan hakkındaki görüşünde, Avrupa Konseyi Danışma Komitesi azınlık haklarının kapsamını ve derinliğini eleştirmiş, Bulgar devleti tarafından sağlanmaktadır. AB Irk Eşitliği Yönergesi'nde yer alan ayrımcılıkla mücadele için yasal tedbirleri iç hukuka aktaramamıştır. Ayrımcılığa Karşı Korunma Kanunu, 1 Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir ve ayrımcılıkla mücadele için yasal çerçeveyi önemli ölçüde geliştirmiştir.[235] Bazı gecikmelerin ardından, Ayrımcılıkla Mücadele Komisyonu Kasım 2005'te faaliyete geçmiştir.

2005'den önce, Bulgaristan ile AB arasındaki ilişkiler yönelimde yalnızca yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Bulgaristanın uyguladığı politikalar ve onlara ilişkin ikincil mevzuat Bulgar temsilcilerinin katılımı olmaksızın uygulanmıştır. Katılım Anlaşması'nın imzalanmasından sonra, Bulgaristan ile AB arasındaki ilişkiler yavaş yavaş karşılıklı etkileşim biçimini almaya başlamıştır. 2005-2007 döneminde Avrupa Komisyonu, ülkenin ilerlemesini izlemeye devam etmiştir.

[233]Ewa Chylinski-Mahulena Hofmannova, "Early compliance of non-States Parties with the European Charter for Regional or Minority Languages European Centre for Minority", Flensburg: European *Centre for Minority Issues,* Cilt1, 2011, s.79.
[234] Bulgarian Helsinki Committee, "*The Human Rights of Muslims in Bulgaria in Law and Politics since 1878*",*http://www.bghelsinki.org/upload/resources/2003_Muslims_fm-eng.docpp.,* (15.01.2017).
[235] Protection Against Discrimination Act, *www.regione.taa.it/biblioteca/minoranze/bulgaria2.pdf,* (12.01.2017)

Bununla birlikte, yeni ayrımcılık karşıtı çerçevenin genel toplum üzerindeki etkisi görülmeye devam etmektedir. 2005 parlamento seçimlerinde, aşırı milliyetçi parti ATAKA oyların %9'unu almış ve parti lideri Volen Siderov, 2006'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda %24 oy almıştır.[236] 2006 yılında ATAKA, ülke çapında camilerin önünde protesto gösterileri düzenlemiş ve bu birkaç ay boyunca hükümet tarafından kabul edildi. Bu aşırı milliyetçi partinin seçim başarısı ile azınlıkların toplumsal iklimi daha da kötüye gitmiş ve AB üyeliği sonrası dönemde bu iyi bir sonuç vermemektedir. Genel olarak, Bulgaristan'da tespit edilebilir, politika değişikliklerinin uygulanamamasından kaynaklanan bir takım sebeplere ek olarak toplumsal tutumlar özel bir öneme sahiptir ve bunlar azınlık haklarının çeşitli yönleriyle ilgilidir. Ayrımcılıkla mücadelede kapsamında, 2005 yılında Bulgaristan'da Ayrımcılığa Karşı Koruma Komisyonu kurulmuştur. Bulgaristan'ın Avrupa'ya ve Avrupa Birliği'ne entegrasyonundan faydalanan Türk azınlıklar Bulgaristan'daki ulusal ve yerel düzeylerde seçilmiş temsil yoluyla siyasi hayata entegre olmayı başarmıştır. 2005 seçimlerinde HÖH, koalisyon hükümetinde "eşit ortaklı kazanmıştır" 8:5:3'lük bir temsil gücü ile. Bir başbakan veliki kazandı, üç bakan ve on dört bakan yardımcısı.[237] Bu seçimle HÖH, etnik bir parti olmaktan çıkıp ulusal partiye dönüştüğünü, Bulgaristan'da kazanılan %11 lik oyun yanlızca Türk azınlıktan gelmediğini belirtti.[238] 2005 yılında, Bulgaristan Ulusal Meclisi'ndeki 240 üyeden 28'i Türklerdi ve bu oran Bulgaristan'daki nüfusun Türk payı bile aşıyordu.[239] Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) ağırlıklı olarak etnik Türktür ve mevcut Bulgar hükümetinde geçerli bir ortaktır.Türk nüfusu Parlamentoda daha fazla sandalye kazanmaya devam ederken, tanınırlığını ve haklarını güçlendirirken Roman topluluğu dezavantajlı durumdadır. AB üyelik şartına rağmen azınlık korunmasında Avrupalılaşma sürecinde yerli faktörlerin önemini göstermektedir. Bu diğer AB aday ülkelerinde azınlık koruma konularına genelleştirilebiilen bir olgudur.

---

[236] Yüksel Taşkın, "Europeanization and the extreme right in Bulgaria and Turkey: Unveiling Similarities between Ataka Party and Red Apple Coalition", *Southeastern Europe*, 2011, s.95.
[237] Cüneyt Yenigün, a.g.m., s.521.
[238] Cüneyt Yenigün, a.g.m., s.521.
[239] Minority Rights Group International, ''Turks'', *http://minorityrights.org/minorities/turks-2/*, (20.01.2017).

2006'da Bulgaristan, yeni bir "Etnik ve Demografik Konular Üzerine İşbirliği Ulusal Konseyi" yaratmış ve Roman işçiler için 10 Yıllık Ulusal Eylem Planı (2005-2015) geliştirmiştir. Ancak devletin idari kapasitesi ve azınlık konularıyla ilgilenen altyapı zayıftı, daha stratejik bir yaklaşıma ve bilinçlendirmeye ihtiyacı vardır. Avrupa Topluluğu ve sivil toplum kuruluşları tarafından dile getirilen endişeler Bulgaristan'ın üyeliği için engel teşkil etmemiştir. Devletin çabaları büyük oranda kağıt üzerinde kalmıştır, Bulgarsitan Helsinki Komitesine göre, üyelik görüşmeleri sırasında küçük bir ilerleme kaydedilmiştir.[240] 1998'de Bulgaristan'ı siyasi Kopenhag kriterlerine uygun bulmasından sonra, Avrupa Komisyonu azınlık hakları alanlarında nüfuz etmeye devam etmiş ve Eylül 2006'da yayınlanan katılım öncesi nihai izleme raporuna kadar bunu yapmıştır. Bununla birlikte, azınlık hakları alanında AB tarafından yapılan üyelik sonrası izleme neredeyse varolmadığı söylenebilir. 2006 raporunda, Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Üzerine Avrupa İzleme Merkezi'nin katılımından sonra izlemeye devam edeceğini belirtmiştir ancak, o zamana kadar Avrupa Komisyonu izleme raporlarının hazırlanmasına karışmamıştır ve bu konuda önemli bir etkisi olmamıştır. Son olarak 20 Mayıs 2007'de Bulgaristan'da ilk kez Avrupa Parlamentosu Üyeleri seçimleri yapılmıştır.[241]

AB'nin başarısız olduğu noktalar dikkat çekicidir. Bulgaristan, anayasal hükümlerini değiştirmeyi reddetti ve BM antlaşması organları, Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu tarafından eleştirildiyse de, azınlıkların siyasi katılımına karşı yöneltti. Bunun nedeni, Avrupa Komisyonunun bu konuyu izleme raporlarında tutmadığı gerçeğidir. AB'nin, azınlık haklarına ilişkin olarak böyle bir endişe taşımamasıdır. Endişe konusu, bölgesel istikrar ve göç meselesiydi ve azınlıkların korunması sorunu bu bağlamda şekillendirildi. Romanların entegrasyona dahil edilmesi, Bulgaristan hakkındaki izleme raporlarında belirgin bir rol oynadı; ancak çoğunlukla sosyo-ekonomik bir mesele olarak algılanmış ve ülkedeki diğer azınlıkların durumu gibi olumlu azınlık hakları sorunu da genel olarak gözardı edilmiştir. Avrupa Komisyonunun Bulgaristan'a Çerçeve Programı'nın uygulanması

[240] Bulgarian Helsinki Committee, "Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2007", *http://www.bghelsinki. org/media/uploads/annual_reports/2007-en.pdf*, (07.01.2017), s.34.
[241] Nikolai Genov, ag.e., s.2.

için bir plan hazırlamaları için baskı uyguladığı doğrudur, ancak böyle bir plan hazırlandıktan sonra, sadece Katılım Ortaklığı Antlaşması'nın varoluşu ve önceliklerini yerine getirme, katılım için yeterli gösterge olarak alınmıştır. Bu yaklaşımın bir örneği çerçeve sözleşmesidir, herhangi bir iç politika değişikliğine yol açmamış gibi görünmekte ve nominal değişiklikler üzerine yapılan bu vurgu, Bulgar hükümetini uygulamaya dair hiç bir niyet olmaksızın yüzeysel politika değişikliklerini benimsemeye teşvik etmiştir.

AB'nin bir diğer ihmali, azınlıklara ve azınlık haklarına yönelik kamuoyundaki tutumları görmezden gelmesidir. Politika değişikliklerine başlamak yeterli değildir, aynı zamanda gerçek uygulamaları da önemlidir. Çoğunlukla bu irade oluşturulamamıştır. Bunun sebebi zayıf kurumsal kapasiteler, sınırlı bütçe tahsisi ve azınlık katılımı bulunmaması olarak görülmüştür. Bulgaristan'ın azınlık hakları rejiminde iç faktörler arasında; komünizmin tarihi mirası, azınlıklara ve azınlık haklarına yönelik tutumlar ve azınlıkların kendilerine özgü faktörler (demografik büyüklükleri, etnik kimlik tanımlamaları, sosyo-ekonomik duruş ve siyasi nüfuz gibi), dış faktörler arasında ise uluslararası hukuk, Avrupa Konseyi ve AB önemli bir rol oynadığı göze çarpmaktadır.

Bulgaristan etnik modelinden etkilenen azınlıkların en büyük kısmı olan Türklerin durumu olumlu yönde ilerlemektedir. Bulgaristan iki ülkeye de serbestçe dolaşmak için her hakkı tanımış, seçtikleri ülkede yerleşmeyi ve ekonomik faaliyette bulunma özgürlüğünü tanımıştır. Bulgaristan, AB adayı olarak AB ile müzakereleri tamamlayarak üyelik şartlarını sağlamaya çalışırken, 300 milyon EURO yardım almıştır.[242] Bu mali yardımlar dolaylı olarak azınlık haklarının iyileştirilmesine yol açmıştır. Bulgaristan'da Türklerin ve diğer azınlıkların durumu, azınlık hakları açısından başarılı bir entegrasyon olarak gösterilmeye çalışılmıştır. 20. yüzyılın sonunda, kimliklerin geri getirilmesine rağmen, etnik azınlıkları yoksulluk döngüsünde dezavantajlı bir konuma, buna ek olarak sosyal ve ekonomik ayrımcılığa, kısıtlı eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimin yetersizliğine bıraktı. BM

[242] Berna Türkdoğan Uysal, ''Bulgaria and European Union:Minorities's Situation in Bulgaria During The Integration Process for the European Union'', *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 36, 2013, s.8.

Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesince (CERD) Romanların durumu ile ilgili Bulgaristan hakkındaki raporunda dile getirilen tüm endişeler ve Romanlara fiili olarak ayrımcılığın sivil ve siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hak çıkarlarından dolayı endişelerini dile getirmiştir.[243] Irk ayrımcılığına karşı savaşmak için bir hükümet organının, azınlıkların ayrımcılığının önlenmesine yönelik özel tedbirlerin alınması ve Romanlara yönelik olumlu eylem uygulanmasını tavsiye etmiştir.

Bu döneme kadar genel duruma bakılacak olursa, Türk azınlığı, Avrupa komisyonu tarafından topluma entegre edilmiş ve diğer azınlıklar ise göz ardı edilmiştir. Azınlık hakları alanında Bulgaristan'ın politika değişikliklerinin çoğuyla ilgili belirgin bir uygulama açığı gözlemlenebilir. Fiili uygulamaya yetersiz dikkat göstererek, yüzeysel politika değişikliklerini teşvik eden Avrupa Komisyonunun yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Zhivkov'dan bu yana ülkedeki Türk azınlığa yönelik milliyetçi tutumlar geride bırakılmış olsa da, yabancı düşmanlığı ve Roman karşıtı ırkçılık yaygın olmaya devam etmektedir Bu yerleşmiş tutumların üzerine gidilerek ve üstesinden gelmek, Bulgaristan'da azınlıkların daha iyi korunmasını sağlamak için en önemli zorluklardan biri olabilir. Son on yılda ana akım siyasi partiler, azınlıklar arasında barışçıl bir birliktelik düşüncesine dayanan "Bulgar etnik modeli"ni uygulamaya koyduğu söylenebilir. AB, Bulgaristan'ın azınlık sorunlarını çözümünde etkili olmuşsa da ülkede hala etnik kimliklere yönelik kısıtlamalar devam etmektedir.

[243] Open Society Institute, a.g.m., s.85.

III:BÖLÜM

3.Avrupalılaşma vs Oryantalizm: Bulgarsitan Türkleri

Avrupa Birliği, siyasi alanın Bulgaristan'da yeniden yapılandırılmasına olanak sağlamıştır. Etnik haklarının çoğunu AB üyelik ve bütünleşme sürecinde kazanan Bulgaristan Türkleri, ülkenin üyelik sonrası dönemdeki kazanımları ve statüsü siyasi temsil kapsamında ele alınacaktır. Özellikle parti sisteminde kritik öneme sahip bir siyasi aktör olan Hak ve Özgürlükler Partisi (HÖH) hükümete erişim imkanı bulamamış ancak bir güç komisyoncusu ve koalisyon ortağı olarak büyük başarılar elde etmiştir. Üyelik sonrası dönemde HÖH, parlamento muhalefetinin bir parçası haline getirmek için yeniden konumlandırılmıştır. Ulusal bir parti olarak görünürlüğü artmıştır, burada parti ile ilgili faktörlerin diğer etnik ve siyasi partilerin davranış ve öneminden kaynaklanmaktadır. Azınlıkların siyasi temsilciliğinde etno-kültürel ayrımcılık, güç paylaşımı ve kültürel benlik unsurları göz önünde bulundurularak Bulgaristan parti sisteminde öne çıkan partiler incelenecektir. Avrupa entegrasyonu ve özellikle katılım öncesi fonların katkısı bağlamında, Müslüman azınlıkların algıları hakkında ve özellikle Bulgaristan Türklerinin AB'ye bakış biçimi ve imajını nasıl gördükleri tartışılacaktır.

Avrupalıların "ötekilerden" ayrılması, "başkaları" olarak tanımlanacak ölçütlerinin bulunması ve AB genişlemesi bağlamında Bulgaristan'da olan ''ötekinin'' yeni boyutlarının izini sürmek amacıyla Avrupalılık kavramı ele alınacaktır. AB hem yeni Avrupa Birliği standartlarının belirleyicisi hem de ülkelerdeki "kalite değerlendirmesi" olarak Avrupalılık derecesine yön vermektedir. Ülkelerin, AB standarlarını benimsemedeki başarısı ve AB üyeliği gerçekleştiğinde, Avrupalılık ve medeniyetlerin doğrulanması olarak görülürken, aynı zamanda bunu gerçekleştiremeyen ülkeler Balkan dışı ve diğer Balkanlılık olarak işaretlenmiştir. Burada 2007'den beri tam bir üye olan Bulgaristan nerededir? AB entegrasyonu, ülkeler arasında daha önceki dini, kültürel ve tarihi kutuplaşmalara dayanan oryantalist algıları yeniden yorumlayarak ülkelerin Avrupalılaşma kabiliyetine dayanan yeni bölünmeler inşa etmiştir. ''Yükselen Avrupalılık Trendinde Oryantalist

İmgeler'' başlığı altında, yeniden anlatım sürecinde ''Avrupaya Dönüş'' (Return to Europe) mottosunun[244] yapısı incelenecektir. Avrupa'nın idealleştirilmesi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupalılaşması söylemlerle açıklığa kavuşturulacaktır. Akademisyenlerin Avrupalılık ile ilgili farklı yorum ve çeşitli sınıflandırmaları bulunmaktadır. Burada Avrupalılık kavramı, Bulgaristan'daki seçkinlerin ve entelektüellerin AB ile ilgili söylemlerinde analiz edilecektir. Bulgar seçkinleri, Avrupa entegrasyon ve dayanışmasından beklentilerin, ulusal ve uluslararası kurumlara olan güvene yönelik tutumların, ülkenin Avrupalılığını nasıl şekillendirdiği analiz edilmeye çalışılacaktır.

Avrupa nereden başlıyor ve bu sınırları kim kuruyor? Avrupa'yı kim kabul eder ve kim Avrupalı değildir? Avrupa'da diğerini tanımlamak için hangi metaforlar veya anlatım stratejileri kullanılır? Bir Avrupa kolektif kimliğinin ortaya çıkmasını, Avrupa entegrasyon sürecinin hızı ve kapsamı büyük ölçüde etkilemiştir. Avrupa Birliği için, iç entegrasyon, yeni üye devletlerin katılımı ve ortak bir dış politika tanımı açısından çok önemli olduğu için, Avrupa kimliği araştırma konusu olarak seçilmiştir. Avrupa Kimlik, kimlikten ziyade birlik düşünceleriyle, orantılı bir ideoloji olarak görülebilen bir fikirdir. Avrupa kimliği ilk olarak, Maastricht Antlaşması'ndaki dokümantasyona dayanan, Avrupa kimliğinin veya anayasal anlamın kendi kendine anlaşılmasıdır. İkincisi, söylemsel düzeyde düşünce üreten, Avrupa'nın ideallerini konsept olarak ve onun politikacıları, entelektüelleri ve sosyal bilimcileri tarafından tanımlanan ''Avrupa fikri'' dir. Ortak marş, bayrak, para birimi gibi kültürel uygulamalar ve sembolik güçlerle birlikte ortak kimliğin oluşturulması girişimidir. Son sınıflandırma ise, vatandaşları tarafından Avrupa'ya toplumsal ve politik bir varlık olarak mensup olma duygusudur. Bulgaristan'da Avrupa kimliği, ülkenin AB'ye entegrasyonu ile bağlantılı olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Avrupa kimliği, Bulgar siyasi seçkinleri, devlet kurumları, STK'lar (sivil toplum örgütleri) ve vatandaşlar tarafından farklı seviyelerde incelenmektedir. Oryantalizmin etkisinde Avrupalılaşmanın limitleri kapsamında şu sorulara cevap aranacaktır; Bulgaristan'da etnik gruplararası ilişkiler konusunda yeni Avrupa

[244] Maria Todorova, a.g.e., s154.

vatandaşlığı nasıl algılamaktadır? Yaşamlarını ve toplum içi perspektifleri iyileştirmenin yeni bir yolu olarak olumlu bir fırsat mı yoksa olumsuz açıdan eşit olmayan veya ulaşılamaz bir şey olarak mı algılanıyor?

3.1.AB Üyeliğinin Bulgaristan Türklerine Etkisi (2007-2016)

Bulgaristan AB üyeliği yolunda, 2005'te imzalanan Katılım Antlaşması'nda AB'nin belirttiği endişeler doğrultusunda Bulgaristan ayrımcılığa uğramamak ve daha da önemlisi azınlık kimliklerini aktif olarak teşvik etmek için azınlıkların korunması için politikalar benimsemiştir. Bulgaristan'ın önemli bir azınlık nüfusuna sahip olmasına rağmen AB'nin düzenli raporlarında Roman azınlıkların durumu sürekli eleştirilen bir konudur. Ayrıca, son birkaç yıldır siyasette bazı iyileşmelere rağmen hem ulusal hem de belediye düzeyinde siyasette yeterince temsil edilmiyorlar. Öte yandan, Türk azınlık grupları siyasi olarak seferber edilmiş ve yüksek düzeyde temsil hakkı kazanmıştır. Ocak 2007'de planlanan programla AB'ye katılma kriterlerini yerine getirmek için ülkedeki azınlık haklarını iyileştirmek için özel adımlar atılmıştır. Bulgaristan, çok büyük bir yerli Müslüman nüfusa sahip ilk Avrupa Birliği üyesi ülke olarak anılmaktadır; Türkler ve Müslümanlar, toplam 7.364.570 Bulgaristan nüfusunda 605.802'yi[245] temsil etmektedir. Bulgar Hıristiyan Ortodoks çoğunluğunun öncülüğünde ayrı bir dil, din ve kültür ile birlikte ikinci en büyük etnik grubu oluşturmaktadır. Etnik ve dini mücadele, Bulgaristan Türkleri tarihinin belirleyici bir parçası olmuştur. 1980'lerin sonlarında bu etnik toplum, eğitim, dil, azınlık hakları ve kültürel kimliğin ifadesi konusunda sıkı bir asimilasyon kampanyası ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönem, yakın bir Avrupa tarihinde yaklaşık bir milyon kişinin ismini değiştirmeye zorlanan en kapsamlı ve hızlı asimilasyon kampanyalardan birini temsil ettiği düşünülmektedir. Akademisyenler, komünizm dönemindeki aşırı asimilasyon politikalarının Türk-

[245]Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü, 2011 Nüfus Sayımı'na göre, Bulgar etnik grubu 5.664.624 kişidir ve etnik kimliğini gönüllü olarak beyan edenlerin %84.8'ini oluşturuyor. Türk etnik grubu 588.318 kişi ile ikinci büyük nüfusa sahiptir, bu nüfusun% 8.8'ini temsil etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bknz.:*http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf,* (25.10.2016).

Müslüman kökenli Türk etnik kimliğini güçlendirme etkisi olduğunu savunmuştur.[246] Şu anda Bulgaristan'ın yerel gelenekleri, komünizm sonrası etkiler ve İslam tarafından şekillendirilen Güney ve Kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşayan önemli bir Türk-Müslüman Bulgar topluluğu bulunmaktadır. Komünist rejiminin yıkılmasından sonra Türk-Müslüman grup yine kendi isimlerini seçme, İslam'ı uygulama ve Türk dilini kamuoyunda kullanma hakkına sahip olmuştur. Ancak, büyük bir Türk-Müslüman nüfusa sahip bölgelerde işsizlik yüksek oranlara varmaktadır ve dolayısıyla sosyo-ekonomik durumu gelişememektedir. Çoğu Türk-Müslüman, küçük kasabalarda ya da kırsal yoksul bölgelerde yaşamaktadır. Muhtemelen bu koşullara tepki olarak, azınlık grubun üyeleri güçlü bir destekleyici ağa ve uyumlu bir topluluğa sahiptir. Türk geleneklerine uyma ve Türkiye ile temas kurma hala önem taşımaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, Türk-Müslüman grup kendi dilini, kültürünü ve geleneklerini yaşayarak, çoğunluk olan Bulgarlardan farklılaşmaktadır. Etnik kimliğin belirginleşmesi için önemli bir husus, Türk ve Bulgarların dili ile ilgilidir. Geçmiş komünist dönemde gözlemlenenin aksine, günümüzde Türkçeyi kamuoyuyla konuşma konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Türkler ve siyasi partileri, çeşitli gazetelerinde basılan broşürlerin bir kısmını Türkçe olarak yayınlayabilmektedir. Türkiye'de yayınlanan günlük gazeteler ve kitaplar Bulgaristan'da da mevcuttur. Buna ek olarak Bulgaristan devlet televizyonu, haber ve eğlence programlarını Türkçe olarak yayınlamaya başlamıştır. Hükümet ayrıca, tahmini ile birlikte yaklaşık 40 bin Türk-Müslüman çocuğun devlet okullarındaki ana dilini okulda öğrenmeleri için Türk sınıflarına fon sağlamaktadır.[247] Bulgaristan'daki Türkler kazandıkları etnik hakları ve bugünkü statüleriyle Balkan yarımadasında diğer azınlık gruplarına örnek bir temsil oluşturmaktadır. Bu kazanımlar, Türk etnik grubun başarılı siyasi temsili ve Bulgaristan siyasi hayatında aktif rol oynaması ile mümkün olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde, Bulgaristan'ın AB üyeliğinde, dini ve etnik kimliklerini kazanan Türklerin etnik hakları politik temsili ulusal düzeyde ve Avrupa Birliği Parlamentosu seviyesinde incelenecektir. Bulgaristan'da iç

[246] Radosveta Dimitrova- Athanasios Chasiotis-Michael Bender-Fons J.R. Vijver, ''From a Collection of Identities to Collective Identity: Evidence From Mainstream and MinorityAdolescents in Bulgaria'', *Cross-Cultural Research SAGE,* 2014, s.6.

[247] James W. Warhola-Orlina Boteva, ''The Turkish minority in contemporary Bulgaria'', *Nationalities Papers*, Cilt 31,Sayı 3, 2003, s.257.

faktörlerde öne çıkan siyasi partiler ele alınırken, dış faktörde AB etkisi ön planda tutulacaktır.

Bulgar Anayasası'nın 11.Maddesi siyasi partilerin ‘‘etnik, ırksal veya dini üsler üzerine kurulamayacağını" belirtmektedir.[248] Bu aynı zamanda ülkenin tarihsel arka planının bir sonucu olarak da görülmektedir. Bununla birlikte resmi olarak etnik kökene dayalı olmasa da, herkes tarafından Türk etnik partisi olarak kabul gören ve güçlü bir siyasi konumu bulunan HÖH 1991'den bu yana her parlamentoda temsil edilmekte hatta 2001'de yönetici koalisyona katılmıştır. Partinin varlığı, toplumun ve siyasi figürlerin bir kısmı için tartışmalıdır ancak belirtilmelidir ki parti sadece ülkedeki Türk azınlığı değil, aynı zamanda diğer azınlıkları da temsil etme misyonunu üstlenmiştir. Bulgaristan'ın AB üyeliği, HÖH'ün liberal-merkezci bir parti olarak daha kesin bir ideolojik tanımlamayı sürdürmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.[249] HÖH, 2007’de Bulgaristan'daki Avrupa Parlamentosu Üyeleri için yapılan ilk seçimlere katılmıştır. Bulgaristan'ı Avrupa Parlamentosunda temsil edecek 17 milletvekilinin 3'ü HÖH’den olmuş ve 3 milletvekilinden 2'si Türk kökenli Filiz Hüsmenova ve Metin Kazak’tır.[250] HÖH’ün seçim mesajları, Avrupa değerleri ile çeşitlilik, ayrımcılık yapılmaması ve azınlıkların iç politika ilkeleri arasında bir paralellik oluşturmuştur. HÖH, AB üyeliği ile yaratılan finansman olanaklarına erişmek amacıyla, özellikle tarım ve bölgesel kalkınma alanında, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Ortak Tarım Politikası ve katılım öncesi yardım, AB politika oluşturma programına yönelik iç politika gündeminin yerini belirleyen ilk siyasi aktör olmuştur.[251] HÖH, Bulgar siyasetindeki varlığına ilişkin uzun vadeli bir perspektifte, hükümete yakınlıktan parlamento muhalefetine uzanan etnik bir partinin yeniden konumlandırılmasına yönelik çeşitli siyasi roller oynamıştır.

---

[248] Constitution of the Republic of Bulgaria”, *http://www.vks.bg/english/vksen_p04_01.htm*, (20.02.2017)

[249] Boyka Stefanova, ‘‘Crossborder Dynamics at the Southeastern Periphery of the European Union: The Unusual Case of Bulgaria’s Ethnic Turkish Minority’’, *European and Regional Studies*, 2013, s.80.

[250] NTV, “Avrupa Parlamentosunda 2 Türk”, *http://www.ntv.com.tr/dunya/avrupa-parlamentosunda-iki-turk,0ZkfjagrMEWvC75cugDlog*, (23.03.2017).

[251] Maria Spirova-Boyka Stefanova, ‘‘The European Dimension of the Political Representation of Ethnic Minorities: Bulgaria and Romania Compared’’, *East European Politics and Societies*, Cilt 26, Sayı1,2012, s.78.

1990'ların başında HÖH, eski komünist sol ve anti-komünist hak arasındaki dengeyi sağlayarak zaman zaman yöneten partiyi destekleyen ya da muhalefet eden fonksiyonlar üstlenmiştir. Daha sonra, seçim ittifakları kurarak (1997-2001) parti sistemi içinde kendini daha özerk bir hale getirmeye başlamıştır. 2001-2005 yılları arasında liberal-merkezci bir yönetim koalisyonuna ortak olarak katılmıştır. 2004'de Bulgaristan Parlamentosu'nda yirmi sandalye kazanmıştır.[252] 2005-2009'da üç partili yönetici koalisyonu sağlanmıştır. 2009 seçimlerinden sonra ise HÖH, parlamento muhalefetine katılmıştır. Azınlığın siyasete katılımı, etnik kökenli, ekonomik çıkarlar, özerklik, yönetim ve kaynaklara erişim için politika oluşturma süreci arasında değişmektedir. HÖH gibi partiler, azınlık çıkarları için bir ifade aracı olarak hizmet etmektedir ancak varlıkları ne garantilidir ne de sorunsuzdur. Etnik çizgilerde toplu temsil yalnızca siyasi süreç yoluyla uygulanabilmektedir. Etnik kökenlilere dayalı bir parti desteğini çoğunlukla tanımlanabilir bir etnik gruptan (veya etnik gruplardan) almaktadır ve o grubun çıkarlarına hizmet etmektedir. Bulgaristan'da ve Balkanlarda yaygın olarak ana akım partilerinin azınlık çıkarlarını temsil etme konusunda bir teşviği yoktur. Azınlık seçmenleriyle olan ilişkiler, etnik kimliklerden ziyade ekonomik çıkarların ve siyasi görüşlerin temsilciliğine yönlendirilmektedir.

Avrupa Birliği'nin doğuya doğru genişlemesi ve entegrasyon süreçleri Doğu Avrupa'daki etnik partilere, siyasi ana akımın benimsediği azınlık haklarının korunması için Avrupa rejimi aracılığıyla görünürlük kazandırma fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda, AB üyeliği ve Avrupa Parlamentosu'nun siyasi gruplaşmalarına katılma ihtimali, siyasi partilerin daha tutarlı ideolojik kimlikler geliştirmesine ve etnik partileri siyasi rekabetin ana boyutlarına daha yakın çekmesine teşvik etmiştir. Spirova ve Stefanova'ya göre, HÖH stratejik ve ideolojik olarak tutarlı liberal-merkezci bir oluşumu, Avrupa Parlamentosu üyelerinin seçimi için 2007 ve 2009 kampanyalarına yerleştirilmiştir.[253] Kampanya mesajları, eşitlik, hukukun üstünlüğü, ayrımcılık yapılmaması ve AB bölgesel politikalarının kaynaklarına erişim

[252] Bulgaristan Parlamentosu, *Parlamenter Gruplar, http://www.parliament.bg/?page=ns&lng=bg&nsid=5,* (23,09,2016).
[253] Boyka Stefanova, ''Between ethnopolitics and liberal centrsim: the Movement for Rights and Freedoms in the mainstream of Bulgarian Party politics'', *Nationalities Papers*, Cilt 40, Sayı 5, 2012, s.775.

konularını vurgulamış; ancak Roman topluluğuna yapılan atıflar dışında azınlık çıkarları tartışılmamıştır. Ancak aynı zamanda HÖH'ün yanlızca etnik azınlık oylarına bağımlı bir parti değil, başlıca partilere rakip olarak görülen ulusal görüş artmaktadır. Etnik köken ötesi azınlık temsilciliği sağlanarak parti sistemine katkıda bulunmuştur. Koalisyon hükümetinde ulusal bir parti olarak yer alması en büyük başarılarından biridir.

Bulgar Komünist Partisi, Zhivkov rejiminin bitiminden sonra Bulgar Sosyalist Partisi'ne(BSP) dönüştürülmüştür ve bu dönemde ortaya çıkan yeni siyasi partiler tarihsel mirasına bağlantı veren bir söylem kullanmıştır. BSP'nin milliyetçi tutumunun kökleri, Rus-Türk Savaşı'nın bir ürünü olarak Bulgaristan'ın oluşumunun tarihi mirasına bağlanmıştı. Sovyetler Birliği'nin kurtuluşçu olarak algılanması, bu devlete uzun zamandır devam eden olumlu bir kamuoyu algılaması sağlamıştır. Azınlık haklarının restore edildiği bu yeni dönemde, Bulgaristan'ın ilk anayasasında, 1879'dan 1947'ye kadar, Doğu Ortodoks Hıristiyanlığı "hakim din" olarak kabul edildi ancak azınlıkların din özgürlüğü de tanınmıştı ve Bulgaristan vatandaşlarına Bulgarlarla eşit haklar tanınmıştı.[254] Bu, asimilasyon politikasının resmen sona erdiği ve ülke içindeki Türk halkıyla ilgili tüm kısıtlamaların kaldırıldığı anlamına gelmektedir. Göç eden Türklerin Bulgaristan'a gelmesine izin verilmiş ve devlet politikalarını eleştirmekten hapsedilen Türkler serbest bırakılmıştır. Ülkenin yeni lideri Mladenov asimilasyon kampanyasından ötürü özür dilemiştir. Dışarıda ve ülkedeki etnik azınlıklara tehdit olarak algılanan komşu ülkeler üzerine odaklanan ulusalcı politikalar ve sloganlar, Bulgaristan'ın özellikle AB başta olmak üzere Batılı kurumlarla entegrasyon arayışı nedeniyle sınırlandırılmıştır.

Bulgaristan'daki bütün siyasi partilerin üzerinde durduğu temel meselelerden biri de "milliyetçilik"tir. Bu nedenle, ATAKA'nın yükselişini ve söylemini incelemek çalışmanın odağı olan Bulgaristan Türklerinin ülkedeki konumunu anlamak için önemlidir. ATAKA 2005 yılında Volen Siderov'un başkanlığında

[254] Tahir Tahir, "Minority Rights in Bulgaria and Greece, and the Impact of European Integration Process", (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Lisans Tezi), 2003, s.44.

kurulmuştur. Ataka kelime itibarıyla saldırı, hücum anlamına gelmektedir, ülkenin siyasi ortamında radikal değişim arayışı, Roman karşıtı ve Türk karşıtı duygular ve toplumdaki değişikliklerden uzaklaşma duygusu varolmuştur. Parti genel tutumu itibariyle, içte HÖH'ü dışlarken ve dış güçlerde IMF, AB ve Türkiye'nin baskısını eleştirmektedir. ATAKA söylemi, Bulgaristan'ın ''Bulgarlığını'' vurgulamakta ve Bulgaristan'daki geçiş döneminde Türklere verilen hakları geri almak üzere savunulmuştur. Parti programı etnik partilere katı şekilde karşıdır ve bu tür partilerin cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Tıpkı asimile etme ve yeniden canlanma sürecinde olduğu gibi, Türk ismimlerini Bulgar isimlerine geri döndürmeyi desteklemektedir, ayrıca Bulgar kamu kanalının Türkçe olarak yapılan yayınların durdurulması gerektiğini ve HÖH'ün anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek kaldırılması gerektiğini de çoğu alanda dile getirmiştir. Volen Siderov bir keresinde şunları söylemiştir: "*Bulgaristan özgür bir ülke değil. Bulgaristan hâlâ Türk egemenliği altındadır.*"[255] Bu, parti ve liderinin, Türk azınlığın varlığını Bulgaristan'daki nüfusa yönelik bir tehdit olarak algıladığını göstermektedir. Zira Türk azınlığın varlığı Bulgaristan'ın içişlerine Türkiye tarafından müdahale etme potansiyeli sağlamaktadır.

ATAKA, Bulgaristan'daki Türk azınlığı radikal İslam'a sahip olmak, aşırılık yanlılarını kabul ettirmek ve onu Avrupa'ya tehdit olarak algılamaktadır. ATAKA'nın seçmen politikası şu şekilde özetlenebilir; halkın korkularını parti için oylamaya harekete geçiren bir temadır. AB üyeliği kriterlerini yerine getirmek için Bulgaristan zaman zaman ulusal çıkarlarla çatışan bazı adımlar atmak zorunda kalmıştır. Kozloduy nükleer enerji santralinin kapatılması gibi, AB'nin meşruluğunu ve egemenliğin teslimiyetini ortaya koyan bu tür eylemlere bir örnek teşkil etti. AB kurumlarına entegre olma yönündeki politikalara karşıt düşünceleri arttırmıştır. AB faktörü, Bulgaristan'da otoriterciliğin üremesine ve ATAKA için bir destek tabanı oluşturulmasına yardımcı olmuştur. AB'ne üyelik sürecinde azınlıklara tanınan geniş çaplı haklar toplumun bir kısmında tepkilere neden olmuş, devletin azınlıklara tanıdığı haklar eleştiri konusu olmuştur. Azınlıkların medyada olmusz bir şekilde

[255] Volen Siderov, *http://www.successories.com/iquote/quote/1258470/bulgaria-is-not-a-free-country-bulgaria-is-still-under-turkish-rule,* (23.09.2016).

tasvir edilmesi toplum içinde azınlık karşıtı görüşlerin çoğalmasına neden olmuştur. Bu durumdan en fazla yararlanan, Avrupa ve azınlık karşıtı söylemleriyle Ataka partisi olmuştur. 2005 seçimlerinde şaşırtıcı bir yükseliş yakalamış ve parti kampanyalarında odak noktası Bulgaristan'daki etnik azınlıkların durumunu çok ayrıcalıklı olarak eleştirmektedir. Ancak ATAKA'nın 2009'daki parlamento seçimlerinde yaşadığı düşüş dikkate alındığında partinin yabancı düşmanlığı ırkçı söylemi yoluyla kendini gösteren başarısı uzun vadeli olamayacağını kanıtlamıştır. 2009 yılıyla birlikte parti ve liderliği Volen Siderov popülerliklerinde keskin bir düşüş yaşanmıştır. Burada AB faktörünün önemi, Bulgaristan'daki siyasi liderliğin hiçbir zaman Avrupa Birliği üyeliği yolunda tartışmalara ya da fikir ayrılıklarına girmek istememesinden kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse Bulgaristan hükümetleri AB'ye yönelik olumlu tutumunu dirençli bir şekilde devam ettirmesi ATAKA gibi partileri başarısız kılmıştır. ATAKA'nın büyük bir seçmen kaybı yaşadığı son seçimler partideki sorunlar, parti liderlerinin kişisel skandalları, partinin seçmenlerin yararlanabileceği bir sistem oluşturamaması gibi bir dizi konu bulunmaktadır. ATAKA partsinin realist bir duruş sergilemedeği, önerdiği bazı eylemlerden kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Örneğin; ATAKA tüm üretim tesislerinin, ticaretin ve bankaların Bulgarlara ait olması gerektiğini savunmaktadır.[256] Bu gerçekte uygulanabilir olmasa da, bu türden radikal fikirler, seçmenlerin bir kısmının güvensizliğe itmektedir.

Katılım öncesi dönem bulgularında da belirtildiği gibi, "etnik azınlıkların seferber edilmesi", Avrupalılaşma sürecinde yerli faktörlerin etkisini açıklamak için önemli bir değişken olarak görünmektedir. Doğrudan etnik azınlıkların seferberliği ile ilişkili olan siyasi temsilde 2009 seçimleri Türklerin Bulgaristan'daki mevcut durumları için yeni bir dönüm noktası olmuştur. HÖH, hem ülkedeki üçüncü büyük siyasi güç olma durumunu korumuş, hem de milletvekili sayısını 37'e çıkararak ülkenin en köklü siyasal partisi olan BSP ile neredeyse eşit konuma gelmiştir.[257] Ulusal seçimlerde Türklerden hiçbiri ATAKA'yı seçmemiş, Avrupa Parlamento

[256] Nikolai Genov, ''National and Right-Wing Radicalism in the New Democracies:Bulgaria'', *Friedrich Ebert Foundation*, 2009, s.14.

[257] Sebahat Necib, ''*Demokrasi dönemindeki Bulgaristan Parlamento Seçimleri'', http://www.kircaalihaber.com/ ?pid=8&id_aktualno=466*, (24.09.2016).

seçimlerinde 5 Bulgar ve ulusal seçimlerde ise 4 Bulgarın HÖH'e oy verdiği analiz edilmiştir.[258] Avrupa Parlamento seçimlerinde de Türkler Bulgar parilerine oy vermiştir. Her iki taraf, her iki etnik toplumdan da oy alabilmiştir. Sonuç olarak Bulgaristan'da siyasi konularda her iki taraf bugün daha birleşmiş durumdadır. 2009 yılında ulusal seçimlerde ve Avrupa seçimlerinde ATAKA partisi oylarında düşüş yaşarken, HÖH ulusal seçimlerde oylarını arttırmıştır. 2009 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aldığı 386 bin 725 (%17,27) oyla üçü Türk kökenli olan (Filiz Hüsmenova, Savunma Bakan Yardımcısı Necmi Ali İlhan Küçük ve Çevre Bakanı İskra Mihayelova) toplamda 4 milletvekili çıkarmıştır.[259] Bu sonuçlar her iki tarafta halk arasında karşılıklı saygının varlığını, siyasi düzeyde aşırılık yanlısı görüşü teyit eder niteliktedir. Bulgaristan Türklerinin, ülkedeki diğer etnik azınlıklara göre daha birleşmiş oldukları bir gerçektir. Ortak bir kimliği paylaşmaları ve etnik aidiyetleri onları bir arada tutmaktadır.

Bulgaristan'ın Avrupalı Gelişimi için Vatandaşlar Partisi (GERB) Aralık 2007'de Sofya Belediye Başkanı Boyko Borisov tarafından kuruldu. Siyasi programı, aile değerlerini, düşük vergileri ve yolsuzluk ve suçla mücadele ihtiyacını vurgulamıştır. GERB, merkez sağ partidir ve ATAKA'nın aksine, nadiren yabancı düşmanlığı ve ırkçı söylemlerle yakınlaştırılmıştır. GERB, Bulgaristan'ın AB ve NATO gibi Batılı kurumlara üyeliğini teşvik etmektedir. Rusya yanlısı bir görüş üzerinde hareket etmek yerine, Rusya ile pragmatik ekonomik bağları teşvik etmeye çalışmıştır. Borisov, ABD ve AB ile daha yakın ilişkiler kurmuştur. GERB partisi, 2009 seçimlerinde orantılı oyların % 39.71'ini alan ve 31 çoğunluk koltuğundan 26'sını kazanmış ve HÖH, etnik Türk azınlığın payını büyük ölçüde aşan ulusal oy payıyla % 14.45'e ulaşmıştı.[260] 2009 seçimlerinde hakim parti GERB'e karşı parlamentoda en ciddi rakiplerden biri olarak çıkan HÖH, 2010 yılından sonra bu başarısını yitirmeye başlamıştır.

---

[258] Gianfranco Brusaporci, ''The Impact of The ATAKA and The MRF Political Campaign on The Society: (The Case of Kardjali in 2009: Political Parties and Ethnic Communities In Bulgaria)'', *http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi14G_Brusaporci/G_Brusaporci_statiya_br_1_2_2012.pdf*, (13.08.2016), s.155.

[259] Aljazeera, "AP'ye 3 Türk Milletvekili", *http://www.aljazeera.com.tr/haber/apye-3-turkmilletvekili,* (21.02.2017).

[260] Boyka Stafenova, a.g.e., s.768.

HÖH'ün, Bulgar toplumunda azınlık bağlarının bütünleşmesini sağladığı söylenmektedir. AB üyeliği gerçekleştikten sonra Bulgaristan'daki Türk, Müslüman ve Bulgar azınlıkların arasındaki ilişki çerçevesi bölgesel kalkınma ya da AB projelerine katılımları "ortaklık" sorunlarıyla bağlantılı olmuştur. Ekonomi, yönetim, emeklilik, eğitim ve sağlık bakımı gibi reformları ve Avrupa entegrasyon sürecinin derinliği konusundaki tartışmaları çerçevelemiştir. Devlet, sivil toplum kuruluşları ve ticaret sektörlerinde istihdam politikaları kesinlikle etnik veya dini unsurlara değil mesleki niteliklere dayanmakta olduğu çeşitli akademik yazılarda belirtilmiştir. Ancak bu ifade kullanılırken, iş dünyasında ve STK sektörlerinde belirli bir eşitsizlik olduğu gözardı edilmemiştir. Her ikisinde de, Bulgar nüfusun daha aktif olduğu gözlemlenmektedir. Çoğunluk nüfusu ve Müslüman azınlıklar arasındaki genel olarak iyi ilişkilerin temel nedeni, bölgenin ekonomik durumunun iyileştirilmesi konusundaki ortak çıkarın yarattığı dayanışmadır. Ancak belirtilmelidir ki Bulgaristan'daki etnik ilişkilerde olumlu değişimi gölgede bırakan olaylar da yaşanmıştır. ATAKA destekçileri ülkenin çeşitli yerleşim yerlerinde toplumsal gerginliklere yol açan eylemlerde bulunmaktadır. Örneğin; ATAKA destekçileri 2011 yılında başkent Sofya'da Cuma namazı sırasında bazı Müslümanlara hem fiziksel hem de sözlü saldırıda bulunmuştur.[261] Gerginlikleri artırabilecek bu ırkçı hareket türlerinde hükümetlerin pozisyonları çok önemlidir. Olayların ardından, Bulgaristan parlamentosu, ülkedeki etnik ve dini barışı tehdit eden eylemleri kınayan bir bildiriyi oy birliği ile kabul etmiştir.[262]

Yirmi altı yıldır Türkleri temsil eden ve 2014 genel seçimlerinde aldığı oy ile üçüncü büyük siyasi gücü olan HÖH, bugün parti içinde fikir ayrılıkları yaşamaktadır. 2015 yılında Türkiye'nin Rusya'ya ait uçağı düşürmesinin ardından partide yaşanan açıklama krizi ile Lütfi Mestan hem genel başkanlıktan, hem de

[261] Hürriyet, "Türklere Çirkin Saldırı", *http://www.hurriyet.com.tr/bulgaristanda-turklere-cirkin-saldiri-17836045*, (23.05.2016).
[262] Habertürk, "Bulgaristan'da Neler Oluyor?", *http://www.haberturk.com/dunya/haber/635525-bulgaristanda-neler-oluyor,* (23.05.2016).

HÖH'den uzaklaştırılmıştır.[263] Bu duruma genel bir yorum; HÖH'ün artık yıprandığı ve metal yorgunluğu yaşadığı yönündedir. Aslında geçmişte HÖH'e alternatif bir çok parti kurulmuş ancak hiç biri halka yakınlaşamamıştır. HÖH'ün eski genel başkanı Lütfi Mestan liderliğindeki Sorumluluk, Özgürlük ve Hoşgörü için Demokratlar Partisi (DOST) partisi 2016 yılında yeni bir rakip olarak kurulmuştur. Üyelerinin çoğunluğu Türkler ve Müslümanlardan oluşmaktadır. Parti Bulgaristan muhalefetlerince Türkiye yanlısı olmakla eleştirilirken DOST partisi kurucularından eski HÖH milletvekili Hüseyin Hafızov ise;*"Türkiye'nin partimize değil Bulgaristan'a desteğinin devam etmesi için halkımız DOST Partisi demektedir. Çünkü, şu anda diğer partiler HÖH dâhil Türkiye karşıtı ve düşmanlığı yaptığı için halk bundan rahatsız. Bizi parti olarak Türkiye ile özdeşleştirmek yanlıştır. Biz bir Bulgaristan partisiyiz, iki Avrupa partisiyiz, üç NATO'cu bir partiyiz..."* şeklinde yorum yapmıştır.[264] Yeni kurulan bu parti için ilk sınav 2017 erken seçimlerinde gerçekleşmiştir. Neredeyse bir krize dönüşen, Türkiye'ye göç etmiş çifte vatandaş olan seçmenlerin üzerindeki baskı seçim sürecine damgasını vurmuştur.

Aşırı milliyetçi Bulgarlar, Türk azınlık partilerini protesto etmek amacıyla Türkiye ile Bulgaristan sınır kapılarında eylemler düzenlemişlerdir. Ayrıca, Türk partilerini, çifte vatandaşlığa sahip seçmenleri, ücretsiz otobüslerle Bulgaristan'a getirip burada oy kullandırtmakla itham etmiştirler.[265] Olaylardan birkaç gün sonra, Bulgaristan'daki milliyetçi grupların, Türkiye'de yaşayan çifte vatandaşların seçimlerde oy kullanmak üzere ülkeye gelmesini engellemek için Türkiye sınırındaki blokajları Bulgar polisi tarafından dağıtılmıştır.[266] Bulgaristan'daki Türkler bölünmemek için eleştirdikleri yanları olmasına rağmen yıllarca HÖH'ü desteklemişlerdir. Ancak Dost partisine olan ilgiden anlaşılmaktadır ki artık bu durum değişmektedir. Türkleri temsil eden alternatif bir parti arayışı, etkin bir muhalafet, Türklerin ve Türkçenin geliştirilmesi umudu yeni yönelimleri

[263] Aljazeera Turk, ''Bulgaristan'', *http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bulgaristan-turkleri-neden-bolundu*, (10.01.2017).
[264] Aljazeera Turk, ''Bulgaristan'', *http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bulgaristan-turklerin de-dost-tartismasi*, (10.01.2017).
[265] EuroTopics, ''24 Chasa'', *https://www.eurotopics.net/tr/176540/ankara-bulgar-secim-kampanyas ina-karisiyor-mu*, (10.01.2017).
[266] DW, ''Gündem'', *http://www.dw.com/tr/bulgar-polisi-t%C3%BCrkiyes%C4%B1n%C4%B1r%C 4%B1ndaki-blokaj%C4%B1-kald%C4%B1rd%C4%B1/a-38112573*, (10.01.2017).

oluşturmaktadır. Bulgaristan'da DOST Partisi Genel Başkanı Mestan, Türkiye'de oy kullananlara Kiril alfabesiyle beyanname doldurulması şartına ilişkin, *"Yüzlerce vatandaşımız oyunu rahatlıkla kullanamıyor. Onların tek amacı DOST Birliği barajın altında kalması."* demiştir.[267] 2017 seçimlerinin ülkede değişim yarattığını söylemek zordur. GERB %32.2 oy ile iktidar olurken, HÖH %9.7 oy alırken DOST partisi %2.7 lik dilim ile sınırlı kalmıştır.[268] Son genel seçimde Bulgaristan Türkleri'nin tercihi gelenekselci olarak değerlendirilebilir. Yenilik arayışı amacına ulaşamamış, hatta Türkleri temsil eden iki partinin baraj altında kalmasıyla sonuçlanmıştır.

3.2. Yükselen Avrupalılık Trendinde Oryantalist İmgeler

Siyasi aktörlerin rasyonel stratejileri aracılığında, ortaya çıkan Avrupalılık kalıpları komünizm sonrası ortaya çıkan demokrasilerin kalitesi için önemli görülmektedir. Demokratik açıklar için, dengeleme mekanizması olarak Avrupa entegrasyonu araç rölü üstlenmiştir. Avrupa kurumlarının artan meşruluğu, karar alma mekanizmalarının demokratik içeriği şekillendirmesi, Bulgaristan'ın AB ile olan bağlarının güçlendirilmesine yönelik sonuçlar doğurmuştur. Bir tarafta Bulgaristan ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri ile diğer tarafta Batı ülkeleri arasındaki önemli farklılık, Doğu'da kurumsallaşmanın hala Batı'daki kurumsallaşmaya ulaşamamasıdır.[269] Bulgaristan'daki düşük refah seviyesi ve kurumsal etkisizlik karar alıcılara olan güveni düşürmektedir. Kurumsal güvenin düşük seviyede olması demokratikleşme sürecini zorlaştırır ve politikacılara olan güvenin düşük olması nedeniyle yönetim liderleri, popüler olmayan reformları uygulamak için gerekli adımı atmaya çekinmektedir. Bulgaristan'daki bu olumsuz sonuçlar, AB'ye yönelik olumlu beklentileri, demokrasiye verdiği desteği, ülkedeki sağlam demokratik ilkelerin oluşturulması ve üyelerin sosyal uyumu, dayanışma ve entegrasyonun

[267]NTV,"Tek amaçları DOST Partisi'nin barajın altında kalması" ,*http://www.ntv.com.tr/dunya /tek-amaclari-dost-partisinin-barajin-altinda kalmasi, KDdqZ3ItpEGiFQBI80Wk2w*, (20.02.2017).
[268]Sofia Globe, "Voting ends in Bulgaria parliamentary elections: Borissov's GERB 32.2%, Ninova's BSP 28% –exit poll*", http://sofiaglobe.com/2017/03/26/voting-ends-in-bulgaria-parliamentary-elections-borissovs-gerb-32-2-ninovas-bsp-28-exit-poll/,* (26.03.2017).
[269]Dobrinka Kostova, ''Report on Bulgaria: Elites'Europeanness and their Trust in Institutions'', *Historical Social Research*, Cilt 41, Sayı 4, 2016, s. 240.

başarısı için Avrupa Birliği'nin çok önemli bir faktör olduğu inancını pekiştirmektedir. Bu durum ülke vatandaşlarının eleştirel olmalarına ve ulusal politikacılara ihtiyaç duymalarına rağmen Avrupa entegrasyonunun daha istikrarlı bir şekilde desteklenmesine katkıda bulunmaktadır. Literatürde Avrupalılığın derecesi nicel olarak ölçülemez ancak üye ülkelerin sorunlarını çözme kapasitesi, ekonomik ve finansal istikrarı, göç, yolsuzluk ve benzeri gibi ulusal çapta sorunların etkili bir şekilde düzenlenmesine doğru nasıl dönüştürdüğünü değerlendirmektedir.

1990'lı yılların başında, Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti çözülürken, oryantalist anlatıları, kültürel, dini ve tarihsel bir karaktere sahip olmaya devam etmiş ve bu da dağılmadan sonra ortaya çıkan devletler arasında Avrupalılığın farklı algılanış derecesine dönüştürülmüştür.[270] Eski cumhuriyetlerdeki siyasi seçkinler, bağımsızlık ve ulus inşası projeleri geliştirmek için bu anlatıları araç olarak kullanmıştır. Bu araçsallaştırma tüm bölgede uygulanırken Balkan ülkeleri gibi diğer ülkelerde kendilerini temelde Avrupalı olarak nitelendirmeye başlamıştı. Gerard Delanty'nin de söylediği gibi "Balkanlar, iki uygarlığı birbirinden ayıran bir çizgi, Avrupa ve Asya'nın çarpışma noktasıdır."[271] Dolayısıyla Avrupa tarafından bu bölgede etnik bir fay hattı yaratılmıştır. Tüm Balkan ülkeleri, Avrupa'ya üye olma hakkındaki ulusal öykülerine sahipken, Slovenya ve Hırvatistan, Balkanlara "sıkışıp kalma" söylemini geliştirmiştirler, bu nedenle Balkanlar'ı Avrupa profilleriyle uyumsuz olarak tanımlamıştırlar.[272] Slovenya ''Avrupa Şimdi!''(Evropa zdaj!) sloganıyla tam üyeliği talep ederken, Hırvatlar Balkanlardan ayrılma/kaçış anlatımına odaklandı ve bu da Balkanlaşma ve Avrupalılaşmanın söylemsel bir sürecinin bir parçası haline gelmiştir.[273] Slovenya'nın bu söylemleri doğrulutusunda üyelik sürecinde elde ettiği hız ve sonrasında 2004 yılındaki AB üyeliğiyle "Avrupalılık" diğerlerinden önemli farklarla birlikte teyit edilmiştir.

Avrupa kimliği ve Avrupalılığa dair Orta Avrupa tarafından oluşturulan söylemlerde odak nokta AB üyesi olmaktır. Avrupa'daki elitlerin oluşturduğu kimlik,

---

[270] Sashenka Lleshaj, a.g.e., s.7.
[271] Gerard Delanty, *Avrupanın İcadı* , Adres Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2012, s.135.
[272] Dimitar Bechev, a.g.m., s.26.
[273] Jelena Subotic, ''Europe is a state of mind: identity and Europeanization in the Balkans'', *International Studies Quarterly*, Cilt 55, Sayı 2, 2011, s.312.

“Avrupa fikri”nin kökeni olduğunu iddia etmektedir. Avrupa kolektif kimlik görüşleri objektif ve öznel unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa için, AB bayrağı, AB günü, ortak para birimi olan Euro, Avrupa isminin kökeni vb. gibi antlaşmalar ve sembolleri ile de tanınan nesnel unsurların varlığından söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, Avrupa vatandaşlarının AB kimliği ile öznel unsurları halen yoksundur ve aidiyet duygusu henüz tamamlanmamıştır. Toplu oluşun, birey tarafından algılanışı ve içselleştirilmesi kolektif kimlik bağları için çok önemlidir. Kendini tanımlama sürecini sadece Batı Avrupa'yla ortak noktalar bulmakla kalmayıp, aynı zamanda Rusya'nın ötekiliğinden koparmak suretiyle gözlemlemektedir. “Avrupa'ya Dönüş”[274], toplumsal seferberliği ve kimliksel yeniden yapılandırmayı simgeleyen dönemin belirgin sloganıdır. Ulusal geçmişi yeniden anlatmak ve anlatılar yoluyla Avrupa'ya kendilerini bağlamak adına etkili olmuştur.. Avrupa özelliklerinin yeniden inşasında ötekiler ve biz boyutu arasındaki ayrım kullanılmıştır. Dolayısıyla, Avrupa haritasını değiştirerek, kültürel ve sembolik yorumlama biçiminin yanı sıra yeni bir coğrafi bölgenin de reaksiyonu olarak ortaya çıkmıştır.

Batıya yönelik bu kavramsal değişim, tarihin yeniden yazılması şeklinde yorumlanmıştır. Bu, Batı Avrupa ile mümkün olan en yakın bağları kurmaya yönelik bir proje ve idealleştirme sürecidir. Batı benlik kimliğine Rusya'yı ötekilik yabancı olarak damgalamaktadır. Bir korku nesnesi ve öteki olarak, bazı Balkan ülkeleri kendi kimliğinden bile farklılaştırılmıştır. AB üyeliğini elde eden ülkeler bölgesel entegrasyon yerine bölgesel parçalanmalara yol açan bir süreç içerisine girmiştir. Oryantalist olarak yorumlanan AB kararının bir sonucu olarak bölgedeki ülkeler arasında algılanan farklılaşmalar gittikçe artmaktadır. Kendilerini AB üyeliği ile ayıran ülkeler, yenilenen bir ötekileştirme sürecine yol açmaktadır. Balkanlara karşı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Batı Balkanlara karşı Romanya ve Bulgaristan örnek olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda AB’de, ülkeler üyelik süreciyle ilgili farklılaşma söylemlerine giderken üyelik sonrasında bölgesel entegrasyon konusunda homojenleşme beklemek gerçekçi görünmemektedir. Burada cevabını aranılan soru

[274] Jan Grzymski, a.g.e., s.182.

şudur: AB, bölgedeki entegrasyona yönelik ülkesel yaklaşımı ve ülkelerdeki ben ve diğerleri imajlarını nasıl etkilemiştir? Daha önce ülkeler arasında kültürel, dini ve tarihsel özelliklere dayalı olarak kendilerini farklılaştırmaya çalışırken, AB üyelik süreci ile AB üyeliği, ülkelerin başarısı ve gelişim hızı yeni bir ayrım boyutu olmuştur. Bugün Avrupa Birliği'nin, medeniyetin merkezi ve dolayısıyla standart belirleyici bir değerlendirici haline gelmesi bazı özel ayrımcılıkları meydana getirmiştir.

Tablo 4: Yeni İkiye Böl(ün)me İmgeleri

Avrupalılık, modernleşme ve hoşgörü	Geri kalmışlık, hoşgörüsüzlük
Reformlara ve barışa yönelik uyum, oryantasyon	Uyumsuzluk/ kısmi uyumluluk ve geçmişe olan bağlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4'de belirtlilen farklılıklar doğrultusunda şu yorum yapılabilir; AB şartlarına uyum sağlanması, reformların ve Avrupa normlarının hızlı uygulanması olan Avrupalılaşma süreci, ülkelerin Avrupa'ya yakınlığı ve değerlerine bir gösterge olarak görülmektedir. Bu nedenle, AB üyeliği ve özellikle üyelik süreci üzerindeki başarı, Avrupa uygarlığıyla uyumlu ülkeler ile uyumlu olmayan Balkan ülkeleri arasındaki bölünme sınırını belirler nitelikte olmuştur. AB üyeliği konusunda ülkelerin başarılarına dayanan bu yeni Avrupalılık derecesi, ülkeler arasında eski iç içe oryantalizimlerin onaylanması ve aralarında yeni sınırlar oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Batı ve Doğu arasındaki ikiye bölünme her dönemde diğerinin resmini çizmekte, ancak ideolojik bir "öteki" olan komunizmin yerini, yeni yüzyılda Doğu'nun coğrafi ve kültür yapısı almıştır. En genel seviyede, Doğu ile Batı arasındaki bölünme din tarafından açığa çıkarılmış: Doğu'daki İslam, genellikle Ortodoks olmaktan daha az hoşgörülü görülmüş; Batı'da Protestan geleneği genellikle Katolik'den ziyade daha pozitif olarak görülmüştür. Oryantalizm sisteminde, doğu ve güney bölgelerindeki kültür ve dinleri daha muhafazakar ve ilkel olarak görme eğilimi içindedir. Avrupanın sembolik coğrafyasını oluşturan temeller; Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu, Kiril, Latin alfabesi

ve 19.yüzyıla kadar Osmanlı Türkçesi, Roma Katolikleri, Ortodoks Hristiyanları, Protestanlık, İslam ve Yahudulik dinleri ve Soğuk Savaş politika ve ideolojileri bulunmaktadır.[275] Bu yüzden Avrupa'yı tanımlarken bölgesel farklılıklar göze çarpmaktadır. Yugoslavya örneğinde AB'ye katılım, sivil toplum ve ekonomik refahın anahtarı olarak görülmüştür. Yugoslavya'nın kuzey batı bölümlerini güney doğu bölümlerinden farklı olarak tanımlarken; ilkel, tembel, hoşgörüsüz Balkanlara göre, daha ilerici, çalışkan, hoşgörülü, demokratik olan Avrupa konumlandırılmıştır.[276] Dağılmadan sonra ortada kalan büyük bir Müslüman populasyon doğu kültürünü temsil ettiği iddia edilmiştir. Doğu Avrupa kavramı da buradan hareketle ortaya çıkmıştır.

Bulgaristan'ın Avrupalılık algısı için, AB mevzuatının politik ve entegrasyon süreçlerini ve kavramlarını belirtmek gereklidir. Sözel düzeyde meydana gelen değişiklikler, Buglaristan'ın Avrupalılık anlayışını ve Avrupa kimliğini ifade etmeye yardımcı olmaktadır. İdeolojik kelimeler yavaş yavaş Bulgar siyasi karar alıcıların kullandığı yeni terimlerle değiştirilmiştir. Bu terimler, AB'ye üyelik sürecini ve entegrasyonu hızlandırmakta, Bulgar dili, AB kurumlarını, yasalarını, projelerini, haklarını, yükümlülüklerini ve kültürel ve eğitim kurumlarını belirten yeni şartlarla zenginleştirilmektedir. 1990'dan sonra Bulgaristan'da jeopolitik faktörler etkisinde siyasetçiler Avrupa entegrasyonu ile ilgili terimleri ve kavramları yavaş yavaş kullanmaya başlar: "ISPA" ve "SAPARD" gibi kısaltmalar, "katılımcı ülkeler", "tam üyelik", "tüm aday ülkelerle müzakerelerin eşit başlatılması", "resmi katılım müzakereleri" ve "katılım öncesi dönem" ve benzeri kalıplar Bulgar devlet kurumlarında yer almaya başlamıştır. 1990'dan sonra ilk on yıl boyunca, Bulgaristan siyasi, toplumsal ve medya hayatına, AB'ye üyelik, AB kurumları, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Mahkemesi ve benzeri yeni kelimeler eklendi. Bu entegrasyonu Bulgaristan Türklerinin haklarını savunan HÖH partisi de desteklemiştir. Soğuk Savaş ve Bulgaristan'ın ideolojik geçmişi sebebiyle blok çatışmasını (Batı ve Doğu) gösteren kelimeler (Domokrasi-Komünizm, Özgürlük-Totaliterizm) sıkça tekrarlanmaktadır. Daha sonrasında AB entegrasyonunu arttırmak

[275] Milica Bakic Hayden-Robert M. Hayden, a.g.e., s.4.
[276] Milica Bakic Hayden-Robert M. Hayden, a.g.e., s.8.

adına “Schengen Bölgesi”, “Maastricht Antlaşması”, “Lizbon Stratejisi”, "Kopenhag Kriterleri", "Topluluk Müktesebatı", "Bulgaristan ve Romanya için Yol Haritaları", "AB Anayasası", "Uyumlaştırma", "Ortak pazar", "Avrupa Toplulukları", "Serbest Ticaret Bölgesi", "Genişleme", "Avrupa Komisyonu", "Eurobarometre", "Eurosceptic", "9 Mayıs Avrupa Günü" vb. terimler Bulgar siyasetçiler, milletvekilleri ve devlet adamları tarafından kademeli olarak kullanılmaya başlamıştır. Ulusal meclis 2003 yılında yeni bir parlamento komisyonu kurmuş ve adı “Avrupa Entegrasyon Komitesi” olarak geçmiştir. Avrupa entegrasyonu ile bağlantılı olarak komite, 2003-2005 yılları arasında başarıyla çalışmıştır. AB’nin Bulgaristan için önemi şu şekilde vurgulanmıştır:*”Birincisi, Bulgarlar Avrupa'da hareket statüsünü, serbest vize rejimini istiyorlar... Avrupa Birliği'ne üye olmak için diğer aday ülkelerin vatandaşlarının yanı sıra güven vermek istiyorlar. İkincisi, ikili ticaretin beşte ikisi ve Bulgaristan'daki yatırımın çoğu Avrupa Birliği ülkelerinden geliyor...”*[277] Üyelik sonrasında entegrasyona yönelik çabalarda bir durağanlık söz konusudur. Daha çok, fonlarla bağlantılı olarak AB ile olan ilişkiler ön planda tutulmuştur.

Demokratik değişiklikler döneminin başlangıcından itibaren AB Parlamentosunun söylemleri “biz-siz” temeli üzerine inşa edilmiştir. Örneğin; Avrupa Komisyo’nun Bulgaristan’nın uygulamalarına ilişkin izleme raporlarında çoğunlukla yanlışlara, başarısızlıklara, eksiklere ve ihmallere yer verilmektedir. AB genişleme süreci, çeşitli etiketlendirmelere yol açmıştır. Daha önce etiketlenmiş olan ülkeleri sınıflandırarak, kendilerini Avrupa olarak tanımlamak ve Avrupanın diğerlerini tanımlarken kendilerinden uzak tutma çabası bulunmaktadır. AB 2009’da Sırbitan, Karadağ ve Makedonya’nın vizesiz rejimde yer alması kararını verirken, bu yıldan itibaren Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Kosova’yı hariç tutma kararı bir dereceye kadar anti-Müslim bir karar olarak nitelendirilebilir.[278] AB üyelik sürecindeki başarılar ülkeler tarafından Avrupalılıkları için bir "kalite

[277] Ivanka Mavrodieva, ‘‘The Concept of the Bulgarian ‘‘European Identity’’ Across the Bulgarian Language and Political Rhetoric in Bulgaria’’, *US-China Foreign Language*, Cilt 12, Sayı 1, 2014, s.8.

[278]Euroactiv, “EU-Balkan visa deal slated as ‘anti-Muslim*”, http://www.euractiv.com/enlargement/eu-balkan-visa-deal-slated-anti-news-222270*, (15.02.2016).

değerlendirmesi" olarak yorumlanırken, bu ülkeler "yarı-Avrupalılığın" doğu damgasını üzerlerinden devretmek adına daha fazla motive olmuşlardır.[279] Yani AB üyeliği ile Avrupalılık arasında doğrudan bir ilişki kurulduğundan, ülkeler AB'ye katılmayı bir modernleşme ya da uygarlaşma aracı olarak benimsemektedir. Avrupalılık ve ya Balkanlılık; AB standartlarını ve reformlarını yerine getirebilmeye uygun olarak sınıflandırılan yeni oryantal algılamanın temsilcisi olarak inşa edilmiştir.[280] Kelimelerin seçici kullanımı ve bağlamsal anlamları analiz edildiğinde; Roma Hıristiyanlığı, kültürel çeşitlilik, bireycilik, rasyonalizm, Biz, Avrupalılar, Batı, Orta Avrupalılar, büyük kültür merkezi, modern dünyamız gibi pozitif sıfatları içeren yüklemeler ile kendiliğinden sınıflandırmalar yaratılmıştır. Farklılıkların tanımlanmasında coğrafi adlandırmayı kullanarak ve dolaylı olarak Doğu Avrupa'ya atfedilen şeyin Batı Avrupa'da olumsuz olduğunu ortaya koymak ve jeopolitikten kaynaklanan üstün ve karşıt kimlik yapılarını örtülü olarak haklı kılmak amacı taşımaktadır. Bir başka deyişle, Batı, Orta Avrupa kimliğinin kendi özdeşleşmesinde Doğu Avrupa'nın zıddı olarak ortaya çıkarır. Genel olarak tüm metinler, Orta Avrupa kimliği, Batı Avrupa'nın özellikleri ile aynı şekilde sahip olamayacağı, ancak Avrupa kimliğiyle kültürel benzerlikleri olduğu ifade edilmektedir. Bu kategorileştirme aslında bir araya getirme politikasına hizmet etmektedir.

Orta Avrupa kimliğinin Avrupalılığını olumlu ve olumsuz biçimde tanımlada söylem stratejileri araç olarak kullanılmıştır. Avrupa'da İslam korkusu Oryantalist bakış açısıyla, Türk korkusu ile iç içe geçmiş olarak sunulmaktadır. Avrupa'nın Oryantalizm, İslamofobi vb. kavramlarla ulaşmak istediği nokta kendine uyum sağlamayan her düşünceyi, kendi ekonomisini ve siyasi nüfuzunu da kullanarak çökertmektir. Avrupa Hristiyanlık algısı egemen kültürel çerçevede, diğeri (Araplar ve Osmanlı İmparartorluğu) ile ters pozisyonda, Avrupa Birlik kimliği şekillendi. Hristiyanlık bir dahil olma fırsatı sunarak iç bağları yaratırken İslam ise Avrupa'da, Avrupalı olmayan herşeyin karşısında biçimlendirilmiştir.[281] Bu farklılıklar yeni bir olgu değildir, ancak din günümüzde yükselen bir değerdir. Avrupalı politikacılar,

[279] Sashenka, a.g.e., s.6.
[280] Sashenka, a.g.e., s.7.
[281] Vladimir Kreck, ''European Identity Concepts and the European Idea'', *Journal of Intercultural Studies*, Cilt 45, 2015, s.137.

aşırılıkçı İslamcı gruplara karşı endişe duymakta ve Müslüman ülkelere kuşkuyla yaklaşmaktadır. Ortodoks Hıristiyan nüfusunun çok büyük çoğunluğu ile Bulgaristan, Avrupa için bir tehdit olarak görülmemiştir. Bugünün Avrupa bilincini özetlemek gerekirse, Hıristiyanlık geçmişte birleştirici ektilere sahip olan bir güç olarak rol oynamıştır, ancak kıtada ortak olan unsur sivil ve siyasi değerlere verilen önceliktir.

Said terminolojisi ve çerçevesinde, Oryantalizm Avrupa'nın kendisinde, Avrupa toprakları ile kıtanın Osmanlı yönetiminde olan kısımları arasında uygulanabilir. Bu ayrımın ima ettiği değerlendirme ise Balkandır. Balkan sözcüğü oryantalist bakıç açısıyla küçümseyici çağrışımlar taşır, uygarlık ve doğu arasında bir sınır bölgesi olarak görülmektedir. Özellikle Bulgarların Türklere ve Osmanlılara karşı olan tutumları, farklı bir gerçekliği göstermektedir ki Bulgar halkı Osmanlı yani "oryantal" bir imparatorluk tarafından yönetilmeye karşı çıkmıştır. Bu yüzden "Bulgaristan Ulusal Canlandırma" ideolojistleri sadece Bulgarların özgür olma haklarını savunmakla kalmayıp, aynı zamanda onların üstünlüğünü de savunmuştur.[282] Burada özellikle Ortodoks Hristiyanlığın, kısmen Bulgarların, İslam'a ve Türklere karşı üstünlüğünü kanıtlama çalışmaları yürüten kurum kiliseler olmuştur.[283] Yapılan propagandalar; Osmanlı imgeleri ile birleştirilmiş ve toplumda ayrılıkçı bakış açısını körüklemiştir. Bu tutumlarla iki toplum arasındaki temasların engellenmesi amaçlanmıştır. Bulgar edebiyat ve tarih kitaplarında altı çizilen Türk imajı, siyasi değişimlerden sonra farklılık göstermeye başlasa da hala kamuoyunu etkilemektedir. Bununla birlikte, uzun süren bir arada yaşamanın getirisi olarak bireyler arasındaki iyi ilişkiler de kurulmuştur. Büyük oranda karşılıklı etkileşimler sonucunda çağdaş Bulgarlar, Müslümanlara ve Türklere hoşgörü ile yaklaşmaktadır. Bugünlerde Bulgarlar ve Müslümanlar arasında karışık evlilikler yaşanmakta, bir komşusu veya bir meslektaşı ile sadece inanç ve alışkanlıklarda farklılık gösterdiği için birbirlerinden duydukları hoşnustsuzluk büyük ölçüde ortadan kalmıştır.

---

[282] Rossitsa Gradeva, "Turks in Eighteenth-century Bulgarian literature:Historical roots of present-day attitudes in Bulgaria", *The European Legacy: Toward New Paradigms*, Cilt 1, Sayı 2, 1996, s.421.
[283] Rossitsa Gradeva, a.g.m., s.422.

3.2.1. Avrupamerkezciliğin Kaynağı Olarak Avrupa Kimliği

Coğrafi açıdan bakıldığında, "Avrupa" bir kıtadır, siyasi açıdan AB, ittifak, siyasi birlik ve entegrasyona açık bir süreçtir. Bu nedenle, "Avrupa kimliği"[284] kavramı aşağıdakileri içeren karmaşık bir yapıdır: Sosyal ve psikolojik unsurlar üzerine kuruludur ve kolektif kimliğin oluşturulması sürecini ve ulusal kimliğe paralel olarak AB üyeliği oluşturulmuştur. Avrupa kimliği kavramı, farklı faktörler tarafından belirlenir ve stratejik kararların etkisi olarak ortaya çıkmıştır: "*Olası bir ortak kimliğin ortaya çıkmasına yol açan ana unsurların ve Avrupa topluluklarının daha rahat bir şekilde birlikte yaşama ve etkileşiminin temelinde; tek bir Avrupa devletine ve daha yerel (Akdeniz, Doğu Avrupa, Kuzey Avrupa vb.) kültürlere dayanan tek birleşik (birleştirilmiş) değerler sistemi özlemi, devletlerin farklı ulusal sosyal politikalarına karşı etnik bağlılık, ortak varlığın avantajlarına (yani, ekonomik ayrıcalıklara, vb.) dayanan tek ve ortak köklü bir Avrupa fikri bulunmaktadır."*[285] 1950'lerde Avrupa Topluluğu'nun kurucularının konuşmaları, bir Avrupa kimliğinin şekillendirilmesi için ilk belgeler olarak görülebilir. Avrupa Birliği Antlaşması dış politika bakımından Avrupa kimliğikavramını getirmiştir. Avrupa kimliğinin tanımının kültürel ve politik kriterlere (ortak miras ve çıkarlar gibi) dayandığı ve entegrasyon süreciyle ilişkili olması ve dolayısıyla dinamik bir süreç olarak algılanması gerektiği vurgulanmalıdır. "Avrupa kimliği" ve "ulusal kimlik" kavramları, son otuz yıl boyunca politik söylemin içine girmiştir. Komünizmin 1989'da çökmesiyle bu iki konuya dair tartışmaları ve ilişkileri güçlendirmiştir. Hem Avrupa'da hem de ulusal düzeyde, politikacılar bu kavramlardan Avrupa entegrasyonunu teşvik etmek için faydalanmıştır. Son zamanlarda, Avrupa kurumları, sosyal bilimciler ve diğer entelektüeller arasında, Avrupalılar, Avrupa vatandaşlığı, Avrupa kimliği ve ulusal kimlikler üzerine tartışmalar sıklıkla gündeme gelmiştir. Kimlik konusundan bahsedildiğinde Avrupa'nın ne olduğunu ve kimin Avrupalı olduğunu vurgulamak gerekir. Bununla

---

[284] 1973 Avrupa Kimliği Deklerasyonu için bakınız: *http://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.htm*, (23.01.2016)

[285]Biljana Dimitrova-Adriana Margarit-Olga Suprunenko-Ljupka Vanevska-Tautvydas Zekas-Lkhagvasuren Zuunasan, ''European Identity'', *ISIG Journal*, Cilt 20, Sayı 2, 2011, s.169.

birlikte, Avrupalılar'ın kim olduğu ve Avrupa sınır çizgileri nerede başlayıp bittiği kesin ifadelerle belirtilememiştir. Bir diğer sorun ise: "Avrupa Kimliği", Avrupa Birliği'nin parçası olan ülkelerin kimliği midir? Yoksa tüm Avrupa kıtasında bulunan ülkelerin kimliği midir? Profesör G. Delanty, tarihsel olarak varolan Avrupa'yı altı tanımla ayırt etmiştir: *"1. Batı olarak Avrupa; 2. Avrupa, 90'lı yıllardaki barış hareketleriyle bağlantılıdır; 3. Avrupa Birliği olarak AB; 4. Rusya'nın Avrupa bölgesini de içeren geniş bir Avrupa anlayışı; 5. ABD, Rusya ve SSCB'nin eski cumhuriyetlerini içeren Avrupa Güvenliği bölgesi; 6. Batı Avrupa'nın alternatifi olarak orta Avrupa fikri."*[286] Avrupa kimliğiyle ilgili kurumsal söylem, disiplinlerarası araştırmaların çeşitli alanlarında ve tarihsel, sosyopolitik, söylemsel ve kültürel perspektifler dahil olmak üzere çeşitli yaklaşımlardan araştırılmıştır. "Avrupa kimliği", devam eden sosyal dönüşümü yansıtan dinamik bir söylemsel yapı oluşturmuş ve aynı zamanda AB'nin siyasi ve ekonomik gündemine dayanan söylemler tarafından şekillendirilmektedir. Coğrafi kriterler, herhangi bir Avrupa kimliğinin oluşturulması için başlangıç noktası olma eğilimindedir. Kimse Varşova veya Madrid, Atina veya Oslo'nun Avrupa'ya ait olduğunu inkar etmemektedir, ancak Asya (örneğin Rusya, Türkiye) ile Avrupa arasındaki hattın nereye çizileceği konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır.[287] Dolayısıyla ucu açık sorular, coğrafi kriterlerin hiçbir zaman Avrupalı olanın tam bir tanımını sağlayamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Avrupa kimliği yalnızca Avrupa kıtasındaki ülkeleri ilgilendiriyorsa, tartışma çoğunlukla kimliğin kendisi hakkında ortaya çıkar ve sınır çizgisiyle ilgili değildir. Avrupa kimliği yalnızca AB ülkeleri ile ilgisi olan bir olgu ise, o zaman Avrupa kıtasında değil, koloni olarak ve ya başka bir Avrupa ülkesine ait olan ülkeler hakkında da konuşulması gerekmektedir. Avrupa kimliğini yorumlarken "Maastricht Antlaşması" ve "Kopenhang Kriterleri" Avrupa'nın ne olduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır. Maastricht Antlaşması'nda tüm Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği'ne katılmak için başvurabileceği ifade edilmektedir. Bu, aday ülkenin kabulüne ilişkin ana şartın Avrupa kıtasına ait olduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, AB'nin Avrupa dışındaki ülkeleri kapsayacak şekilde

[286] Gerard Delanty, a.g.e., s.142.
[287] Biljaana Dimitrova-Adriana Margarit-Olga Suprunenko-Ljupka Vanevska-Tautvydas Zekas-Lkhagvasuren Zuunasan, a.g.m., s.172.

genişlemesi konusunda herhangi bir açıklama yapılmamış, örneğin Fas'ın başvurusunu redderken İsrail'in tam üyeliği hakkında diyaloglar geliştirilmektedir. 1993'te kabul edilen Kopenhag Kriterleri, genişleme şartları hakkında daha fazla açıklama getirmiştir. Kopenhag Kriterleri, AB'ye katılmak için başvurmak isteyen ülke için üç temel gereklilik içermektedir; aday ülke demokratik kuralları ve insan haklarını korumak zorundadır, aday ülke AB yükümlülüklerini ve niyetini kabul eder, aday ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisi olmalıdır.[288] Özetlemek gerekirse, Avrupa Birliği kriterleri üç belge ile tanımlanmaktadır: 1992 Maastricht Antlaşması (coğrafi kriterler ve genel politika kriterleri), Kopenhag kriterleri (politik, ekonomik, yasama) ve son olarak AB üyeliğine belirli bir aday devletle müzakerelerin çerçevesi (spesifik ve detaylı koşullar). Maastricht Antlaşması sonrasında AB, "serbest pazar" politikalarına ek olarak insan haklarını, demokrasiyi ve çeşitliliği teşvik eden bir sosyal gündemle meşgul olmuştur. Dolayısıyla, Avrupa kurumlarını yeniden kurma girişimleri, bir "Avrupa ruhu" arayışının söylemlerini ortaya çıkardı. AB'nin (yeniden) yapım süreci, fikir yoluyla meşrulaştırma arayan kurumlar, kimlik, tarih, kültür söylemleri ileri sürmüştür. Söylemler genellikle katılım, demokrasi ve verimlilik temalarına dayanmıştır. Avrupa ve kimliğiyle ilgili kurumsal görüşmeleri şekillendiren iki önemli yön ise; AB'nin 2004 yılında siyasi arenaya getirdiği en büyük genişlemenin yeniden müzakere edilmesi ve Doğu'nun geleneksel görüşünü "Avrupa'nın diğeri" olarak değiştiren Avrupamerkezcilik algısı olmuştur. "Diğerlerinin" yanı sıra çeşitlilik, küreselleşme ve kültürlerarası söylemlerle birlikte çok dilli ideoloji konsept haline gelmiştir.

Son yıllarda, Avrupa Birliği, en azından sembolik düzeyde bazı Avrupalı kolektif kimlik duygusu oluşturma yönünde çaba sarf etmiştir. Genellikle ulus-devletle ilişkili güçlü semboller yaratılmıştır: Avrupa Birliği'nin bayrağı, marşı, bir "Avrupa Günü" ve bir sloganı vardır. Avrupa birliğinin en önemli simgesi olan ortak para birimi bariz bir değişim aracıdır. Güçlü bir Avrupa kimliğinin oluşturulmasının tam merkezinde, sınırların dağılmış olması ve AB içindeki vatandaşların vizesiz olarak özgürce seyahat etme imkanı bulunmaktadır. Ayrıca, eğitimle ilgili önemli

[288] Kopenhag Kriterleri hakkında detaylı bilgi için bakınız: *http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhague.html*, (16.02.2017).

odağı, Leonardo, Erasmus, Comenius ve Tempus olarak adlandırılan, kültürel değişimi teşvik eden programlar hazırlanarak AB cazibesi gençler için arttırılmıştır. Bu tür projelerin amacı, bir taraftan, Avrupa değerlerine hitap ederek dayanışma duygusu yaratmak, öte yandan, bu programlar gençleri Avrupa'daki çeşitli bölgeler arasındaki işbirliği ve kültür alışverişi kalıplarına maruz bırakmak ve böylece farklılıktan ziyade benzerliği vurgulamaktadır. İnternet gibi teknolojik ilerlemeler, kültürlerarası iletişimi hem kolay hem etkili hale getirmektedir. Tüm bu imkanlar ortak Avrupa fikri ve karşılıklı düşünme tarzının yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. AB'nin yaratmak istediği duygu; çeşitliliğin bir sorun değil, karakteristik özellikleri olan bir topluluk yaratmaktır. Mevcut Avrupa kimliği, siyaset,eğitim ve kültür, sosyal ve ekonomik uyum her birine paralel olarak kimlik oluşturma çabalarının bir sonucu gibi görünmektedir.

Ulusötesi aidiyet tecrübeleri elbette ki Avrupa'ya ait olma tecrübeleri değildir. Coğrafya yanında, kimlik din, ırk veya cinsiyet vb. tarafından atıf yapılabilir ya da katılım yoluyla kendinden tayin edilebilir. Avrupa kimliğini referans alan AB prjolerinden kısaca bahsetmek gerekirse; Rakip kimliklerin merkezileştiği bir proje olarak ENRI-Doğu;[289] "Avrupa, Ulusal ve Bölgesel Kimlikler Arasındaki Karşılıklılık: Avrupa Birliği'nin Yeni Doğudaki Sınırları boyunca Devletler Arası Uluslar" Avrupa'nın doğu kesimindeki etno-ulusal çeşitlilik, etnik toplulukları kesen siyasi olarak tanımlanmış sınırlar, nüfusların çarpıcı kaymalarıyla ortaya çıkan sorunlardan kaynaklanmaktadır ve bu projenin arka planını oluşturmaktadır. Bir diğer proje EUROIDENTITIES[290], "Avrupa Kimliğinin Evrimi: Biyolojik Metotları kullanarak Avrupa Kimliği Geliştirme Çalışmaları"dır. Proje, bir Avrupalı kimliğin ya da kimliklerin bireyin "alttan yukarıya doğru" perspektifinden evrimini ve anlamlarını anlamaya yönelik gelişmiş yön tanımlı nitelikli görüşme yöntemlerini kullanmıştır. RECON projesinin amacı, kolektif kimlikler, Avrupa entegrasyonu ve demokrasi arasındaki ilişkileri anlamak ve açıklamaktır.[291] Proje, genişleyen Avrupa'da kolektif kimliğin nasıl ifade edildiğini ve yeniden şekillendirildiğini

[289] Avrupa Komisyonu, ''The Development OF European Identity/ Identities:Unfinished Business'', *A Policy Review*, 2012, s.11.
[290] Euroidentities, *http://www.euroidentities.org/*, (20.03.2017).
[291] Recon, *http://www.reconproject.eu/*, (20,03,2017).

araştırmış, “eski” ve “yeni” üye devletlerin karşılaştırılmasına vurgu yaparak doğrudan genişleme süreciyle ilgili toplu kimliklerin oluşumunu analiz etmektedir. Ayrıca çeşitli sivil toplum örgütleri (STK'lar) ortak kimliklerin yeniden şekillenmesine ve daha kapsayıcı ve eşit bir toplum inşa etmesine katkıda bulunmaktadır. Ulus ötesi bağlantıları başlatmak konusunda teşvik edici projelerden biri de EUNAMUS “Avrupa Ulusal Müzeleri: Kimlik Siyaseti ve Avrupa Vatandaşlığının Kullanımı”[292] Avrupa’da şu anda canlanan agresif milliyetçilik tehlikesine karşı koymak için ulusal müzeler sosyal değişim aracı olarak görülmüştür. Avrupa ve küresel bilinçliliği arttırmak hedeflenmiştir. Avrupa Birliği kimlik tanımlama mekanizmasına eşlik eden diğer projeler; EURO-FESTİVAL'in amacı “Sanat Festivalleri ve Avrupa Kamu Kültürü”, CRIC projesi, “Kimlik ve Çatışma. Kültürel Miras ve Çatışma Sonrası Kimliklerin Yeniden İnşası”, LINEE, “Avrupa Mükemmellik Ağı'ndaki Diller”, ELDIA, “Herkes için Avrupa Dil Çeşitliliği”.[293]

AB genişleme politikasının Avrupa kimlik yapılandırması ve dönüşümü üzerindeki etkilerini değerlendirmek önemlidir. Her genişleme dalgası Avrupa sınırlarının tartışılmasına yol açmıştır. Söylemlerde genişleme, Avrupa'daki kolektif kimlik sınıflandırmasına etkileşimli olarak “yabancılar”ın dahil olduğu toplumsal bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, diğerlerinin topluluğa sembolik olarak tezat oluşturması ve Avrupa kimliğinin dışlayıcı sınırları olması bu bölümde sunulmuştur. Diğer/benlik ilişkisi, çalışma için özellikle önemlidir çünkü Avrupa kimliği bu çerçeve içinde değerlendirilir. Diğer kavramı, kimlik yapılarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Avrupa kimliği ancak “başkalarının” bakış açısında gerçekleşebilir ve Avrupalı olmayan kimselerden gelen sınırlamalar içerir ve dolayısıyla, “başkalarının” dışlanması güçlü bir mekanizmadır.[294] Avrupa'nın kimliğini tanımlamada “diğerlerinin” rolü nedir? Ötekinin algısı, baskın kimliğe sadece "yabancı" olarak algılanırsa, yalnızca fark ve ya yabancı olarak görülmektedir. Ancak öteki, kimlik için “tehditkar bir güç” olarak algılanırsa, negatif

[292] Eunamus, *http://www.ep.liu.se/eunamus/,* (20,03,2017).
[293] Avrupa Komisyonu, a.g.e., s.2.
[294] B. Strath, “A European Identity: To the Historical Limits of a Concept”, *European Journal of Social Theory,* Cilt 5, Sayı 4, 2002, s.387.

çağrışımlarla ilişkilendirilerek, benliğin bütünlüğünün korunması için diğerinin dışlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Soğuk Savaş, Doğu ve Batı Avrupa'nın bölünmüş bir çizgisi olarak sona erdiğinde Avrupa kimliğinin anlamındaki farklılaşmaları ve değişen Avrupa sınırlarını da ortaya çıkarmıştır. Doğu Avrupa kimliği, genel olarak dilsel ve dinsel öğelerin oluşturduğu kültürel yapı üzerine inşa edilmiştir. Kapsama süreci, diğeriyle daha yeni bir etkileşime yol açmakta ve genişleme dalgaları ile entegrasyon "Avrupalı olmak" ve Avrupa kimliğiyle ortak noktalar bulmayı amaçlamaktadır. Bir bakıma Avrupa ile ilişkileri olan farklı bir Orta Avrupa kimliğini yeniden inşa etmişlerdir. Christova, "Avrupa Siyasetçilerinin Anahtar Konuşmalarında Avrupa Kimliği" adlı makalesinde Avrupa kimliğinin özelliklerini şu şekilde sunmuştur: *"1.Avrupa kimliği, kolektif bir kimliktir; 2.ulusal kimlikle ve ulusüstü kimlik ile çatışma halindedir; 3.sivil ve kültürel unsurları kapsar; 4. 'Avrupa kimliği' ve 'Avrupalı', "Avrupalı olmayan" diğer ülkelerin (ABD, Rusya, Türkiye) muhalefetini ima etmektedir ve "Avrupa kimliği" belirli kimliklerle çelişmez: örneğin, ulusal, Slav ve Balkan."*[295] AB kimliğine göre, ulusal ve kolektif AB kimliği ilişkisi incelendiğinde, genç nesiller, AB kimliğine ve Avrupa'ya atıfta bulunarak şu soruları gündeme getirir: Yeni Avrupa kimliği, Avrupalıların özellikleriyle herkesi kapsamakta mıdır? Mevcut ulusal kimliklere mi dayanmakta yoksa onlardan bağımsız mıdır? Avrupalılar için uygun yeni bir etnisite formu var mıdır? Avrupa'nın tüm üyelerinin eşit olması için geçmiş silinmeli midir?

Bugün, Avrupa Birliği'nin halihazırda kurulmuş olan kurumları, Avrupa bilinci fikrini hızlı bir şekilde yaygınlaştırılmış ve yeni bir Avrupa kimliği oluşturulması hayati hedef olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde kültürel olarak tanımlanmış ortak bir Avrupa kimliği oluşturmak için çaba harcanmıştır. Ulusal kimliklerin oluşturulduğu tarihsel mitler, bayrak, pasaport biçimi, vb. Daha sonra uluslar üstü yasal sistem kurulmuş ve yeni bir ulusüstü Avrupa vatandaşlığı biçimi yaratılmıştır. Sonuç olarak, ortak bir Avrupa halkı olmamasına karşın ortak bir Avrupa kolektif kimliği elde edilmektedir. Dolayısıyla, bir "mozaik" olmanın yanı sıra, kimlik, etkin bir temsilci olmuştur. AB vatandaşları, karşılıklı kimliğinin

[295] Ivanka Mavrodieva, a.g.e., s.12.

oluşturulmasıyla ilgili olarak kendi seçim hürriyetleri için kendi hakları için mücadele ederken, AB üyesi olmayan ülkeler, sınırlı işçi hareketi ve Schengen müktesebatı, eşitsizlik, bölünme ve dışlanma sembolü olarak karşı karşıya kalmaktadır.

3.2.2. Oryantalizm Etkisinde Bulgaristan Türkleri'nin Yeni Kimliği:AB Vatandaşlığı

Yeni teknolojilerin ve ulaşımın yanı sıra artan küresel meselelerin (kitlesel göçler, ekonomik krizler) gelişimi, vatandaşlık kavramını yeniden keşfetme ihtiyacını doğurmuştur. Vatandaşlık kavramı üzerine yapılan tartışmalar genellikle günlük siyasi deneyimler ve devletler ile insanlar arasındaki ilişkinin algılamalarına odaklanmaktadır. Avrupa vatandaşlığı kavramı, Avrupa entegrasyon süreci içinde halen gelişmekte olan yeni bir hedefi temsil etmektedir. Avrupa bütünleşmesinin milliyetçiliğe etkisi, yeni ve eski ulusal kimlik arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Avrupa vatandaşlarının, Avrupa Birliği ve onun entegrasyon projesinin tanımlanması, AB kurumları için sürekli olarak endişe konusu olan bir konudur. Burada Avrupa vatandaşlığı, kolektif bir kimlik aracısı olarak değerlendirilmektedir. Özel bir kurum olarak vatandaşlık, çıkarlarını ve algılarını (en azından kısmen) topluluğa yönlendirerek bireyleri vatandaş haline getirmektedir. Bu nedenle, vatandaşlık gibi kurumlar, bireyleri işbirliği üreten normlara uymaya zorlamaktadır. Avrupa vatandaşlığı fikri 1992'de Maastricht Antlaşması tarafından tamamlayıcı bir vatandaşlık olarak tanıtılmış ve Amsterdam Antlaşması (1997) ile desteklenmiştir.[296] Bugün, gerçek demokratik bir testi temsil ve farklı bir örgütsel model temelinde yeni bir vatandaşlık kavramı tanımlanmasına yol açmaktadır. Bu model yeni uluslar arası kurumlardan ve klasik ulus devletten tamamen farklı yeni bir yönetişim sistemi içermektedir. Bir AB ülkesinin vatandaşlığını elinde bulunduran herhangi bir kişi otomatik olarak bir AB vatandaşıdır. AB vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığa ektir ve yerini almaz. Birliğin vatandaşlığı, "AB'nin İşleyişi Antlaşması" ile doğrudan her AB

[296] Supriya Singh, "Understandings of European citizcenship: a postcolonial perspective", *http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668207/5_Understandings_of_European_citizenship.pdf/a3060640-f501-48c7-80dd-8baf3ce38eea,* (15.01.2017).

vatandaşına verilir. Bir AB vatandaşı olarak hangi haklara sahip olunur? *''Antlaşma uygulandığında uyrukluk temelinde ayrımcılık yapılmaması AB içinde özgürce hareket etmek ve ikamet etmek, Avrupa Parlamentosu ve belediye seçimlerinde oy kullanmak ve aday olmak, Herhangi bir başka AB ülkesinin diplomatik ve konsolosluk makamları tarafından korunmak, Avrupa Parlamentosu'na dilekçe vermek ve Avrupa Ombudsmanı'na şikayet etmek, AB'nin resmi dillerinden birinde herhangi bir AB kurumuna başvurup ondan yanıt almak için, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Konsey belgelerine belirli koşullar altında erişmek.''*[297]AB Komisyonu her yıl AB vatandaşlık raporu düzenlemektedir. Komisyon, vatandaşların yaşantılarını ve AB haklarını kullanırken hayatlarını nasıl kolaylaştırabilecekleri hakkında öneriler sunmaktadır. Amacı, insanları entegrasyon sürecine daha fazla dahil olmak için Avrupa kimliğini güçlendirmektir.

Avrupa vatandaşlığına ilişkin AB stratejisi genç vatandaşlarla başlar. Avrupa vatandaşlığı kavramının ve insan ve azınlık haklarına ilişkin artan hoşgörü anlayışının daha iyi anlaşılmasına yol açabilir, fakat halen tam başarıya ulaştığı söylenemez. Aslında birçok kişi hala Avrupa vatandaşlığı kavramının ne anlama geldiğini bilmiyor ve her şeyden önce bunu kendi günlük hayatlarına nasıl entegre edebileceklerini bilmiyorlar. Farkındalığı artırmak ve günlük uygulamaları tek bir politikanın parçası olarak teşvik etmek için homojen bir yaklaşım geliştirilmelidir. Avrupa vatandaşlığı, Avrupa entegrasyonu süreci ile gelişen yeni bir kavramdır. AB, genç nesillerden başlayarak, vatandaşlık ve vatandaşlık kavramı, kurumlar arasındaki ilişkiyi kavramanın yeni yollarına götürebilecek üç temel unsur (hak, kimlik ve katılım) vatandaşlığa modern ve yenilikçi bir bakış açısı getirmeye çalışmaktadır.[298] Avrupa vatandaşlığı fikri tarihsel ulusal devletler fikrini ve ulusal kimliği aşma eğilimindedir. Bunu, ulusüstü yapısını güçlendirerek ve çeşitlilik ve insan/azınlık haklarına karşı hoşgörüyle ilgili tutum geliştirerek yapmaktadır. Bununla birlikte, birden fazla vatandaşlık, daha yakın işbirliği ve daha fazla toplumsal hareketleri teşvik eden siyasi katılım biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Yeni vatandaşlık

[297] Avrupa Komisyonu, *http://ec.europa.eu/justice/citizen/,* (14.02.2016).
[298] Gianfranco Brusaporci, ''European Citizenship and Youth in Bulgaria: A Qualitative Comparative Analysis between Bulgarians and Bulgarian Turks'', *Contemporary Southeastern Europe*, Cilt 2, Sayı 1, 2015, s.4.

kavramının üç unsuru; hak, kimlik ve katılım aynı zamanda etnik konularda hala çok hassas olan Balkanlar'daki mevcut durumu geliştirmektedir. Avrupa vatandaşlığının kimliği çeşitlilik kavramna ve aynı zamanda ulusal eşitlik kavramına dayanmaktadır. Avrupa vatandaşlığı kavramı, toplumumuzun çeşitliliğini tanımak ve onaylamaktan oluşan kozmopolit bir toplum fikrini benimsemek için dahil etme ve dışlanma ikilemlerini aşmaktadır. Avrupalılar "Çeşitlilik İçinde Birlik" sloganını destekleyen bir toplumda yaşamaktadırlar çünkü; AB'de tek bir dil, bir gelenek, bir tarih veya bir din yoktur, ancak çok kültürlü bir çevrede farklı kökenden farklı insanlarla yaşamanın bilinci vardır.[299] 2010 yılında, AB vatandaşlarının çoğunluğu (% 78) "vatandaşlık" terimine aşinalık olmasına rağmen, Eurobarometre, Avrupa'da halkın %22'sinin "AB vatandaşı" terimini hiç duymadığını hesaplanmıştır.[300] Bulgaristan'da ise halkın %41'inin Avrupa vatandaşlığı kavramına aşina olduğunu, %44'ünün tanıdık geldiğini ancak anlamından emin olmadığını ve %11'inin bunu hiç duymadığını göstermiştir.[301]

1 Ocak 2007'den itibaren Bulgar vatandaşları, Avrupa Topluluğu'nun insan haklarının serbest dolaşımı da dahil olmak üzere temel özgürlüklerini sınırlamaksızın özgürce yararlanmıştır. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne girmesinden sonra üçüncü ülke vatandaşları tarafından Bulgaristan vatandaşlığına başvurmak ve Bulgaristan vatandaşlığına geçmek popülerlik kazanmıştır. Avrupa pasaportu, kısıtlamalardan kaçmak için bir başka fırsat olarak görülmektedir. Çünkü bir Bulgar vatandaşlığının kazanılması, topluluk içindeki hareketliliğin kısıtlamalarını otomatik olarak aşmaktadır. Son zamanlarda, doğum yerine göre vatandaşlığa kavuşmak için yapılan başvurular bu yargıyı destekler niteliktedir. Peki niçin AB Vatandaşlığı? Avrupa normları, yasalar, seçim özgürlüğü ve daha iyi mesleki gelişim imkanları birliğin cazibesini arttırmaktadır. Bugün, genel bir bakışaçısıyla, "Avrupa" olarak nitelendirilen nitelikler hoşgörü, sorumluluk, düzen ve yüksek iş kalitesi olarak görülmektedir. Yüksek yaşam standardı Avrupa kimliği ile sembolleştirilmiştir. Bazı kesimler için daha karamsar olarak, AB üyeliği sonrasında yapılacak değişiklikler

[299] Franco Zappettini, "A Badge of Europeaness: Shaping Identity Through the Eu's Institutional Discourse on Multilingualism", *Journal of Language and Politics*, Cilt 13, Sayı 3, 2014, s.22.
[300] Avrupa Komisyonu, *http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2010_603_en.pdf*, (20.02.2016).
[301] Gianfranco Brusaporci, a.g.m., s.10.

Bulgarsitan'da maaşları yükseltmeyeceği ve dolayısıyla Avrupa'ya gidilmesi gerektiği düşüncesindedir.

1991 Anayasası ile Bulgaristan Türklerinin vatandaşlık hakları ve mülkleri restore edilmiş, ancak birçoğu zaten Türk vatandaşlığını kazanmıştı ve bazıları aslında Türkiye'de kalıcı olarak yerleşme kararı almıştı. [302] Çifte vatandaşlık statüsündeki bu kişilerin statüsüyle ilgili sorun vatandaşlık politikalarının büyük bir revizyonunu gerekmiştir. Zira hem 1940 hem de komünist yönetmelikler açıkça çifte vatandaşlığı yasaklamıştı.[303] 1991 Anayasası, çoğunlukla çifte vatandaşlık olasılığı konusunda sessiz kaldığı için bu uygulamayı değiştirmiştir. Böylece, Bulgar Türklerini tekrar tekrar eski adaletsizlikleri gidermek için, Bulgaristan, Doğu Avrupa'daki çifte vatandaşlığı tanımlayan az sayıdaki ülkeden biri olmuştur.[304] En yeni Bulgar Vatandaşlığı Kanunu 1998'de yürürlüğe girmiştir. Geçiş dönemindeki yeni sosyal gelişmelerin yanı sıra AB üyeliği ihtimali de göz önüne alınmıştır. Ülkeyi terk eden vatandaşları etkileyen daha önceki Bulgar vatandaşlık yasalarında yer alan ayrımcı pozisyonların tamamı 1998 kanunu ile iptal edilmiştir.[305] Dolayısıyla, 1998 kanunu, 1944-1947 dönemindeki kararlarla vatandaşlığı geri çekilenlere Bulgaristan vatandaşlığı yeniden sağlanmıştır.

Peki bugün Avrupa vatandaşlığı yeni kuşaklar tarafından nasıl algılanmaktadır? Yeni fırsatlar, kültürel, sosyal, finansal ve siyasi nitelikteki yeni ufuklar açısından olumlu olarak algılanabilir, fakat aynı zamanda olumsuz olarak Avrupa sistemine karşı yabancı oldukları ve kendi durumlarına uyarlanamayacakları şüphesi şeklinde algılanabilirler. Bu yeni kavramın ne kadar etkili olduğunu analiz etmeyi ve bu kurumsal çerçeveye yönelik ülke vatandaşlarının algı ve davranışlarını açıklamayı amaçlayan çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Gianfranco Brusaporci, Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da gerçekleştirilen 16 Bulgar ve 14 Bulgaristan Türkü

[302] Andre Liebich, "Plural Citizenship in Post-Communist States", *International Journal of Refugee Law*, Cilt 12, Sayı 1, 2000, s.15.
[303] V. Tzankov, "*Bulgarsko grazhdanstvo*(Bulgarian citizenship)", *Bulgarian Academy of Sciences*, s.34.
[304] Daniel Smilov-Elena Jileva, ''Country Report: Bulgaria'', *EUDO Citizenship Observatory*, 2013, s.10.
[305] Daniel Smilov-Elena Jileva, a.g.e., s.11.

olmak üzere 30 genç ile yapılan görüşme[306] örneğine dayanılarak Bulgaristan'daki gençlerin bu yeni yaklaşımı nasıl gördüklerini ve projeyi nasıl algıladıklarını analiz etmiştir. Hem Bulgar hem de Bulgaristan Türklerini kapsayan iki sonuç doğurmaktadır. Bir yandan, etnik aidiyetleri ne olursa olsun, genel olarak Avrupa vatandaşlığına tabi tutulma eğilimi göstermektedirler. Bu Avrupa yaşam tarzını içeren yeni konsepte, Avrupa şebekelerinin bir parçası olmak, seyahat etmek ve AB Programlarına katılmak olarak tercih edilmektedir. Bununla birlikte ankete katılanların çoğunluğu daha büyük ve paylaşılmış bir çeşitlilik ve azınlık hakları kavramı açısından Avrupa yurttaşlığının özel değeri hakkında kuşkuludur.[307] Bir diğer çıkarım ise; ankete katılan sekiz katılımcı, dört Bulgar ve dört Bulgaristan Türkü, "AB vatandaşlığının en iyi avantajının, haklarını bir üst seviyede talep etme imkanı" olduğunu belirtmiştir.[308] Bulgarlar bunu Bulgar sisteminin olumsuz bir değerlendirmesiyle ilişkilendirirken, Türkler ise bunu bir azınlık topluluğu olarak insan haklarının daha fazla korunması ile bağdaştırmaktadırlar.

Bulgaristan Türkleri AB vatandaşlık haklarından nasıl yararlanmaktadırlar? Bugün Bulgaristan'daki kritik ekonomik durum ve sınırlı istihdam olanakları, Türk nüfusunu geçimini sağlayabilmek için başka yollar aramaya zorlamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak yeni göç deneyimleri yaşanmıştır. Bu göçler AB ve Türkiye olmak üzere iki hatta yoğunlaşmıştır. Özellikle Batı Avrupa'ya mevsimlik göç yapılmaktadır. 2001'den bu yana Bulgaristan vatandaşlarına vizesiz giriş şartlarının kaldırılmasıyla Bulgaristandaki bir çok Türk genci başta Belçika, Almanya, Yunanistan, Hollanda ve İsveç olmak üzere bir çok Batı Avrupa ülkesine mevsimsel olarak göç etmiştir.[309] Türk azınlığın mevsimlik istihdam özellikleri ise şöyle açıklanabilir; birincisi AB'de daimi ikamet etmek yasa dışı olduğundan göçün amacı kalıcı değildir, genellikle AB ülkelerinde vizesiz üç aylık dönem içerisinde serbest dolaşım hakkı tanınmaktadır. İkincisi ise göç edilen ülkelerdeki yüksek

[306] Avrupa vatandaşlığının Bulgaristan'daki genç kuşağın üzerindeki etkisini doğrulamak için araştırma 2012 yılında yapılmıştır.
[307] Gianfranco Brusaporci, a.g.e., s.22.
[308] Gianfranco Brusaporci , a.g.e., s.16.
[309] Mila Maeva, ''New Migration Waves of Bulgarian Turks'', *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*, Derleyen:Elena Marushiakova, Cambridge Scholars Publishing, 2008, s.229.

eğitim düzeyi istihdam standartlarını yükseltmekte dolayısyla göç eden kimseler ancak kısa süreli ve genellikle ağır işlerde istihdam edilebilmektedirler. Çoğu Batı Avrupa şehrinde Türkler kendi kolonilerini kurmuş durumdadır. Yabancı bir ülkede aynı bağlara sahip göçmenlerin bir bölgede yoğunlaşması, belirli bir destek ve günvenlik duygusu sağladığı inancından kaynaklanmaktadır. Göçmenlerin çoğu, Batı Avrupa ülkesinde daimi ikametgahı olan Türk ya da diğer Müslüman girişimciler tarafından istihdam edilmektedir. Bu durumda dil sorunları kaçınılmaz olmaktadır. İnsanlar orada uzun süren çalışma hayatlarına rağmen yerel dili öğrenmemişlerdir. İlginç bir gerçektir ki, bazı Türkler Müslümanlara karşı Batı'daki olumsuz tutumlar nedeniyle Bulgar adlarını kullanarak seyahat etmeyi tercih etmektedirler. Ekonomik durumdaki kötü gidişat nedeniyle etnik Türklerin göçü, AB üyesi ülkeler için sorun yaratmaktadır. Ancak bu azınlık için Avrupa belirli yaşam ve sosyal statülerinin korunması için tek yol olarak gözükmektedir.

Bugün Bulgaristan Türkleri AB'yi daha iyi ekonomik koşullarla ve daha yüksek yaşam standarlarıyla ilişkilendirmektedir. Bulgaristan Türkleri ayrıca Türkiye'nin AB'ye katılımı ile de ilgilenmekte ve desteklemektedirler. Türkiye'nin AB'ye katılımı, Müslüman karşıtı algılara karşı başarılı bir savunma olarak görülmektedir. Avrupa kimliği Türklerde daha az belirgindir, ancak genel olarak reddedilmemektedir. Türkiye'ye olan aidiyet baskın gelmektedir. Örneğin bugün Bulgaristandaki Türk gençlerinin gelecekte Türkiye'de yaşama arzusu devam etmektedir. Bu arzunun göstergesi olarak, çoğunlukla aile ve dini bağlar ön plana çıkmaktadır.

3.3. Avrupalılaşmanın Bulgaristan'daki Limitleri

Günümüzde Avrupalılaşma, Bulgar milli kimliğinin yaratılmasının merkezinde yer alır hale gelmiştir. Bulgaristan vatandaşlarının bugünkü kimliği; biri Batı'da biri Doğu'da konumlanan iki karşıt aynanın arasında kalan bir yapı[310] olarak nitelendirilmektedir. Batı bakış açısının ürettiği "Öteki" imajı Avrupalılaşma

[310] Stafenos Katsikas, *Bulgaria and Europe:Shifting Identities*, Anthem Press, 2010, s.8.

süreciyle geniş ölçüde eşitlenebilir. 1989 dönemi sonrasında Avrupalılaşma tartışmaları Avrupa-Atlantik alanını ve ABD'yi kapsamaktaydı ve dolayısıyla Batılılaşma sürecinin işaretlerini taşımaktadır. Modern Bulgar ulus devlet şekli, Avrupa'daki siyasi gelişimleri takip etmiş, Bulgar milliyetçiliği, Bulgaristan'da ulusal canlanma vasıtasıyla, dönemin büyük Avrupalı güçleri ile yakın etkileşimde bulunan bir siyasi proje olarak üretilmiştir. Milli bilincin ve Bulgarlar arasındaki ulusal canlanmanın ilk evrimi, zamanın Avrupa imparatorluklarının siyasi, ekonomik ve kültürel etkilerini genişletmesine olanak sağlayan Osmanlı İmparatorluğunun askeri çöküşüdür. Bu etkilerin sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik elitler ve siyasi güçler Avrupalı büyük güçlerin itici gücüyle Bulgaristan topraklarının siyasi kurtuluşuna yol açmıştır. Diğer taraftan bu dönemde Rusya'nın verdiği güçlü diplomatik destek, sonrasında Bulgaristan'ın Batı Avrupa tarafından Balkanlarda Rusyanın etki kaynağı olarak görülmesine sebep olmuştur. Berlin kongresinde sınırları yeniden çizilen Bulgaristan siyasi ve sosyal kurumlarının inşaasında, Avrupalılaşmayı yaymak isteyen kimseler tarafından desteklenerek, Avrupa başkentlerini model almıştır.

Osmanlı geçmişlerinin izlerini taşırlarsa, Avrupa'nın değerlerinden mahrum kalacakları düşüncesi Bulgaristan'a empoze edilmiştir. Bu sebeple, yeni Bulgar anayasası o sırada Avrupa'da başka yerlerde yürürlükte olan örnekleri izlemiş ve anayasal monarşi, güçlerin ayrılması, yasalar önünde eşitlik, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü gibi temel bireysel hakların garanti edilmesi gibi kavramları içermekteydi. Tarihi (Osmanlı İmparatorluğu) ve kültürel bağları (Bulgar ve Rus dillerinin birbirine yakınlığı, her ikisinin de Kiril alfabesini kullanıyor oluşu, her iki halkın çoğunluğu Doğu Ortodoks Hristiyanları oluşu ve güçlü gelenekleri paylaşıyor olmaları) Bulgaristan'ı Doğu'ya doğru itebilirdi, ancak Bulgaristan dünya görüşlerini Batı'ya çevirmiştir.[311] Bunun başlıca sebebi, kültürel benzerlikler Rusya'yla yapılmış olsa da, Bulgaristan'ın modern ekonomisine yatırım yapacak ve modern bir ordu altyapısı için gereken desteği devlete sağlayacak olan sermaye Avrupa'da görülmüştür. Bulgaristan'ın Avrupalılaşması Batı modeliyle birlikte ele alınmakta ve ekonomik

[311] Stafenos Katsikas, a.g.e. , s.10.

politikalardan bağımsız düşünülemez. Bu siyasi proje, 1989'da Bulgar Komunist Partisi rejiminin bitişinin hemen ardından ortaya konulmuş ancak 1990 yılının sonuna doğru ilerleme kaydetmiştir. Proje yıllarca bekletilmiş ve bir kenara atılmış olmasına rağmen, Bulgaristan halkı komunist bloğun çöküşüyle ortaya çıkan sorunları çözmek, daha geniş politik, ekonomik ve güvenlik alanları için AB'ye katılmanın gerekliliğine güvenmiştir.

Komunizim sonrası geçiş döneminin yarattığı ekonomik sorunların üstesinden gelmek ve yeni oluşan demokratik sisteme uyum sağlanması açısından "AB Üyeliği" oldukça popüler bir yaklaşım olmuştur. AB üyeliği gerçekleştiğinde, diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi, Bulgarların Avrupalı ve Bulgaristan'ın da Avrupa'ya ait olduğu teyit edileceğine inanılmıştır. Siyasi seçkinler tarafından sıklıkla, ülkenin Avrupa akımının bir parçası haline gelmesinin zorunlu hale geldiği vurgulanmıştır. Kimlik sorunsalı AB'ye katılım sürecinde ortaya çıkmıştr. Sorunsalın tarihsel kökenine bakıldığında "Avrupalı" olarak benimsenmek veya benimsenmemek, tüm modern Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımzıslığından bu yana yüz yüze kaldıkları siyasi ve kültürel bir sorundur. Yıllar içerisinde Balkanlılar siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarını, Batı Avrupa'dakilere göre şekillendirmeyi amaçlayan çeşitli projelere maruz kalmıştır. Balkan devletleri siyasi ve ekonomik geri kalmışlığını, Osmanlı geçmişinin yükü olarak görmekte ve bunu aşmak için AB'yi kurtarıcı olarak görmüşlerdir. 1989'dan sonra ulusal geçmişi yeniden yazma süreci, geleceğin planlamasına, yani Bulgaristan'ın Avrupa'daki evine geri dönmesine ve AB'ye üyeliğine göre yeniden yorumlanmıştır.[312] Bulgaristan'ın AB'ye katılımı üzerine ülkede coşkulu kutlamalar yapılmıştır. O dönemde Bulgaristan cumhurbaşkanı olan Georgi Parvanov, Bulgaristan'ın AB'ye katılımını şu sözlerle değerlendirmiştir; *''Bulgar ulusal tarihindeki en önemli olaylar arasındadır''*[313] Peki Bulgar cumhurbaşkanın üyelik gününde "Avrupa'ya dönüş" olarak nitelendirdiği bu iyi oluş sıradan vatandaşları

[312] Irina Sedakova, "From Ideological Union to the European Union:Sociocultural Dimensions of the Bulgarian Regime Changeover", *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European European Integration,* Derleyen:Elena Marushiakova, Cambridge Shcolars Publishing, 2008, s.46.

[313]Milena Nikolova-Boris Nikolaev, ''Does joining the EU make you happy? Evidence from Bulgaria and Romania'', *Discussion Paper Series,* 2016, s.2.

nasıl etkilemiştir? AB üyeliği, Bulgaristan'da insanların yaşam memnuniyetini geliştirdi mi? AB'den gelen adaptasyon baskısı sonucunda neler değişmiştir? Bulgaristan AB bölgesel politikası alanında Kopenhag kriterlerinin gerekliliklerine ne ölçüde yanıt verebilmiştir? AB'nin "Çeşitlilik İçinde Birlik" politikası Bulgaristan'daki azınlıklara neler kazandırdı? Her Bulgaristan vatandaşı dünyanın en büyük ekonomilerinden birinin parçası olarak, seyahat edebilir, çalışabilir, eğitim alabilir, yatırım yapabilir ve hatta yurtdışında emekli olma imkanına sahiptir. Peki bu beklenti Bulgarsitan halkı için ne ölçüde gerçekleşmiştir? "İkinci Sınıf" vatandaşlar hissiyatı yaratan uzunca bir katılım şartları ve kısıtlamalar listesiyle birçok Avrupalı üyeye kıyasla Bulgaristan halkı daha az mı mutlu olmuştur?

Bulgaristan'ın AB üyeliğinde ilk iki yıl içinde yargı, yolsuzluk ve organize suçla mücadele ile ilgili reformlar neredeyse durma noktasına gelmiştir. [314] Bu durum bir AB üye devleti olarak Bulgaristan'ın yeni statüsüne adaptasyonunda zorlanacağını ve sürecin yavaş olacağını kanıtlamıştır. Yönetimsel eksiklikleri, üst düzey siyasi ve idari alanda meydana gelen çok sayıda usülsüzlük nedeniyle Bulgaristan 2007-2009 arası dönemde AB Bütçesi tarafından sağlanan fonları kendi lehine kullanamamıştır. Ülkenin her yerine yayılan yolsuzluğa yanıt olarak, Avurpa Komisyonu "Katılım Öncesi Yardım Belgeleri ve Operasyonel Programları" kapsamında yaklaşık 1 milyar avroluk finansal desteği geçici veya kesin olarak ertelediğini açıklayarak yaptırımlar uygulanmıştır.[315] Böylelikle, Bulgaristan ulusal kalkınma için son derece kritik olan mali kaynaklardan yoksun kalmıştır. Buradan çıkarılacak yargı, AB ile aday ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik diyaloğun gelişim sonuçları müzakere sürecine dahile edilmesi gerekliliğidir. Çünkü yargı sistemi ve yolsuzlukla mücadele gibi karmaşık konularda yapılacak reformlar, AB üyeliği için müzakere kampanyasında daha erken ele alınarak aday ülkenin hazırlığı test edilmelidir.

[314] Florian Trauner, a.g.e., s.11.
[315] Venelin Tsachevky, ''Bulgaria's EU Membership: The Adaptation On The New Status Is Not Over'', *Electronic Publications of Pan-European Institute*, Sayı 16, 2010, s.35.

Genel olarak, AB üyeliğinden bu yana Bulgaristan Avrupa entegrasyonunun ekonomik faydalarını etkin bir şekilde kullanamamıştır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, devam etmekte olan reformların yavaş ilerlemesine ek olarak 2009-2010 ekonomik krizinin olumsuz etkisi gösterilmektedir. Ekonomik gelişme derecesine göre ülke, gelişmiş AB ülkelerinin çok gerisindedir. Bulgaristan'da yükselen enflasyona yönelik çözümlere ve suçla ilgili mücadelede endişe her geçen gün artmaktadır. Bu duruma ek olarak ülkede devlet kurumlarının işleyişi konusunda güvensizlik ve hoşnutsuzluk artış göstermektedir.

Tablo 5: Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Bakış Açısı

	2007	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
AB'nin Pozitif İmajı	**59%**	**60%**	**63%**	**57%**	**57%**	**56%**	**49%**	**51%**	**36%**	**36%**

Kaynak: European Commission, *Eurobarometer Public Opinion in the European Union,* National Report, Sayı: 67-69-72-74-76-78- 80-82-84-86 verilerinden derlenmiştir.

Tablo 5, Eurobarometer'in Avrupa toplumsal görüşüne yönelik yayınladığı raporlardan elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bulgaristan'da halkın AB'ye yönelik pozitif bakış açısının yıllık olarak ölçüldüğü bu tabloya göre; 2008-2009 döneminde pozitif imajın en yüksek yüzdesi yakalanmıştır. Öyle ki Haziran 2009'da Bulgar çoğunluğu tarafından onaylanan AB'ye pozitif bakış ile ülke AB'ye yönelik olumlu görüşler açısından 27 AB üyesi ülkesi arasıdnan ikinci sırada yer almıştır.[316] Bu yaklaşımın temelinde, 2009'da yeni yapılacak olan parlamento seçimleri politik bir alternatif bulmak ve statünün değişimi için halka umut vermiştir. Bir diğer sebep ise, ekonomik krizinin ülke üzerindeki olumsuz etkilerinden kurtuluşun yolu AB'de aranmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda Bulgaristan toplumunun yerel sosyal ve ekonomik duruma yönelik beklentiler ağırlıklı olarak kötümser bir yönelim göstermektedir. Ulusal ekonomik durum hakkındaki kötümserlik, mali ve

[316] Eurobarometer 71, *National Report Executive Summary Bulgaria*, *http://ec.europa.eu/public_ opinion/archives/ eb/eb71/eb71_bg_en_exec.pdf,* /04.02.2016). s.2.

ekonomik krizin hala devam ettiği inancından kaynaklanmaktadır.

Ülkenin içinde bulunduğu krizden kurtulmak için AB yardımları yetersiz kalmaktadır. Halkın tutumlarındaki ortak eğilim olumlu olarak değerlendirilebilir ancak 2011 yılından itibaren halkın AB'ye olan pozitif inancı giderek azalış göstermiştir. Bu tutumun başlıca sebepleri şu şekilde sıralanabilir; halk 2007 yılında AB üyeliğini içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulacağı, daha refah yaşam standartlarına kavuşacağı, yolsuzlukların son bulacağı ve istihdam seviyesinin artacağı inancıyla hatta coşkusuuyla karşıladı. Ancak bu beklentilerin karşılanmaması hayal kırıklıklarına sebep olmuştur. Eurofound istatistiklerine göre, 2010 yılında Bulgaristan'da istihdam, eğitim veya öğretim görmeyen gençlerin oranı % 21.8 olarak hesaplanmıştır.[317] AB entegrasyonu ve bu entegrasyonun yolu, Bulgar siyasetinin değişim hızına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Ancak, Bulgaristan'da siyasi durumunda bir alanda meydana gelen gelişmeler, başka bir alanda hızla bozulma ile dengelenmektedir. Bugün, ekonomik kriz yıllarından sonra yaşam standartları önemli ölçüde kötüye gitmektedir ve radikalizm, uzlaşmacı Avrupa değerlerinin tekelinin yerini almaktadır.

Bulgaristan kamuouyunun iç meselelere yönelik olumsuz eğilimleri çoğunlukla hükümet ve parlamento ile ilgili konularda ortaya çıkmıştır. Bulgaristan, Avrupa yasalarının kurallarına uymakla yükümlü olmasına rağmen, ulusal sistemde bunların nasıl uygulanacağına karar vermekte özgürdür. Ulusal düzeyde uygulanmanın yetersiz olması pek çok sorunu getirmekte ve demokratik gelişmeyi olumsuz olarak etkilemektedir. Bulgaristan'a yönelik bu bulgular, AB yasalarının iç hukuka aktarılmasının kolay olmadığı gerçeğini yansıtmaktadır.Azınlık hakları kapsamında bugünün Bulgaristan'ı değerlendirildiğinde, ırkçı nefret ve ayrımcı kamu iletişimine kışkırtma Bulgar yasalarına göre yasaklanmasına rağmen, bu hükümlerin uygulanamaması Bulgaristan'da yaygın olarak değerlendirilmiştir.[318] AB'de son yıllarda, azınlık hakları ve ayrımcılığın önlenmesi açısından, iki ana konu üzerine

[317] Gianfranco Brusaporci, a.g.m., s.12.
[318] Zöhrer Konsantine, "European Union and Democratic Conditionality Minority Rights in Bulgaria and Turkey", *Southeast European Studies*, Atina, 2016, s.13.

odaklanılmıştır: anadil ve eğitim hakları. Bulgaristan, Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı'nı (ECRML) 2016 yılında hala onaylamamıştır.[319] Önemli bir gerçek şudur ki son yıllarda batı Avrupa'ya büyük ölçekli nüfuzun göçleri etkisi altında, İngilizce'nin gittikçe daha çok tercih edilmesi ile anadillerini okumaya olan ilgi azalmaktadır. Bulgaristan'da ilkokul ve orta öğretimde öğrenciler için Türkçe isteğe bağlı bir dildir. Aslında, İngilizce dili, öğrencilerin gelecekteki kariyerleri için daha yararlı olacağını düşündükleri için, Türk öğrencilerin yalnızca beşte biri anadillerini okullarda öğrenmektedirler.[320] Bugün, 7 milyon 202 bin 198 nüfusu ile Bulgaristan Avrupa parlamentosunda 3'ü Türk olup 17 üyesi bulunmaktadır.[321] Ne yazık ki Bulgaristan Türklerin siyasi seferberliğinin yüksek derecesine aynı derecede ekonomik seferberlik eşlik edememiştir.

HÖH'ün bölge ile ilgili endişeleri ve çabalarına rağmen yerel nüfusun baskın kısmı işsizlik ve ekonomik sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Bulgaristan'ın ekonomik durumu gençler arasında AB vatandaşlığı algılamasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yeni vatandaşlık işsizlik sorununa bir fırsat olarak görülmektedir. Aynı zamanda etnik gruplar arası mesele, Avrupa vatandaşlığı ve çeşitliliği algısı ile hem olumlu hem de olumsuz yönde değerlendirilmiştir. Genç azınlık üyelerinin etnik kökenleri yerine "Avrupalılığı" teşvik etmek alternatif olarak sunulmuştur.

Hem Bulgaristan'da yaşayan etnik Türklere hem de Bulgaristan kökenli Türkiye'de ikamet eden Türklere birlikte tanınan AB vatandaşlığı ayrımcılığın yapılmadığı olumlu yönde bir eşitlik göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ancak Bulgaristan'da ki aşırı milliyetçi kesimler tarafından söz konusu bu eşitlik ağır şekilde eleştirilmektedir. Hatta zaman zaman bu gruplar göçmenlerin vatandaşlıklarının ellerinden geri alınması talebini içeren ifadelere başvurmuştur. Özellikle bu gerginliklerin seçim dönemlerinde daha da arttığı gözlemlenmiştir.

---

[319] Avrupa Konseyi, "Application of the European Charter for Regional or Minority Languages Biennial Report", *Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly*, 2016, s.12.

[320] Pawel Grabowski, Shayan Khawja, Julia Lampasova, Stephanie Schramm, "The Impact of the EU on Minority Rights Issues During the Accession Process", *TU Dresden*, s.14.

[321] Üyelerin tamamı için bknz: http://www.europarl.europa.eu/meps/en/search.html?country=BG, (10.08.2016).

Belirli sosyal sorunları aşırı vurgulamak ve onlara radikal çözümler önermek amacıyla ülkedeki etnik azınlıklara negatif yüklemeler yapılmaktadır.

Petar Emil Mitev ve Siyka Kovacheva tarafından, etnik farklılıkların gençlerin yönelimleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu beklentilerine uygun olarak, altı etnik Bulgar, iki etnik Türk ve iki Roman ile yapılan görüşmlerde gençlere Bulgaristan'da yaşamanın mümkün olup olmadığı sorulmuş cevaplardan biri dikkat çekicidir: *"Zor. Yani, polis memuru olmak istedim. Bana türk olduğumdan, denemek için herhangi bir anlamı olmadığını söylediler. Yüksek yerlerde arkadaşınız yoksa oyundan çıkmışsınızdır."*[322] Sürücü olarak çalışan bu Türk etnik kökenli genç, etnik nedenlerle ayrımcılık yaşadığını ifade etmiştir. Galina Lozanova ve Marko Hajdinjak tarafından yapılan bir başka araştırmada ise, Türk, Pomak ve Bulgarların oluşturduğu 44 kişilik bir gruba Avrupa'yı nasıl görselleştirdiklerini ve kendi yerlerini nasıl gördükleri sorulduğunda, çoğunluk ve azınlıklardan gelen tüm katılımcılar iki konuda oybirliği ile hareket etmiştir: *''Bulgaristan her zaman Avrupa tarihsel ve kültürel mekanının bir parçasıydı ve vatandaşları Avrupalılardı. Yine de, bir şey(en sık belirtilen faktörler emek ve düşük gelirlere yönelik farklı tutumlardır) eksik olduğu için "gerçek Avrupalılar" olduklarını hissetmediklerini itiraf ediyorlar''*[323] Bulgaristan'da toplumu onlardan farklı olanlara karşı hoşgörülü kılan güven, birlikte uluslararası kuruluşlara gönüllü üyelik ve gönüllü çalışmalar yoluyla kazanılmıştır.

Ekonomi ve istihdam, toplumdaki her kesimin her etnik grubun ortak kaygısıdır. Bulgaristan'da çoğunluk, daha fazla iş imkanı umuduyla AB'ye güvenmektedir. BulgaristanAvrupa Birliği üyesi ülkelerin tamamının kişi başına düşen en düşük GSYİH ile Avrupa'nın en mutsuz ülkesidir.[324] 2013 yılındaki Eurobarometre analizine göre halkın %51'i kendini Avrupa vatandaşı olarak hisstemekte ve %57'si Avrupa vatandaşlığı haklarının farkında olduğunu dile

[322] Petar Emil Mitev-Siyka Kovaceva, ''Young People In European Bulgaria A Sociological Portrait 2014'', *Friedrich Ebert Foundation*, Sofya 2014, s.68.
[323] Galina Lozanova-Marko Hajdinjak, ''Regions, minorities and European integration: Policy Paper on Muslim minorities (Turks and Muslim Bulgarians) in the South Central Region of Bulgaria'', *Euroreg IMIR*, 2006, s.7.
[324] Euronews, *http://www.euronews.com/2015/03/20/why-is-bulgaria-the-most-miserable-country-in-the-eu*, (20. 03.2017).

getirmiştir.[325] Şu gelişme dikkat çekicidir üyeliğin ilk yılında Kasım 2007' yapılan analizde kendisini Avrupa Vatandaşı olarak görenler %94 iken 2015 Ocak'ta yapılan analizde bu oran %88'e düşmüştür.[326]

Bu düşüşteki etkenlerden bazıları, AB üyesi ülkeler tarafından uygulanan çifte standartlara yönelik, Bulgaristan'ın Schengen Anlaşmasına[327] ve Euro Bölgesine[328] dahil edilmemesine tepki olarak yorumlanabilir. Bulgaristan'dan gelen eleştirileri yumşatmak adına 2014'de Bulgar ve Romen işçilerin serbest dolaşımı üzerindeki son kısıtlamalar kaldırılmıştır.[329]

Ancak bu kararın tüm AB üyeleri tarafından olumlu karşılandığı söylenemez.[330] Bulgar ve Romen vatandaşları için çalışma izni uygulaması olmadan Avrupa Birliği topraklarında serbestçe hareket edebilecekti. 2014 yılında Bulgarların %62,4'ü AB üyeliğini olumlu değerlendirirken, AB üyeliğini desteklemeyenler %20 civarındadır.[331] AB kendi içindeki çözülmelerin ve sıkıntıların yansıması olarak Bulgaristan halkı da geleceğe yönelik endişe duymaktadır. Son olarak 2015 yılında Avrupa Birliğine güven %51 olarak ölçülmüştür.[332] 2016'da İngiltere'nin AB'den ayrılıp/ayrılmaması için yapılan referandum, ülkenin AB'den ayrılması kararıyla sonuçlanmıştır. Bu son referandum ışığında Bulgaristan'da, ülkenin AB'de kalması kendi araştırmalarını yaptıklarında, Açık Topluluk Enstitüsü tarafından toplanan

---

[325] Eurobarometer 79, *http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_first_en.pdf,* (18. 03.2017), s.5-6.

[326] Eurobarometer 430, *http://ec.europa.eu/justice/citizen/document/files/2016-flash-eurobarometer-430-citizenshi p_en.pdf,* (12.03.2017), s.430.

[327] 26 AB üyesi ülke arasındaki sınırlarda (iç sınırlarda) uygulanan kontrollerin sona erdirilmesine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı Schengen Uygulama Anlaşması'na Bulgaristan'ın dahil edilmesi öngörülmüştür ancak ülkede yolsuzlukla mücadele tedbirlerinde ve organize suçlarla mücadelesinde eksiklikleri olduğu ileri sürülerek anlaşmaya geçiş tarihi sürekli ertelenmektedir.

[328] Euro bölgesi, ortak para birimi ve yasal ödeme aracı olarak euroyu (€) seçen 19 Avrupa Birliği üyesinin oluşturduğu ekonomik ve parasal birliktir. 1 Ocak 2015 itibarıyla euro bölgesinde Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan bulunmaktadır

[329] European Migration Network, *https://emnbelgium.be/nl/node/2428?q=/news/end-restrictions-free-movement-workers-bulgaria-and-romania,* (21.03.2017).

[330] DW, *http://www.dw.com/tr/almanyada-g%C3%B6%C3%A7-kavgas%C4%B1/a-17338600,* (21.03 .2017).

[331] Marin Lessenski, ''EU Membership and the Public Opinion in Bulgaria in 2014'', *Policy Brief Open Society Institute*, Sayı 43, 2014, s.1.

[332] Adam Balcer, Spasimir Domaradzki, Marta Szpala, ''The Challange of Freedom In The Southeastern Europe'', *OSW Report,* 2015, s19.

verilere göre, AB referandumunun şu anda Bulgaristan'da yapılması halinde, Bulgarların %71'i ülkeyi AB'de kalma konusunda desteklediği sonucuna varılmıştır.[333]AB içinde Bulgaristan'ın geleceğine inananlar çoğunlukla gençlerdir.

Bulgaristan Türkleri üzerinde Avrupalılaşma ve Oryantalizmin etkilerinin araştırıldığı bu çalışmaya yönelik olarak, Bulgaristan Başmüftülük Dış İlişkiler Dairesi Sekreteri Hayri Emin ve Bulgaristan Kültürlerarası Diyalog Uzmanı Dr.Mila Maeva ile e-mektup aracılığıyla röportaj yapılmıştır[334]. Röportaj sorularının niteliği ve kapsamı göz önüne alındığında tabii ki iki kişi ile yapılan görüşme sonuçlarının ülke ve toplum geneline uyarlanması mümkün değildir. Ancak röportaj için, Bulgaristan Türklerinden ve Bulgar vatandaşlarından birer kişi seçilmiştir. Böylece tez çalışmasına alternatif bir kaynak sağlanmış ve gelecekteki çalışmalara ilham verebilmesi adına bir adım atılmıştır. Görüşme soruları iki konu başlığı altında oluşturulmuştur. Birinci konu "Avrupalılaşma'nın Bulgaristan Türklerine Etkisi" seçilirken; azınlıkların AB gibi ulusüstü yapıların politikalarına bakışı, AB'nin Bulgaristan'da yaşayan Türkler üzerindeki rolü ve Avrupalılaşmanın azınlık hakları üzerindeki gelişimi ölçülmek istenmiştir.

İkinci konu; "Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türklerinin Yeni Kimliği: AB Vatandaşlığı"nda Doğu-Batı arasında sıkışmış olan Bulgaristan Türklerinin bugünkü konumu ve AB vatandaşlığına yönelik algıların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Aşağıda taraflara yöneltilen görüşme soruları anahtar kelimelerle özetlenerek tablolaştırılmıştır.[335] Tablolarda yer alan bilgiler, tarafların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda yorumlanarak açıklamaya çalışılmıştır.[336]

[333] Marin Lessenski, a.g.e., s.2.
[334] Mülakat tarihleri EK-1'de mevcuttur.
[335] Ek-2' de taraflara yöneltilen görüşme soruları orijinal halleri ile sunulmuştur.
[336] Hayri Emin ve Mila Maeva'nın görüşme sorularına yönelik verdiği cevapların tam metni için bakınız: Ek-3ve Ek-4.

Tablo 6: Avrupalılaşma'nın Bulgaristan Türklerine Etkisi

Soru	***Bulgaristan Başmüştülük Dış İlişkiler Dairesi Sekreteri Hayri Emin***	***Bulgar Bilimler Akademisi Etnik ve Folklor Araştırmaları Enstitüsü Balkan Etnolojisi Dalı Dr. Mila Maeva***
AB'den gelen uyum baskıları vs Azınlık hakları	Değişim yaşanmamıştır.	Olumlu katkıda bulunmuştur.
"Çeşitlilik içinde birlik"	Farklı kültür ve dil çeşitliliğine aynı zamanda da ortak değerlere sahip toplum.	Dayanışmaya dayalı, heterojen, çoğulcu ve dinamik bir toplum.
Avrupalılaşma sorun mu/çözüm mü?	Çözüm.	Çözüm.
Ekonomik reformlar vs Etnik gerginlikler	Etkili bir mekanizmadır.	Çatışmaların çözülmesi için önemlidir

Kaynak: Bakınız Ek-3 ve Ek-4.

Yukarıdaki Tablo 6'da ilk olarak azınlık haklarına yönelik AB'den gelen uyum baskılarının bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıktan biri olarak Hayri Emin, üyelik öncesi dönemde devletin Kopenhag Kriterleri kapsamında insan hakları ve azınlıkları koruma konusunda çaba göstermesi arzu edilen bir konu iken üyelik sonrasında azınlık haklarına yönelik herhangi bir değişim yaşanmadığını hatta daha da kötüleştiğini vurgulamıştır. Kendisine göre Türk ve Müslümanlara yönelik asimilasyon politikaları devam etmektedir. Ülkede yaşanan ayrımcılığa yönelik şu örneği vermiştir: *" Türk ve Müslümanların yaşadığı bölgelere yatırımların daha az olması, Türklerin hala özgüvenli bir şekilde ben*

Türküm diyerek kamualanlarında anadillerini toplum baskısından dolayı konuşmaktan çekindiklerini görmekteyiz, birçok kişi 1989 sonrası Türk ve Müslüman isimlerini geri aldıktan sonra, kariyer yapabilmek veya düzgün iş bulabilmek için pasaportlarına tekrar Bulgar isimlerini geri aldıklarına da şahit olmaktayız"[337] Tez çalışmasına yönelik araştırmalar yapılırken bu örnekler ile birçok kez karşılaşılmıştır. Azınlık haklarına yöenlik genel yargı, devletin resmi belgelerinde, stratejilerinde ve Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı raporlarda azınlık başlığı altında sadece Roman asıllı vatandaşlardan bahsedildiği görülmektedir. Devletin ve AB'nin çalışmaları Roman toplumuna odaklanmıştır. Türk ve Müslüman azınlığın tüm sorunları giderilmiş algısı oluşturulmaktadır.

Mila Maeva ise, "*Azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı, AB değerlerinden biridir. AB, ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele için bir çerçeve oluşturmuş ve bu fenomenlere karşı koymaya yönelik yardımcı faaliyetler için programlara kaynak sağlamaya katkıda bulunmuştur."*[338] diyerek soruyu genel bir çerçevede yorumlamış ve Bulgaristan özelinde yanıtlamamıştır.

AB'nin, bugün herkes tarafından bilinen en yaygın "çeşitlilik içinde birlik" sloganını Mila Maeva, sadece Avrupa'da değil tüm dünyada dayanışmaya dayalı heterojen, çoğulcu ve dinamik bir toplum ortaya çıkarmak için ihtiyaç duyulan bir baskı olarak değerlendirmiştir. Hayri Emin ise sloganı; Avrupa 'yı farklı kültür, dil çeşitliliği ve aynı zamanda ortak değerlere sahip toplulukların yaşadığı bir kıta olarak tanımlarken bu felsefenin uygulamada çarpık gitmesi sonucu bazı kültürleri yok etme tehlikesi de bulundurduğunu belirtmiştir.

Her iki tarafı ortak noktada buluşturan konu; Avrupalılaşma'nın bir çözüm aracı olarak görülmesidir. Mila Maeva'ya göre, Avrupalılaşmanın çözüm gücünü, AB'nin temel değerleri olan farklılıkları kabul etmek ve hoşgörülü bir yapıdan almaktadır. Hayri Emin'e göre ise Avrupalılaşma, farklı ülke vatandaşlarına Avrupa kimliği kazandırdığı için bir çözüm olarak görülmektedir.

---

[337] Ek-3 birinci konu ve birinci soru.
[338] Ek-4 birinci konu ve birinci soru.

Ayrıca Bulgaristan Türkleri'nin kimliği ve entegrasyonu boyutunda bazı çelişkilerin olduğunu belirterek; etegrasyon ile asimilasyonun çoğu kez özdeşleştirilmesi, 2007 gerçekleşen üyeliğin ardından tüm sorunların çözüleceği beklentisi ancak sonrasında bu beklentilerin karşılanamaması, düşük yaşam şartları ve refah düzeyi ve elit tabakadaki yolsuzlukların değişmediğini ve devam ettiğini eklemiştir. Son olarak, ekonomik sıkıntıların yaşandığı toplumlarda etnik gerginliklerin arttığı gözlemine dayanılarak ekonomik reformların bu tür gerginliklerin üstesinden gelip gelemeyeceği sorusu taraflara yöneltilmiştir. Hayri Emin, olumlu yönde ekonomik reformlar gerginliklerin üstesinden gelebilecek etkili bir mekanizma olarak kullanılabileceğini ancak tek başına yeterli olmayacağını da belirtmiştir.

Bulgaristan örneğinde, Türklerin ve Müslümanların yaşadığı bölgelerin diğer bölgelere oranla daha fakir olması orada yaşayan halkı gerginliklere veya ayaklanma girişimlerine yöneltmediğini, Bulgaristan Türkleri'nin barışçıl bir toplum olduğunu ve bugüne kadar hiçbir kanlı eylemde bulunmadıklarını, en kritik dönemlerde bile direnişlerini barışçıl ve demokratik yollarla yapmaya çalıştıklarını savunmuştur. Mila Maeva, günlük çatışmaları çözülmesi için ekonomik çözümleri önemli olarak kabul etmiştir. Etnik grupların, toplumun bir parçası olarak kabul edilmesi, kültürlerarası diyalog ve kendi gelişimleri için istihdam olanağı sağlanması gerilimleri aşmak için önemli bir yol olduğunu savunmuştur.

Tablo 7: Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türklerinin Yeni Kimliği: AB Vatandaşlığı

Soru	***Bulgaristan Başmüştülük Dış İlişkiler Dairesi Sekreteri Hayri Emin***	***Bulgar Bilimler Akademisi Etnik ve Folklor Araştırmaları Enstitüsü Balkan Etnolojisi Dalı Dr. Mila Maeva***
"Avrupalılık" (dil ,din, coğrafya, tarih,kültürel özellikler, hukuki sosyal gelenekler)	Bütün özellikleri içinde barındıran bir bütündür.	Ortak özellikler değil evrensel değerler temelinde olmalıdır.
Bulgaristan'da "AB Vatandaşlığı" nasıl algılanır?	Bulgaristan vatandaşları ile Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlar arasında AB'ye aidiyet oranı farklıdır.	Diğer Avrupa uluslarının tarihleri, kültürleri ve Avrupa kimliğine olan aidiyetleri Bulgar vatandaşlar tarafından paylaşılmaktadır.
Etnik gruplar arası diyalog, "Avrupa Vatandaşlığı" ile yeni bir bakış açısı kazandı mı?	Bulgaristan'da çok etkili olduğu söylenemez.	Her grup kendi özbenliği içerisinde güvenli hissetmektedir.
Avrupa kimliği vs Ulusal kimlik	Avrupa Kimliği	Ulusal Kimlik

Kaynak: Ek-3 ve Ek-4.

Yukarıdaki Tablo 7'de yer alan; "Avrupalılık" hangi ortak özellikler (dil, din, coğrafya, tarih, hukuki, kültürel özellikler, sosyal gelenekler vs.) üzerinde tanımlanabilir? sorusuna yönelik iki taraf farklı yaklaşımdadır. Hayri Emin sayılan

bütün özellikleri içinde barındıran bir bütün olarak tanımlarken, Mila Maeva ise Avrupalılığın ortak özelliklere sahip olamayacağını dil ve din gibi bireysel özellikler yerine eşitlik ve özgürlük gibi evrensel değerler temelinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Bulgaristan'da "AB Vatandaşlığı"nın nasıl algılandığı sorusuna tarafların bakış açıları farklıdır. Mila Maeva, Bulgarların Avrupa'ya ve AB kimliğine güçlü bir aidiyet hissettiklerini ve Bulgaristan'ın Avrupa tarihine olan ortaklığından dolayı bugün bir AB üyesi olması doğal hakkı olduğunu düşünürken, Hayri Emin'e göre, Bulgaristan vatandaşları her ne kadar AB vatandaşlığını arzulasalarda, Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlar arasında AB'ye aidiyet ve yurttaşlık Bulgaristan ile karşılaştırıldığında farklı oranlarda olduğunu savunmaktadır. Üçüncü soruda Bulgarlar ve Bulgaristan Türkleri arasındaki etnik gruplar arası diyalog Avrupa vatandaşlığı algısı ile yeni bir bakış açısı kazanp kazanmadığı araştırılmıştır. Her iki taraf, ortak tarihi geçmişin yarattığı bir arada yaşama, hoşgörü ve iyi komşuluk, farklı etnik ve dini topluluklardan gelen bireyler arasında diyalog kültürünü oluşturduğu konusunda hem fikirdir. Ancak Mila Maeva, AB'nin devam ettirmeye çalıştığı bu modele karşılık her grup kendi öz benliği içerisinde güvenli hissettiğini dile getirmiştir.

Hayri Emin ise, bütün önyargılara ve olumsuzluklara rağmen kültürel ve sosyal ilişkilerin iyi bir seviyede olduğunu ancak bu ilişkilerin daha iyi bir seviyeye gelebilmesi için Bulgaristan'da bir tarafın kimliğinden ve kültüründen taviz vermesi gerektiğini, bunun genelde Türkler tarafından yapılmasının beklendiğini vurgulamıştır. Her iki tarafın yorumları değerlendirildiğinde; Avrupa vatandaşlığı Bulgaristan'da bu tür ilişkileri çok fazla etkileyecek durumda olmadığı sonucu çıkarılmıştır. Çalışmanın oryantalist temelini destekleyen Avrupa kimliği ve ulusal kimlik arasındaki ilişkiye yönelik Hayri Emin, Avrupa kültürünün Bulgaristanlılar için yabancı olmadığını, ülkede yaşayan Bulgar ve Bulgaristan Türklerinin Avrupa kültüründen etkilendiğini, Bulgaristan vatandaşları hangi etnik grubtan olursa olsun Avrupa kimliğini benimsemekte olduğunu savunmaktadır. Bu ifadelerden çıkarılan yargı; Bulgaristan'da etnik azınlıklar tarafından Avrupa kimliğini bir üst kimlik olarak kabul etmek daha kolaydır. Çünkü uluslararası statüsü ve sağlayacağı düşünülen faydalar azınlık konumundaki toplumlarda bir güvence olarak görülmektedir. Diğer

taraftan Mila Maeva, çağdaş Bulgar çerçevesinde ulusal kimliğin Avrupalı kimliğinden daha üstün olduğunu savunmuştur. Kendi kişisel görüşünde[339] ise Türklerin kimlik hiyerarşisinde etnik ve dini kimlikten sonra ulusal kimlik gelmektedir ve bunu "Bulgaristanlı olmak" ile "Avrupalı olmak" şeklinde sınıflandırılan bölgesel kimlik takip etmektedir.

[339] Mila Maeva, kendi yaptığı gözlemlere dayanarak, Bulgaristan'daki Türkler arasında "Türk olmak", "Müslüman olmak"tan daha yüksek bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir.

SONUÇ

Bulgaristan'ın AB üyeliğine kadar olan süreçte Bulgaristan Türkleri'nin statüsünde meydana gelen değişiklikler şu şekilde özetlenebilir: Bulgaristan'daki Türk nüfus 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra kurulan Bulgar Prensliği sınırlarında kalarak azınlık konumuna düşmüştür. Bu dönemden itibaren Bulgar anayasalarında yer alan "ulusal azınlık" statüsü iktidara gelen partilerin politikaları doğrultusunda sürekli değişmiştir. Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra etnik Türkleri özümsemek ya da bütünleştirmek için sistematik bir girişim yapılmamıştır, genel olarak bu nüfusun çoğunun Asya'ya ve ya Anadolu'ya geri göç edeceklerini düşünmüşlerdir. Gerçekten de Bulgaristan bağımsızlığının ilk dönemlerinde Türkler, Türkiyeye gönüllü olarak göç etmiştir.1947-1971 yıllarının ilk aşamasında Dimitrov Anayasası "ulusal azınlıklar'' terimini kabul etmiştir, kendi ana dilinde okutulmaya ve kendi dillerini geliştirmeye hak kazanmıştır. Bu aynı zamanda ulusal azınlığın varlığını tanımak ve devlet tarafından onlara tanınan hakları öngörmektir. İkinci aşamada, 1971-1991 yıllarında Zhivkov Anayasası yürürlükte iken azınlıklara yapılan tüm referansları kaldırmıştır ve bu dönemde başta Bulgaristan Türkleri olmak üzere ülkedeki tüm azınlıklara şiddetli bir asimilasyon politikası uygulanmıştır. Uygulanan bu asimilasyon politikaları Bulgaristan'daki Türklerin "ötekileştirildiği" yargısını somutlaştırmıştır. Sorunsalın tarihsel kökenine bakıldığında "Avrupalı" olarak benimsenmek veya benimsenmemek, tüm modern Balkan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımzıslığından bu yana yüz yüze kaldıkları siyasi ve kültürel bir sorundur.

Yaşanan bu kimlik bunalımında Bulgaristan Türkleri, Bulgarların Doğu ile özdeşleştirilmiş "Osmanlı mirası" algısı Oryantalizmin canlanmasına ve ötekileştirmelere sebep olmuştur. Balkan devletleri siyasi ve ekonomik geri kalmışlığını, Osmanlı geçmişinin yükü olarak görmekte ve bunu aşmak için Avrupa Birliği kurtarıcı olarak görmüşlerdir. 1989'dan sonra Bulgaristan'ın ulusal geçmişi yeniden yazma süreci, geleceğin planlamasına ve AB'ye üyeliğine göre yeniden yorumlanmıştır.

Şu anda yürürlükte olan anayasa, 1991 yılında kabul edilmiştir ve mevcut mevzuat, ulusal azınlık terimini kullanmamıştır. Bunun yerine vatandaşlarının hakları, kolektif haklardan ziyade bireyleri tanımlayan hükümler vasıtasıyla korunmaktadır. Ancak AB üyelik yolunda koşulları yerine gerçekleştirmek içib Bulgaristan, 1999'da Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Konvansiyonu'nu onaylamaşıtr. Böylelikle bir kez daha ülkedeki azınlıklar uluslararası statüye sahip olmuştur. Asimilasyonist tarihsel geçmişe rağmen, bugün daha eşitlikçi ve çoğulcu bir yapıya sahiptir. Bulgaristan'ın AB üyeliğine başvurmasıyla başlayan Avrupalılaşma süreci azınlık haklarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır Ancak, ancak azınlık haklarının etkili bir şekilde teşvik edilmesi yanlızca AB ile mümkün değildir, uluslararası topluluğun önemli katkılarına paralel olarak, ulusal ve AB düzeyinde yapılacak eylem ve girişimlerin bir kombinasyonu haline getirildiğinde başarı sağlanacaktır. Çalışmada, ulusal siyasal seçkinlerin gerekli reformları uygulamaya koyma kararı, azınlık haklarının iyileştirilebilmesi için en önemli faktör olduğu tespit edilmiştir. Çünkü AB'den gelen uyum baskıları içselleştirildiği ölçüde etkili olmaktadır. Sonuç olarak, Bulgaristan'ın tam teşekküllü bir AB üyesi olarak bugünkü itibarı yarım kalmaya devam etmektedir.

Buglaristan'ın başarılı etnik ilişkiler kurmasında en önemli faktör, Türk etnik grubunun demoraktik dönemdeki ilk seçimlerden itibaren kendileri temsil ettikleri aktif bir siyasi partiye sahip olmalarıya mümkün olmuştur. Avrupalılaşma, Bulgaristan'da etnik partilere, siyasi ana akımın benimsediği azınlık haklarının korunması için Avrupa rejimi aracılığıyla görünürlük kazandırma fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda, AB üyeliği ve Avrupa Parlamentosu'nun siyasi gruplaşmalarına katılma ihtimali, siyasi partilerin daha tutarlı ideolojik kimlikler geliştirmesine ve etnik partileri siyasi rekabetin ana boyutlarına daha yakın çekmesine teşvik etmiştir. 2001-2005 arası dönemde koalisyon ortağı olan HÖH, azınlık bir grubun koalisyon hükümetinde ulusal bir parti olarak yer alması en büyük başarılardan biridir. Bir diğer başarısı ise Avrupa Parlamento seçimlerinde kazandığı milletvekili sayısıdır. Seçimler Türk partisine oy vermiş Bulgarların olması, Bulgaristan'da siyasi konularda her iki taraf bugün, geçmişe oranla daha birleşmiş durumda olduğunun göstergesidir. Ancak aşırı milliyetçi ve ırkçı partiler tarafından ne yazık ki hala

Bulgaristan Türkleri "ötekileştirilmeye" ve yanlızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu durumun en büyük yansıması ülkede yapılan 2017 genel seçimlerinde kaosa dönüşen Türklerin oy kullanma meselesidir.

Sonuçta, AB üyesi olarak Bulgarsitan, siyasi ve ekonomik dönüşüm içinde olan bir ülkedir ve Avrupalılaşma sürecini tamamlamamıştır. Avrupalılaşma sürecinin ükeye kazandırdığı faydalar iki faktörde görülmektedir. İlk olarak ülkeye yapılan ekonomik yardımları içeren AB fonları ve ikinci olarakta AB vatandaşlığıdır. AB vatandaşlığının, azınlıklar kendilerine ulusüstü yapıların ekonomik refahları ve kendi haklarına saygı duyulmasını garanti edeceğine inanmaktadır. Bulgaristan'da AB vatandaşlığı Doğu-Batı arasında sıkışıp kalan Bulgaristan Türkleri için çözüm olarak görmüşse de Bulgaristan'ın bu kimliği içselleştiremesinden dolayı kimlik krizleri yaşanmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Brown, Carl, *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Orta Doğu'da Osmanlı Damgası*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

Cowles, Maria Green & Caporaso, James A. & Risse, Thomas, *Transforming Europe: Europenization and Domestic Change*, Cornell Universitesi Yayınları, 2001.

Connolly, William E, *Identity/Difference*, Minnesota University Press, II. Baskı, 2002.

Delanty, Gerard, *Avrupanın İcadı* , Adres Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2012.

Detrez, Raymond, *Historical Dictionary of Bulgaria*, Rowman&Littlefield, 3.Baskı, Londra 2015.

Eminov, Ali, *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria*, Routledge, 1997.

Featherstone, Kevin -Claudio M. Radaelli, *The Politics of Europeanization*, 1.Baskı, Oxford Yayınları, 2003.

Grovogui, Siba N., ''Postcolonialism'', *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Derleyen: Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, Oxford Üniversitesi Yayınları, 2013.

Halılı, Zenun, ''The Protection of ethnic and linguistic minorities in Europe'', *European Perpectives of the Western Balkans Countries*, Derleyen:Afrim Hoti-Igor Kosir, ABB College Yayınları, Prishtina 2015.

John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, Yapı Kredi Yayınları, 4.Baskı, 2008.

Katsikas, Stafenos, *Bulgaria and Europe:Shifting Identities*, Anthem Press, 2010.

Karadjov, Alexander, ‘‘The Turkish Minority in Bulgaria and the Revival Process: The Construction of a Political Minority’’, Central Europe Üniversitesi Yayınları, Budapeşte 2011.

Keyman, E. Fuat, ‘‘Eleştirel Düşünce:İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark’’, *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslarara-sı İlişkilerde Temel Yaklaşımlar,* Derleyen:Atila Eralp, İletişim Yayınları, 9.Baskı, İstanbul 2007.

Kösecik, Mustafa, ‘‘Yerel Yönetimlerde “Avrupalılaşma”, *Yerel Siyaset,* Okutan Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2008.

Maeva, Mila, “Bulgarian Turks and the European Union” *EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World. Proceedings from a Round Table for young Social Scientist,* Derleyen: H.Rusu-B. Voicu, Psihomedia Yayınevi, 2005.

Maeva, Mila, “New Migration Waves of Bulgarian Turks”, *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*, Derleyen: Elena Marushiakova, Cambridge Scholars Publishing, 2008.

Mahmut, Mutman, *“Şarkiyatçılık/Oryantalizm” Modernleşme ve Batıcılık,* Sayı 3, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002.

Nesin , Aziz, *“Bulgaristan’da Türkler Türkiye’de Kürtler”,* Nesin Yayınevi, 9.Baskı, 2008.

Oran, Baskın, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İletişim Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul 2004.

Ortakovski, Vladimir, *Minorities in the Balkans*, Transnational Yayınenvi, New York 2000.

Roessingh Martijn A., "Ethnonationalism and Political Systems in Europe", *Amsterdam University Press*, 1996.

Said, Edward W., *Şarkiyatçılık:Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, 7.Basım, İstanbul 2013.

Smith, D. Anthony, *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Kitabevi, Ankara 2002.

Smith D. Anthony, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, 7.Baskı, İstanbul 2014.

Şimşir, Billal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi,Üçüncü Basım, İstanbul 2012.

Thornberry, Patrick & Estebanez, Maria Amor Martin, *Minority Rights in Europe*, Council of Europe Yayınları, Strasbourg 2006.

Todorova, Maria Nikolaeva, *İmagining the Balkans*, Oxford Univertisty Press, New York 1997.

Tuncoku, A. Mete, ''The Rights of Minorities in İnternational Law:The Case of the Turkish Minority in the People's Republic of Bulgaria'', *The Turks of Bulgaria: The History, Culture, and Political Fate of a Minority*, Derleyen: Kemal Karpat, Isis Yayınları, İstanbul 1990.

Yıldız, Ahmet, *Türk Ulusal Kimliğinin Etno Seküler Sınırları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004 .

Wolff, Larry, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on The mind of the Enlightenment*, Stanford Universitesi Yayınları, 1994.

Makaleler

Avrupa Komisyonu, ‘‘The Development OF European Identity/ Identities:Unfinished Business’’, *A Policy Review,* 2012.

Avrupa Konseyi, ‘‘Application of the European Charter for Regional or Minority Languages Biennial Report’’, *Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly,* 2016.

Alexander, Madgearu “The Wars of the Balkan Peninsula: Their Medieval Origins*”, The Journal of Military History, 2008.*

Aytuğ, Kutay Hüseyin,‘‘Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı’’, *Yönetim Ve Ekonomi*, Cilt:15, Sayı:1, Manisa 2008.

Ağca, Fehmi, “Europe Union and Turkey’s role in the future of the Balkans”, *Journal of Entrepreneurship and Development*, Cilt:5, Sayı:1, 2010.

Atak, Hasan, ‘‘Identity Development and Identity Formation: A Theoretical Assessment’’, *Current Approaches in Psychiatry*, Cilt:3, Sayı:1, 2011.

Balcer, Adam & Domaradzki, Spasimir & Szpala, Marta, ‘‘The Challange of Freedom In The Southeastern Europe’’, *OSW Report,* 2015.

Bechev, Dimitar, ‘‘Constructing South East Europe: The Politics of Regional Identity in the Balkans’’, *Conflicts and Crisis Working Paper*, Cilt:1, Sayı:6, Oxford 2006.

Borzel, Tanja A. & Risse, Thomas, “When Europe Hits Home:

Europeanization and Domestic Change", *European Integration Online Papers,* Cilt. 4, Sayı: 15, 2000.

Bölükbaşı, Tolga H. -Ebru Ertugal-Saime Özçürümez, ‘‘Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek’’, *Uluslararası İlişkiler,* Cilt 8, Sayı 30, Ankara 2011.

Brusaporci, Gianfranco, ‘‘European Citizenship and Youth in Bulgaria: A Qualitative Comparative Analysis between Bulgarians and Bulgarian Turks’’, *Contemporary Southeastern Europe*, Cilt:2, Sayı:1, 2015.

Buchowski, Michal, "The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother", *Anthropological Quarterly*, Cilt 79, Sayı 3, 2006.

Chylinski Ewa -Mahulena Hofmannova, "Early compliance of non-States Parties with the European Charter for Regional or Minority Languages European Centre for Minority", Flensburg: European *Centre for Minority Issues,* Cilt1, 2011.

Cokley, K., "Critical issues in the measurement of ethnic and racial identity: A referendum on the state of the field", *Journal of Counseling Psychology,* Sayı 54, 2007.

Çoban, Melih, ‘‘Milliyetçilik Teorileri’’, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt:32, Sayı:295, 2012.

Demirtaş, H. Andaç, ‘‘Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar’’, *İletişim Araştırmaları*, Sayı:1, Ankara 2003.

Dikici, Erkan, ‘‘Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm ve Emperyalizm’’, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, Karabük 2014.

Dimitrova, Biljana & Margarit, Adriana & Suprunenko, Olga & Vanevska, Ljupka & Zekas, Tautvydas & Zuunasan, Lkhagvasuren, ‘‘European Identity’’, *ISIG Journal*, Cilt:20, Sayı:2, 2011.

Dimitrova, Radosveta & Chasiotis, Athanasios & Bender, Michael & Vijver, Fons J.R., ‘‘From a Collection of Identities to Collective Identity: Evidence From Mainstream and MinorityAdolescents in Bulgaria’’, *Cross-Cultural Research SAGE,* 2014.

Dinç Cengiz, ‘‘Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler’’, *Akademik Bakış*, Cilt:5, Sayı:9, 2011.

Düzgit, Senem Aydın -Ayhan Kaya, “Civil Society Between France and Turkey:Transcending Stereotypes”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 2009.

Dyankova Elena -Valeria Ilareva, “Racism and Related Discriminatory Practices in Bulgaria”, *ENAR Report,* 2012.

Eker, Süer, ‘‘Bosna’da Etno-Linguistik Yapı ve Türk Dili ve Kültürü Üzerine’’, *Millî Folklor Dergisi*, Sayı: 72, 2006.

Eminov Ali, Turks and Tatars in Bulgaria and the Balkans, *Nationalities Papers,* Cilt 28, Sayı 1, 2000.

Engin İ. Erdem, “The Clash of Civilizations: Revisited After” *September 11 and War Politics*, Derleyen: Bülent Aras-Gökhan Bacık, İstanbul Fatih Üniversitesi Yayını, İstanbul 2004.

E. H. Erikson, *Identity: Youth and Crisis,* W.W. Norton Company, New York 1968, **Aktaran:** Hasan Atak, ‘‘Identity Development and Identity Formation: A Theoretical Assessment’’, *Current Approaches in Psychiatry*, Cilt:3, Sayı:1, 2011.

Fatkova, Gabriela, ‘‘Revisiting the Conceptualization of Turks in Bulgaria’’, *Antrocom Online Journal of Anthropology*, Cilt:8, Sayı:2, 1999.

Fleming K.E., “Orientalism, the Balkans, and Balkan Historiography”, *The American Historical Review,* Cilt:105, Sayı:4, 2000.

Geertz Clifford, *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York 1973**, Aktaran**:Melih Çoban, ‘‘Milliyetçilik Teorileri’’, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 32, Sayı 295, 2012.

Genov, Nikolai, ‘‘National and Right-Wing Radicalism in the New Democracies:Bulgaria’’, *Friedrich Ebert Foundation,* 2009.

Grabowski, Pawel, Shayan Khawja, Julia Lampášová, Stephanie Schramm, ‘‘The Impact of the EU on Minority Rights Issues During the Accession Process’’, *TU Dresden.*

Grzymski, Jan “Eastern Europe, Otherness in Europe?, Interdiciplinary Aproaches To Communication Studies”, Derleyen:Adam Bednarek-IwonaWitczak Plisiecka, *Lodz International Studies Academy*, 2011.

Grossberg Lawrence, *Identity and Cultural Studies: Is That All There Is?*, SAGE, 1994.

Gradeva Rossitsa, “Turks in Eighteenth-century Bulgarian literature:Historical roots of present-day attitudes in Bulgaria”, *The European Legacy: Toward New Paradigms*, Cilt 1, Sayı 2, 1996.

Grovogui Siba N., ‘‘Postcolonialism’’, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Derleyen: Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, Oxford Üniversitesi Yayınları, 2013.

Hayden, Milica Bakic, "Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia", *Slavic Review*, Cilt 54, Sayı 4, 1995.

Hayden, Milica Bakic -Robert M. Hayden, "Orientalist Variations on "Balkans":Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", *Slavic Review*, Cilt 51, Sayı 1, 1992.

Jennifer, Preece Jackson, ''Minority Right in Europe: From Westphalia to Helsinki'', *Review of International Studies*, Cilt:23, 1997.

Jano, Dorian, "From "Balkanization" to "Europeanization" Stages of Western Balkans Complex Transformations", *L'Europe en Formation*, 2008.

Katsikas, Stafenos *Bulgaria and Europe:Shifting Identities*, Anthem Press, 2010.

Karacasulu, Nilüfer, ''Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım'', *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:3, Sayı:9, 2007.

Karadjov, Alexander ''The Turkish Minority in Bulgaria and the Revival Process: The Construction of a Political Minority'', Central Europe Üniversitesi Yayınları, Budapeşte 2011.

Karluk, Rıdvan, ''Avrupa Birliğiinin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi'', *International Conference on Eurasian Economies*, 2014.

Kazansky Rastislav, "Ethnicity asa security approach-a key factor for peace and stability", *European Perspectives of the Western Balkans countries I,* Derleyen:Afrim Hoti-Igor Kosir, ABB College, 2015.

Keyman, E. Fuat ‘‘Eleştirel Düşünce:İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark’’, *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Derleyen:Atila Eralp, İletişim Yayınları, 9.Baskı, İstanbul 2007.

Konsantina, Zöhrer ‘‘European Union and Democratic Conditionality Minority Rights in Bulgaria and Turkey’’, *Southeast European Studies,* Atina, 2016.

Koinova, Maria, ‘‘Ethnic and Religious Minorities in Bulgaria’’, *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* ,Cilt: 2, Sayı: 2, 1999.

Kostova, Dobrinka, ‘‘Report on Bulgaria: Elites’Europeanness and their Trust in Institutions’’, *Historical Social Research*, Cilt: 41, Sayı: 4, 2016.

Kreck, Vladimir, ‘‘European Identity Concepts and the European Idea’’, *Journal of Intercultural Studies,* Cilt: 45, 2015.

Lessenski, Marin, ‘‘EU Membership and the Public Opinion in Bulgaria in 2014’’, *Policy Brief Open Society Institute*, Sayı:43, 2014.

Liebich, Andre, “Plural Citizenship in Post-Communist States”, *International Journal of Refugee Law,* Cilt: 12, Sayı: 1, 2000.

Lozanova, Galina & Hajdinjak, Marko, ‘‘Regions, minorities and European integration: Policy Paper on Muslim minorities (Turks and Muslim Bulgarians) in the South Central Region of Bulgaria’’, *Euroreg IMIR*, 2006.

Lozanova, Galina, & Alexiev, Bozhidar & Georgeta, Nazarska & Grigorova, E.Troeva & Kyurkchieva,Iva, ‘‘Regions, minorities and European integration: A case study on Muslim minorities (Turks and Muslim Bulgarians)’’, *Bulgaria International*

Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR), Cilt:7, No:1, 2007.

Lundström Linnea, "Europeanization through Conditionality? Bulgaria and Romania in the EU Accession Process", Lund University Press, 2005.

Metin, Abdullah ''Oksidentalizm: İki Doğu İki Batı'', *Bülten*, Sayı 82, 2013.

Mila Maeva, "Bulgarian Turks and the European Union" *EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World. Proceedings from a Round Table for young Social Scientist,* Derleyen: H.Rusu-B. Voicu, Psihomedia Yayınevi, 2005.

Maeva Mila, ''New Migration Waves of Bulgarian Turks'', *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*, Derleyen:Elena Marushiakova, Cambridge Scholars Publishing, 2008.

Marushiakova, Elena -Vesselin Popov, "Muslim Minorities in Bulgaria", *Migration and Political Intervention:Diasporas in Transition Countries*, Derleyen: Blaschke Jochen, Berlin 2004.

Mavrodieva, Ivanka, ''The Concept of the Bulgarian ''European Identity'' Across the Bulgarian Language and Political Rhetoric in Bulgaria'', *US-China Foreign Language*, Cilt:12, Sayı:1, 2014.

Mitev, Petar Emil & Kovaceva, Siyka, ''Young People In European Bulgaria A Sociological Portrait 2014'', *Friedrich Ebert Foundation*, Sofya 2014.

Mutlu, Emel & Kavanoz, Suzan, ''Mother Tongue Education of Turkish Minority in Bulgaria'', *The Journal of Intertanional Social Research*, Cilt:3, No:14, 2010.

Moravcsik Andrew -Milada Anna Vachudova, ''Bargaining Among

Unequals: Enlargement and the Future of European Integration'', *European Union Studies Association*, Cilt15, Sayı 4, 2002.

Nahapetyan Haykaram, "The Turks of Bulgaria:The 5th Column of Ankara", *21th Century,* 2007.

Neuberger, Mary, "The Orient Within:Muslim Minoritties and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria", *Cornell University Press,* 2004.

Nancheva Nevena, "Transforming identities in Europe: Bulgaria and Macedonia between nationalism and Europeanization", *Westminster Research,* 2013.

Nikolova, Rosica P., ''Europeanisation as a contest: The EU and sub-national governance in Bulgaria'', *10th Biannual Conference of the European Union Studies Association,* Canada 2008.

Nikolova, Milena & Nikolaev, Boris, ''Does joining the EU make you happy? Evidence from Bulgaria and Romania'', *Discussion Paper Series,* 2016.

Okuyan, Sibel, "Doğu Kültürünün Batıda Yansımaları", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi,* 2011.

Önal, Hülya & Baykal, Kemal Cem, ''Klasik Oryantalizm, Yeni Oryantalizm ve Oksidentalizm Söylemi Ekseninde Sinemada Değişen ''Ben'' ve ''Öteki'' Algısı'', *Journal of World of Turks,* Cilt:3 No:3, 2011.

Örmeci, Ozan, ''Turkish and Bulgarian Accession to European Union in Comparison'', *Caspian Weekly,* 2011.

Özlem Kader, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2008.

Öztürk, Yücel, ‘‘Tarih ve Kimlik’’, *Akademik İncelemeler*, Cilt:2, No:1, 2007.

Özdemir, Cevdet, ‘‘Kimlik ve Söylem’’, *ODGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, No:2, 2001.

Özge, Ertem, ‘‘Rethinking Historical Perceptions in the Balkans’’, *South East Europe Review For Labour and Social Affair* Derleyen:Peter Scherrer, Hans-Bökler-Stiftung and the European Trade Union Institue, Cilt 5, Sayı 2, 2002.

Petkova, Lilia, ‘‘The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations 1947-2000’’, *The Global Review of Ethnopolitics*, Cil:1,Sayı 4, 2002.

Rechel Bernd, “What Has Limited the EU’s Impact on Minority Rights in Accession Countries?” SAGE, 2008.

Riderd, Le, Mitteleuropa, Zentraleuropa, Mittelosteuropa A Mental Map of Central Europe, European Journal of Social Theory, Sayı:2, 2008.

Samur, Hakan, "Polonya: İdealist Avrupalılıktan Pragmatist Avrupa Birliği Üyeliğine", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:11, Sayı:41, 2015.

Sedakova Irina, “From Ideological Union to the European Union:Sociocultural Dimensions of the Bulgarian Regime Changeover”, *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European European Integration,* Derleyen:Elena Marushiakova, Cambridge Shcolars Publishing, 2008.

Elisa Segnini, *Orientalism within Europe:Introduction*, SAGE, 2016.

Smilov, Daniel & Jileva, Elena, ‘‘Country Report: Bulgaria’’, *EUDO Citizenship Observatory*, 2013.

Smith, Anthony D., *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, **Aktaran**: Yakup Şahin, ‘‘Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar;Teorik Bir Giriş’’, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2013.

Spirova, Maria & Stefanova, Boyka, ‘‘The European Dimension of the Political Represen- tation of Ethnic Minorities: Bulgaria and Romania Compared’’, *East European Politics and Societies,* Cilt:26, Sayı:1,2012.

Stefanova, Boyka, ‘‘Between ethnopolitics and liberal centrsim: the Movement for Rights and Freedoms in the mainstream of Bulgarian Party politics’’, *Nationalities Papers*, Cilt:40, Sayı:5, 2012.

Strath, B. “A European Identity: To the Historical Limits of a Concept”, *European Journal of Social Theory,* Cilt 5, Sayı 4, 2002.

Subotic, Jelena, ‘‘Europe is a state of mind: identity and Europeanization in the Balkans’’, *International Studies Quarterly*, Cilt:55, Sayı:2, 2011.

Şahin, Yakup, ‘‘Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar;Teorik Bir Giriş’’, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2013.

Şentürk, Recep, “Oryantalizm ve Sosyal Teori*”, Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı’da İslam Çalışmaları Sempozyumu, (11-12 Mayıs 2002 Adapazarı),* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

Taştan, Yahya Kemal, “Etnisite Kuramları”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, Sayı 6, 2010.

Taşkın, Yüksel, " Europeanization and the extreme right in Bulgaria and Turkey: Unveiling Similarities between Ataka Party and Red Apple Coalition", *Southeastern Europe*, 2011.

Trauner, Florian, ''Post-Accession Complimance With EU Law In Bulgaria And Romania: A Comparative Perspective'', *Working Paper*, Sayı:1, 2009.

Tsachevky, Venelin, ''Bulgaria's EU Membership: The Adaptation On The New Status Is Not Over'', *Electronic Publications of Pan-European Institute,* Sayı:16, 2010.

Tzankov ,V., "*Bulgarsko grazhdanstvo*(Bulgarian citizenship)", *Bulgarian Academy of Sciences*.

Thornberry, Patrick -Maria Amor Martin Estebanez, *Minority Rights in Europe,* Council of Europe Press, Strasbourg 2006.

Tuncoku A. Mete, ''The Rights of Minorities in İnternational Law:The Case of the Turkish Minority in the People's Republic of Bulgaria'', *The Turks of Bulgaria: The History, Culture, and Political Fate of a Minority,* Derleyen: Kemal Karpat, Isis Yayınları, İstanbul 1990.

Tolz ,Vera, "Orientalism, Nationalism and Ethnic Diversity Late Imperial Russia", *Historical Journal*, Cilt 48, Sayı 1, 2005.

Uysal, Berna Türkdoğan, Berna, ''Bulgaria and European Union:Minorities's Situation in Bulgaria During The Integration Process for the European Union'', *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 36, 2013.

Vizi, Balazs, ''Multilingual Europe, Multilingual Europeans'', *European Studies*, Sayı:29, 2012.

Vucetic, Srdjan, ‘‘From Southern to Southeastern Europe: Any Lessons For Democratisation Theory?’’, *Southeast European Politics,* Cilt:5, No:23, 2004.

Yalçıner Serhan, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2006.

Yılmaz Ercan, “Ethnic Identity and Ethnic Conflicts”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 21, 2010.

Zappettini Franco, “A Badge of Europeaness: Shaping Identity Through the Eu’s Institutional Discourse on Multilingualism”, *Journal of Language and Politics,* Cilt 13, Sayı 3, 2014.

Waldhuber Natalija, “Shifting Discourses of Nesting Orientalisms: The Case of Western Balkan Fragmentation”, *Central European University,* Hungary 2013.

Warhola, James W. & Boteva, Orlina, ‘‘The Turkish minority in contemporary Bulgaria’’, *Nationalities Papers*, Cilt:31,Sayı:3, 2003.

Wippman, David, “The Evolution and Implementation of Minority Rights”, *Fordham Law Review*,Cil:66, No.2, 1997.

İnternet Kaynakları

Akıncı, Mehmet Ali, ‘‘Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları’’, *http://www.bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/4-published.pdf, (21.02.20 16).*

Aljazeera Turk, ‘‘Bulgaristan’’, *http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ bulgaristan-turkleri-neden-bolundu*, (10.01.2017).

Aljazeera, “AP’ye 3 Türk Milletvekili”, *http://www.aljazeera.com.tr/haber/apye-3-turkmilletvekili,* (21.02.2017).

Avrupa Komisyonu, http://ec.europa.eu/justice/citizen/, (14.02.2016).

Avrupa Komisyonu, http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2010_603_en.pdf, (20.02.2016).

Avrupa Komisyonu, “EU Regular Report on Bulgaria’s Progress Towards Accession2001”,*https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_docu ments/2001/bu_en.pdf,* (16.01.2017).

Avrupa Konseyi, ‘‘Preparation of the next Accession Conference with Bulgaria’’, *www.psp.cz/sqw/ text/orig2.sqw?idd=22245*,(20.02.2016).

Avrupa Konseyi, *https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership_en,* (23.02.2017).

Avrupa Konseyi, “Application of the European Charter for Regional or Minority Languages”,***http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML en.asp?fileid=22538&lang=en,*** (20.06.2017).

Avrupa Parlamentosu, ‘‘Migration And Asylum In Central And Eastern Europe’’, *http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/104/bulgaria_en.htm?textMode=on,* (20.02.2017).

Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, *http://www.balgoc.org.tr/email/ bulgaristanturklerihukuk.doc.*,(20.01.2016).

Benedikter, Thomas, ‘‘Eruope Ethnic Mosaic A Shor Guide to Minority Rights İn Europe’’,*http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Eurasia/Europes EthnicMosaic_FINAL_for_website.pdf,* (10.02.2017).

Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü bknz.:*http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf,* (25.10.2016).

Brusaporci, Gianfranco, ‘‘The Impact of The ATAKA and The MRF Political Campaign on The Society: (The Case of Kardjali in 2009: Political Parties and Ethnic Communities In Bulgaria)’’, *http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi14G_Brusaporci/G_Brusaporci_statiya_br_1_2_2012.pdf,* (13.08.2016).

Buchowski, Michal, ‘‘The spectre of orientalism in Europe: from exotic other to stigmatizedbrother’’*http://pendientedemigracion.ucm.es/info/antrosim/docs/BuchowskiMicha l_The_Specter_Orientalism_In_Europe.pdf,* (20.01.2017).

Bullaj, Elton “The Balkan Matryoshka Balkanisation, Nationalism and Westernisation in Balkan” Peninsula,*https://www.academia.edu/28765981/The_Balkan_Matryoshka._Balkanisation_Nationalism_and_Westernisation_in_Balkan_Peninsula*, (17.04.2017).

Bulgarian Helsinki Committe, “Annual Report: Human Rights in Bulgariain 1999”, *http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/1999-en.pdf,* (13.02.2016).

Bulgarian Helsinki Committee, “Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2000”,*http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2000-en.pdf,* (13.02.2017).

Bulgarian Helsinki Committee, “Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2002”, *bknz:http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2002-en.pdf,* (13.02.3017).

Bulgarian Helsinki Committee, “Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2003”, *http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2003-en.pdf,* (08.02.2017).

Bulgarian Helsinki Committee, “Annual Report: Human Rights in Bulgaria in 2007”, *http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/2007-en.pdf,* (07.01.2017).

Bulgarian Parliament, *http://www.parliament.bg/?page=const&lng=bg.,* (14.01.2017).

Bulgaristan Parlamentosu, *Parlamenter Gruplar, http://www.parliament.bg/?page=ns&lng=bg&nsid=5,* (23,09,2016).

Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü, *http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011 final_en.pdf,* (25.10.2016).

Borzel, Tanja A. & Risse, Thomas, “Europeanization: The Domestic Impact of European Union Politics”, *http://dx.doi.org/10.4135/9781848607903.n26,* (12.01.2017).

Candansayar, Selçuk, ‘‘Etnosentrizm:Öteki’nin kaynağı ya da insanın insana düşmanlığı’’, *http://candansayar .com/d4.html,* (08.02.2015).

CEDIME-SE, “Center for Documentation and Information on Minorities in Europe - Southeast Europe”, *http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-bulgaria-turks.do* ,(10.01.2017).

Center for Documentation and Information on Minorities in Europe - Southeast Europe(CEDIME-SE), *http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-bulgaria-turks.do,* (10.01.2 017).

CIA The World Factbook, *https://www.cia.gov/library/publications/download /download-2008/,* (12.02.2017).

Constitution of the Republic of Bulgaria, *http://www.vks.bg/english/vksen_p04_01 .htm,* (07.01.2017).

Constitution of the People's Republic of Bulgaria 1947, *http://www.parliamen t.bg/bg/18,* (10.02.2016).

Constitution of the People's Republic of Bulgaria 1971, *http://www.parliament. bg/bg/19,* (10.02.2016).

Constitution of Bulgaria, *http://www.parliament.bg/en/const,* (18.03.2016).

Council of Europe, "Country-specific monitoring", *http://www.coe.int/en/web /minorities/country-specific-monitoring,* (15.02.2017).

Constitution of the Republic of Bulgaria", *http://www.vks.bg/english/vks en_p04_01.htm,* (17.02.2017)

Council of Europe, *https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-bycountry/B ulgaria/BGR-CbC-III-2004-2-ENG.pdf,* (15.01.2016).

DW, *Gündem,* http://www.dw.com/tr/bulgar-polisit%C3%BCrkiyes%C4%B1n%C 4%B1r%C4%B1ndaki-blokaj%C4%B1-kald%C4%B1rd%C4%B1/a-38112573, (10.01.2017).

DW, http://www.dw.com/tr/almanyada-g%C3%B6%C3%A7-kavgas%C4%B1/a-1733 8600, (21.03.2017).

Eftimova, Mirela Veleva, "Bulgaria's Inclusion into the Eastern Enlargement of the EU", *essay.ut wente.nl/61382/1/MSc_B_Velichkova.pdf/,* (27.03.2017).

Eunamus, *http://www.ep.liu.se/eunamus/,* (20,03,2017)

Euroactiv, *EU-Balkan visa deal slated as 'anti-Muslim',* http://www.euractiv. com/enlargement/eu-balkan-visa-deal-slated-anti-news-222270, (15.02.2016).

Euronews, http://www.euronews.com/2015/03/20/why-is-bulgaria-the-mostmiserab le -country-in-the-eu, (20.03.2017).

Eurobarometer 67, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/e b67/eb67_uk_exec.pdf,* (18.02.2017).

Eurobarometer 69, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb 69/eb69_values_en.pdf,* (13.02.2017).

Eurobarometer 71, *National Report Executive Summary Bulgaria*, http://ec.europa.eu /public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_bg_en_exec.pdf, (04.02.2016).

Eurobarometer 72, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/e b/eb72/eb72_vol1_en.pdf,* (13.02.2017).

Eurobarometer 74, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/e b74/eb74_publ_en.pdf,* (14.03.2017).

Eurobarometer 76, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb 76/eb76_first_en.pdf,* (15.03.2017).

Eurobarometer 78, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ eb/eb8/eb78_en.htm,* (15.03.2017).

Eurobarometer 79,*http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_first_en.pdf,* (18.03.2017).

Eurobarometer 80, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb80/eb80_first_en.pdf,*(18.03.2017).

Eurobarometer 82, *http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_en.htm,*(19.03.2017).

Eurobaormeter 84, *https://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/.../70297,* (21.03.2017).

Eurobarometer 86, *https://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/.../index.../76422,* (21.03.2017).

Eurobarometer 430, http://ec.europa.eu/justice/citizen/document/files/2016-flash-euro barometer-430-citizenshi p_en.pdf, (12.03.2017).

Euroidentities, http://www.euroidentities.org/, (20.03.2017).

European Commission, "Regular Report from the Commission on Bulgaria's progress towards accession",*http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/bulgar ia_en.pdf,* (09.01.2017).

European Commission, "Regular Report from the Commission on Bulgaria's progress towards accession", *http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_bg _final_en.pdf,* (20.01.2017).

European Commission, "Regular Report from the Commission on Bulgaria's progress towards accession", *http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_bg _2004_en.pdf,* (20.01.2017).

European Convention on Human Rights, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, (20.02.2017).

European Court of Human Rights, *http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Bulgaria_ENG.pdf*, (08.01.2017).

European Migration Network, https://emnbelgium.be/nl/node/2428?q=/news/end-restrictions-free-movement-workers-bulgaria-and-romania, (21.03.2017).

EuroTopics, ‘‘24 Chasa’’, *https://www.eurotopics.net/tr/176540/ankara-bulgar-secim-kampanyasina-karisiyor-mu*, (10.01.2017).

Etnosentrizm, *http://ethnocentrism.net/william-graham-sumner/*,(14.03.2016).

Fichtl, Eric, ‘‘Other or One of Us? Bulgaria’s Attempt to Assimilate Its Ethnic Turks’’ *http://www.ericfichtl .org/index.php/texts/article/other_or_one_of_us*, (18.02.2016).

Hürriyet, “Türklere Çirkin Saldırı”, *http://www.hurriyet.com.tr/bulgaristanda-turklere-cirkin-saldiri-17836045,* (23.05.2016).

Habertürk, “Bulgaristan’da Neler Oluyor?”, *http://www.haberturk.com/dunya/haber/635525-bulgaristanda-neler-oluyor,* (23.05.2016).

Hetemi, Atdhe, “Seeing Each Other: Nesting Orientalisms and Internal Balkanism among the Albanians and South Slavs in the Former Yugoslavia”, *https://www.academia.edu/16277598/Seeing_Each_Other_Nesting_Orientalisms_and_Internal_Balkanism_among_the_Albanians_and_South_Slavs_in_the_Former_Yugoslavia*, (13.04.2017).

Kopenhag Kriterleri hakkında detaylı bilgi için bakınız: *http://eur-lex.europa.eu/summary/glossa ry/accession_criteria_copenhague.html,* (16.02.2017).

Lleshaj, Sashenka, ‘‘Constructing the other within: EU enlargement, nesting orientalism and the Western Balkans’’,*http://www.academia.edu/6930290/Constructing_the_other_within_EU_enlargement_nesting_orientalism_and_the_Western_Balkans,* (23.03.201 7).

Mehmet Ali Akıncı, ‘‘Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları’’, *http://www.bilig.yesevi.edu.tr /yonetim/icerik/makaleler/4-published.pdf, (21.02.2016).*

Minority Rights Group International, ‘‘Turks’’, *http://minorityrights.org/minorities/turks-2/,* (20.01.2017).

Monastiriotis, Vassilis, ‘‘The Emergence of Regional Policy in Bulgaria: regional problems, EU influences and domestic constraints’’, *http://eprints.lse.ac.uk/19721/1/GreeSE__No15.pdf,* (12.03.2016).

Necib, Sebahat, ‘‘*Demokrasi dönemindeki Bulgaristan Parlamento Seçimleri’’, http://www.kircaalihaber.com/ ?pid=8&id_aktualno=466,* (24.09.2016).

NTV, *Anadolu Ajansı,* http://www.ntv.com.tr/dunya/tek-amaclari-dost-partisinin-barajin-altinda kalmasi, KDdqZ3ItpEGiFQBI80Wk2w, (20.02.2017).

NTV, “Avrupa Parlamentosunda 2 Türk”, *http://www.ntv.com.tr/dunya/avrupa-parlamentosunda-iki-turk,0ZkfjagrMEWvC75cugDlog,* (23.03.2017).

Okutan, M. Çağatay, “Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı”, *http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/452/5124.pdf,* (19.06.2017).

Open Society İnstitute, ‘‘Monitoring the Eu Accession Process:Minority Protection’’, *https://www.opensoci etyfou -ndations.org/sites/default/files/overview.pdf,* (20.01.2016).

Parliamentary Groups, *http://www.parliament.bg/?page=ns&lng=bg&nsid=5,* (20.12. 2016).

Peter Sugar, ‘‘The problems of nationalism in Eastern Europe: Past and present’’, *https://www.wilsoncenter .org/sites/default/files/OP%2013.pdf,* (18.02.2016).

Pomak, ‘‘A case study of identity formation among pomaks in bulgaria, greece and turkey’’, *https://www.pomak.eu/en/content/case-study-identity-formation-among-pomaks-bulg aria-greece-and-turkey,* (18.02.2016).

Recon, http://www.reconproject.eu/, (20,03,2017).

Semsek, İlknur “Balkans in Between the Others”,, *https://www.academia.edu/14793483/Balkans_in_Between_the_Others,*(23.03.2017).

Siderov, Volen, *http://www.successories.com/iquote/quote/1258470/bulgaria-is-not-a-free-country-bulgaria-is-still-under-turkish-rule,* (23.09.2016).

Singh, Supriya, “Understandings of European citizcenship: a postcolonial perspective”, *http://pjpeu.coe.int/documents/1017981/1668207/5_Understandings_of_European_citizenship.pdf/a3060640-f501-48c7-80dd-8baf3ce38eea,* (15.01.2017).

Sofia Globe, *Voting ends in Bulgaria parliamentary elections: Borissov’s GERB 32.2%, Ninova’s BSP 28% – exit poll*, http://sofiaglobe.com/2017/03/26/voting-ends-in-bulgaria-parliamentary-elections-borissovs-gerb-32-2-ninovas-bsp-28-exit-poll/,(26.03.2017).

Sugar, Peter, ‘‘The problems of nationalism in Eastern Europe: Past and present’’, *https://www.wilsoncenter.org /sites/default/files/OP%2013.pdf,* (18.02.2016).

Tarnovo Anayasası, *http://www.kingsimeon.bg/downloads/ Turnovska_Konstitucia*

.pdf , (11.11.2015).

Thanons Veremis, ‘‘The Modern Balkans: A Concise Guide to Nationalism and Politics’’,*http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/LSEE/PDFs/Publications/Veremis-web.pdf,* (20.02.2016).

Tsachevsky, Venelin,‘‘Bulgaria’s EU membership: the adaptation to the new status is not over’’ *,www.tse.fi/pei,(*12.12.2016).

Türk Dil Kurumu, *http://www.tdk.gov.tr/,* (07.01. 2015).

Yenigün, Cüneyt, ‘‘Autochthon Turkish Existence in the Balkans’’, *http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_43677288-928f-403d-a33d-0df3c33c4dab.pdf,* (15.01.2016).

Veremis, Thanons, ‘‘The Modern Balkans: A Concise Guide to Nationalism and Politics’’, *http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/LSEE/PDFs/Publications/Veremis -web.pdf,* (20.02.2016).

11Population Census 2001, *http://www.nsi.bg/census2011/PDOCS2/Census2011final_en.pdf,* (23.02.2017).

1973 Avrupa Kimliği Deklerasyonu, *http://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.htm,* (23.01.2016).

Tezler

Aslan, Cemile, *Avrupa Kimliği Oluşumuna Türk Kimliğinin Etkisi*, (Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2009.

Karakuş Can, *Avrupa Birliğinde Kimlik*, (Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2007.

Tahir Tahir, "Minority Rights in Bulgaria and Greece, and the Impact of European Integration Process", (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Lisans Tezi), 2003.

Vatansever, Muzaffer Kutlay, *Europeanization of Minority Rights in Bulgaria As a Case Study*, (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Lisans Tezi), 2013.

EKLER

Ek-1: Mülakat Tablosu

Görüşülen Kişi	Tarih	Ünvan
Hayri Emin	21.04.2017	BulgaristanBaşmüştülük Dış İlişkiler Dairesi Sekreteri
Mila Maeva	29.04.2017	PhD,Associated Professor in “Balkan Ethnology” Department, Institute of Ethnology and Folklore Studies, Bulgarian Academy of Sciences

Ek-2:Mülakat Soruları

2017

Yüksek Lisans Tezi
Melin VATANSEVER ARDA

[AVRUPALILAŞMA-ORYANTALİZM EKSENİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ]

RÖPORTAJ

Konu 1: Avrupalılaşma'nın Bulgaristan Türklerine Etkisi

1. AB'den gelen uyum baskılarının bir sonucu olarak azınlık haklarında değişen ne oldu ?

2. "Çeşitlilikte Birlik" adlı AB sloganı hakkında ne düşünüyorsunuz?

3. Avrupalılaşma Sorun mu Çözüm mü ?

4. Ekonomik reformlar Etnik gerginliklerin üstesinden gelebilir mi?

Konu 2:Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türklerinin Yeni Kimliği AB Vatandaşlığı

1. "Avrupalılık" hangi ortak özellikler (dil, din, coğrafya, tarih,kültürel özellikler, hukuki sosyal gelenekler vs) üzerinde tanımlanabilir?

2. Bulgaristan'da "AB Vatandaşlığı" kavramı nasıl algılanır?

3. Bulgarlar ve Bulgaristan Türkleri arasındaki etnik gruplar arası diyalog, farklı paydaşlar ve tarihi meseleler (yani MRF partisinin tarihsel rolü) içeren belirgin bir konu olsa bile, Avrupa vatandaşlığının yeni bir algısı olarak Bulgaristan'da yaşayanlar kültürel ve sosyal ilişkileri üzerine yeni bir bakış açısına katkıda bulunabilir mi?

4. Avrupa kimliği ve ulusal kimlik arasındaki ilişki hakkında ne düşünülüyor? Bulgaristan'da Avrupa kimliği ulusal kimlikten üstün mü görülmekte?

2017

Masther Thesis
Melin VATANSEVER ARDA

[BULGARIAN TURKS ON THE AXIS OF EUROPEANIZATION vs ORIENTALISM]

INTERVIEW

Topic1: The Effect of Europeanization on Bulgarian Turks

1. What has changed in minority rights as a consequence of adaptation pressures that are coming from European Union?

2. What do you think about the EU slogan "Unity in Diversity"?

3. Is Europeanization a Problem or a Solution?

4. Can economic reforms help to overcome ethnic tensions?

Topic 2: EU Citizenship: New Identity of Bulgarian Turks in the Axis of Europeanization xx Orientalism

1. How can "Europeanism" be defined on which common characteristics (language, religion, geography, history, cultural characteristics, legal social traditions, etc.)?

2. How Bulgarian citizens perceive the concept of ''European Citizenship''?

3. Even if the inter-ethnic dialogue between Bulgarians and Bulgarian Turks is a salient topic, which involves different stakeholders and historical issues (i.e. the historical role of the MRF party), could a new perception of European citizenship contribute to a new viewpoint on the cultural and social relations of people living in Bulgaria?

4. What is the relationship between European identity and national identity? In Bulgaria, is European identity superior than national identity?

Ek-3

BulgaristanBaşmüştülük Dış İlişkiler Dairesi Sekreteri

Hayri Emin

Konu 1: Avrupalılaşmanın Bulgaristan Türklerine Etkisi

1. Bulgaristan'ın AB üyeliği sürecini ve üyelik sonrasında azınlıkların durmunu anlayabilmek için öncelikle ülkenin 1989 öncesi azınlık politikalarını ve demokrasiye geçiş sürecini iyi anlamak gerektiğini düşünüyorum. Çünkü 1990 sonrası ülkedeki toplumsal ve siyasi gelişmeler AB üyelik sürecine de damgasını vurmuş ve şekillendirmiştir. Bu süreçte azınlıkların siyasal katılım ve temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından nelerin yapıldığını, geliştirilen politikalar ve azınlıkların ne kadar faydalandığını da gözden geçirmek gerekir. Bu süreçte HÖH partisinin kuruluşunu ve Bulgaristan siyasetindeki yerini de incelemek gerekir. Bütün bunları ele aldığımızda, ülkenşn azınlık politikasında, teoretik anayasal ve yasal değişimlerin dışında, fiiliyatta çok fazla gelişme olmadığını görebiliriz. Demokrasiye geçiş süreci bütün ülke ve ülkede yaşayan vatandaşlar için yeni bir başlangıç oldu, temel hak ve özgürlüklerine kavuştular, serbestlik geldi, ancak devletin azınlıklara yönelik politikası değişmedi. Sadece yöntemler ve araçlar değişti, amaçlar değimedi. Bu konuda benim görüşüm, AB sonrası azınlık haklarında değişim beklemek, üyelikten önceye göre daha zor olduğunu söyleyebiliriz. Tam üyelik öncesi, devletin Kopenhag kriterileri kapsamında insan hakları ve azınlıkları koruma konusunda yüksek bir not alarak Birliğe üye olması her iki tarafın da arzu ettiği bir durum olmalıdır. Bulgaristan'ın AB üyeliğinden sonra azınlıkların haklarının ne kadar değişmediğini, hatta daha da kötüleştiğini görmek mümkün. Türk ve Müslümanların asimilasyon politikaları devam etti ve ediyor. Örnek vermek gerekirse, temel hak ve özgürlüklerini sınırlandırma, ikinci sınıf vatandaş muamelesi, ayrımcılık,

Türk ve Müslümanların yaşadığı bölgelere yatırımların daha az olması, Türklerin hala özgüvenli bir şekilde "ben Türk'üm" deyip kamualanlarında anadillerini toplum baskısından dolayı konuşmaktan çekindiklerini görebiliyoruz ve bu da olağan bir durumdur. Bu durum 1990 sonrası doğan nesillerde de görülmektedir. Birçok kişi 1989 sonrası Türk ve Müslüman isimlerini geri aldıktan sonra, kariyer yapabilmek veya düzgün iş bulabilmeleri için pasaportlarına tekrar Bulgar isimlerini geri aldıklarına de şahit olmaktayız. Dahası da, özellikle AB üyeliğinden sonra, tabi öncesinde de aynı şekilde, devletin resmi belgelerine ve stratejilerine baktığnızda azınlık başlığı altında sadece Roman asıllı vatandaşlardan bahsedildiği görebilirsiniz ve devlet Roman toplumu üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Türk ve Müslüman azınlığın sorunları giderilmiş ve onların hiç sorunu kalmamış algısı oluşmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, Türk ve Müslüman azınlığının tekelini HÖH partisine verilmesidir. 1990'lardan beri ülkede siyasi bir oybirliği ve "sözleşme" hakimdir, bu da Türk ve Müslümanların sorunları HÖH partisine verilmiştir, oyları da ona verilmiş ve diğer partiler bu azınlıkların yaşadığı bölgelerde çok fazla faali değildir ve bu aıznlığın oylarını talep etmemektedirler. Bu konunun daha da derinine inecek olursak, ülkedeki demokrasi sürecini başlatan ve demokrasi yanlısı siyasi partilerin kurulmalarına öncülük eden eski rejim elitlerini görmek mümkün. HÖH partisi Bulgaristan'ın NATO ve AB üyeliği yolunda şüphesiz çok önemli bir rol oynamıştır, ancak bu Türk ve Müslümanların hak ve özgürlükleri ve daha önemlisi de kimlik bilinci pahasına olmuştur. Örneğin, 2005 yılı genel seçimleri son derece önemli seçimlerdi. Hükümeti yönetecek olan partiler 2007 yılı AB üyeliği için çalışması gerekiyordu ve özellikle Kopenhag kriterileri kapsamındaki sorunlar giderilecekti. O zaman seçimleri kazanan ve hükümeti kuracak olan 3 siyasi parti ve muhalefet de dahil sözlü anlaşma yaptı. Hiç biryerde yazılı olmayan, ancak birçok analist ve uzmanın dile getirdiği anlaşmaya göre sorunlar örtpas edilecek ve hedef 1 Ocak 2007 AB üyeliği olacaktı. HÖH partisinin üyeleri Türk ve Müslüman azınlığının önde gelen kişileri ve kuruluşlarıyla bir dizi görüşmeler yapmıştı ve var olan sorunları ve isteklerini dillendirmememerini istemişlerdi. AB üyeliği bir

ulusal meseleydi. HÖH partisi üyelikten sonra bütün sorunların çözüleceği sözü vermişti azınlık temsilcilerine. Ancak 2007'den sonra bu sorunlar unutluldu, üzerine daha sı da eklendi. Ülkede aşırı milliyetçi partiler hortladı, Türk karşıtı propaganda yapmaya başladılar, hakların daha da kısıtlanması taleplerinde bulundular. Korkuluk olarak da hep Türkiyeyi gösterdiler.

2. Avrupa'yı farklı kültür ve dil çeşitliliği, ama aynı zmanda da ortak değerlere sahip toplulukların yaşadığı bir kıta olarak tanımlayan bi slogandır. Belirli ölçülerde anlamlı bir slogandır. Ancak bu felsefenin uygulamada çarpık gitmesi bazı kültürleri yok etme tehlikesi de bulunmaktadır...
3. Avrupalılaşma tek başına çok idealist, ama ülkeye göre uygulamayla birlikte değişen bir kavram. Bu kavram üzerinde farklı görüşlerinde bulunduğunu gözönünde bulduruak bile, teoride olumlu ve faydalı bir süreç olarak kabul edebiliriz. Ancak, Bulgaristan Türkleri'nin kimliği ve entegrasyonu boyutunu ele aldığımızda karşımıza bazı çelişkilerin çıkması sözkonus olabilir. Şöyle ki, hem Avrupa, hem de Bulgaristan ulusal düzeyde çoğu kez entegrasyon ile asimilasyonun özdeşleştirilmesi sözkonusudur. Bulgaristan kendi azınlıklarını entegre etme politikalarının nihai amacının asimilasyon olduğunu kanıtlayan geçmişten günümüze birçok delil vardır. Aynı şekilde, diğer AB üyeleri için de geçerlidir. Burada sormamız gereken soru şu olmalı: Avrupa, Türklerin ve Müslümanların (Bunlar yerli halklar olsa dahi) kimlikliklerine rağamen kabul etmeye ve ne düzeyde kabul etmeye hazırdır? Yoksa, AB vatandaşı olabilmek için kimliklerinden vazgeçmeleri mi gerekir? Birçok teorisyen Avrupa'nın Müslümanlara da açık olması gerektiğini savunmaktaır ve Avrupa'da birçok Türk ve Müslüman yaşıyor. Bugün Bulgaristan vatandaşlarını ele aldığımızda, avrupalılaşmayla birlikte, daha çok gelişmemiş olsa bile, Avrupa kimliğinin de oluşmaya başladığını görebiliriz. Bir taraftan kendi kimliklerinin korunması, diğer yandan da Avrupa kimliğinin kazanılması yukarıda sözünü ettiğimiz "Çeşitlilikte Birlik" kavramının oluştuğunu görüyoruz. Ancak, Avrupa düzeyinde bir değer sistemi olarak avrupalışma teorik olarak uygulamaya göre bazı farklar sözkonusu olabilir. Avrupalılaşmanın farklı boyutlarına bakacak olursak, Bulgaristan'ın AB üyeliği öncesi Avrupalılaşmayı herkes çözüm olarak kabul ediyordu.

2007'den sonra bütün sorunların bir anda çözülüp AB'de güzel bir hayat bekleniyordu. Ancak beklentiler boşa çıktı, 2007 öncesi sorunlar var olmaya devam etti, Bulgaristan AB'nin en fakir ülkesi olmaya devam ediyor, siyasi kültür, kurumların çalışması, refah düzeyi, yaşam şartları, demokrasinin düzeyi, altyapı, mantalite vs.bunlar değişmedi. Bu saydıklarımın bir kısmının temelinde yatan elit tabakadaki yolsuzluk 90'lı yılardan günümüze kadar var olan bir gelenek. Avrupalılaşma, değerler sistemi, ekonomik ve sosyal refah düzeyi ile birlikte Avrupa felsefesini, düşünce yapısını ve kültürünü de içermektedir. Avrupalılaşma, her nekadar yeni bir olgu olsa da farklı ülke vatandaşlarına Avrupa kimliği de kazandırmaktadır. Bu şekilde bakıldığında Avrupalılaşma bir çözüm olmalı.

4. Ekonomik reformlar etnik gerginliklerin üstesinden belirli ölçüde gelebilir. Ancak tek başına önleme mekanizması olarak bunlar yeterli olmayabilir. Bunun en önemli nedenini etnik gerginliğin temelini oluşturan unsurlara bakmak gerekir. Bulgaristanda demokrasiye geçiş sürecinde etnik gerginliğin olmamasının nedeni ekonomik reformlar değildi. Tam tersine, ekonomik krizlere rağmen etnik gerginlik meydana gelmedi. Ancak eski Yugoslavya krizlerine baktığımızda barış inşasında ekonomik reformların etkili bir şekilde kullanıldığını görüyoruz. Buna rağmen barışım gerektiği düzeyde sağlanamamasına da şahit oluyoruz. Diğer yandan İspanya örneğine baktığımızda Bask'larla olan gergiliğin temelinde ekonomik refah yatmadığını görüyruz. Aynı şekilde İrlanda örneği. Bulgaristan örneğinde, Türklerin ve Müslümanların yaşadığı bölgelerin diğer bölgelere göre daha fakir olması orada yaşayan halkın gerginlik veya ayaklanma gibi bir dertlerinin olmadığını görüyoruz. Doğası itibarıyla Bulgaristan Türkleri barışcıl bir toplumdur, bugüne kadar hiçbir kanlı eylemde bulunmamış, en kritik dönemlerde bile direnişlerini barışcıl ve demokratik yollarla yapmaya çalışmışlardır. Diğer yandan, son yıllarda aşırı milliyetçi Bulgar partilerin Türklere yönelik eylemlerine baktığımızda, katılımcıların refah düzeyinin çok düşük olduğunu görmekteyiz. Örneğin ATAKA partisinin Türk ve Müslüman karşıtı mitinglerie katılanların çoğunun Bulgarların fakir kesimlerinden olduğu göslemlenmektedir. Böylece fakirliğin çözümünü "Türklerden

kurtulma – sınırdışı etme veya onlara baskı uygulama", fakirliğin nedenini ise "Osmanlı veya Türk uzlmü" olarak algılamaktadırlar. Bu örneği ele aldığımızda olumlu yönde ekonomik reformlar gerginliklerin üstesinden gelebilir veya barış inşası için etkili bir mekanizma olarak kullanılabilir.

Konu 2: Oryantalizm Ekseninde Bulgaristan Türklerinin Yeni Kimliği: AB Vatandaşlığı

1. Avrupalılık kavramını tanımlayabilmek için Avrupa'nın, saymış olduğumuz özelliklerin de içinde bulunduğu Antik çağlardan günümüze tarihi gelişimini tanımak gerekir. Avrupalılık, saymış olduğunuz bütün özellikleri içinde barındırdığı bir bütün olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa kültürünü ise bu özellikleri birbirine bağlayan madde olarak kabul edebiliriz. Doğu Avrupa ülkeleri ve Bulgaristan Avrupalılığı benimseme konusunda, entegrasyona bağlı olarak daha fazla zamana ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum.
2. Genel olarak vatandaşlık kavramının ulusal kimlikle yakın ilişkisi bulunmaktadır. AB vatandaşlığı AB ülkelerindeki vatandaşlar için, özellikle de Doğu Avrupadakiler için henüz çok yeni bir kavram. Buna rağmen Bulgaristan vatandaşları'nın arzuladığı bir gelişmedir, özellikle genç nesiller için gurur vericidir. Ülkede yaşayan birçok insanın sahip olduğu birden fazla kimliğine birinin daha eklenmiş olmadırı. Aynı zmanda Bulgaristan vatandaşlarının kendilerini ne kadar AB vatandaşı hissetikleri, Avrupalılık kavramı ile de yakın ilişkisi bulunmaktadır. Her nekadar arzulanan ve gurur verici olsa da, Bulgaristan vatandaşları ile Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlar arasında Ab'ye aidiyet ve yurttaşlık oranı farklı bulunduğunu söyleyebiliriz.
3. Bulgarlar ve Bulgaristan Türkleri arasındaki etnik diyalogu farklı boyutlarda bakmak gerekir. Diğer paydaşlarla da aynı şekilde. Bir yandan iyi ilişkiler içerisinde birlikte bir yaşam, diğer yandan birbirleri arasında bir güvensizlik olduğnu görüyoruz. Bunun tarihsel ve siyasi nedenleri bulunmaktadır. Bulgaristan devleti'nin Türk azınlığına yönelik politikası ve tutumunun kuruluşundan itibaren değişmediğini, Türkleri milli güvenlik tehdidi olarak ve

yabancı bir unsur olarak nitelemesinde yatmaktadır. 1878 sonrası Bulgaristan'ın kuruluşunda ve Bulgar ulusunun yaratılmasının temelinde yatan "düşman" Osmanlı ve Türklerdir. Bu düşmanı sürekli olarak tarih ve edebiyat kitaplarında işlenmesi, devletin Türklere yönelik asimilasyon ve eritme politikaları, kimliklerine yaptığı saldırılar, Türklerin ikinci sınıf vatandaş olarak görülmesi Bulgarlar ve Türkler arasında var olan diyaloğu ve birlikte yaşamlarını etkilemiştir. 1989 öncesi gelişmeler ve sonrasındaki yeni sürecin başlamasıyla birlikte Bulgaristanın azınlıklar politikasında değişiklik yapması gerekiyordu. Siyasi sismetin değişmesiyle Anayasal ve yasal değişiklikler de yapıldı. En önemlisi de birikmiş olan olumsuzlukları ve yaşanan gerginliği kanalize edilmesi çok önemliydi. Bir taraftan göçler sürerken, diğer taraftan HÖH partisi gibi yeni projelere başvuruldu. Höh partisi Bulgaristan demokrasisinin sembolü haline gelerek azınlıkların siyasi temsiliyetini sağladı. Birçok zumana göre HÖH partisi Bulgaristan'ın etnik çatışmaların meydana geldiği Yugoslavya'ya benzememesinin bir nedeni olarak görmektedir. Bugün yaygın olarak kullanılan "Bulgaristan etnik modeli"nin kurucusu olarak kabul edilir Höh partisi ve dönemin başkanı Ahmed Doğan. Ancak Bulgaristan'ın demokrasiye geçiş sürecini daha derinden irdelediğimizde bu sürecin ne kadar çarpık başladığını ve bu şekilde süregeldiğini, aslında "etnik model"in sahibinin HÖH olmadığını, Türk toplumunun olgunluğu olduğunu, HÖH partisinin bunu sadece kendi lehine çevirdiğini göremek mümkündür. Çünkü Bulgarlarla Bulgaristan Türkleri arasındaki diyalog Osamnlı döneminden günümüze kadar var olmuş ve hala aynı şekilde devam etmektedir. Bulgaristan Türkleri yaklaşık 140 yıldır yaşadıkları ülkede bölücülük, isyan, kanlı çatışmalar, devrim gibi olaylara karışmamış, sadık vatandaş olarak yaşamıştır, devletin bütün baskılarına rağmen. En önemlisi de, etnik gruplar arasındaki ilişkilerin uzun bir tarihsel boyutuna dayanması birlikte yaşam ve diyalog kültürünü oluşturmuştur. Bu gruplar arasında, bütün önyargılara ve olumsuzluklara rağmen, kültürel ve sosyal ilişkiler iyi bir seviyededir. Ancak şunu da unutmamak gerekir, bu ilişkilerin daha iyi bir seviyeye gelebilmesi için Bulgaristan gerçeğinde, bir tarafın kimliğinden ve kültüründen taviz vermesi gerekmektedir (bunun genelde Türkler tarafından beklenmektedir). Yani, Bulgarların Türklere 90% kadar güven duymaları için

Türklerin tamamen asimilasyona uğraması ve isimlerini de değiştirmesi gerekiyor. Mantık bu şekilde çalışıyor. Bazı Bulgar araştırmacıların görüşüne dayanarak, bugün Bulgarların, özellikle eski neslin (yeni neslin de öenmli bir kısmı) 1984-85'te isimlerinin değiştirildiği "yeniden diriliş" sürecini destekledikleri anlaşılıyor. Yani Bulgarlaştırılmayı olağan bir durum olarak kabul ediyorlar. Araştırmacılara göre bunun tersi, yani Bulgarların Türkleştirilmesini destekleyen Türklerin oranı nerdeyse minimum olduğu yorumları var. Dolayısıyla, Avrupa vatandaşlığı Bulgaristan'da bu tür ilişkileri çok fazla etkileyecek durumda olduğunu sanmıyorum. Yeni nesiller, 1990 sonrası doğanlar, Avrupa vatandaşlığına daha farklı bakmaktalar. Ancak AB vatandaşlığı da farklı kimlikler prizmasından geçmekte olduğundan çok bir etkisi olduğu hissedilmiyor.

4. Yukarıda da değindiğim gibi, insanlar aynı anda birçok kimlik (etnik, dini, ulusal, kültürel vs.) sahibidir. Avrupa kimliği yenidir, ancak Avrupa kültürü daha eskilere dayandığı için Bulgarşistanlılar için çok yabancı değildir. Bulgar kültürü ve kısmen de Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kültürü Avrupa kültüründen de etkilendiğinden, Avrupa kimliğini bir üst kimlik gibi kabul etmek daha kolaydır ve Bulgaristan vatandaşları, hangi etnik grubtan olursa olsun, Avrupa kimliğini benimsemektedir.

Ek-4

PhD,Associated Professor in “Balkan Ethnology” Department, Institute of Ethnology and Folklore Studies, Bulgarian Academy of Sciences

Mila Maeva

Topic: The Effect of Europeanization on Bulgarian Turks

1. Minority rights are directly related to the human rights. Often we talk about them separately but this provokes public grievances because they are not aware that they are dictated to the respect of the fundamental human rights. The rights are enshrined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union.Within the EU there are by far too many individuals belonging to minorities who are still facing threats, discrimination, and racism. For that reason the Treaty on the European Union sets out competences allowing the EU to adopt instruments which will help to protect the rights of individuals belonging to minorities. In the exercise of these competences, the EU has introduced a framework for combating discrimination, racism and xenophobia and has contributed to ensuring funds for the programs for auxiliary activities aimed at counteracting these phenomena. The respect for the rights of individuals belonging to minorities is one of the EU values. This value is explicitly laid down in Art. 2 of the Treaty on the European Union

2.The EU slogan is a part of a Treaty of Maastricht of 1992 in which cultural diversity is a leading idea. Article 128 of the Treaty on the European Union (now Art. 152 in the Consolidated version) says: “The Community shall contribute to the flowering of the cultures of the Member States, while respecting their national and regional diversity and at the same time bringing the common cultural heritage to the fore.” It is this view that has shaped the academic and public political discourse for years without a sufficiently strong emphasis on the common cultural heritage. Cultural diversity is inherent to mankind and encompasses all the elements of the individual cultural identities: geographic origin, historical roots, ethnic background, languages, social and educational environment, religious, philosophical beliefs, ethic

values and concepts. In the contemporary context it is fostered by the processes of globalization and post-modernity; internal and cross-border migration; the claims of national and other minorities to be recognized as such on the basis of their religious, ethnic and cultural identity; the growing interdependence among various regions on a global scale; the increasing exchange by means of trade, education, vacations; and, last but not least, by the enhanced information flow through the mass media and the internet. In the context of modern multicultural reality individuals are under the pressure of the growing need to manage their own cultural predilections and views, and to unfold their potential in a heterogeneous, pluralistic and dynamic society based on solidarity not only in Europe but world-wide.

3.The Europeanization is a long and difficult process. Its aim is to create a stable multidimensional society and a supranational structure that brings together different national, political, ethnic, religious, social forms allowing them to exist and develop peacefully and freely. Understanding the basic principles of the EU is one of the main problems of modern societies. For me, Europeanization means an acceptance of differences and a creation a tolerant existence as core values of the EU. Through them, both inter-human and inter-state conflicts shall be resolved.

4. In the modern times the ethnic tensions are results of economic and especially social situations. The intolerance, exclusion and misunderstanding between different communities and groups influence on their relations and often thought as ethnic. The resolving of those (everyday) conflicts are so important as economic solutions. The ethnic groups may accept themselves as an integral part of the society and work for its development. This is the only way for their development and for that model the USA model is be better to adopt in the EU. For that reason, the Declaration of Principles of Tolerance adopted on 16 November 1996 by the UN General Assembly defines tolerance as “respect, acceptance and appreciation of the rich diversity of our world’s cultures, our forms of expression and ways of being human”. The issues brought to the fore relate to migration flows which have triggered changes in the structure of the population of European states. These issues have stirred the debate on EU enlargement, globalization and geopolitical changes, the growth rate in terms of discrimination and racism, imposing stereotypes and prejudices. This is why, at

the beginning of the new millennium, the topics about our understanding of the coexistence of various cultures, cultural diversity, and social cohesion have acquired a growing relevance in the political, economic, and even everyday life of the old continent. The intercultural dialog is an important path to overcome the tensions not in the EU but in the global world.

Topic 2: EU Citizenship: New Identity of Bulgarian Turks in the Axis of Orientalism

1.Today's Europe is a complex reality in ethnic, religious and cultural terms. It is a home of millions of people, including people with different cultural and religious backgrounds from all over the world, and their numbers have been gradually growing on a daily basis. Because the EU is a complex of different communities, countries, cultures and traditions we can not talk about its common characteristics. As I have said above, the foundations of the EU must be based on common and universal values a as freedom and equality rather than individual characteristics such as language or religion.

2.The European citizenship is directly related to the definition of the European identity. Two approaches are possible defining it. The first involves adopting a more general definition of it, which would refer to the identification of the population living on the old continent with Europe. This approach would include, for example, the sense of continuity and continuity of contemporary Europeans with Europe's entire cultural heritage, from ancient Greece to the present day. The second approach implies adopting a narrower concept of European identity and its understanding not just as an unconscious sense of belonging to Europe as a geographical concept. The proposed second definition encompasses European identity as the conscious self-determination of European citizens with regard to a common field of meaning, and refers not so much to the identification of "Europe" as to the "European Union" as the emanation (at least ideal) of the common will of unity Only by certain intellectual elites, but by all Europeans. The history and culture associated with those of other European nations is at the heart of the "European identity" of the Bulgarians. Their lives in large European empires give them the right to be part of the EU.

3. The process of Europeanization is narrow related to the traditional for the Balkans model of peaceful co-existence of different ethnic and religious communities. As a model of a big multicultural empire the EU has its roots in the other older European state structures as Roman, Byzantine and Ottoman Empires. The model has a focus on tolerance and good neighborliness imposed by history in the context of regulating the relationships among individuals from different ethnic and religious communities. It facilitates overcoming contradictions and living in a common space. It is found on the everyday communication and respect to the differences as a way to exist in a small local space. Nevertheless we live in the a big globalize world we continue to need our own "comfort zone".

4.As Clifford Geertz claimed the identity is not a stable structure and its different levels are visible in various contexts. For that reason, it is difficult to speak about a hierarchy of (self)identification. In the contemporary Bulgarian framework, the national identity is superior than the European ones. It runs the understanding of the political, economic, social and cultural situation in the country. On the other context the European identity receive a higher level that the Bulgarian ones especially in the contradiction of Asian or American identity. Par example during their migration abroad Turks from Bulgaria identify themselves by means of two key markers: ethnic and confessional belonging. Their grading in the hierarchy of identity varies very often depending on the circumstances and the pragmatism – for instance, the local employer. In my personal opinion based on observation 'being Turkish' is placed higher than 'being Muslim'. This could be explained with the enormous Turkish diaspora and the personal preferences of the Turks from Bulgaria to maintain contacts within the diaspora for want of a language barrier. After ethnic and religious comes national identity in the hierarchy of identities of the Turks, i.e. 'being Bulgarian' followed by regional identity, i.e. 'being European". Of course, we cannot speak of a static ranking of the various markers because identity is not a static phenomenon. Since it is a situational phenomenon, often any of the markers can be displayed depending on the circumstances or the interlocutor.